

ЭРКИН ХУШВАҚТОВ

**АНДИШАЛИ
КЕЛИНЧАК**

Пьесалар

Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи
Тошкент – 2015

821.512.133-2 Ўзбек адабиёти

УЎК 821.111.1-2
КБК 84(5Ў)6

X-96

Моможоним Курбоной Тошмурод қизининг
порлоқ хотирасига бағишлайман.

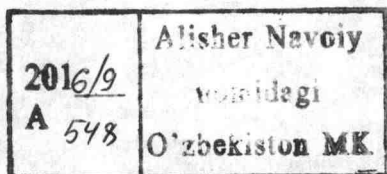
Муаллиф

Хушвақтов, Эркин.

Андишали келинчак. Пьесалар / Э. Хушвақтов. – Тош-
кент: Гафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи,
2015 й. – 400 б.

Драматург Эркин Хушвақтовнинг «Андишали келинчак» деб
номланган ушбу тўпламига жамланган пьесаларда ўзбекона миллий
анъанавий урф-одатлар, куй-кўшиғу ёр-ёрлар тараннум этилган.

УЎК 821.111.1-2
КБК 84(5Ў)6

ISBN 978-9943-03-671-0

© Эркин Хушвақтов
© Гафур Ғулом номидаги
нашриёт-матбаа ижодий
уйи, 2015

ЧИМИЛДИК

Икки пардали этнографик томоша

ҚАТНАШУВЧИЛАР:

Қурбон момо – 60 ёшда

Келин – 16 ёшда

Қуёв – 33 ёшда

Ўланчи – 30 ёшда

Амма – 40 ёшда

Қайнона – 50 ёшда

Овсин – 25 ёшда

Хола – 45 ёшда

Қайнопа – 35 ёшда

Бува – 70 ёшда

Қайнота – 55 ёшда

Тоға – 50 ёшда

Амаки – 40 ёшда

Янга – 30 ёшда

Қиз – 16 ёшда

Қуёвжўралар, келиннинг дугоналари, қўни-қўшнилар,
меҳмон ва мезбонлар.

МУҚАДДИМА

Радиодан “Чимилдик” ашуласи эшитилади.

Чимилдикда кўз очиб кўрган ёрим, ёр-ёр,

Такдир чархи пешонамга ёзган ёрим, ёр-ёр.

Чимилдикда бошимга қўнган қушим, ёр-ёр,

Танграм менга буюрган ҳалол жуфтим, ёр-ёр.

Чимилдикда нур сочган ой юзлигим, ёр-ёр,

Субҳидамда очилган гул юзлигим, ёр-ёр.
 Чимилдиқда туғилган муҳаббатим, ёр-ёр,
 Йиғламагин юлдузим, менинг бахтим, ёр-ёр.
 Чимилдиқда бўзтўрғай бўзламасин, ёр-ёр,
 Суйганидан айрилиб, йиғламасин, ёр-ёр.
 Чимилдиқнинг боғлари узилмасин, ёр-ёр,
 Яратган курган уя бузилмасин, ёр-ёр.
 Чимилдиқнинг чоклари сўкилмасин, ёр-ёр,
 Боғланган дил риштаси узилмасин, ёр-ёр.

М е з б о н л а р меҳмонларни кутиб олиш учун парда
 ортидан чиқиб кела бошлайдилар.

Биринчи парда

Саҳна палак, сўзаналар билан безалган. Ўртага чимилдик
 осилган. Чап томонда тахмон, ўнг томонда хонтахта, хон-
 тахтанинг ёнига кўғирчоқ қўйилган. М о м о чиқиб келади.

М о м о (*Тугун билан чиқиб келади. Тугундан новвот
 бўлагини олиб, чимилдиқнинг бир учига илади*). Тур-
 мушлари новвотдай ширин бўлсин (*Иккинчи учига қошиқ
 илади*). Илоҳим, ризкли-насибали бўлишсин (*Чимилдиққа
 исирик илади*). Келин-куёвнинг бахтига кўз тегмасин. Қўш-
 гани билан қўша қарисин.

Ў л а н ч и билан қ и з л а р ёр-ёр айтиб к е л и н н и
 олиб келишади.

“Ёр-ёр”нинг аввалбоши ё бисмиллоҳ, ёр-ёр, ё бисмиллоҳ.
 Ўртамизда келяпти каломуллоҳ, ёр-ёра, каломуллоҳ,
 Ҳай-ҳай ўлан, жон ўлан-о, ўланчи қиз, ёр-ёра,
 ўланчи қиз, ёр-ёр.

Ваъдасида турмаган ёлғончи қиз, ёр-ёра,
 ёлғончи қиз, ёр-ёр.

Ёлғончи қиз келяпти-ё, йўл беринглар, ёр-ёр,
йўл беринглар, ёр-ёр.
Остонаси тиллодан уй беринглар, ёр-ёр,
уй беринглар, ёр-ёр.
Дока кўйлак енгини-ё сўтдим она, ёр-ёр,
сўтдим она, ёр-ёр,
Оқ сутингга рози бўл-о, кетдим она, ёр-ёр,
кетдим она, ёр-ёр.
Оқ милтиқ-қора милтиқ отган отам, ёр-ёр,
ўз қизини ёт қилиб
сотган отам, ёр-ёр.
Ўз қизининг ўрнига бодом эксин, ёр-ёр,
бодом эксин, ёр-ёр,
Бодом шохи синганда-ё, болам десин, ёр-ёр,
болам десин, ёр-ёр.
Тахта-тахта кўприк тахтинг бўлсин, ёр-ёр,
тахтинг бўлсин, ёр-ёр,
Пайғамбарнинг қизидай бахтинг бўлсин, ёр-ёр,
бахтинг бўлсин, ёр-ёр.

М о м о (*Келиннинг оёғи тагига пойандоз солиб,
бошидан қанд сочиб.*)

Офтоби анбарим, хуш келдингиз.

Икки дийдам сарсари, хуш келдингиз.

Сиз учун ою кун муштоқдир,

Жон боламнинг қаллиғи, жоним келин, хуш келдингиз.

Қизлар пойандозни талашиб-тортишади. Бир қиз юлкиб олади.

– “Келин ўтирмади”, деган урф-одатимизни қилайлик.
Келинжон, ўтиринг (*ўтирмайди*). Қайнонаси, келинин-
гиз ўтирмаяпти, бирор нарса денг!

Қ а й н о н а. Ой қизим, ойдин қизим! Кундек ўғлимни
бердим, ўтира қолинг (*Келин ўтирмайди*).

М о м о. Аммасию аммаси, эшигимнинг тамбаси, сиз ҳам бирон нарса денг, келинингиз ўтирмаётибди.

А м м а. Келиним яшасинлар, тағларига бахмал тўшасинлар, келинимдан ва жиянимдан бўлган болалар кўпроқ жиянимга ўхшасинлар! *(Келин ўтирмайди.)*

М о м о. Холасию холаси, келинингиз ўтирмаётибдилар. Сиз ҳам бирон нарса деб юборинг!

Х о л а. Келинимдан айланай, бемалол ўтирабергин. Қуроқ-куроқ кўрпачаю кўрпаларни ўз қўлларим билан тикиб келганман *(Келин ўтирмайди.)*

М о м о. Қайнопаси, сиз ҳам бирон нарса деб юборинг! Келинингиз ўтирмаётибди.

Қ а й н о п а. Вой, келинимдан айланай, мен ҳам ўз қўлларим билан сизга атаб иккита духоба кўрпа, иккита духоба кўрпача тикиб келганман. Ўтира қолинг, келинжон, ўтира қолинг *(Келин ўтирмайди.)*

М о м о. Овсинию, сиз ҳам бирон нарса деб юборинг, қолиб кетманг.

О в с и н. Менми, мана шу кенг ҳовлини супургиси билан бердим, ўчоқбошини идиш-товоғи билан бердим, ўтира қолинг, овсин, ўтира қолинг! *(Келин ўтирмайди.)*

М о м о. Қайнонаси, келинингиз ўтирмаётибди. Яна бирон нарса деб юборинг.

Қ а й н о н а. Нима десам экан? Оҳ, болам, кенг ҳовлининг катта келини бўлинг. Қозон-товоқни, эчки-улоқни бердим. Етса молим, етмаса жонимни бердим, ўтира қолинг, айланай! *(Келин ўтиради.)*

Ў л а н ч и. Келин, ўтирди, ўтирди!

М о м о. Ош тайёр бўлса, олиб киришлар, “Келин ош емади”, деган урф-одатимизни қиламиз. Куёвнинг қариндош-уруғига айтишлар, тайёр туришсинлар.

Я н г а лаганда ош олиб келиб, келиннинг олдига қўяди.

М о м о. Куёвнинг тоғасини чақиринглар, келин ош емаяпти.

Т о ғ а. Келин, ош еяверинг, мен сизга атаб ўғилларингизнинг тўйига иккита хўкиз боқиб бераман (*Келин ош емайди*).

М о м о. Куёвнинг амакисини чақиринглар, келин ош емаяпти.

А м а к и. Келин, ош еяверинг, мен сизларга бузоқли сигиримни бераман. Сут-қатик ичиб маза қиласизлар! (*Келин ош емайди*.)

М о м о. Куёвнинг укасини чақиринглар, келин ош емаётибди.

У к а. Келинойи, ош еяверинг. Мен ҳам сизларга атаб иккита қўчқор бераман (*Келин ош емайди*).

М о м о. Куёвнинг бувасини чақиринглар, келин ош емаётибди. Сиз ҳам бирон нарсга денг.

Б у в а. Келин, ош еяверинг, мен сизларга битта сандик тўла сарпо бераман (*Келин ош емайди*).

М о м о. Қайнотасини чақиринглар.

Қ а й н о т а. Келин, ош еяверинг. Мен ҳам сизларга атаб уч хонали уй қуриб бераман. Насиб этиб, ўғилли бўлсанглар, ўғил тўйини ҳам қилиб бераман.

М о м о. Келинжон, уй-жойлик бўлдингиз, қўй-қўчқорлик, сигир-бузоқлик бўлдингиз, энди ош еяверинг! (*Келин ош ейди*.)

Доира чалиб к у ё в н а в к а р л а р кириб келишади.

К у ё в ж ў р а.

Беда берсанг тойга бер, ёр-ёр ёрон-ей,

Касир-кусир чайнасин, ёр-ёр ёрон-ей.

Қизни берсанг ёшга бер, ёр-ёр ёрон-ей,

Қувалашиб ўйнасин, ёр-ёр ёрон-ей.

Томга сепдим седана, ёр-ёр ёрон-ей,
Териб есин бедана, ёр-ёр ёрон-ей.
Ишқингда куя-куя, ёр-ёр ёрон-ей,
Юрагим бўлди адо, ёр-ёр ёрон-ей.
Томда товук ётади, ёр-ёр ёрон-ей,
Оёғи шамдай қотади, ёр-ёр ёрон-ей.
Қўшнимиз шу қизини, ёр-ёр ёрон-ей,
Қалампирга сотади, ёр-ёр ёрон-ей.
Оқ гардиши айлана, ёр-ёр ёрон-ей,
Онанг бўлсин қайнона, ёр-ёр ёрон-ей.
Отанг сени бермаса, ёр-ёр ёрон-ей,
Олиб қочай том оша, ёр-ёр ёрон-ей.

Куёвнинг оёғи остига пойандоз ташлаб, кутиб олади.

М о м о. Офтоби анбарим, хуш келдингиз.

Юртимнинг сарвари, хуш келдингиз.

Йигитлар пойандозни талашиб олишади.

– Омин, қўшгани билан қўша қариб, ували-жували бўлишсин. Омин, оллоху акбар (*ҳамма чиқиб кетади*). Айланай, тўрга ўтинг. Қадамингиз теккан жой гулга, нурга тўлсин. Эй тўхтанг, вой эсим курсин, бу замонда урф-одатларимиз ҳам эсдан чиқиб кетяпти. Одатимиз бўйича куёв келиннинг қўлидан рўмолчани олмагунча ўтирмайди. Куёвтўра! Келиннинг қўлидан рўмолчани олгунингизча мен чой дамлаб келаман.

К у ё в ташнобнинг олдига чўнқайиб, келиннинг сув қуйишини кутади. К е л и н сув қуймайди. К у ё в нинг ўзи сув қуйиб, қўлини ювади. Белбоғини олиб, қўлини артади.

К у ё в. Охулардек ҳайё-ҳайт деб тоғу тошларга учиб кетгим келади. Кетолмайман. Бўйинларда занжир, оёқ-

ларда кишан (*туфлисини ечади*). Ризқимиз бут бўлсин, деб буғдой солиб қўйишибди. Бут бўлармикан?!

М о м о (*чой олиб киради*). Ўргилай, келинжон! Кўп йиғламанг. Бу кун йиғлайдиган кун эмас. Буғдой тўла уйни бердик, гижинглаган тойни бердик, думбалари селкиллаган кўчқорни бердик, йиғламанг, келинжон. Куёвтўра, сиз ҳам ширин гаплар билан овутиб ўтиринг (*чиқиб кетади*).

К у ё в. Овутишга тилим лол (*келинга чой узатади*).

К е л и н. Масхара қилманг.

К у ё в. Чой қуйиб узатарсиз, деб кутдим...

К е л и н. Чой қуйиб узатадиганингиз бошқадир?

К у ё в. Сиз-чи?

К е л и н. Мен...

М о м о кириб келади.

М о м о. Яхши ўтирибсизларми, ўргилайлар? Куёв-тўра! Мана бу асални «Турмушимиз асалдек ширин бўлсин», деб хазинабон бармоғингиз билан ўзингиз яланг, сўнгра келинга ҳам ялатинг. Кейин мана бу новвот сувини ўзингиз хўплаб, сўнг келин боламга ҳам хўплатинг (*чиқмоқчи бўлади*). Нега ёмғирда қолган мусичадек қунишиб ўтирибсизлар? Келинжон! Очи-либ ўтиринг, айланай. Куёвжон! Сиз келинга ҳар хил матал айтиб беринг, ичини қизитманг. Мен сизларга афанди айтиб бераман. “Афандининг уч қизи бор экан, учовининг ҳам тили чучук экан. Бир қуни афанди бозорга кета туриб, қизларига тайинлаб, мен келгунча совчи келса, сизлар гапирманглар, деб ўзи бозорга кетибди. Шунда тўсатдан уйга совчилар келиб қолибди. Қизлар индамай ўтираверишибди. Совчилар ҳайрон эмиш. Шу пайт уйнинг тўридан сичқон ўтиб қолибди. Қизларнинг каттаси “ана чичон”, деб гапириб

юборибди. Ўртанчаси “тани-тани” дебди. Шунда энг кичиги “Сенлар дапирсаларинг ҳам мен дапирмайман”, дебди. (*Куёв билан Момо роса кулишади, келин индамай тураверади.*) Ана шундай маталлардан айтиб беринг.

К у ё в. Маталингиз нима?

М о м о. Матал матал-да, айланай! Ҳа, латифа дегани.

К у ё в. Мен қизик қилиб айтолмайман-да.

М о м о. Айтаверинг.

К у ё в. Ўзимдан бошқа биров кулмайди.

М о м о. Келин кулади, кулмаса қитиклаб кулдиринг. Айтаверинг, мен чойни янгилаб келай (*чиқиб кетади*).

К у ё в. Қанақа матал айтсам экан. Эсимга келмаётибди. Бир вақтлар “Муштум”да бир латифа ўқиган эдим. Афанди билан ўғли бир куни тўйга боришибди. Дастурхон нозу неъматларга тўла экан. Ўғли меҳмонлардан уялмай тарвузда “Т” витамини бор, қовунда “Қ” витамини бор, узумда “У” витамини бор, бодомда “Б” витамини бор, деб мева-чеваларни паккос тушираверибди. Афанди меҳмонлардан изза бўлиб, ўғлининг юзига бир шапалоқ тушириб, шапалоқда “Ш” витамини бор, дебди (ўзи кулади). Айтдим-ку, кулдириш қўлимдан келмайди, деб (*қўғирчоқни қўлига олади*). Сизни ким бу ерга қўйиб кетди? Қайси гуноҳларингиз учун, нечун бошларингиз эгик? Нечун жимсиз? Дард эшитадиган одам тополмаган бўлсангиз, менга сўйланг, дардкашингиз бўлай! Дардимни эшитиб, калака қилади, деб кўрқяпсизми? Кўркманг! Менинг забоним йўқ. Недандир вайрон бўлган кўнглингизни қандай кўтарсам экан?.. Мен сизга таъзим қиламан:

Куёвини хушламаган,
Новвот суви хўпламаган,
Келинойимга салом.

Мажнунтолдек эгилган,
Мусичадек кунишган,
Келинойимга салом.
Таъзим солиб эгилдим,
Камон ёйдек букилдим,
Келинойимга салом.
Гаплашолмай лол бўлган,
Юрак-бағри қон бўлган,
Куёвтўрага салом.

Сиз билан ҳам гаплашгилари келмаяпти, одамнинг жонсиз тимсоли, нима қиламиз? (*Чимилдиққа осилган новвот бўлагини кўриб*) Новвот ейсизми? Олиб берайми? (*Новвот бўлагини олади, чимилдиқнинг бир учи ечилиб, келиннинг устига тушади, келин қафасга тушган қушдек, типирчилаб йиғлай бошлайди.*) Бу тунни йиғлашиб ўтказар эканмиз-да...

Йиғламанг қиз, йиғламанг, тўй сизники,
Йиғламанг қиз, йиғламанг, уй сизники,
Такдир қўшган экан бизни, начора!
Мен Сизники, Сиз меники!

К е л и н н и н г бошига тушган чимилдик учини олиб,
жойига боғлайди. М о м о киради.

М о м о. Мен сизларга мошхўрда билан юпқа олиб келдим, келинжон! Ҳали ҳам ўралиб ўтирибсизми? Бу кунлар умрингизнинг қайтмас дамлари, “сўнгги пушаймон, ўзингга душман” деганлар, айланай, очилиб ўтиринг. Мош-гуручдай аралашиб кетайлик, деб яхши ният билан мошхўрдани ичиб олинглар, юпқадай бир-биримизга ёпишиб кетайлик, деб юпқадан енглар, олиб ўтиринглар (*кампир чиқиб кетади*).

К у ё в. Ғаройиб одатларимиз бор экан! Ёпишиб кетармизу, қапишиб кетармиканмиз?! (*Юпқанинг бир ўрамини олиб келинга узатади.*) Қапишиб кетайлик, олинг! (*Келин олмайди.*) Рўза тутганмисиз? Олинг! (*Келин олмайди.*) Чўзилиб қолманг, озгина тамадди қилинг (*келин жим...*). Ё... бирор дардингиз бўлса... айтинг! (*Келин яна жим.*) На тамадди қиласиз, на дардингизни айтасиз. Жонсиз, тилсиз кўғирчоқдек ўтираверасиз! Ҳа, гапиринг (*келин гапирмайди*). “Ўйлаб-нетиб ўтирмай шартта уйлан, хотининг яхши чиқса, хўп-хўп, ёмон чиқса, бўласан файласуф, деган экан Сукрот”.

К е л и н (*кутилмаганда*). “Ёш хотиннинг биқинида чол ётгандан кўра, шу биқинга камон ўқи ботгани яхши”, деган эканлар шоир Саъдий.

К у ё в (*довдираб*). И-и-и!.. Сиз ҳам файласуф экансиз-ку? Охири ёрилдингиз-а! Мен чол бўлсам, сиз ўн тўрт кунлик ойдек бўлсангиз керак-а? (*Келинга яқинлашади.*)

К е л и н. Яқинлашманг...

К у ё в. Ойдек юзларингизни бир кўриб қўяйлик (*келиннинг рўмолини олиб юзини кўрмоқчи бўлади*).

К е л и н. Тегманг, нари туринг...

К у ё в. Бугундан хасми ҳалолимсиз.

К е л и н. Момомни чақираман.

К у ё в (*дадиллашиб, келиннинг қўлини ушлаб*). Чақиринг!

К е л и н (*эркак киши қўлининг тафтидан чўчиб*). Момо-жо-он!

К у ё в (*орқага тисланиб*). Ия, ёввойимисиз?

К е л и н. Тегманг, дедим-ку.

М о м о (*қўлида баркаш билан шошилиб киради*). Келинжон, чақирдингизми? Айланай! (*Келин жим.*) Куёвтўра, тинчликми? (*Қўлидаги баркашни хонтахтанинг устига қўяди.*)

К у ё в. Тинчлик.

М о м о. Келиннинг овози чиққандай бўлдим?

К у ё в. Ойдек юзларини кўрмоқчи бўлувдим...

М о м о. Ҳали келиннинг юзларини кўрасиз ҳам, дийдорига тўясиз ҳам...

К у ё в. Тезроқ тўймоқчийдим...

М о м о. Қани, ҳовлига чиқиб, шамоллаб келинг-чи, болам!

К у ё в. Хўп (*чиқиб кетади*).

М о м о. Пешонангизга ёзилган жуфти ҳалолингиздан уялмай юзингизни очиб ўтиринг, жонимни қоқай. Йигит-киз улғайиб, киз турмушга чиқади, йигит уйланади. Бу улуғ кун ҳамманинг бошига тушади. Яратганнынг буюргани бу. Бу улуғ кунга етолмай юрган не-не бе-бахтларни кўрганман. Ўзинг ақлли-хушли келинчакка ўхшайсан, кўп гапирмайин, бошингни қотириб. Уялмасдан юзингни очиб ўтиргин, болам (*ўрнидан турмоқчи бўлади*).

К е л и н. Йўқ, йўқ, кетманг!

М о м о. Нечун, болам?

К е л и н. Қўрқаман!

М о м о. Кимдан, болам?

К е л и н. Ёвингиздан!

М о м о (*кулиб*). Ёв эмас, маҳрамингиз, айланай, умид билан бир ёстикқа бош қўйган жуфти ҳалолингиз, кўрққанда қалқонингиз, суянганда тоғингиз бўлади (*ўрнидан туради*).

К е л и н. Моможон, тўхтанг! Озгина гаплашиб ўтиринг.

М о м о. Гапир, болам!

К е л и н. Бирпас ўтиринг!

М о м о. Кўнгил-кўнгилдан сув ичадиган кечада ораларингизда Қоработир бўлиб ўтираманми? Бу кеча

сирли кеча... Мен билан гаплашгандан маъни йўқ, болам. Бу кун куёвтўра билан гаплашганда маъни бор (*куёвни чақиради*). Куёвтўра! Шамоллаб келган бўлсангиз, бери келинг (*куёв киради*). Мана бу бобонгиз таққан пичоқ. Ўзбек йигитларининг белидан белбоғ билан пичоқ тушмасин, бу узукни келиннинг қўлига тақиб қўйинг. Пичоқ билан узук фарзанд белгиси. Бисмиллохир раҳмонир роҳим! Серфарзанд-сердават бўлинглар! Бу фаранги рўмол билан келиннинг сочларини юқоридан пастга қараб силанг. Келин ипакдек мулойим бўлиб, сочлари ҳамиша эркалашга арзийдиган бўлсин (*куёвни четроққа бошлаб тичирлайди*). Аввал келиннинг оёғидан маҳсисини ечиб олинг.

К у ё в. Нега мен ечиб оламан?

М о м о. Иrimi шунақа...

К у ё в. Иримингиз ҳам кўп экан-да!

М о м о. Бу урф-одатларимизнинг ярми, болажоним!

К у ё в. Қўйсангиз-чи, шу одатларингизни!

М о м о. Урф-одатларимизга нописанд қараб, бебахтлар кўпайиб кетяпти. Бахтли бўлай десангиз, айтганимни қилинг, ота-боболаримизнинг айтганларида ҳикмат кўп.

К у ё в. Бахтли бўлармиканмиз?

М о м о. Айтганларимга кулоқ солсаларинг, бахтли бўласизлар.

К у ё в. Бахтли бўлишга кўзим етмаяпти...

М о м о. Тавба денг, оғзингиздан чиққанини шамол учирсин! Яхши гапга ҳам, ёмон гапга ҳам фаришталар омин, дейди. Яратганнинг буюргани билан чимилдиққа кирибсизлар, бахтли бўлайлик, деб ният қилинглар. Бўшашмасдан келинни гапга солинг!

К у ё в. Гапга солалмаяпман.

М о м о. Келин бамисоли қулф, калитини топиб очинг!

К у ё в. Калитини тополмаяпман.

М о м о. Сизни ким айтади, йигит киши деб, топинг калитини (*чиқиб кетади*).

К у ё в (*ўз-ўзича*). Маҳсисини ечаман десам, дод солса-чи, нима қилсам экан? Қизик гаплар ҳам шу топда эсга келмаяпти (*келинга*). Кеча қўшнимизнинг эчкиси бир туғишда еттита туғиб, кичик холамга етиб қолипти. (*Секин бориб маҳсисини ечмоқчи бўлади, келин оёқларини тортиб олади, ўз-ўзича.*) Маҳси ечиш ҳам қийин экан, кўнгил кулфини очиш унданам азоб экан (*сукут*). Бир куни онам “чироқ ўтказаман, битта хўроз ушлаб, сўйиб бергин, болам”, дедилар. Мен “йўк” дедим. “Уйда отанг, аканг йўк, болам, сўйиб берақол” деб ялинсалар ҳам “сўймайман” деб туриб олдим. Охири, онам укамга сўйдиришга мажбур бўлдилар. “Чумчук сўйса ҳам қассоб сўйсин” деганларидек, укам кекирдагидан сўйиб кўйибди. Бир маҳал боши ёнига осилган хўроз ҳовлида қон сачратиб чопиб юрибди. Укам қўлида пичок, даҳшатдан қотиб қолган онам фақат тавба, дейди. Ўша даҳшатли манзаралар йиллар ўтса ҳам хаёлимда жонланаверади. Одамзоднинг озори билан, чала сўйилган хўроздек йўлнинг ҳисобини йўқотиб яшайверамиз, ҳаёт олғирларга осон, камсуқумларга озор экан. Гоҳ дод дегинг келади-ю, овозинг чиқмай қолаверади. Яқинда бир шоир йигитнинг шеърини ўқиб қолдим. Ўқиб берайми? (*Келин жим.*) Нега жимсиз? Яхши шеър экан, қалбимга сингиб қолибди. Эшитинг, сиздан ҳам ун чиқиб қолар?

Тошларга сўйладим мен дардларимни,
Оғриқдан инграниб, тошлар гуллади.
Тоғларга сўйладим аламларимни,
Ўкириб-ўкириб тоғлар йиғлади.

Сахрога сўйладим армонларимни,
Таскин майсалари кўкариб чиқди.
Осмонга сўйладим ҳасратларимни,
Осмон ўпирилиб, бошимга тушди.
Одамга сўйладим оғриқларимни,
Одам эшитгиси келмади мани.

(Сукут.) Сиз ҳам бир нарса денг! (Сукут.) Ялинайми? (Сукут.) Эркалайми? (Сукут.) Юзини кўрсатмаган гўзалим менинг, очилмаган гулгунчам менинг, кўзи очилмаган мушукчам менинг (алам билан нима деганини, нима қилаётганини сезмайди). Тиз чўкайми (тиз чўкиб), бир умрлик кулингиз бўлай, калишларингизга патак бўлай, вафодор итингиз бўлай (асабий) истасангиз, ҳозироқ итингиз бўлай (тўрт оёқлаб келинга суйкалади). Ит бўлиб ўтганнинг этагидан ол, десангиз оламан, хур десангиз хураман (ўзини унутиб), бир оғиз хур, денг, азизим! Яна нимангиз бўлай? Хоҳласангиз эшагингиз, бўламан! Миниб, тезак терасиз, ўтин ташийсиз (эшакдек лўкиллаб юради). Хоҳласангиз, ханграб ҳам бераман. Буюринг, маликам! Истасангиз, отингиз бўлай. Яёв юрмайсиз, узоғингизни яқин қиламан. Мининг устимга (келинчакнинг олдига бориб елкасини тутди). Нега ўтирибсиз, мининг! (Келин қалтираб ўрнидан туради.) Мининг, ота-онангизнинг олдига олиб бориб қўяман...

М о м о (ҳовлиқиб киради). Куёвтўра, Сизга нима бўлди?

К у ё в (келинга бақириб). Мининг деяпман!

М о м о. Ақлдан озяпсизми?

К у ё в. Ҳамманг эшак қилиб минмоқчи бўласизлар!

М о м о. Вой, ўлай, юрагим лакиллаб қолди-я!

К у ё в. Мининг деяпман!

М о м о. Туринг, уят бўлади.

К у ё в. Нимаси уят?

М о м о. Келиннинг ўтакасини ёрибсиз-ку!

К у ё в. Ёрилса ёрилсин!

М о м о. Ундай деманг, ақлли, вазмин бола эдингиз-ку?

К у ё в. Ақлли, камсуқум, бўш деб ҳамманг минмоқчи бўласан. Шу пайтгача ҳеч кимга бош эгмадим. Келиннингизни миндириб, тезак тердиргани олиб бормоқчи эдим.

М о м о. Нималар деяпсан, болам?

К у ё в. Одамлар эшагини топса, пиёда юргиси келмайди.

М о м о. Келиннинг нози бўлади-да, болам!

К у ё в. Бу ноз эмас, келинингизнинг нияти мени миниш бўлса, ҳозир минсин, кейин...

М о м о. Асов отни минги қилишнинг ўзи бўлмайди.

От кетидан эргашганни той, дейдилар,

Шоли эккан эр йигитни бой, дейдилар.

Тўқсон уч кун ботқоқ кечиб лой тепганнинг

Тиззасидан бўйнигача мой, дейдилар!

Қани, ҳовлига чиқиб бир шамоллаб келинг!

К у ё в. Энди шамоллаб умримиз ўтаркан-да (*чиқиб кетади*).

М о м о. Келин боламнинг юраги қинидан чиқишига озгина қолибди-я! Мен қозонни қириб, озгина қорақуя олиб келай (*чиқади*).

К е л и н. Эй Худо, мен нима гуноҳ қилувдим?

М о м о (*пиёлада сув, қорақуя олиб киради*). Мана бу қорақуяни ичиб олинг, кўрқувни босади (*келин ичади*). Менинг ҳам юрагим лакиллаб қолди (*ўзи ҳам ичади*).

Мен ҳозир... (*чиқиб исириқ тутатиб киради*). Келин-куёвга ёпишган бало-қазони ҳайда! Туринг, этагингизни кўтариб туринг (*этагини тутади*).

К е л и н. Ёзиғим не, Тангрим?

М о м о. Инс-жинсларни ҳайда (*келиннинг бошидан уч марта айлантириб, дуо ўқийди, исириқни олиб чиқиб, қайтиб киради*). Нима жин урди, болаларим?!

К е л и н. Мени жин ургани йўк.

М о м о. Ҳали ёшман деб кўрқаяпсизми? Ҳозирги ёшлар 20 га кирса ҳам ёшман, деб турмушга чиқмай юраверадилар. Қадимги замонда ундай қизлар қариқиз саналиб, бояқишларга харидор ҳам келмас эди.

К е л и н. Қадимгиларингиз қиз эмас, қул боқишар экан-да?

М о м о. Гап қулликда эмас, болам! Ота-она қизини узатишдан олдин етти ўлчаб бир кесади. Қиз ота-онанинг кўнглига қарайди. Кўча-кўйда ялашиб-юлқашмаган, умрида кўрмаган мисли Фарҳоддек йигитнинг куёв бўлиб, чимилдиқнинг бир томонини кўтариб киришининг, юрагинг қинидан чиқай деб титраб кутишнинг ҳам гашти бор, болам! Кўз очиб кўрганинг чимилдиқдаги номахрам киши махрамингга айланади. Ўртада ҳаё-андиша, меҳр-муҳаббат пайдо бўлади. Эрни пайғамбардек сийлаб, яшаб кетишаверарди.

К е л и н. Моможон, осмондек кенг, юлдуздек мўл орзуларим бор эди. Зебуннисодек шоира бўлмоқчи эдим.

М о м о. Орзулари дунё, умидлари дарё, болам-а! Шоира бўламан десанг, шу киндик қонинг тўкилган қишлоғингда ҳам бўлсанг бўлаверади. Худо сендан раҳматини аямаган экан, шу табаррук тупроқни, содда ҳамқишлоқларингнинг орзу-армонларини, тоза табиатини, ўт-ўланларини, урф-одатларини шеърга сол, болам!

К е л и н. Узоқ юртларга бориб ўқимоқчийдим.

М о м о. Қўйсанг-чи, узоқ юртларни. Ўз қишлоғини ташлаб, мусофир юртларда бошпанасиз, қариндош-уруғсиз, сарсон-саргардон бўлиб юрган шоирларни ҳам кўрганман. Қишлоғининг бир сиким тупроғини кўзига тўтиё қилолмай, ота-онасининг дийдорига тўёлмай, соғиниб юрганларни ҳам кўрганман. Уларга ҳавас қилма, болам!

К е л и н. Отам орзу-умидларимни ўлдириб, “чимилдик” деб аталмиш қафасга томон отдилар!

М о м о. Ҳай-ҳай, чимилдик қафас эмас, муқаддас жой, болам!

К е л и н. Қафас! Уйга қайтиб бориб, отамнинг бошини ҳам қиламан.

М о м о. Капалагимни учирма, отангнинг бошини ҳам қилиб, бахтли бўлолмайсан. Чимилдикқа хиёнат қилиб қочиб, армон билан юрганлар, чимилдик кўрмай, никоҳсиз фарзанд кўриб, узоқларда юрганларнинг тақдирига ҳавас қилма!

К е л и н. Ҳаммаси ҳам бебахт эмасдир?

М о м о. Ақлингдан ўргилай, тўғри, бахтини топанлар ҳам бор.

К е л и н. Бахтимни тополмасам, ёлғиз яшайман.

М о м о. Ёлғизликдан худо сақласин. Ёлғизликни худо кўрсатмасин. Ёлғиз яшаганнинг биттаси – мен. Чолим шўрликни батальонга олиб кетишган кўйи қайтиб келмади. Уч қизим билан бўтадек бўзлаб қолавердим. Бева деб ёмон кўз билан қарашлар, хўрлашлар кўп бўлди. Мени суянадиган тоғи йўқ, деб Мирзачўлга ҳайдашди. Чўл иссиқ, сув йўқ, болаларим кучук боласидек ғингшийди. Дардингни эшитадиган одам йўқ. Тепадан берилган буйруқни бажарувчи ақли қосир, кўзи кўр, юзсиз, соткин махлуқлар не кунларни бошимизга

солмади. Ўша кунларни эсласам, ҳали-ҳали юрагим орқамга тортиб кетади. Умр йўлдошсиз ит азобини тортганман. Бева деб не кунларни бошимга солишмади. Бева бошим билан Мирзачўлдан қочиб, поездга осилиб, минг азоб билан юртимга қайтиб келдим. Уч қизимни, мушук боласини кўтариб катта қилгандек, катта қилдим. Эримга хиёнат қилмадим. Худонинг пешонамга ёзган ёзуқларига чидадим. Тангрининг менга атаган кунлари ҳам бор экан. Уч қизимни оқ ювиб, оқ тараб вояга етказиб, жойини топиб узатдим. Ҳозир Холбуви қизимнинг олти фарзанди бор, Норбувимнинг 11 фарзанди бор, Норхолим қирққа киргани йўқ, 10 та фарзанди бор. Худога минг қатла шукр, шу ёруғ кунларга етиб келдим. Сабр-қаноатда гап кўп, болам!

К е л и н. Яратган буюрди деб, йиғлаб-сиқтаб кўникиб қолавераманми?

М о м о. Яратганга шак келтирма.

К е л и н. Сиз ёлғиз яшабсиз-ку?!

М о м о. Мен урушнинг касофатига ёлғиз яшадим!

К е л и н. Мен ҳам ёлғиз яшайман!

М о м о. Қайсар бўлма, болам, муқаддас Қуръони каримнинг Раъд сурасида “Худо ерни ёйиқ қилиб яратиб, унда тоғлар ва дарёларни пайдо қилган зотдир. У ердаги ҳар бир мевани жуфт-жуфти билан яратди. У кечани кундуз устига ёяр, яъни кеча-кундузлар ҳам бир-бирларининг жуфтидир». Дарҳақиқат, куёшнинг жуфти – ой, ернинг жуфти – осмон, куннинг жуфти – тун, дунёнинг жуфти – охират. Ёлғизлик фақат Оллоҳ таолога ярашур, болам!

К е л и н. Мени тушунинг, моможон! У кишида кўнглим йўқ.

М о м о. Кўнглим йўқ? Тўй бўлмасдан олдин “Ўламан, саттор! Бу одамга тегмайман!” десанг бўлмасмиди?

К е л и н. “Тегмайман” деб тўполон қилдим. Отам бир сўзли одам, айтганларидан қайтмайдилар.

М о м о. Гулчи бир гулни ўстиргунча юз тикон захрини тортади. Отанг кўра-била туриб, жарга итарма-гандир?

К е л и н. Жарга итармагани шуми, ёши ўтган одамга беришди. Шунинг учун уйга қайтиб бориб, отамдан ўчимни оламан.

М о м о. Болалик қилма, болам! Отага ўчакишиб бўлмайди. “Пардали қиз парига тенг” дейдилар. Айб ота-онангдами? Куёвдами? Сендами? Биз ҳаммамиз хом сут эмган бандамиз. Беайб – Парвардигор. Парвардигор буюрибдими, шу хонадонга келин бўлиб тушиб, чимилдиққа кирдинг. Чимилдиқнинг ичи – бахт осто-наси. Эрнинг эрлигига, қизнинг бокиралигига гувоҳ муқаддас жой! Муқаддас жойга хиёнат қилманглар! Насиҳатни ҳам насибали киши олар экан.

К е л и н. Ўлсам ўламан, ўзимга кўлини теккиз-дирмайман.

М о м о. Капалагимни учирма, болам. Палахмон тошига ўхшаб отилган қиз боланинг пешонаси курсин... Бахтли бўлгин дейман-да, болам!

К е л и н. Менга бахт истаган моможоним, у одам менга бегона.

М о м о. Мен ҳам ожиз бўлиб қолдим. Мен сенга бир матал айтиб берай. Мағзини чақиб кўр! Ғайрат неварам тўти боқишни яхши кўради. Ёлғиз тўтисини кўпайтираман, деб эркак тўти сотиб олиб, иккисини бир қафасга солиб қамаб қўйди. Аёл тўти эркак тўтини ўзига яқинлаштирмай, чўкишиб патлари тўзиб кетди. Ноилож уйнинг эшик-деразаларини ёпиб, эркак тўтини қўйиб юборди. Қафасдаги тўти патирлай бошлади, қаноти синиб қолмасин деб, аёл тўтини ҳам қўйиб юборди.

Чийиллашиб, иккаласи бир-бирини роса кувишди.
Эшикни ёпиб чиқиб кетдик. Бир маҳал урчуғимни олай
деб уйга кирсам, иккаласи қафаснинг устига кўниб,
бир-бирининг пинжига кириб, чуғурлашиб ўтирибди.
Орадан кунлар ўтиб, нима бўлди-ю, эркак тўти ўлиб
қолди. Бирам ичим ачиди. Аёли ҳам узоқ яшай олмади.

П а р д а

Иккинчи парда

Биринчи пардадаги сахна. М о м о ўтирибди.

К у ё в бошини эгиб кириб келади.

М о м о (*кириб келган куёвга пешвоз чиқади*). Ёмғир
ҳали ёғмадими?

К у ё в. Йўқ!

М о м о. Кечадан бери осмонда булут дард тутган
хотиндек тўлғаниб ётибди-ю, ёмғирини туғолмаяпти.

К у ё в. Осмондаги булут ҳам учаламизга ўхшайди.

М о м о. Гапингиз курсин. Ёмғир ёғса, ғуборларни
ювиб тозаларди.

К у ё в. Ёғиб қолар...

М о м о. Шўримиз куриб қолди, болам. Энди нима
қиламиз?

К у ё в. Нима?

М о м о. Индамас келинимиздан бир пайтавалик
жун чиқди.

К у ё в. Қаеридан?

М о м о. Ҳа, содда куёв-а, мақолни ҳам тушунмайсиз.
Мақталган келиннинг тўйдан кейин бир ҳунари чикса,
шундай дейишади қадимгилар.

К у ё в. Нима ҳунари бор экан?

М о м о. Эй-й, айтишга тилим бормайди.

К у ё в. Хунук эканми?

М о м о. Ойдаккина!

К у ё в. Чўзмасдан гапиринг!

М о м о. Отаси сизга мажбурлаб узатган экан. Ўзимга кўлини теккизгани кўймайман, деяпти.

К у ё в. Ўзгани суйган эканми?

М о м о. Билмадим!

К у ё в. Мен нима қилай?

М о м о. Билмадим, болам. Ақлим шошиб, бошим айланиб қолди.

К у ё в. Жавобини бериб юборайми?

М о м о. Йўғ-е, зинҳор ундай қилманг.

К у ё в. Нима маслаҳат берасиз?

М о м о. Яна бир бор кўнглига кўл солиб кўринг (чиқиб кетади).

К у ё в (ўз-ўзига). Нима маслаҳат берасан, қалбим! У бечорага раҳмим келяпти. Бу қушчани қафасдан қўйиб юборайми?.. Қўйиб юборсам, эртага одамлар “Куёв эркак эмас экан, шунинг учун уйланмай юрган экан”, деб гап тарқатишмайдими? “Ит хуради – карвон ўтади”, дейдилар. Итфеъл одамлар олти ой хурар, бир йил хурар, охири жағи чарчаб, тинчиб қолар. Суймаган юракни зўрлаб суйдиролмайсан. Такдир пешонамга бу қизни ёзмаган кўринади. Ўз суйганини топиб бахтли яшасин. Одамларнинг гап-сўзи, деб бир бокира қизни бебахт қилиб қўйсам, Оллоҳ бу гуноҳимни кечирармикан?

К е л и н киради.

К у ё в. Неча ёшга кирдингиз?

К е л и н. Ўн олтига!

К у ё в. Мен ўн еттига кирганимда еру кўкка жар солиб дунёга келган экансиз-да?

К е л и н. Отам ўзлари кеч уйланганлари учун мени эрта куёвга бердилар.

К у ё в. Шунинг учун ҳам отангиз мени тушунган эканлар-да?

К е л и н. Қаранг-а, отам от миниб қидириб, ўзларига ўхшаганини топиб, қизларини ўшанга берибдилар!

К у ё в (*келингга қараб*). Мендан нима истайсиз?

К е л и н. Жавобимни беринг, кетаман.

К у ё в. Майли, мен розиман.

К е л и н (*ҳайратланиб*). Чинданми?

К у ё в. Ёлғон гапиришни ёмон кўраман!

К е л и н (*қафасдан қутулган қушдай эсанкираб қолади*). Кишининг кўнглини тушунадиган одам экан-лигингизни кўнглим сезган эди (*қўғирчоғини олиб бағрига босганча чиқмоқчи бўлади*).

К у ё в. Қоронғидан кўркмайсизми?

К е л и н. Кўркмайман.

К у ё в. Балки тонгда кетарсиз?!

К е л и н (*шошилиб*). Ҳозирок кетаман!

К у ё в. Шошманг, олиб бориб кўяман.

К е л и н. Йўқ, ўзим кетаман.

М о м о (*келиннинг йўлини тўсади*). Йўл бўлсин, болам?!

К е л и н. Уйга кетаман.

М о м о. Капалагимни учирманг!

К е л и н. Жавобимни бердилар!

М о м о (*ҳовлиқиб*). Талоқ қилдими?

К е л и н. Йўқ.

М о м о. Хайрият-е, талоқ айтдим, деб юрагим кинидан чиқиб кетай деди-я.

К е л и н. Талоқсиз ҳам кетавераман.

М о м о. Мусулмончиликда талоқсиз кетиб бўлмайди.

К е л и н. Кетишимга рози бўлдилар-ку!

М о м о. Ёмғир томчилаяпти, ҳадемай жала қуяди.

К е л и н. Тош ёғса ҳам кетаман.

М о м о. Ярим кечада қишлоқнинг итларига ем бўлмоқчимисан?

К е л и н. Майли, итлар гўштимни еб кетсин.

М о м о. Кетсанг, юзинг қаро бўлади, билиб қўй!

К е л и н. Бўлса бўлсин!

М о м о. Куёвнинг оstonасидан ўтдингми, эр кўрган хотин ҳисобланасан...

К е л и н. Гапирманг!

К у ё в. Бечорага азоб берманг, момо!

М о м о. Аччиқ бўлса ҳам ҳақиқатни гапирай: кетадиган бўлсанг, сенинг тенгинг хотин кўйган, хотини ўлган, икки-уч болали эркаклар бўлади.

К е л и н. Эшитишни истамайман!

М о м о. Ҳозир кетсанг, “Қиз чиқмаганлиги учун хайдаб юборибди”, деб бокира қайтганингга ҳеч ким ишонмайди.

К е л и н. Бўлди-да, момо!

М о м о. Ҳақ гап аччиқ бўлади, маломат тошлари бошингга ёғади.

К е л и н. Қонимга беланиб қолай, кетаман.

М о м о. Ҳеч қаерга қўймайман.

К е л и н. Йўлимдан қочинг, моможон!

М о м о. Нима десанг дегин, ҳозир ҳеч қаерга кетмайсан!

К у ё в. Қўйинг, момо, мен рози бўлдим-ку, кетса кетсин!

М о м о. Мен иккалангнинг ҳам ота-онанг олдида жавоб беришим керак. Кўнгилларинг кўнгилларингга

тушмас экан, эрталаб келиннинг ота-онасини чақирти-
рамиз. Ота-онангиз олдида учталок қиласиз. Сўнг
келиннинг кўчини ортиб, жўнатиб юборамиз. Икка-
лангиз ҳам эрталабгача чимилдикда чидаб ўтирасизлар.
Гап шу! (*Чиқиб кетади.*)

К е л и н. Ўлгим келяпти, онажон!

К у ё в. Куюнманг!

К е л и н. Нега туғдингиз, онажон?!

К у ё в. Ўкинманг!

К е л и н. Қаердасиз, онажон?! (*Келин ўксиб-ўксиб
йиглайди.*)

К у ё в. Йиғламанг (*рўмолча тутати*). Кўз ёшларин-
гизни артинг!

К е л и н. Телба!

К у ё в. Тўғри!

К е л и н. Дарвеш!

К у ё в. Ҳақ гап!

К е л и н. Латта!

К у ё в. Лапашангман!

К е л и н. Худо юзингни тескари қилсин!

К у ё в. Майли...

К е л и н. Эркак киши ҳам шу ёшгача уйланмай-
дими?

К у ё в. Шуни айтинг!

К е л и н. Шу топгача уйланган бўлганингизда, мени
зўрлаб узатишмаган бўлардилар.

К у ё в. Айбдорман, азизам!

К е л и н. Азизангиз эмасман сизнинг...

К у ё в. Майли, жоним!

К е л и н. Жоним деманг, жонингиз чиксин!

К у ё в. Танимда жоним йўқ. Жоним қуш бўлиб
ўзга юртларга учиб кетган. Иккимиз бир қафасда нима
қиламиз? Сўзсиз ўтирганимиз билан вақт ўтмаса керак

(сукут). Бир эртак айтсам. Шу эртак тугагунча тонг ҳам отиб қолар! Кейин сиз уйингизга кетасиз, мен эса қалбим билан яна ёлғиз қоламан. Эшитасизми?

К е л и н. Эртагингиз бошингиздан қолсин!

К у ё в. Ҳалиям бошимдан қолганини айтиб бераман. Бор экан-да, йўқ экан, оч экан-да, тўқ экан. Қадим ўтган замонда, Амударё томонда парижамоқ қиз яшаган экан. У қизнинг ой деса оғзи, кун деса кўзи бор экан. Кулса оғзидан гул, йиғласа кўзларидан дур тўкилар экан. Сув ичса томоғидан, сабзи еса биқинидан кўринар экан. Хуллас, бир қултум сув билан ичсанг ҳам томоғингдан қулт этмай ўтиб кетар экан. Ўша қиз улкан шаҳарлардан бирига илм олгани кетибди. Донолар, нодонлар, ориқлар, семизлар, пишиқ-хомларнинг юрти бўлган улкан шаҳарда Париқизнинг жамолига маҳлиё бўлган ошиқлар соядек эргаша бошлабди. Ўша олийгоҳга узоқ қишлоқдан содда, самимий, оғзи-боши тиржайган, эғни-боши қийшайган, камсукум, кўримсизгина бўлса ҳам ғурури теракдан баланд бир йигит ҳам ўқишга келибди. Руҳи руҳига, гапи гапига, фикри фикрига, кўнгли кўнглига мос тушган парижамоқ қиз билан камсукум йигит дўстлашибди. Худонинг ор-номусли, беозор бандалари булбулдек сайрашиб, мусичадек кукулашиб... Тонглар отаверибди, кунлар ботаверибди. Йигит қалбидаги дўстлик уруғи муҳаббатга айланиб, ўшал парижамоқ қизнинг хаёли билан яшай бошлабди. Ҳис-туйғуларини жиловлай олмаган йигит Париқизга: “Мен сени суйиб қолдим, ишқингда куйиб қолдим”, дебди. Кутилмаган “севги изҳори”дан Париқиз қотиб-қотиб кулибди. Йигит муҳаббатимдан кулди, деб юрагимга, йўқ, юрагига оғриқ кирибди. Беқарор ошиқларнинг “севги изҳори”дан безиб қолган Париқизнинг юраги санчадиган бўлиб қолибди. Муҳаббати дардидан иккаласи ҳам

юрак оғриғи орттириб олишибди. Иккаласи гаплашмай кўйишибди. Тим қоронғи, зилдай оғир кунлар ўтаверибди. Битирув оқшомида май ичиб, ширакайф бўлган йигит дадиллашиб “Мен сени севиб қолдим, ишқингда куйиб қолдим, қалбим ўша-ўша”, дебди (*сукут*). Париқиз мийиғида кулиб, бир сўз демабди. Париқиз ўз юртига кетибди. Муҳаббат домида қолган йигит ҳарбий хизматга кетибди. Муҳаббатидан кўнгил узолмай, қизга мактуб ёзибди. Жавоб хати келмабди. Йигит муҳаббатидан кўнгил узиб, дили вайрон, кўзи гирён бўлиб кунлар ўтаверибди. Кунларнинг бирида кутилмаган мактуб келибди. Мактубни очиб ўқиса, Париқиздан экан. Йигитнинг юраги бу гал севинчдан санчибди. Париқиз: “Сизнинг муҳаббатингизни тушунмай, хато қилибман. Сиздан ўзгага кўёлмадим, муҳаббатингиз сўнмаган бўлса сизни кутаман”, дебди (*сукут*). Камсуқум йигит севинчи ичига сиғмай Париқиз томон учгиси келибди-ю, хизматчилик, учолмабди. Дил сўзларини маржондек тизиб, япроқдек тўкиб, ишқий мактублар битибди. Париқиз мактубларининг бирида севгингиз чин бўлса, бизнинг юртларга келинг, ота-онам сизга турмушга чиқишимга рози бўлади, деб шарт кўйибди. Сизнинг юртингизга борсам, “ота-онасини, кишлоғини ташлаб, бир қизни деб олис юртларга бош олиб кетибди”, дейишмайдими? Сиз ҳам ота-онангизни кўндиринг, мен ҳам ота-онамни кўндирай, Амударёда ҳам эмас, Кешда ҳам эмас, бир-биримизни учратган кўҳна Шошда яшайлик, дебди. Қиз мактуб ёзмай кўйибди. Париқиздан айрилиб қолишдан кўрққан йигит минг пушаймон бўлиб, ҳамма шартларингизга розиман, сафардан қайтишимни кутинг, дебди. Жавоб мактуби келмабди. Йигит хизматдан қайтгунча, қиз девга турмушга чиқиб кетибди.

К е л и н. Нега энди, девга?

К у ё в. Чин севгининг қадрига етмаган “маликалар”
бориб-бориб девларга турмушга чиқади-да...

К е л и н. Бахтлимикан?

К у ё в. Олис юртлардан келган совуқ шамоллар-
нинг хабарига кўра, Париқиз бахтсиз экан!

К е л и н. Нега?

К у ё в. Дев: “Менга юраги касал хотин керак эмас”,
деб хайдаб юборибди.

К е л и н. Балки миш-мишлардир...

К у ё в. Йигит ҳам шундай деб ўйлаб, Амударё
томонларга бош олиб кетибди. Сўлим қишлоқлардан
бирида суюклигини ахтариб топибди. Йигит билан қиз-
нинг тили айланмай, бир-бирининг дийдорига терми-
лаверишибди. Қошлар, кўзлар, киприklar, нигоҳлар
гаплашаверибди. Йигит зўрға тилга кирибди: “Мен сизни
олиб кетгани келдим. Мен сизни хўрлатиб қўймайман.
Йиғламанг, кўз ёшларингиз менинг юрагимдан оқаяпти.
Сизни узоқларга олиб кетгани келдим”. Париқиз шошиб
қолибди. Нарсаларини йиғиштира туриб: “Шошманг, шу
пайтгача уйланмадингизми?” деб сўрабди. Йигит: “Йўқ”,
деб жавоб берибди. “Уйланмаган бўлсангиз, мен сизнинг
тенгингиз эмасман. Сиз гул йигит, мен ит теккан ошман.
Мен сизни бахтли қилолмайман”. Йигит қанчалик ёл-
ворса ҳам, Париқиз: “Сизга нолойикман, йиллар ўтиб,
таъна қилсангиз, куйиб тамом бўламан”, дебди. Умидлари
узилган камсуқум йигит ёлғиз яшайверибди. Тошдек
оғир, заминдек залворли йиллар ўтаверибди. Кунларнинг
бирида йигитнинг отаси: “Қайсарлигинг жонимга тегди,
дардингни айт, нега уйланмайсан? Сен тенгиларнинг
уч-тўрттадан фарзандлари бор. Ўғиллилар суннат тўйи
қилишяпти, орзу-ҳавас кўришяпти. Сен ҳануз бўйдоқсан.
Таъна-маломатлардан бошимизни кўтара олмай қолдик.
Кўнгил қўйганинг бўлса айт, совчи юборайлик”, дебди.

Йигит: “Сабр қилинглар”, дебди. Ота: “Ўғил боламисан, ўзи? Одамларнинг: “Ўғлингиз нега уйланмаяпти? Уйлантиришга кучларинг етмаяптими”, деган бемаъни гапларидан бошимизни кўтариб юролмай қолдик. Дардсиз кесакка ўхшамай дардингни айт. Агар гапимга кирмасанг, сендай ўғлим йўқ. Уйланмасанг уйдан кет, йўқол”, дебди.

Ў л а н ч и билан м о м о кириб келишади.

Ў л а н ч и. Ойдай келин, кундай куёв бўлиб ўтириб-сизларми?

М о м о. Жойларингни тўшаб берайлик.

Ў л а н ч и (*тахмонни бузиб, жой сола бошлайди*). Тўшак бирлаштирсин!

М о м о. Илоё!

Ў л а н ч и. Тўшак туташтирсин!

М о м о. Илоё!

Ў л а н ч и. Тўшакда кўпайинглар!

М о м о. Янгаси, тўшакни қалин қилиб тўшанг, келин-куёвнинг бели ботмасин!

Ў л а н ч и. Белимиз бота-бота бизларга бало ҳам ургани йўқ. Ҳеч нарса қилмайди (*икки момо тўшакка ётишади. Момо хўроз бўлиб қичқиради*). Куку-ку-у-у!

М о м о (*ўланчига*). Туринг, тонг отди.

Ў л а н ч и. Туш кўрибман.

М о м о. Қандай туш?

Ў л а н ч и. Бошимда тож, кўлимда куш.

М о м о. Тонгда хуш туш кўрибсиз!

Ў л а н ч и. Кўлимдаги куш келин-куёвга фарзанд бўлсин! Бошимдаги тож куёвга давлат бўлсин!

М о м о. Айтганингиз келсин!

Ў л а н ч и (*момога шўхлик қилиб*). Олмамидир, анормидир?

М о м о. Ҳазилингизни қўйинг!
Ў л а н ч и (*момонинг белини ушлаб*). Новдамидир,
хипчинмидир?

М о м о. Тегманг, хипчиндир.

Ў л а н ч и. Лабингдаги болмидир, қаймоқмидир?

М о м о. Қаймоқдир.

Ў л а н ч и (*момонинг сочларини ушлайди*). Бу соч-
мидир, сумбулмидир?

М о м о. Сумбулдир.

Ў л а н ч и. Ҳилила ёрим уйғонсин, ҳилила ёрим, ҳилила.

Сочлари белга чулғонсин, ҳилилаё, ҳилила.

М о м о. Рўмолим учди-кетди, ҳилилаё, ҳилила.

Дарёнинг шамолига, ҳилилаё, ҳилила.

Ў л а н ч и. Рўмолимни олибсан, ҳилилаё, ҳилила.

М о м о. Олиб дорга ёйибман, ҳилилаё, ҳилила.

Ў л а н ч и. Ҳазилингни қўй аққа, ҳилилаё, ҳилила.

М о м о. Вой, сенга тегмай мен ўлай, ҳилилаё, ҳилила.

Вой, тоза қолдик чатокқа, ҳилилаё, ҳилила.

Ў л а н ч и. Ҳажринг ўтида адо қилдинг-ку!

М о м о. Ажаб бўпти, хўп бўпти.

Ў л а н ч и. Ишқингда мени гадо қилдинг-ку!

М о м о. Баттар бўлинг!

Ў л а н ч и. Ноз-карашмаларингга чидолмайман,

Сурмали оху кўзларингни бир кўрай!

М о м о. Йўқ, йўқ, йўқ...

Ў л а н ч и. Юзингни қизил дейдилар,

қизилюз укам, ёр-ёр,

Кўрсат юзингни бир кўрай,

жоним укам-эй, ёр-ёр.

М о м о. Юзимни кўриб нима қиласиз,

сиз акажоним, ёр-ёр,

Бозордаги ширмой нонни

кўрмабмидингиз, ёр-ёр.

Ў л а н ч и. Кўзингни куралай дейдилар,
куралайкўз укам, ёр-ёр,
Кўрсат юзингни мен бир кўрай,
жоним укам-эй, ёр-ёр.

М о м о. Кўзимни кўриб нима қиласиз,
сиз акажоним, ёр-ёр,
Охуларнинг кўзларини кўрмабмидингиз,
ёр-ёр.

Ў л а н ч и. Энди чидолмайман!

М о м о. Чидамасангиз чиллак ўйнанг!

Ў л а н ч и. Чидолмайман!

Улар бир-бирларини кувиб, чиқиб кетадилар.

К е л и н. Эртагингизнинг давомини айтинг!

К у ё в. Қиз бўламан, деган кампирларнинг қилиғи
хаёлимни олибди. Нима деяётган эдим?

К е л и н. Отангиз уйдан кет, йўқол, деган эди.

К у ё в. Менинг отам эмас. Ўша йигитнинг отаси.

К е л и н. Хўш, гапираверинг!

К у ё в. Йигитга отасининг, “Ўғил боламисан, ҳам-
кишлоқлар орасида, ўғлингизнинг соғлиғи жойидами,
деб гапиришяпти. Бош кўтариб юролмайдиган бўлиб
қолдик”, деган гаплари алам қилиб, “буларга бир
эркаклигимни кўрсатиб кўяй”, деб уйланишга рози
бўлган экан. “Аммо топган келинларингни эски урф-
одат бўйича чимилдиқда кўраман”, дебди. Алам устида
бир бегуноҳ қизнинг бебахт қилишини ўйламабди.
Қайсар қизни бўйсундира олмай, шарманда бўлишига
санокли дақиқалар қолибди.

К е л и н. Сиздек қалби дарё, сабр-тоқатли, ҳис-
туйғуларга бой инсон чин муҳаббатга эришиш учун
бардошингиз етмадими? Охиригача бахтингиз учун
кураша олмадингизми? Нега?

К у ё в (*мийигида кулиб*). Қаранг, ўша вақтда сиздек маслаҳатгўйим бўлмаган-да.

К е л и н. Шундай буюк муҳаббати бўлган одам нега мени билмай-кўрмай туриб олишга рози бўлдингиз?

К у ё в. Сиз куёвсиз қолманг дедим-да. (*Қиз киради.*) Кел-кел, Лола! (*қиз индамай келиннинг нарсаларини томоша қила бошлайди, келинга чой қуйиб узатади, лекин келин олмайди, кейин куёвга узатади. Қиз чиқади.*) Мана, тонг ҳам отди. Ҳамма гуноҳларни менга юклаб, энди кетишингиз мумкин (*чиқади*).

К е л и н. Раҳмат сизга оккўнгил одам! (*Норизо қиёфада кийимларини йиғиштиради.*) Кўнглим қафасдан кутулган кушдек қаёққа учишни билмай қолди. Хўрозни ҳам сўёлмаган раҳмдил, меҳрибон инсонни ташлаб кетсам, ҳалиги Париқизнинг қисмати менинг бошимга ҳам тушмайдими? Чимилдиққа хиёнат қилиб ҳозир кетсам, бу камсукум одам бошқа бир гўзал қизга уйланиб яшайверади. Мени эр кўрган жувон, деб учраган одам этагимга осилиб, ҳоли-жонимга қўймаса нима қиламан? Ота-онамнинг юзлари шувут бўлмайдими? Қишлоқда қандай қилиб бош кўтариб юришади? Бир кўнглим “кет” дейди, бир кўнглим “кетма” дейди. Қайси бирига кулоқ тутишни билмай, ожизман (*қўғирчоқни кўриб қолиб қўлига олади*). Нима маслаҳат берасан, қалбим?

Ҳовлимиз этагида бир туп анжир,
Бир туп анжир шохида тилла занжир.
Бу занжирни ким битган, заргар битган,
Бу тақдирни ким битган, Тангри битган.
Заргар битган занжирни узиб бўлмас,
Тангри битган тақдирни бузиб бўлмас.

Ичкаридан к у ё в чиқиб келади.

Куёв. Ия, хали ҳам кетмадингизми? (*Келин тиёлага чой қуйиб куёвга узатади.*) Ичмайман!

Келин. Менинг кўлимдан чой ичмайсизми?

Куёв. Йўк!

Келин. Ўзгаларнинг кўлидан чой ичасиз!

Куёв. Ўзгалар менинг қариндошларим.

Келин. Мен-чи?

Куёв. Сиз энди, бегонасиз!

Келин. Мунча совуқ сўз!

Куёв. Илик сўзларим тугади!

Келин (*тошнобин олдига бориб, офтобани кўтариб туради*). Қўлингизни ювмайсизми?

Куёв. Қўл ювадиган иш қилмадим хали!

Келин (*хонтахта ёнига бориб ўтиради*). Асал ширин бўлса керак? Юпка мазалидир? Узум ейсизми? Бу узумнинг оти нима?

Куёв. Чарос!

Келин. Нега қизларнинг исмини қўйишган?

Куёв. Кўзингизнинг қорасига ўхшагани учундир!

Келин (*кулимсираб*). “Жонимдин ўзга ёру вафодор топмадим”, деган эканлар хазрати Бобур.

Куёв. Мирзо Бобур ҳақ экан. Мен ҳам топмадим!

Келин. Вафодорингиз ёнингиздадир, кўрмаяпсиз.

Куёв. Кўрман-да!

Келин. Ўкинманг! Момомдан эшитган халқ ашуллари айтиб берайми? Нега жимсиз?

Куёв. Карман-да!

Келин. Эшитинг, кулоқларингиз очилиб колар!

Бозор боши лой экан, ўтай десам сой экан,
Диға-диға, диғажон, ёрингиз бўлай, оғажон.
Бормасам бўлар экан, акангиз ёмон экан,
Диға-диға, диғажон, ёрингиз бўлай, оғажон.

Тегмасам бўлар экан, ўзга ёри бор экан,
Диға-диға, диғажон, ёрингиз бўлай, оғажон.

Ёкдими?

К у ё в. Ёкмади!

К е л и н. Итингиз бўламан, деган эдингиз!

К у ё в. Ҳура-хура жағим толди!

К е л и н. Отингиз бўламан, деган эдингиз!

К у ё в. Туни билан кишнадим, фойдаси бўлмади.

К е л и н. Ота-онамдан розилик сўрагани олиб
бормоқчи эдингиз!

К у ё в. Кўп гапирмасдан туёғингизни шиқиллатинг!

К е л и н. Бебурд экансиз!

К у ё в. Нима десангиз, денг!

К е л и н. Бағритош экансиз!

К у ё в. Тошга тошман!

К е л и н. Бефаҳм! Эркак киши ҳам шунчалик беўх-
шов, ландовур бўладими?

К у ё в. Кулманг!

К е л и н. Кулиш керак. Сизга ўхшаган ландовур-
ларнинг устидан кулиш керак.

К у ё в. Қани, эшикни орқасидан ёпинг, қорангизни
кўрмай.

К е л и н. Энди қорамни ҳар куни кўрасиз.

К у ё в. Бошимни қотирмай тезроқ кетинг!

К е л и н. Қаерга кетаман?

К у ё в. Онангизникига!

К е л и н. Онамнинг дили вайрон бўлади!

К у ё в. Отангизнинг бошини ҳам қилишга аҳд
қилувдингиз-ку?

К е л и н. Ниятимдан ҳам, истагимдан ҳам, орзуимдан
ҳам воз кечдим.

К у ё в (*келиннинг елкасидан итариб*). Бўлинг тезроқ!

К е л и н. Тегманг, ҳеч қаерга кетмайман! (*Йиглайди.*)

К у ё в. Кетинг десам ҳам йиғлайди, қолинг десам ҳам йиғлайди. Бунга нима бўлган ўзи? Тушунмадим!

К е л и н. Нимага тушунмайсиз? Шу чимилдикда қолишни истайман. Бир умрга... қолишни! (*Йиғлаб туриб қолади.*)

Чимилдик ашуласи эшитилади.

К у ё в. Худога шукр!

Келиннинг оёғидан маҳсисини ечиб олади, келин куёвнинг кўлига сув қуяди, куёв келиннинг кўлидан рўмолчасини олиб кўлини артади. М о м о келинга асал, новвотчой олиб киради. К у ё в келинга асал ялатади, новвотчойни хўплатади ва рўмолини бошига ёпиб қўяди, келин куёвга салом қилади.

К у ё в келинни кўтариб, чимилдикқа кириб кетади.

М о м о. Хайрият, муқаддас чимилдикқа, урф-одатимизга хиёнат қилишмади. Яратганнинг амри билан бино бўлган уй бузилмади. Хўроз қичқирганига анча бўлди. Тонг ҳам отди. Туринглар энди (*чимилдикдан куёв чиқиб келади*). Куёв бўлган бўйларингдан ўргилай. Биров кўрмасин, секин чиқиб бирон жўрангизникига бориб ётинг (*Куёвнинг устига тўн ёпиб чиқариб юборади*). Келинжон! Турдингизми? (*Келин чимилдикни кўтариб чиқиб келади.*) Келинжон! Ўсма-сурмаларни қўйинг, хали-замон “Юзочар”га хотин-халажлар келиб қолишади. (*Бориб, келиннинг юзини ювдиради.*) Янгалари! Чиқа қолинглар, келиним тайёр! (*Янгалар чиқиб келишади.*)

Я н г а л а р.

Патнис тутиб келинга, кўлим толиб келаман,
Йўллари ойдин бўлсин, деб ойна олиб келаман.
Худо бахтин берсин, деб Қуръон олиб келаман.

К е л и н уларга салом қилиб, таъзим қилади.

Я н г а л а р (*бараварига*). Кўп яшанг! (*Келинни кийинтира бошлашади.*)

Я н г а. Кўп яшанг!

Ў л а н ч и. Куёвингиз билан қуйруқ ошанг!

Я н г а. Опа! Келинимиз ойдек экан.

Ў л а н ч и. Ой уялади.

Я н г а. Кундай келин экан.

Ў л а н ч и. Кўз қамашади.

Я н г а. Қошлари қалам экан.

Ў л а н ч и. Кўзлари чарос экан.

Я н г а. Бир қултум сув билан ютиб юборадиган сулув келинчак экан.

М о м о. Туфлаб қўйинглар, кўз тегмасин!

Я н г а. Туф-туф, кўз тегмасин!

М о м о. Сукларингиз ўтмасин тагин!

Я н г а л а р. Туф-туф, сукимиз кирмасин!

М о м о. Тез бўлинглар, ҳадемай хотин-халаж босиб кетади. Келинимни кийинтиринглар!

Ў л а н ч и. Кўз тегмасин! Мана бу жийда мунчоғи.

Я н г а. Жий-жий деб юрадиларми?

Ў л а н ч и. Йўқ, бало-қазодан ўзи асрасин. Олов мунчоғи.

Я н г а. Инс-жинсдан асрасин!

Ў л а н ч и. Зебигардон. Қани менга ярашдим, қаранг-чи!

Я н г а. Опа, қуйилмадингиз-қуйилмадингиз-да!

Ў л а н ч и (*тиллақошни тақади*). Ярашдим, ўр-гилайлар?!

Я н г а (*ўланчининг бошидаги тиллақошни олиб келинга тақади*). Ана келинингиз ойдек келин бўлди. Энди ҳаммани келинсаломга чақираверинг.

М о м о. Аввал келинимизнинг қайнонасини чақиринглар! Урф-одатимизни қилиб олайлик.

Ў л а н ч и. Қайнонаси-ю, кела қолинг, келинингиз тайёрлар!

Қ а й н о н а кириб келади, кўлида супра, 2 та нон, қанд.

М о м о. Урф-одатимизни охиригача қилайлик. Нонни келинингизнинг кўлтиғига қистиринг, супрангизни ёйинг, кўлингизда 3 марта олиб келинингизга ундан тутинг (*қайнона ҳаммасини момо айтгандай қилиб келинга тутади*). Келинингизнинг супрасидан дон-дун аримасин! Энди бир дона қандни оғзингизда келинингизни оғзига тутинг.

Қ а й н о н а. Момоси! Келинимни уялтирманг! Кўлимда ҳам беравераман.

М о м о. Йўқ, айланай. Урф-одатимизни охиригача қилайлик (*Қайнонаси оғзидаги қандни келинига тутади, келини олади*). Қайнона-келиннинг тили қанддай ширин бўлсин! Қариндош-уруғларини чақиринглар!

Ў л а н ч и. Хашладиг-у хашладик,
Ўртага гилам ташладик.
Қабул айланг, қудалар,
Келин саломни бошладик.

Аввал бошлаб айтайлик.
Гуноҳ бўлса кечайлик.
Салом-салом, ёр-ёр,
Келин салом, ёр-ёр.
Қабул айланг, аввал Худо
Сизга салом, ёр-ёр.

Икки тоғни бир қилган,
Салом-салом, ёр-ёр,
Келин салом, ёр-ёр.

Қабул айланг, пайғамбарлар,
Келин салом, ёр-ёр.

Маккатилло йўлида,
Жойнамози кўлида.
Салом-салом, ёр-ёр,
Келин салом, ёр-ёр.
Қабул айланг, қайнотаси,
Сизга салом, ёр-ёр.

Оқ рўмоли ярашган,
Охиратни ўйлаган,
Салом-салом, ёр-ёр,
Келин салом, ёр-ёр.
Қабул айланг, момолари,
Сизга салом, ёр-ёр.

Сеп кийгани эринган,
Ўғил туғдим деб керилган,
Салом-салом, ёр-ёр,
Келин салом, ёр-ёр.
Қабул айланг, қайнонаси,
Сизга салом, ёр-ёр.

От қозиғи олтиндан,
Узангиси қумушдан,
Салом-салом, ёр-ёр,
Келин салом, ёр-ёр.
Қабул айланг, амакиси,
Сизга салом, ёр-ёр.

Юришлари чакмоқдай,
Ҳар бир сўзи тўқмоқдай,

Салом-салом, ёр-ёр,
Келин салом, ёр-ёр.
Қабул айланг, тоғалари,
Сизга салом, ёр-ёр.

Меҳмон деса “хуш” деган,
Меҳмонхона бўш деган,
Салом-салом, ёр-ёр,
Келин салом, ёр-ёр.
Қабул айланг, аммалари,
Сизга салом, ёр-ёр.

Юришлари иликдай,
Қошу кўзи пиликдай,
Салом-салом, ёр-ёр,
Келин салом, ёр-ёр.
Қабул айланг, қайнэгачилари,
Сизга салом, ёр-ёр.

Сатиндўппи сардори,
Келин бола харидори,
Салом-салом, ёр-ёр,
Келин салом, ёр-ёр.
Қабул айланг, куёв бола,
Сизга салом, ёр-ёр.

Тошойнага қараган,
Гажакларни тараган,
Салом-салом, ёр-ёр,
Келин салом, ёр-ёр.
Қабул айланг, қайинсингиллари,
Сизга салом, ёр-ёр.

Атлас кўйлак кийишган,
Югуриб хизмат қилишган.
Салом-салом, ёр-ёр,
Келин салом, ёр-ёр.
Қабул айланг, овсинлари,
Сизга салом, ёр-ёр.

Паст девордан қараган,
“Тўй қачон?” деб сўраган.
Салом-салом, ёр-ёр,
Келин салом, ёр-ёр.
Қабул айланг, кўшнилари,
Сизга салом, ёр-ёр.

Хиром этик пошнаси,
Куёвтўра ошнаси.
Салом-салом, ёр-ёр,
Келин салом, ёр-ёр.
Қабул айланг, куёвжўра,
Сизга салом, ёр-ёр.

Бўйнимдаги маржоним,
Узилиб адо бўлди.
Салом-салом, ёр-ёр,
Келин салом, ёр-ёр.
Қабул айланг, яна қудалар,
Салом тамом, ёр-ёр.

П а р д а

ҚАЛЛИҚ ЎЙИН

Икки пардали этнографик томоша

ҚАТНАШУВЧИЛАР:

Қурбон момо – 60 ёшда
Холбека – 30 ёшда
Чоннама – 35 ёшда
Абдуназар – 55 ёшда
Худойберди – 60 ёшда
Муллабува – 70 ёшда
Хўжакул – 25 ёшда
Худойкул – 30 ёшда
Жарчи – 20 ёшда

МУҚАДДИМА

Узоқдан овоз эшитилиб, томоша залига
Жарчи кириб келади.

Жарчи. Жоппа-жамоа Абдуназар аканикига тўйга ҳо-о-ов! Абдуназар аканинг қизига тўй келди. Думбалари селкиллаган қўй келди. Белқас-белқас майиз, ҳолваю парвардалар келди. Абдуназар аканикига тўйга ҳо-о-ов! Тўйга келган тўй кўрсин, элда тўйлар мўл бўлсин! Жоппа-жамоа “нонсиндирар” тўйга ҳо-о-ов!

Парда олдида Абдуназар ака мезбонлар билан тўйга келган меҳмонларни кутиб олади.

Абдуназар. Ассалому алайкум, хуш келибсизлар!

М у л л а б у в а. Ваалайкум ассалом, тўй куллуқ бўлсин, Абдуназарбой!

А б д у н а з а р. Куллуқ, мулла бува, тўрга ўтинг!

М у л л а б у в а. Пойгак ҳам бўлаверади.

А б д у н а з а р. Бугун буважон, пойгак меники, тўрга ўтинг!

М у л л а б у в а. Лекин пойгакда ўтириб, меҳмонларни кавушини тўғрилаш ҳам савоб иш (*тўрга чиқиб ўтиради*).

А б д у н а з а р (*меҳмонларни кутиб олади*). Хуш келибсиз, азиз меҳмонлар! Ие, Ие, куда, келинг, хуш келибсиз!

Х у д о й б е р д и. Бугундан бошлаб, куда десак ҳам бўлаверади (*иккаласи қучоқлашиб кўришади*).

А б д у н а з а р. “Яхши ният – ёрти мол”, дейдилар. Тўрга ўтинг, кудажон!

Х у д о й б е р д и. Мен сиз билан ёнма-ён ўтириб, меҳмон кутаман.

Х ў ж а қ у л. Тўй бошлаб юборибсизлар-да, куллуқ бўлсин!

А б д у н а з а р. Куллуқ.

Х у д о й қ у л. Тўйлар куллуқ бўлсин!

Х у д о й б е р д и. Куллуқ.

М у л л а б у в а. Илоҳи омин, тани соғликни, тинчлик-хотиржамликни берсин худойим! Ҳаммани тўйга етказсин! Аллоҳу Акбар! Тўй олиб келиб чарчамадингларми, Худойбердибой?

Х у д о й б е р д и. Йўғ-ей, мулла бува. Тўй куни одам чарчайдими?

М у л л а б у в а. Бола-чақа, қозон-товоқ, эчки-улоқ дегандай, ҳаммаси яхшими?

Х у д о й б е р д и. Шукр, шукр. (*Ҳамма бир-бири билан сўрашиб чиқади.*)

М у л л а б у в а. Хўш, энди гапнинг пўскалласига ўтсак, Абдуназарбой бир атиргул ўстириб, шудринг қўндирмай, вояга етказиб, бугун унга “нонсиндиар” тўй насиб этди. Бу кутлуғ кун ҳаммага насиб этсин!

Х у д о й б е р д и. Илоҳо, ҳаммага насиб этсин.

М у л л а б у в а. Худойберди арслондай ўғлон ўстириб, Абдуназарбойнинг оstonасини ҳатлаб, тўй олиб келибди. Ота-бувамиздан қолган “нонсиндиар” одатини бошлаймиз. Саккизта патир нон, саккизта қатлама, майиз, парварда олиб келдингларми?

Х у д о й б е р д и. Топган-тутганимизни олиб келдик, мулла бува (*патир билан қатламани Мулла буванинг олдига қўяди*).

М у л л а б у в а. Бисмиллоҳир раҳмонир раҳим. Нон билан қатламани қўша-қўша қилиб синдирамиз. Мана шу нондай бошлари азиз бўлсин! Қўша-қўша фарзанд кўриб, қўшгани билан қўша қариб юрсин! (*Патир нон билан қатламани синдириб, ўтирганларга қўлма-қўл узатишади*.)

Х у д о й қ у л. Буваларидек невара-чевараларининг хузурини кўриб юрсин.

Х ў ж а қ у л. Болалари орқасидан чопиб юрсин!

М у л л а б у в а. Абдуназарбой, сиз парварда, майизларни ўз қўлингиз билан таркатиб чиқинг!

А б д у н а з а р. Хўп, мулла бува (*ўтирганларга, томошабинларга тарқатиб чиқади*).

Х у д о й қ у л. Майиздай-майиздай кизлар берсин, илоё!

Х ў ж а қ у л. Парвардадай-парвардадай ширин ўғиллар берсин, илоё!

Х у д о й қ у л. Қизларига яхши жойлардан майиз келсин!

Х ў ж а қ у л. Ўғилларига яхши жойлардан яхши кизлар ато этсин!

М у л л а б у в а. Абдуназарбой!

А б д у н а з а р. Лаббай!

М у л л а б у в а. “Нонсиндирар” тўйидан кейин қадимий урф-одатимиз бўйича қизингиз куёвнинг уруғ-аймоқларига юзини кўрсатмай, бекиниб юрсин.

А б д у н а з а р. Қизим қудамиз остонасига келин бўлиб бормагунича қорасини кўрсатмайди.

М у л л а б у в а. Худойбердибой!

Х у д о й б е р д и. Лаббай!

М у л л а б у в а. Ўғлингиз ҳам ота-бувамиздан қолган урф-одатимизга гард юқтирмай, келиннинг қариндош-уруғларига кўринмай юрсин. Иззат-хурматини сақласин, қулоғига қуйиб қўйинг!

Х у д о й б е р д и. Пурмаъно сўзларингизни ўғлимнинг қулоғига кўрғошиндай қуйиб қўяман.

М у л л а б у в а. Азиз қудалар, бугундан бошлаб қариндош-уруғчиликнинг иплари мустаҳкам боғланди. Илоҳи омин, икки ёш қўшгани билан қўша қариб, бола-чақаси кўп бўлсин, ғам кўрмасин, бало етмасин, офатдан-кулфатдан, бевақт ўлимдан худонинг ўзи асрасин! Ўлмас ўғил берсин, тўкилмас қиз берсин! Кетмас давлат берсин, тўй тўйга улансин! Илоҳи омин, Таомнинг ҳақи – балонинг дафъи. Аллоху Акбар!!!

Х ў ж а қ у л. Абдуназар ака, куёв қуллуқ бўлсин!

А б д у н а з а р. Қуллуқ, қуллуқ, қуллуқ.

Х у д о й қ у л. Худойберди ака, келин қуллуқ бўлсин!

Х у д о й б е р д и. Қуллуқ, қуллуқ, қуллуқ.

М у л л а б у в а. Абдуназарбой, куёв эмас, ўғил муборак!

А б д у н а з а р. Муборак, қуллуқ.

Х ў ж а қ у л. Худойберди ака, қиз қуллуқ бўлсин!

Х у д о й б е р д и. Минг бора қуллуқ!

Мулла бува. Абдуназарбойнинг қизининг тўйини кўрсам, ўлмасам, худойим ўша кунларга етказса, ўзим ўлан айтиб, бир ўйнаб бераман, деб ният қилган эдим.

Олма гули гул бўлмас, ёр-ёр ёрон-ей,
Тақсанг чаккангда турмас, ёр-ёр ёрон-ей.
Бизнинг келин-куёвлар, ёр-ёр ёрон-ей,
Бир-бирига қул бўлмас, ёр-ёр ёрон-ей.
Зардевор-ей, зардевор, ёр-ёр ёрон-ей,
Зардеворнинг гарди бор, ёр-ёр ёрон-ей.
Бизнинг келин-куёвлар, ёр-ёр ёрон-ей,
Бир-бирига дарди бор, ёр-ёр ёрон-ей.

(“Ёр-ёр ёрон-ей”га ҳамма жўр бўлади.)

Биринчи парда

Эски қора уйнинг олдида катта қайрағоч дарахти, қайрағочнинг тагида супа, супанинг ўнг томонида тандир, ўчоқ, чап томонида товукхона. Эркакшода қиз катта қозонни кўтариб олиб бориб, ўчоқ устига қўяди. Челақда сув ташиб, қозонни, тоғорани сувга тўлдиради. Катта кундани олиб чиқиб, болта билан ёра бошлайди. Урчуғи билан ипини тугунча қилиб, кўлтиғига қистириб олган м о м о кириб келади.

М о м о. Холбека-ю!

Х о л б е к а (*ўтин ёришдан тўхтаб*). Ассалому алайкум момогинам, келинг (*қўл бериб, эркакча сўрашади*).

М о м о. Подачи қизининг пода қайтарда ғайрати келар экан, пода қайтар маҳалда нима қияпсан?

Х о л б е к а (*ўтин ёришда давом этади*). Эртага душанба, яхши кун. Кир ювиш учун сув, ўтин тайёрлаб қўяпман.

М о м о. Фаросатингга балли, эрка қизим. Аёл мардумнинг кўпи кир ювадиган, соч ювадиган куннинг фарқига бормаиди.

Х о л б е к а. Ёшлигимда момомнинг “Бозор куни бош ювма, бошинг ғавғодан чиқмайди”, деганлари кулоғимда қолган.

М о м о. “Қари билганни пари билмас”, яхши гапни кулоғига олган одам кам бўлмайди.

Х о л б е к а. Ўзимнинг кайвони момогинам, супага чикиб ўтиринг! Мен ҳозир ўчоққа олов ёкиб, чой қайнатаман.

М о м о. Мен чой ичгани келганим йўқ!

Х о л б е к а. Тинчликми, моможон?

М о м о. Чойни тўйингда ичаман... Куш куллуқ бўлсин!

Х о л б е к а. Қўйинг ўша “маймоқ” кушингизни.

М о м о. Отанг қаерда?

Х о л б е к а. Лалми буғдойни ўргани кетганлар.

М о м о. Адирдан қачон қайтади?

Х о л б е к а. Билмасам, икки-уч кунда қайтсалар керак.

М о м о. Онанг кўринмайди?

Х о л б е к а. Тўсатдан “Қизилиштон” бувамни мазалари қочиб қолибдилар, кўргани кетдилар.

М о м о (*ўзига-ўзи*). Айтганимни қилиб, онаси қизини ёлғиз қолдирибди.

Х о л б е к а. Ота-онамни сўраб қолдингиз?

М о м о. Мен бугун ота-онанг уйда йўқлигини сезгандай, қаллиғингга одам жўнатдим. Қош қорайиб, ой чиққанда қаллиғинг “Қаллиқ ўйин”га келади.

Х о л б е к а. “Қаллиқ ўйин”ингиз нимаси?

М о м о. Қадимда йигит билан қиз унаштириб қўйилгандан сўнг юрагида ўти бор, кўкрагида ёли, белида белбоғи бор йигит қизнинг уйида ота-онаси

йўқлигини янгасиданми, дугонасиданми, билиб, оқ як-тагини кийиб, оқ чоригини мойлаб, оқ эшагини миниб, устига бир хуржун ёнғокни ортиб, ярим кечаси “Қаллиқ ўйин”га борган. Эшак ханграганда устидаги ёнғок шақиллаб, уни эшитган қизни юраги лакиллаб, “Қаллиқ ўйин”га келган куёв бўлмишни кутиб, иккаласининг кўнгли кўнглига тушиб, тўй бўлиб кетган.

Х о л б е к а. Оқсоқ куёвингизни кўргани кўзим йўқ.

М о м о. Унаштирилган йигитингнинг оқсоқлигини кўрдингми?

Х о л б е к а. Йўқ, одамлардан эшитдим.

М о м о. Оғзи билан юрадиган одамларнинг гапига ишонма!

Х о л б е к а. Шамол бўлмаса, дарахтнинг учи қимирламайди.

М о м о. Бемаза одамларнинг оғзидан чиққан шамол қимирлатаверади.

Х о л б е к а. Энг яқин дугонамдан эшитдим.

М о м о. Ким экан ўша отин дугонанг, оғзини калиш қилиб кияман!

Х о л б е к а. Айтмайман! Тегмайман унга, тегмайман! Тўйни бузаман!

М о м о. Тўтиқушга ўхшаб бир гапни қайтавермай, ўша йигитни бир кўр олдин, ичида кири йўқ бир одам у.

Х о л б е к а. Худодан пешонамга мўлтоқ-сўлтоқ эмас, тўрт мучаси соғ эр ато этгин, деб сўраган эдим. Ёшим ўттиздан ошганда пешонамга ёзилганини қаранг.

М о м о. Тангрининг буюргани бўлади. Ўн саккиз минг оламини яратган Аллоҳим одамни ўз жуфти билан топиштириб қўяди. Қаллиғинг келганда кўрасан, ичини биласан, ёқмаса тўйни қайтаришдан осони йўқ.

Х о л б е к а. Э-э-э, кераги йўқ!

М о м о. Менинг сўзимни ҳеч ким икки қилган эмас, мен сенга ёмонликни раво кўрмайман. Мол оласи сиртида, одам оласи ичида! Сен одамнинг ичини билгин!

Х о л б е к а. Одамнинг ичигаям, сиртигаям ишонмайман!

М о м о. Кўп қаттиққулоқ бўлма! Ана тоғнинг ортидан ой мўралаяпти.

Х о л б е к а. Ой кўринса кўринаверсин!

М о м о. Кўрпа-тўшак олиб чиқ!

Х о л б е к а. Дарров ухлайсизми?

М о м о. Бу узун кеча уйку йўқ.

Х о л б е к а. Ухламасангиз, жой солиб нима қиламиз?

М о м о. Қаллиғинг билан сенга тўшак солиб бераман.

Х о л б е к а. Ие, ие, ақлингизни еб қўйибсиз, момо!

М о м о. Момонгнинг ақли жойида ҳали. “Қаллиқ ўйин” одати шунақа, қаллиқни тўшак солиб кутилади (*кулиб*). Кўнгил-да, кўнгил ийиб кетса, қиз бўшроқ бўлса...

Х о л б е к а. Миянгиз айниб қопти, момо!

М о м о. Гапнинг лўндасини айтяпман, “Қаллиқ ўйин”дан кейин қорнида юки билан борган келинлар ҳам бўлган!

Х о л б е к а (*кулиб*). Ўлманг-да, момо!

М о м о. “Қаллиқ ўйин” ҳам болаликдай, ёшликдай! Йигитлар билан қизларнинг бир гўзал даври, лекин “Қаллиқ ўйин”да қиз ўзига маҳкам бўлиши керак. Сен ҳозир “маймок” деб ноз қилиб турибсан, эракнинг девни бўлади, нафасига эриб кетма!

Х о л б е к а. Э-э-э, менинг юрагим йигитлардан майин гап эшитмай, тош бўлиб кетган, осонликча эримайди (*кўрпа-тўшак олиб чиқади*).

М о м о. Ширин гап эшитмай юрган юрак тез эриб, адо бўлади-да!

Х о л б е к а. Кўп алжиманг!

М о м о (*жойни тўшай бошлайди*). Кўрамиз, ўзингга маҳкам бўл, “Қаллиқ ўйин”да ор-номусини сақлаган қиз фаросатли, ақлли қиз ҳисобланади. Тўйдан кейин “Жой йиғди”гача қиз бола ўзини асраши керак.

Х о л б е к а. Куёвингиз ҳали “Қаллиқ ўйин”га ярайдими, йўқми, кўрамиз.

М о м о. Гапнинг тагидан оласан-а, бўйинг чўзилгур?!

Х о л б е к а. “Ҳамсоянг кўр бўлса, кўзингни қисиб қара” деганларидек, сиздан юқяпти.

М о м о. Ой бўй кўрсатяпти, қаллиғинг келар маҳал бўлди.

Х о л б е к а (*чиқиб кетмоқчи бўлади*). Ҳеч қачон чўлоққа тегмайман! Келса, қайтариб юборинг!

М о м о. Шошма, кучугинг қаерда?

Х о л б е к а. Уйнинг орқасида, қозикқа боғлаб қўйганман. Нега сўраяпсиз?

М о м о. Момонгнинг хунари кўп.

Х о л б е к а. Нима хунар кўрсатмоқчисиз?

М о м о. Қаллиғингнинг юрагида ўти борми, йўқми, ботирми, кўрқоқми, сени кўришга муштоқми, синаб кўрамиз! Мен нима десам, шуни қиласан, тушундингми?

Х о л б е к а. Тушунмадим.

М о м о. Мен айтган пайтда кучугингни бўшатиб юборасан.

Х о л б е к а. Қопағон-да!

М о м о. Қопағон кучукдан қочиб кетган қаллиқ қаллиқ эмас!

Х о л б е к а. Келмаса юрагим муздек бўлар эди-да!

М о м о. Жим, қадам товушини эшитяпман! Сен ҳам эшитяпсанми?

Х о л б е к а (*ҳаяжонланиб*). Йўқ!

М о м о. Кулоғингни том босган экан-ку, бор кучугингни кўйиб юбор!

Х о л б е к а (*овози эшитилади*). Бўрибосар, ўғри келди, бос! (*Итнинг вовулагани, йигитнинг вой-войлагани эшитилади.*) Оҳ-оҳ! Муздек шамол эсиб, ёқамдан кириб этагимдан чиқиб кетди. Бопладингиз, маза қилдим!

М о м о. “Оҳ-оҳ”лаб шамол хотинининг рашкини келтирма!

Х о л б е к а. Бу нима деганингиз?

М о м о. Шамол хотинини уришиб, ҳайдаб юборибди дегин! Бўлмаса, эсадиган шамол “оҳ-оҳ”лаганингга тўхтаб қолармиди?

Х о л б е к а. Кишининг хаёлига келмаган гапларни топиб гапирасиз-а?!

М о м о. Ичим тўла гап, “Пояси бор хотиннинг сояси бор” дейдилар. Новдадек нозик хотин иккита туғса, ипдек эшилиб, инқиллаб қолади. Сенга ўхшаган бўрвойлари бакуват девқомат қизлар Алпомишдек ўнта ўғил туғса ҳам сини бузилмайди.

Х о л б е к а. Ҳозиргилар иккитадан ортик туғишга тоблари бўлмай қолган.

М о м о. Бемаза гапларни кўй! Боласи камларнинг ёнини олма, уларнинг бора-бора уруғи йўқолиб кетади.

Х о л б е к а. Балки ҳақдирсиз! (*Аланглаб.*) Қалли-гингиз қайтиб келмас бўлиб кетди.

М о м о. Қайтмаса эрсиз қоласан.

Х о л б е к а. Менга эр керакмас, кўнглимдагидек бўлди!

М о м о. Кучугинг ҳам қайтмади-ку?

Х о л б е к а. Иккаласи оғайни бўлиб олгандир-да!

М о м о. Э, чақир кучугингни!

Х о л б е к а. Бўрибосар! Ма-ма-ма! (*Чақира-чақира чиқиб кетади.*)

М о м о. Қаллиқни синамай менгина ўлай! Бечора куёв оқсоқ бўлса, қочолмай кучук ғажиб ташлаган бўлса-я!?

Х о л б е к а (кириб). Кучугим келди, аммо ёр келмади (кулади).

Момом сизга ҳолим баён айлайин-айлайин,
Ёрнинг ити келди, ўзи келмади, ёр келмади.
Бу бошимга не савдолар солмади-солмади,
Ёрнинг ити келди, ўзи келмади-келмади.

(Қотиб-қотиб кулади.)

М о м о. Кўп қарсиллаб кулма!

Х о л б е к а. Бўрибосар қаллиқнинг юмшоқ жойидан бир парча узиб олган бўлса-я?! (Кулгидан ўзини тўхта-толмайди.)

М о м о. Бўлди, бас! Қиз бола кўп қарсиллаб кулмайди.

Х о л б е к а. Кучук ғажиб ташлаган бўлса, эртага товон тўлагани борамиз.

М о м о. Жим, одам сасини эшитяпман, сен уйга кир. Шошма, эсимдан чиқай дебди, онангни отангга бепардоз кўрсатма деганлар (туғунидан тасма олиб узатади), мана бу тасмани тақиб ол!

Х о л б е к а. Буни қаеримга тақаман, белимгами?

М о м о. Сонингга, тос суягингдан пастга тақиб ол!

Х о л б е к а. Нега у жойимга тақаман?

М о м о. Қаллиғинг келганда эркакча юриш қилмай, бедана юриш қилиб чиқасан!

Х о л б е к а. Менинг юришимни ўзгартириш учун ўзингиз ўйлаб топдингизми?

М о м о. Бу тасма ота-буваларимиздан қолган. Қадимда ота-оналар қизи балоғат ёшига етганда, бўсағадан ҳатламасин, ариқдан сакрамасин, девордан ошмасин, от-эшакка минмасин, деб бу тасмани тақиб қўйишган.

Х о л б е к а. Нима учун?

М о м о. Қизлар майда қадам босиб хиром билан юрган, қомати тик бўлган, бокиралигини асраган.

Х о л б е к а. Ҳа, момо, сиз бебаҳо хазинасиз!

М о м о. Мен қаллиғингни кутиб оламан, сен уйга кириб, ясаниб чиқ!

Х о л б е к а. Ясанмайман!

М о м о. Қайсар курра, кир уйга! *(Холбека кириб кетади. Момо овозини майин қилиб.)* Ким у қадамларининг саси келаётган?

Ч о н н а м а *(эшик ортидан)*. Мен, мен, қаллиқман!

М о м о. Кимга қаллиққа келдингиз?

Ч о н н а м а. Сизга, сизга жоним!

М о м о. Вой ўлай!

Ч о н н а м а. Кучугингиз йўқми?!

М о м о. Кучугимни темир қозикқа боғлаб қўйдим.

Ч о н н а м а. Бўшалиб кетмайдими?

М о м о. Қўрқмай кираверинг.

Ч о н н а м а *(усту йиртилган ҳолда кириб келади)*. Э, момо, сизни қаллиғим, деб ўйлабман.

М о м о. Девона болам, келинг. Мунча ҳаяллаб қолдингиз?

Ч о н н а м а. Кучукларингиз кутиб олиб, қишлоқнинг у четига олиб бориб қўйди.

М о м о. Усти-бошингиз йиртиқ, “Қаллиқ ўйин”га шу аҳволда келадими?

Ч о н н а м а. Кучукларингиз ечинтириб қўйди-да.

М о м о *(қулиб)*. Тишлаб олмадими?

Ч о н н а м а. Дардим ичимда, азобим гўримда, момо, бир ямоқлик олиб қолди.

М о м о. Яхшиям думбангиздан ола қолмабди.

Ч о н н а м а. Бир баҳя қолди *(қўйнидан рўмол чиқариб)*. Мана бу – шол рўмол, бу – тут ҳолва *(белидан*

белбоғни ечиб узатади). Белбоғим кучук тишлаганда йиртилибди. Йиртиғидан тўкилган ёнғоқни йўлга экиб келдим. Кўкариб чиқиб тугса, қоқиб ейсизлар.

М о м о. Ёнғоқ кўкариб чиққунича ўзим ҳам кўкариб чиқсам керак.

Ч о н н а м а. Нафасингизни иссиқ қилинг, момо! Хали бакувватсиз.

М о м о. Тирик юрсам бир тепа, ўлик бўлсам бир чукур, омонат жонга ишониб бўладими...

Ч о н н а м а. Одамларни бахтли қилган одам ўлмайди, кўп яшайсиз!

М о м о. Э-э, бахтли бўлсаларинг, дилим равшан бўлади, кайвони момом бор эди, деб эсласангизлар бўлди... Қани супага чиқинг, бўйингга қоқиндиқ бўлай.

Ч о н н а м а. Хўп, моможон (*супага чиқади*).

М о м о. Э, шошманг!

Ч о н н а м а. Нима бўлди?

М о м о. Бу томонга юринг! (*Чоннама юради.*)
У томонга юринг! (*Оёқларига тикилади.*)

Ч о н н а м а. Бирор нарсa ёпишиб қолибдимми?

М о м о. Айланинг!

Ч о н н а м а. Нима, кўрикдан ўтказяпсизми?

М о м о. Сизни маймоқ, дейишган эди-ку!

Ч о н н а м а. Маймоқ? Ким айтди?

М о м о. Билмадим, Холбека бир дугонасидан эшитибди. Тўйни бузаман, деб турибди.

Ч о н н а м а. Тухмат гапга ишонибдилар-да!

М о м о. Шошманг, шошманг, миямга бир фикр келди. Ёлғондакам чўлоқ бўлиб оласиз.

Ч о н н а м а. Кўзим кўкариб, етишган қаллиғимни айнитмоқчимисиз?

М о м о. Мен айниганларни тузатаман. Оқсоқланиб юринг.

Ч о н н а м а (оқсаб юради). Ўхшаяптими?

М о м о. Унчаликмас (ўзи юриб кўрсатади). Мана шундай, мана шундай қилиб юринг!

Ч о н н а м а. Қўлимдан келмайди.

М о м о. Чин юракдан йиғласанг, сўқир кўздан ёш чиқар, дейдилар.

Ч о н н а м а. Ниятингиз нима?

М о м о. Қаллиғингизга сиртингиз, яъни хусни-жамолингиз, қадди-қоматингиз керакми ёки ичингиз, ақл-идрокингиз, ҳалол-поклигингиз керакми? Шуни билиб оласиз!

Ч о н н а м а. Ундай бўлса майли, моможон.

М о м о. Мен нима десам, шуни қиласиз. Тўғри юринг, деб айтмагунимча оқсоқланиб юрасиз.

Ч о н н а м а. Моможон, ёшлигимда масхарабоз бўлишни ният қилган эдим.

М о м о. Бу кун ниятингизга етасиз!

Ч о н н а м а. Қаламқош ёр учун ҳамма нарсага тайёрман!

Токқа чикдим энгашиб,
Жайрон отга мингашиб.
Жайрон отни сотайлик,
Танга пулга ботайлик.
Танга пулга қиз олиб,
Ачомлашиб ётайлик.

М о м о. Шоирликдан ҳам бир парча борми?!

Ч о н н а м а. Ёшлигимда шоир, учувчи, масхарабоз бўлишни орзу қилганман.

М о м о. Бу кеча ҳамма ниятларингизга етасиз. Тўшак солинган, мен ҳозир қаллиғингизни чақираман (кета бошлайди).

Ч о н н а м а. Момо!

М о м о. Ҳа!

Ч о н н а м а. Дарров тўшакками?..

М о м о. Синалмаган отнинг сиртидан ўтма, дейдилар! Бир-бирларингизни синаб кўрасизлар.

Ч о н н а м а. Тўшакда-я...

М о м о. Чучварани хом санабсиз. Тўшакка етгунча минг чиғириқдан ўтасиз ҳали.

Ч о н н а м а (*у ёқ-бу ёғини қашлаб*). Тўшакни кўриб, бошқача бўлиб кетяпман.

М о м о. Нима бало, яғринингизга кўтир тошганми?

Ч о н н а м а. Йўғ-е! Ичимдан олов чиқиб, этларим жимирлашиб кетаяпти (*қашинади*).

М о м о. Бугун ҳаммаёғингиздан тутун чиқиб кетади.

Ч о н н а м а. Қаллиғимни тезроқ чақиринг, бошқача бўлиб кетяпман!

М о м о. Вой ўлай, ўлиб ўтирган экансиз-ку! (*Чиқиб кетади.*)

Ч о н н а м а. Бошқача бўлиб кетяпман! Ўзга бир сеҳрли оламга тушиб қолгандайман! Баданимдан олов чиқиб, юзларим зоғора нондек қизариб кетяпти. Аъзойи баданим оловга тушган темирдек қизиб кетяпти. Қуш бўлиб учгим келяпти, булбулдай сайрагим келяпти (*сайрайди*), каккудек ку-кулагим келяпти (*кукулайди*). Асов отдек сакраб-сакраб тоғу тошларга чиқиб кетгим келяпти, Фарҳоддек Шириннинг ишқида тош йўниб, сув олиб келгим, Гўрўғлидек Юнуспарининг васли томон Ғиркўкда учгим келяпти. Бу қандай ҳис-туйғу экан? “Қаллиқ ўйин” одамга шундай сеҳрли туйғу, ҳис-ҳаяжон бағишласа, роҳат экан-ку, оҳ-оҳ-оҳ! Нега чиқмаяпти? Шоҳсанамдек солланиб чиқ, ошиқ Ғарибдек кўшқингнинг тагида интизор этма. Машрабдек

ишқингда девона қилма, чик! (*Холбекани момо итариб чиқариб қўйганини сезмайди.*)

Х о л б е к а (*ўз-ўзича*). Жонинг чикқур, маймоқ.

Ч о н н а м а. Ие, чиққанингизни сезмай қолибман! Оҳ, қадди-қоматни қаранг, қўллари гурзидай, оёқлари чинордай келади-я. Ойдек юзлари Хоразмнинг зоғора нонидай келади-я, кўзлари ним пиёладек, қошлари бургутнинг қанотидай, ўзим орзу қилган қиз. Насиб қилса, “Қаллиқ ўйин”дан кейин Рустамдек паҳлавон ўғиллар туғиб беради. Отингиз нима? (*Холбека индамайди.*) Тунов куни отангиз бозорга кучук етаклаб кетаётган экан. Отангиз кучукфурушми?

Х о л б е к а (*жаҳли чиқиб*). Отам кучукфурушмас!

Ч о н н а м а. Пешонамдан айланай, соқов эмас экансиз. Отингиз нима?

Х о л б е к а. Холбека!

Ч о н н а м а. Юзингизда холингиз йўғу, холингиз қаерда?

Х о л б е к а (*энсаси қотиб*). Кўринмайдиган жойимда!

Ч о н н а м а. Оҳ, оловим чиқиб кетди, одамни уялтирманг.

Х о л б е к а. Уятни билган одам шундай савол берадими?

Ч о н н а м а. Шошганимдан калавамнинг учини йўқотиб қўйдим.

Х о л б е к а. Хўш, шер йигит, гапиринг!

Ч о н н а м а. Савлатингизни кўриб, тилим калимага келмай қолди.

Х о л б е к а. Момоннинг айтишича, бир-биримизнинг ичимизни билиш учун синаб кўришишимиз керак экан.

Ч о н н а м а (*тўшакка қараб*). Синовни нимадан бошласак экан?

Х о л б е к а. “Қаллиқ ўйин”га келибсизми, чайналасдан бир нарса денг.

Ч о н н а м а. Ашула айтишга овозим йўқ, шеърни каштали қилиб ўқий олмайман, айтишувни ўхшатолмайман, нимадан бошласам экан?

Х о л б е к а. Мулла билганини ўқийди, дейишади. Билганингизни ўқинг.

Ч о н н а м а. Ўлан айтишни биласизми?

Х о л б е к а. Бошланг қани!

Ч о н н а м а. Ютқазсангиз, хафа бўлмайсиз.

Х о л б е к а. Кўрамиз!

Ч о н н а м а. Жўхориға сув қуйсангиз поя бўлар,
Ўнг қалпоғи бошингизга соя бўлар.
Қиз болани бермаса суйганига,
Суймаганнинг қўлида зое бўлар.

Х о л б е к а. Не қаттиқ дунёда, жийда қаттиқ,
Меваси бошидан болдан тотли.
Ота минан энанинг меҳри қаттиқ,
Тилаб олган қизини молга сотти.

Ч о н н а м а. Энгашайлик бўйингдан, энгашайлик,
Нари борма, бери кел, кенгашайлик.
Гилосдайин лабларингдан бўса олиб,
Тонг отгунча “Қаллиқ ўйин” ўйнашайлик.

Х о л б е к а. Уял-уял деганда уялса-чи,
Айтолмаган тилини тиёлса-чи.
Агар ўлан айтганда ким айниса,
Юзига занги куя суролса-чи.

Ч о н н а м а. Боғдан куён қочирдим ияги йўқ,
Қизлар кўйлақ кийибди жияги йўқ.
Жияги йўқ еридан қўл юборсам,
Қўшша анор билқиллар, суяги йўқ.

Х о л б е к а. Отинг ўчсин, оғажон, отинг ўчсин,
Қора қайчи тилингнинг учин кессин.
Яна қайтиб шундайин ўлан айтсанг,
Ит ялоғда ош ичиб, кунинг ўтсин.

Ч о н н а м а. Доим мени минганим жийрон кашқа,
Томоғимдан ўтмайди чойдан бошқа.
Тол чибиқдай буралиб, сен турганда,
Кўзгинамга кўринмас сендан бошқа.

М о м о (*югуриб киради*). Холбека, отанг келди, қоч!

Х о л б е к а. Отам!? Вой шўрим! (*Кириб кетади.*)

М о м о. Қочинг, айланай, шўримиз қуриди!

Ч о н н а м а. Қаерга қочай?!

М о м о. Мен билмадим! Қаерга бўлсаям қочинг!
Отасининг жаҳли ёмон, ҳаммамизни болта билан чошиб
ташлайди.

Ч о н н а м а. Қаерга қочаман?!

М о м о. Очик мозорга!

Ч о н н а м а. Очик мозор қаерда?

М о м о. Қайрағочнинг устида!

Ч о н н а м а. Ҳа-я! (*Қайрағочнинг олдида югуриб бора-
ди.*) Э-э-э, қайрағочнинг устида очик мозор нима қилади?

М о м о. Ёшлигингизда учувчи бўлмоқчи эдингиз-
ку, қайрағочнинг устида учинг!

Ч о н н а м а. Ҳа, пешонагинамдан айланай! (*Қай-
рағочнинг устида чиқади.*)

М о м о. “Қаллиқ ўйин”ни чидаганга чиқарган, нафас
олмай ўтиринг!

Ч о н н а м а. Нафас олмасам ўлиб қоламан-ку!

М о м о. Ўлсангиз ҳам жим ўтиринг.

Ч о н н а м а. Кўргилигим кўп экан-да!

М о м о. Овозингизни ўчиринг! (*Эшик томонга қараб.*)
Келинг, айланай! (*Шивирлаб.*) Холбека! (*Чақиради.*)

Х о л б е к а (*чиқиб*). Ҳм, қани отам?!

М о м о. Секин, эркакча овозда гапириб тур!

Х о л б е к а. Нимага?

М о м о. Қаллиғингни яна бир синовдан ўтказамиз,
айтганимни қил!

Х о л б е к а. Ҳа, найрангчи момом-а!

М о м о. Ярим кечада мумини йўқотган этикдўздай нима қилиб юрибсиз?

Х о л б е к а (*бўзилган эркакча овозда*). Ҳа, падарига лаънат, трактор бузилиб қолди. Э-э, сиз бизнинг уйимизда нима қилиб юрибсиз, момо?

М о м о. Бир йўқлаб келган эдим, сиз адирга бугдой ўргани кетибсиз, келин Шойиштон момони кўргани кетибди.

Х о л б е к а (*секин ўз овозида*). Қизилиштон бувани-кига денг!

М о м о. Миям курсин, Қизилиштон бувани кўргани кетибди, қизингиз ёлғиз экан, кўриқчилик қилиб ўтирибман.

Х о л б е к а (*бўғиқ эркакча овозда*). Яхшиям, сиздай ичқуяр момо бор. Барака топинг.

М о м о. Ҳа, кишлокнинг йиртиғига ямоқ бўлиб юраман-да, айланай!

Х о л б е к а (*эркакча овозда*). Қайрағочнинг устида нимадир патирлагандай бўлди.

М о м о. Очил беданабоз беданам кўпайиб кетди, деб бедана ташлаб кетган эди.

Х о л б е к а (*эркакча овозда*). Сайрайдими?

М о м о. Жуда сайроқи экан, шақиллайвериб қулок-миямизни еб қўйди.

Х о л б е к а (*эркакча овозда*). Сайрамаяпти-ку?

М о м о. Бечора сизнинг дўриллаган бўғиқ овозингизни эшитиб кўрқяпти.

Х о л б е к а (*эркакча овозда*). Бир кўрай-чи.

М о м о. Хода билан қайрағочнинг учига осиб қўйганмиз, кўринмайди.

Х о л б е к а (*эркакча овозда*). Сайрамаса, ҳозир учидан тушириб қўяман.

М о м о. Ие, ие, қайрағочга яқинлашманг, сиздан кўркади.

Х о л б е к а (*эркакча овозда*). Қўрқоқ бедана эканми?

М о м о. Йўқ, ҳозир сайрайди.

Х о л б е к а (*эркакча овозда*). “Эскини ямай-ямай эсинг кетар” дегандай эски трактор беришган, бузилгани бузилган, жонга тегди! Омбор томга кириб, “вал”ни кидириб кўрай (*гурсиллаб юриб кетган бўлади*).

М о м о. Жонингиздан умидингиз бўлса, сайранг! (*пичирлайди*.)

Ч о н н а м а. Беданага ўхшаб сайролмайман.

М о м о. “Қаллиқ ўйин”ига келганингиздан кейин сайрайсиз!

Ч о н н а м а. Ҳа, пешонагинамдан айланай! (*Сайрайди*.)

М о м о. Ўхшатиб сайранг!

Х о л б е к а (*эркакча овозда*). Момо бу бедананинг эркагими ёки урғочисими?

М о м о. Билмасам, сайрашидан ажрата олмаяпман.

Ч о н н а м а (*эркакча овозда*). Урғочисига ўхшаяпти-ку!

М о м о. Жин урибдими, эркаги бўлса керак.

Х о л б е к а (*эркакча овозда*). Эркаги бўлса шақиллатиб-шақиллатиб сайрайди.

М о м о (*пичирлаб*). Эркак беданага ўхшаб сайранг!

Ч о н н а м а. Пешонамдан айланай! (*Сайрайди*.)

Х о л б е к а. Товуши бошқа жойдан чиқяпти-ку?

М о м о. Қаеридан чиксин, бошқа жойи бўлмаса?

Х о л б е к а (*эркакча овозда*). Бу бедананинг бошини узиб, ошга бостириш керак.

Ч о н н а м а. “Қаллиқ ўйин”га келиб, ошга сўйиладиган бўлдим (*қаттиқроқ сайрайди*.)

М о м о. Овози чикяпти-ку жониворнинг, бугун сайраб турсин, “Қаллиқ ўйин”га ярамаса, эрта-перта сўйиб, ошга бостирамиз.

Х о л б е к а (*эркакча овозда*). Тушунмадим, нимага ярамаса?

М о м о. Чиройли сайрамаса, деяпман. Қаттиқрок сайранг, кунингиз битмасин!

Ч о н н а м а. Бу кунимдан кўра куним битгани яхши эди. “Қаллиқ ўйин”га эмас, бедана овлашга келган эканман.

М о м о. Ётиб қоласизми, айланай?

Х о л б е к а (*эркакча овозда*). Йўқ, буғдойни ўғирлаб кетишади.

Ч о н н а м а. Худога шукр! (*Хурсанд сайрайди.*)

М о м о. Ишларингиз ҳам курсин, ғалла ўрими тугагунча итга ҳам, кушга ҳам тиним йўқ!

Х о л б е к а. Адирдан қачон қайтасиз, отажон? (*Эркакча овозда.*) Ўрим тугасин, қизим. Онанг келгунча товуклар донсиз, моллар емсиз, қўйлар сувсиз қолмасин! (*Ўзининг овозида.*) Хўп бўлади, отажон.

М о м о. Сиз хотиржам бўлинг, қизингизга эркак пашшаниям қўндирмайман.

Х о л б е к а (*эркакча овозда*). Қизимни сизга ишониб кетаяпман, омон бўлинглар! (*Гурсиллаб юриб чиқиб кетади.*)

М о м о. Худога шукр-ей, юрагим лакиллаб қолди. “Ўтирувдим ғамсиз, ҳамсоямнинг эшаги келди кулоқсиз”, дегани шу бўлади (*супага ўтиради*). Ҳой учувчи бедана болам, томдан тушинг!

Ч о н н а м а. Бедананинг уйи йўқ, қайга борса питпилдиқ! (*Сайрайди.*)

М о м о. Э, бўлди-ей, кўп сайраманг. Қайрағочга осилиб қолдингизми?

Ч о н н а м а (*тушади*). Қайрағочнинг шохи қалин экан. Жуводиздай-жуводиздай тиконлари ботиб кетди.

М о м о. У ёқ-бу ёғингизга кириб кетмадимиз?

Ч о н н а м а. Сўраманг, кирмаган жойи қолмади.
Воҳ-ух-вой. Энди қайтиб келмайдими отаси?

М о м о. Билмадим, айланай. Пешонангизда борини кўрасиз.

Ч о н н а м а. “Қаллиқ ўйин”га келган оёғимдан айланай, кетаман.

М о м о. Қаерга кетасиз?

Ч о н н а м а. “Қаллиқ ўйин” деса, хўш, дейдиган бўлдим. Аввалига итга талатдингиз, кейин бедана қилиб сайратдингиз, отаси яна келиб қолса, эшак қилиб миншдан ҳам тоймайсиз, кетаман.

М о м о. Ўйинга чидамаганни кал дейдилар, охиригача чиданг!

Ч о н н а м а. Чидолмайман, кетаман!

М о м о. Уят ўлимдан қаттиқ, дейдилар. “Қаллиқ ўйин”га келиб, қочиб кетибди, деган тавқи лаънатни оласизми?

Ч о н н а м а. Отаси келиб қолса, овозидан девдай одамга ўхшайди, шафтолидай эзиб ташламасин.

М о м о. Ўлдириб қўйса, Холбеканинг остонасида бир девона ишқ йўлида шаҳид бўлибди, деган орни оласиз.

Ч о н н а м а. Э-э, жоним ўзимга керак.

М о м о. Жонингизни ўйласангиз, Холбеканинг васлига етолмайсиз!

Ч о н н а м а. Тўйдан кейин ҳам етавераман (*чиқиб кетади*).

М о м о. Шошманг, ҳой, менга қаранг, қочоқ қаллиқ гапимга кулоқ солинг!!!

П а р д а

Иккинчи парда

Биринчи пардадаги сахна. М о м о Холбекага тасмани тақиб, ясангириб чиқади.

М о м о. Мана энди ўн тўрт кунлик ойдеккина қиз бўлдинг.

Х о л б е к а. Олдин қизарган кундаймидим?

М о м о. Қишлоқ қизлари ўзларига қарамайди. Ўзига оро бериб юришса, шаҳарлик оқбилак ойимчалардан қолишмайди. Эшилиб-эшилиб, буралиб-буралиб, ноз билан, майда қадам ташлаб юр, бўйингга ўлай.

Х о л б е к а. Тақиб қўйган тасмангиз билан юрол-маяпман, моможон.

М о м о. Ўрган, жоним болам!

Х о л б е к а (*бедана юриш қилади*). Тасмангиз ҳозир тушиб қолади.

М о м о. Мен боғлаган тасма тушмайди. Мен боғлаган бахт ечилмайди.

Х о л б е к а. Бу фасонимни кимга кўрсатаман? Куёвингиз чивин чаққан ҳўкиздай қочиб қолди-ку!

М о м о. “Қаллиқ ўйин”нинг жодуси кўнглига тушиб қолди. Айланиб-айланиб, қайтиб келади.

Х о л б е к а. Қайтиб келмаса, яхши бўлар эди!

М о м о. Ичингда жон-жон, деб турибсан-ку.

Х о л б е к а. Бекор айтибсиз!

М о м о. Мени алдолмайсан, кўзингдан ичингни билиб турибман.

Х о л б е к а. Афти курсин ўша пакана тасқаранинг!

М о м о. Бемаза гапингни қўй, қизим! Йигитнинг ҳам, қизнинг ҳам ташқи чиройи оилага бахтсизлик олиб келади. Хушрўй хотиннинг хуштори кўп бўлади, кўзга яқин эркакларнинг жазмани кўп бўлади. Ана қайтиб келяпти. Сен ақл-фаросатини синаб кўр, мен кетдим.

Х о л б е к а. Сиз ҳам ўтиринг.

М о м о. Қозилик қиламанми?

Х о л б е к а. Ҳакамлар ҳайъатининг сардори бўласиз!

М о м о. Мен тўйдан кейин, “Жой йиғди”да ҳакам бўламан!

Х о л б е к а. Ўлманг-да, момо!

М о м о. Ўлмайман, болам! Сизларни бахтли қилма-
гунимча ўлмайман (*чиқиб кетади*).

Х о л б е к а. Момо, кетманг!

Ч о н н а м а (*кириб*). Келди.

Х о л б е к а. Ким?

Ч о н н а м а. Ёр!

Х о л б е к а. Қачон келди?

Ч о н н а м а. Бугун, эрта сахар!

Х о л б е к а. Қўрқиб.

Ч о н н а м а. Кимдан?

Х о л б е к а. Хўжадан!

Ч о н н а м а. Хўжаси ким?

Х о л б е к а. Ота, падар!

Ч о н н а м а. Икки ўпдим!

Х о л б е к а. Нимани?

Ч о н н а м а. Гунча каби лабларидан!

Х о л б е к а. Лабми?

Ч о н н а м а. Йўқ.

Х о л б е к а. Нима?

Ч о н н а м а. Ёкут!

Х о л б е к а. Нечук?

Ч о н н а м а. Худди шакар! (*Момонинг йўталгани
эшитилади*).

Х о л б е к а (*чўчиб*). Ҳозир айтган байтимиз кимдан?

Ч о н н а м а. Абу Абдуллоҳ Рудакийдан!

Х о л б е к а. Ақлни қайрашни давом эттирамизми?

Ч о н н а м а. Албатта!

Х о л б е к а. Душман неча хил бўлади?

Ч о н н а м а. Душман уч хил бўлади. Душман, дўстингнинг душмани, душманингнинг дўсти, деганлар Юсуфий.

Х о л б е к а. Айбсиз дўст қидирган киши яккаланиб қолаверади. Арзимас айби учун хафа бўлаверадиган кишининг дўслари уни тарк этаверади. Дўстининг ўзидан ўзиб кетаётганини кўролмаган киши ғам остида юраверади. Бу ҳикматли сўзни ким айтган?

Ч о н н а м а. Юсуфийни жуда яхши кўрар экансиз. Эркакларга ҳақорат кўзи билан эмас, эътибор кўзи билан ...

Х о л б е к а. Аёлларга шахват кўзи билан эмас, шафқат кўзи билан қараш керак, деганлар Юсуфий. Тўрт нарса эркакнинг белини синдиради.

Ч о н н а м а. Кўп душман, кўп қарз, кўп хотинлик, номуроса аёл.

Х о л б е к а. Отингизни ҳам сўрамабман-а?!

Ч о н н а м а. Чоннама.

Х о л б е к а. Нега бунақа ажойиб исм қўйишган.

Ч о н н а м а. Тўғри гапни айтиб, чарсиллаб юрсин, деб қўйишгандир-да. Оловга тушган темирдек чатнаб, чарсиллаб, ноҳақликни, пасткашликни кўрсам, аямасдан одамларни юзига айтиб қўяман, одамлар безиллаб туришади. Кўнглимда қолгандан кўра бетида қолсин дейман-да.

Х о л б е к а. Тўғрисўз одам ҳеч қачон, ҳеч замонга сиғмаган.

Ч о н н а м а. Шунинг учун ҳам бу дунёга сиғмай яшайпман-да!

Х о л б е к а. Ўзингизнинг қишлоғингиздан қиз топилмадими?

Ч о н н а м а. Топиларди-ю, уйланишга вақт бўлмаган.

Х о л б е к а. Ҳеч бир қизни севмаганмисиз?

Ч о н н а м а. Суйиб-куюшнинг иложи бўлмаган. Онажоним эрта раҳматлик бўлиб кетганлар. Отам эртаю кеч дала ишлари билан овора, оиламизда каттаси – мен. Икки укам, уч синглимга мен “она”лик қилганман.

Х о л б е к а. Онасиз эзилиб ўсган экансиз-да?

Ч о н н а м а. Ҳаёт ана шунақа шафқатсиз экан.

Х о л б е к а. Узр, ярангизни тирнаб қўйдим.

Ч о н н а м а. Беғубор болалигим ўсган ҳовлимиздаги теракка майна тухум қўйганини сезиб қолдим. Майналар қорин ғамида уясини тарк этганда, теракка тирмашиб чиқдим. Тухуми кўм-кўк бўлар экан. Майна боласи қачон тухумини ёриб чиқар экан, деб маймундек кунора теракка тирмашиб чиқардим. Бир куни битта майна боласи тухумини ёриб чиқди. Кўзлари юмуқ, оғзи сариқ, чиначоқнинг учидай гўшт, ғимирлаб ётибди. Иккинчи куни иккинчиси, учинчи куни учинчиси, кейинги кун тўртинчиси тухумини ёриб чиқди. Қип-қизил тирик жишчалар бир-бирининг пинжига кириб, эркаланиб ётишларини кўриб, завқланардим, бирам севинардим. Қўшни болалар сезиб, ўлдириб қўйишмасин, деб ҳеч кимга лом-мим демадим. Кунлар ўтиб, жажжи полапончалар “темирқанот” қушга айлана бошлади. Кечикиб тухумидан ёриб чиққан майна боласи нимжонроқ, негадир ўзгалардан бошқачароқ бўлиб, бир четда хурпайиб турарди. Бир куни теракка чиқиб, не кўз билан кўрайки, нимжон майна ўлиб ётарди. Уч майна тагида тўшак бўлиб ётарди (*томоғига ёш тикилиб, жим бўлиб қолади*).

Х о л б е к а. Вой, бечорагина-ей!

Ч о н н а м а. Нимжон майна боласига аза очиб, панапанада, ҳеч кимга кўрсатмай йиғлаб-йиғлаб олардим.

Томоғимдан овқат ҳам ўтмай қўйди. Онам бечора уришиб-уришиб овқат едирардилар. Бир ота-она майнани тухумидан очиб чиққан майналар нега тўртинчисини ўлдириб қўйди? Тухумини очиб чиққанлари бир-бирларига меҳрибон эдилар-ку, деб ўз-ўзимга савол берардим. Каттарганда ўртага нафс аралашиб, нимжонни ўлдириб қўйишдан ҳам тойишмади.

Х о л б е к а. Қанақа нафс?

Ч о н н а м а. Улғайганимда ҳам ўша нимжон майна эсимдан чиқмас эди. Ўйлаб кўрсам, ота-она майна олиб келган луқмани эрта тухумини ёриб чиққан майначалар кекирдакларини чўзишиб еб қўйишган. Нимжон майнага луқма етмаган, оқибатда уч майна боласи ўзлари билмаган ҳолда тўртинчисини нафс учун ўлдириб қўйишган.

Х о л б е к а. Нафс ўлсин-а!

Ч о н н а м а. Одамлар, ҳайвонлар, қушлар, курт-кумурсқалар орасига ҳам нафс аралашиб қолса, даҳшатли махлуққа айланиб қолишар экан. Ҳаётда камтар, самимий, оққўнгил бўлсанг, нимжон майнадек эзиб, ичагингни чиқариб қўйишар экан.

Х о л б е к а. Дунёга келдингизми, чидайсиз-да!

Ч о н н а м а. Чидаб-чидаб яшаяпман! Бир қориндан талашиб тушган укаларим, сингилларим орасига ҳам нафс аралашиб қолмасин, бир-бирига бемехр бўлмасин, деб онажонимнинг ўрнига она бўлиб, меҳр билан тарбияладим. Уч синглимни узатдик, икки укамни уйлантириб, энди менга навбат келди.

М о м о (*ҳовлиқиб кириб келади*). Келди-келди, ёв бостириб келди.

Ч о н н а м а. Ким келди?

М о м о. Холбеканинг отаси келди, қочинг!

Ч о н н а м а. Ростданми, момо?!

М о м о. Мен одам зотини алдамаганман. Холбека, уйга кир! *(Холбека кириб кетади.)*

Ч о н н а м а. Мен қаерга кирай?

М о м о. Билмадим, миям айниб қолди. “Қаллик ўйин” ўйнатмай менгина ўлай, ана катакка кириңг!

Ч о н н а м а. Энди товукларга қаллик бўламанми?

М о м о. Бугун ҳар нарса бўласиз, тезроқ кириңг. Ҳозир отаси келиб қолади.

Ч о н н а м а. Хўроз бўлган пешонамдан ўргилай *(товукларни қоқоғлатиб, товукхонага кириб кетади.)*

М о м о. Келинг айланай, яна нимага қайтиб келдингиз?

Х о л б е к а. Отам қанилар?

М о м о *(секин)*. Отангнинг товушига яна ўхшатиб тур!

Х о л б е к а. Э-э-э, кўйинг ҳийлангизни!

М о м о. Ҳм, дарров мусичадек топишиб олдингларми?

Х о л б е к а. Айниманг! *(Кириб кетади.)*

М о м о. Вой, шўрим, энди нима қиламан? *(Ёз қуядиган воронкани олиб, бўғилган эркак овозида.)* Момо, товуклар қоқоғлаб, безовта бўляпти? *(Ўз овозида.)* Даканг хўрозингиз бор экан-ку, товукларингизга ишки тушиб қолганми, ой чикқандан бери қичкириб, товукларингизни кўймаяпти *(эркакча овозда)*. Ҳозир ушлаб чикиб, сўяман! *(Ўз овозида.)* Сўйиб нима қиласиз, ғафлат босган одамларни уйғотиб турибди *(эркакча овозда)*. Қариганми, охирги пайтларда кам қичқирадиган бўлиб қолган, сўйиш керак *(катакни олдига бориб)*, жонингиздан умидингиз бўлса, қичкириңг!

Ч о н н а м а. Ҳа, пешонамдан айланай, товукларга қаллиққа келганга ўхшайман *(қичқиради)*.

М о м о. Қош қорайгандан бери тинмай қичқиряпти *(эркакча овозда)*. Тинмай қичқираётган бўлса ҳам хў-

розликка ярамайди, сўйиш керак! (*Товуқхонани олдига бориб ўз овозида.*) Қайнотангизнинг раҳмини келтирадиган қилиб, каттиқроқ қичқиринг!

Ч о н н а м а. Қаллиққинага келмай ўлай (*қичқиради*).

М о м о. Ақлли хўроз тонг отганда уч марта қичқиради.

Ч о н н а м а. Пешонам ҳам беш қарич экан (*уч марта қичқиради*).

М о м о (*пичоқни қайраб*). Ҳозир ўзим ушлаб, сўяман!

Ч о н н а м а (*жон ҳолатда*). Қу-қу-қу...

М о м о. Шайтонга ҳай беринг, болам! Жонли нарсани жонсиз қилиб нима қиласиз? Мен учун шу хўрознинг бир қошиқ қонидан кечинг (*эркакча овозда*). Майли! Майли, сўзингиз ерда қолмасин (*ўз овозида*). Нимага қайтиб келдингиз, иним? (*Эркакча овозда*). Тракторимнинг ремени узилиб кетди, шуни олгани келгандим, қидириб кўрай (*кириб кетган бўлиб юради, товуқхона олдига бориб*). Суюнчи беринг, жонингизни зўрға омон сақлаб қолдим.

Ч о н н а м а. Бу кунимдан кўра сўйиб қўя қолса бўларди.

М о м о. Иштонингизнинг ременини топдингизми, иним? (*Эркакча овозда*). Иштонимнинг ремени эмас, тракторимнинг ремени (*ўз овозида*). Мен ремен тақмасам, одам билан тракторнинг ременини фаркига бораманми? (*Эркакча овозда*). Майли, мен кетдим (*ўз овозида*). Хайр-хўш, уф, оёқ-қўлимда жон қолмади-я! Даканг хўроз, товуқхонадан чиқинг. Қассоб қайнотангиз кетди.

Ч о н н а м а (*товуқ патиға беланиб чиқади*). Товуқхона тор экан, оғзим билан ерга қараб ётиб, оғзимга товуқ тезаклари кириб кетди (*туфлайди*).

М о м о. Патдан тикилган куёв сарполар муборак!

Ч о н н а м а. Эгасига қуллуқ!

М о м о. Бу аҳволингизни бутун умр эслаб юрасиз.
 Ч о н н а м а. Одамлар эшитса, шарманда бўламан.
 М о м о. Қаллиқ ўйиннинг гашти шунақа бўлади.
 Ч о н н а м а. Маза қилдим, энди мен кетдим.
 М о м о. Қизикчига ўхшаб бу аҳволда қаерга борасиз?
 Ч о н н а м а. Ёшлигимда қизикчи ҳам бўлмоқчи
 эдим, ниятимга етдим, кетдим!
 М о м о. Шошган қиз эрга ёлчимайди, дейдилар!
 Ч о н н а м а. Мен қиз бола эмасман, эркакман, хайр!
 М о м о. Қаллиқ ўйинида ютқаздим, деб бир був
 денг!
 Ч о н н а м а (*жаҳл билан*). Був-був-був...
 М о м о. Ҳа, аттанг-а, мен сизни мард, кўркмас,
 довюрак йигит деб ўйлаган эдим!
 Ч о н н а м а. Кўрқоқ эмасман, тонг ҳам ёришиб
 қолди, кетай.
 М о м о. Устингизга товук тезаги ёпишиб қопти.
 Холбека тозалаб берсин, кейин кетасиз. Холбека-ю...
 Х о л б е к а. Лаббай, моможон!
 М о м о. Чоннаманинг устини тозалаб бер!
 Х о л б е к а (*кириб*). Вой, масхарабознинг ўзи
 бўбсиз-ку.
 Ч о н н а м а. Ҳаётнинг ўзи масхарабоз қилиб кўяр
 экан.
 М о м о. Кийимларингизни ечиб беринг.
 Ч о н н а м а. Ечинтирасизларми?
 М о м о. Холбека, отангнинг чопонини олиб чиқиб
 бер, кийимларини тозалагунингча кийиб турсин.
 Х о л б е к а. Ҳозир (*кириб кетади*).
 Ч о н н а м а. Чўлоқ бўлиб юравераманми, момо?
 М о м о. Мен айтмагунимча чўлоқланиб юраверасиз.
 Х о л б е к а (*чиқади*). Мана, отамнинг чопони, кийиб
 олинг.

Ч о н н а м а. Ҳозир кийиб чиқаман (*кириб кетади*).

Х о л б е к а. Бечоранинг туғилганига пушаймон едирибсиз-ку!

М о м о. Маймоқ, деб ноз қилаётган эдинг, нима бало юракдан уриб қолдим?

Х о л б е к а. Ўзи келишган бўлмаса ҳам, ақли тўлишган кўринади.

Ч о н н а м а (*узун қора чопон кийиб, белига белбоғ бойлаб чиқади*). Отангиз олтмиш киядиларми?

Х о л б е к а. Йўқ, олтмиш уч киядилар!

Ч о н н а м а. Дев эмасмилар?

Х о л б е к а. Бир урса, Кўҳи Қофни талқон қилади.

Ч о н н а м а. Қўлга тушсам, суякларимни ун қилиб туйр экан-да?

М о м о. Ечган кийимларингизни беринг.

Ч о н н а м а (*хуш ёқиб*). Қандай бўлар экан...

М о м о. Бундан буёғи кўйлак-иштонингизни ювиб беради. Муқаннадай ўғил, Ойбарчиндай қиз туғиб беради.

Ч о н н а м а. Одамни уялтирманг, момо!

М о м о. Уялиб-уялиб, инсоннинг тирик туйғулари ҳар балога бошлайди.

Х о л б е к а. Момом айний бошладилар, мен кетдим.

М о м о. Шошма, кийимларини менга бер, ўзим тозалаб кўяман.

Х о л б е к а. Ўзим тозалайман.

М о м о. Сен тўйдан кейин тозалайсан (*кийимларни олади*). Мусичадек иккаланг бироз кукулашиб турунглар.

Ч о н н а м а. Қандай қилиб кукулашамиз.

М о м о. Тўшак солинган, кўнгилларинг-кўнгилларингга тушганга ўхшайди.

Ч о н н а м а. Тўшакни эслатманг (*қашинади*).

М о м о. Тўшакка ўтириб, ўзбекнинг чўпчак, маталларини айтишинглар, деяпман! (*Чиқиб кетади*.)

Ч о н н а м а билан Х о л б е к а тўшакка чиқиб,
тиз чўкиб ўтиришади.

Ч о н н а м а. Матал айтишни бошланг.

Х о л б е к а. Аввал сиз бошланг.

Ч о н н а м а. Уялмайсизми?

Х о л б е к а. Уятлисини айтманг-да.

Ч о н н а м а. Ўзи маъноли матал, озгина ақл ишлатган
одам дарров топиб олади.

Х о л б е к а. Айтинг, қани ақлим калтами-узунми
синаб оламиз.

Ч о н н а м а. Боришда қорни оч,
Қўшиқ айтар.
Келишда қорни тўқ,
Йиғлаб қайтар.

Х о л б е к а. Ёшлигимда шунга ўхшаш кўп маталлар
эшитган эдим... Бўлди, эсимга тушди. Топдим. Бу –
пақир.

Ч о н н а м а. Қойилман, тўғри топдингиз! Матал
айтиш навбати – сизга.

Х о л б е к а. “Нозигингга қозиғим”.

Ч о н н а м а. Тополмасам керак (*қотиб кулади*).

Х о л б е к а. Унда шаҳар беринг.

Ч о н н а м а. Шаҳар беришга кучим етмайди. Ўзим
туғилиб ўсган тоғлар орасида жойлашган, оқ тошли,
тоза ҳаволи, зилол суви шарқираб оқадиган оқ дарёси
билан оқ қишлоғимни бердим.

Х о л б е к а. Жавоби сурма – чўп билан кўзга сурма
кўйиш.

Ч о н н а м а. Чиройли матал экан.

Х о л б е к а. Сиздан бир нарса сўрасам майлими?

Ч о н н а м а. Бемалол сўрайверинг.

Х о л б е к а. Инсоннинг камчилигини юзига солиш,
унинг устидан кулиш – энг ёмон одат.

Ч о н н а м а. Бўлди, тушундим, оёғингиз нега чўлок, деб сўрамоқчисиз (*тўшакдан тушади, ўзига-ўзи*). Чўлок эмасман деб айтсам, момога берган ваъдам нима бўлади?

Х о л б е к а. Нега жимсиз?

Ч о н н а м а. Болалигимда теракка чиқиб-тушавериб, шу фалокатни орттириб олганман.

Х о л б е к а. Ўкинасизми?

Ч о н н а м а. Йўқ, ўрганиб кетганман.

Х о л б е к а (*ўйчан*). Мен эса гавдам кўполлигидан ўкинаман. Одамлар ортимдан девдай қиз, эркаксифат қиз, беўхшов қариқиз, деб пана-панадан отган ўқларидан юрагим зирқирайди. Негадир одамлар бир-бирининг қалбига малҳам босиш ўрнига тирнашни, кўнгил кўтариш ўрнига юракни чил-чил синдиришни яхши кўришади. Худойим менга шундай гавда ато этган бўлса, айб мендами? Тўмарис, Барчиной момоларимиз ҳам бакувват бўлишган-ку! Одамларнинг ўзлари майдаллашиб кетмаяптимикин? Янтоқнинг устига чиқиб азон айтадиган замон келмадимикин? Худойимнинг бандалари бир хил яратилган, лекин одамлар ўзларини тоифага бўлиб олишади. Биринчи тоифага эртақ, достон, афсоналарда қуйланадиган пари мисли қизлар, пахлавон келбат келишган йигитлар. Бахтли бўлишга фақат уларнинг ҳаққи бордек. Гўзал қизларга ҳасад қиляпти, деб ўйламанг. Ҳасад – бошсиз, тилсиз, шохсиз, киёфасиз махлуққа ўхшайди. Ҳасад – инсоннинг қалбига ўргимчакдек ўрмалаб кириб, тўр кўяди. Қалбни қуртдай кемириб, адо қилади. Мен ҳасаддан ҳазар қиламан. Иккинчи тоифага ориқ-семиз, пакана, кўримсиз, хунук кишилар; учинчи тоифага кўр, чўлок, майиб, букри одамлар киради. Қуйи тоифадаги одамлар умид билан дунёга келган, улар ҳам худойимнинг яратган беозор

бандалари. Уларнинг ҳам кўксида гупиллаб уриб турган юраги бор, тирик туйғулари, ҳиссиётлари, эҳтирослари бор. Уларнинг ҳам қалби кимгадир талпинади, кимнидир қўмсайди, эркалашни, эркаланишни истайди. Кўнгил қўйган кишиси билан бахтли бўлишни истайди. Ёшим ўттиздан ошибди-ки, бирор киши севаман, деб ортимдан эргашмади. Сени севаман, деб мажнунтолнинг тагига учрашувга чақирмади. Сени севаман, ази-зам, деб қулоғимга шивирламади. Сени жонимдан ортиқ севаман, деб қалбини очадиган йигитни йиллар кутдим, кутдим (*момо кўнгли бузилиб йиглаб, эшитиб туради*), лекин бу улуғ сўзни ҳеч ким айтмади. Менинг ҳам севиб-севилишга ҳаққим бор эди-ку!

Ч о н н а м а. Мен сизни жонимдан ортиқ...

М о м о (*йиглаб*). Холбека, отанг келди!

Х о л б е к а. Энди нима қиламиз?

М о м о. Қочинглар, бўйларингдан айланайлар! (*Кўз ёшини артади.*)

Ч о н н а м а. Иштон-қўйлаксиз қаерга қочаман?

М о м о. Қочишга ярамайдиган бўлиб қолган бўлсангиз, бирор жойга кириб беркининг!

Ч о н н а м а. Қаерга беркинаман?

М о м о. Ана, сабзи ўрага кириб беркининг!

Ч о н н а м а. Ҳа, пешонамдан айланай-а! (*Ўрага кириб кетади.*)

М о м о (*Холбекани четга тортиб шивирлайди*). Отангнинг пўстини билан телпагини кийиб чиқ!

Х о л б е к а (*пичирлаб*). Яна нима хунар кўрсатмоқ-чисиз?

М о м о. Тезроқ айтганимни қил!

Х о л б е к а. Э-э, йўқ!

М о м о. Бўйингдан ўргилай, бу ерда бир сир бор, кейин хурсанд бўласан, тез бўл!

Х о л б е к а. А, ҳозир! *(Кириб кетади.)*

М о м о. Вой иним-ей, бўзчининг мокисидай ҳеч тинмадингиз-тинмадингиз-да! Яна қаерингиз узилди?

Х о л б е к а *(эркакча кийиниб чиқади.)* Негадир дилим хира бўлиб, кўнглим ғаш бўлиб қайтиб келдим *(ўз овозида пичирлаб)*. Энди нима қиламан?

М о м о *(пичирлаб)*. Отангнинг заранг таёғини олиб, қаллиғингни ўрадан қувиб чиқар, таёқ билан елкасига айлантриб сол!

Х о л б е к а *(таёқ олиб, эркакча овозда)*. Сабзи ўрага биров кириб кетгандай бўлди?

М о м о. Ўрада ҳеч ким йўқ, у ёққа борманг.

Х о л б е к а. Бир бориб кўрай-чи.

М о м о. Адашиб бошига уриб қўйма, боши керак бўлади!

Х о л б е к а. Ўрага беркиниб ётган номард ким?

М о м о. Билмадим, айланай.

Х о л б е к а. Мен сизга онаси бир мартаям ўпмаган қизимни ишониб кетсам... Чиқ ўрадан, кимсан?

Ч о н н а м а. Чоннамаман! *(Ўрадан чиқиб, айланиб қочади.)*

М о м о. Ҳой иним, шайтонга ҳай беринг!

Х о л б е к а. Чўпоннинг оёғи етмаса, таёғи етади, дейдилар! Мендан қочиб кутулиб бўпсан, ҳўкиз! *(Таёқ билан уради.)*

Ч о н н а м а. Оҳ, энажон, ўлдим! *(Ерга таппа тушиб ётади.)*

М о м о. Молнинг тапписидай ерга ёпиштириб қўйдингиз-ку, бечорани.

Х о л б е к а. Тезак бўлса, ўчоққа солиб ёқасиз!

М о м о. Вой, ўлдириб қўйдингиз боламни! *(Чоннаманинг ёнига тиз чўқади.)*

Х о л б е к а. Йўғ-е, ўлмагандир, елкаси қимирлаяпти *(ағдариб кўксига қулоқ солади)*. Нафас оляпти.

Ч о н н а м а. Қайнотажон, мен ҳали тирикман (*туриб қочади*).

Х о л б е к а. Тўхта, энағарнинг боласи, тўхта! (*Кувади*.)

Ч о н н а м а. Тўхтамайман, яшашни хоҳлайман! (*Томоша залига тушиб қочади*).

Х о л б е к а. Тўхта, ушлаб олсам, бутингни айириб, деворга ёпаман!

М о м о. Ҳай, ҳай куёвнинг бир нимаси тушиб қопти.

Х о л б е к а (*ҳайрон*). Нимаси тушиб қопти?

М о м о (*калишни қўлига олиб кўрсатади*). Йиртиқ калиши тушиб қопти!

Х о л б е к а (*Чоннамани елкасидан ушлаб олади*). Менинг қизимга қаллиққа келадиган кўчқорчанинг оёғини уриб, синдираман!

Ч о н н а м а. Қайнотажон, қўйворинг, иккинчи қаллиққа келмайман.

М о м о (*ҳаллослаб етиб келиб, орага тушади*). Вой-вой чопавериб, ичим куйиб кетди-я. Қўйворинг бировнинг боласини.

Х о л б е к а. Жўпкарчилик қилганингиз учун ҳозир ҳаққингизни оласиз!

М о м о. Айримчига бир мушт, дегандай, менга ҳам бир калтак тушиб қолмасайди.

Х о л б е к а. Ҳой бола, кўзларимга қара, қаллангни бедананинг қалласидек суғуриб оламан.

Ч о н н а м а (*бошини эгиб*). Кўзингизга тик қаролмайман.

Х о л б е к а. Қизимни яхши кўрасанми?

Ч о н н а м а. Жонимдан ортиқ яхши кўраман.

Х о л б е к а. Қаерда кўргансан, серка?

Ч о н н а м а. Ҳеч қаерда.

Х о л б е к а. Ҳеч қаерда кўрмаган бўлсанг, қандай яхши кўрасан, така?!

Ч о н н а м а. Узун тунлар тушимда кўриб, яхши кўриб қолганман.

Х о л б е к а. Тушимда кўриб? Нима бало, Мажнун-мисан?

Ч о н н а м а. Гўрўғлиман!

Х о л б е к а. Ҳозир гўрга тиқиб қўяман!

Ч о н н а м а. Гўрўғли Юнус парини тушида кўриб, яхши кўргандай, қизингизни тушимда кўриб, яхши кўриб қолган бўлсам, нима қилай?

Х о л б е к а. Яхши кўраман, деб алдасанг, бошингни сапчадай узиб оламан, қизимнинг олдига юр.

Ч о н н а м а. Алдасам, нина бўйи жардан йиқилиб ўлай (*оқсоқланмай юради*).

Х о л б е к а (*ҳайратланиб*). Шошма, сен ҳали маймоқ эдинг-ку?

Ч о н н а м а (*ёлгондан ажабланиб*). Вой, калтагин-гизнинг зарбидан тош қотган асаб томирларим тирилиб, оёғим тузалиб кетди.

Х о л б е к а. Тавба, чўлоқларни калтаклаб тузатадиган таёк!

М о м о. Бу дунёда ҳар бало бўлиши мумкин.

Ч о н н а м а. Оёғим тузалганига ўзим ҳам ҳайронман, қайнота!

Х о л б е к а (*таёғи билан дўқ қилиб*). Ҳали қайнота дема-ей! Калтакнинг учида дандаракдай ўйнатаман!

М о м о. Ёшлиқ қилиб бир “Қаллиқ ўйин”ига келса келибди-да, уриб ўпкасини тўкманг.

Х о л б е к а (*бўйнидан сиқиб кўтаради*). Жўжанинг бўйнидай бир сиқим бўйнинг бор экан, бир сиқсам жонинг чиқиб кетади, жўжахўроз!

М о м о. Ҳой иним, жони ўзига қолсин, тўрва-тўрва
пушаймонлар еди.

Ч о н н а м а. Э-э-э, индамаса одамни эзаверасизми?
(Холбеканинг қўлидан силтаниб чиқади) Қайнотажон
(тиз чўқади), хоҳласангиз, дорга осинг, хоҳласангиз
ўтда ёкинг, хоҳласангиз бошимни кесинг! Қизингизни
севиб қолдим. Севаман! (Бошини эгади.)

Х о л б е к а. Оҳ, моможон. Мен ҳам энди чидол-
майман! (Бошидан телпагини олади.) Бу кишимни
ортиқ кийнолмайман (Узун сочлари ёйилиб кетади.)

М о м о. Эркакнинг деви бор, деб айтгандим-ку, қизим!

Ч о н н а м а. Тушунмадим, қайнотам қизга айланиб
қолдими?!

Х о л б е к а. Энди эркак бўлмайман! (Уялиб,
югурганча чиқиб кетади.)

Ч о н н а м а (хафа бўлиб). Бировнинг кўзига суртган
боласини кийнаб, бунча макр-хийланинг нима кераги бор эди.

М о м о. Бу макр-хийла эмас, аждодларимиздан
қолган муқаддас одат – “Қаллиқ ўйин”!

Ч о н н а м а. Тонг ҳам отди, кетсам бўладими?

М о м о. Устингизни алмаштириб чиқинг!

Ч о н н а м а. Хўп (кириб кетади).

М о м о. Худога шукр, тонгда шабнамдек тиник
муҳаббат туғилди. Икки ёрти юракни бир бутун қилдим.
Чоннама билан Холбеканинг “Қаллиқ ўйин”и тилларда
достон бўлиб қолади. (Урчук, ип, пахтани қийиқчага
солиб тугади. Тугунчани бошига қўйиб, кета бошлайди.
Холбека билан Чоннама ясаниб чиқади. Иккаласи бир-
дан шу сўзни дейди.)

Х о л б е к а. Чоннама. Йўл бўлсин, моможон?

М о м о. Қўшни қишлоққа бахт улашгани, болаларим!

Томоша залига тушиб кетади.

П а р д а

ҚИРМИЗИ ОЛМА

Икки пардали этнографик томоша*

Қ А Т Н А Ш У В Ч И Л А Р :

Қ у р б о н м о м о – 60 ёшда
А б д у р а и м б у в а – 65 ёшда
Р ў ш а н а – 17 ёшда
А б б о с – 19 ёшда
С а и д а б о н у – 30 ёшда
Г ў з а л о й – 30 ёшда

Биринчи парда

Олмазор. Боғнинг ўртасида бир туп қирмизи олма ғарк пишиб, оқиб ўтаётган арикқа шохлари эгилиб тушган. Олма тагидаги супада қуроқлардан қилинган кашта ёзилган. Ўнг томондаги ертандир олдида сополдан ясалган, ҳар хил шаклдаги идишлар териб қўйилган. Қ у р б о н м о м о супада ўтириб тонгда ният қиляпти.

М о м о. Икки кундан буён уйимизнинг остонасини кимдир супуриб кетяпти. Эй Худо, остонамга қадами теккан элчининг дили, нияти пок бўлсин! (*Дуо қилиб кириб кетади.*)

С а и д а б о н у (*кириб ҳиргойи қилади*):

* Маҳмуд Кошғарийнинг “Девону луғотит турк”, Кайковуснинг “Қобуснома”, М.Қодировнинг “Ўзбек халқ томоша санъати” асарларидан фойдаланилди.

Тонг сахарда турайн,
Яхши ният қилайн.
Момоларим удумин
Эслаб ёдга олайн.
Бисмилло, деб бошладим,
Қамишдан бел боғладим,
Қобилгина ўғлимга
Оқила қиз изладим.

Худойимга ёлвордим,
Бокира қиз сўрадим,
Орзу-ҳавас кўрай, деб
Бўсағадан ҳатладим.
Остонасин поклайин,
Кўнглига йўл топайин.
Умидларим ушалиб,
Муродимга етайин.

Остонани супура бошлайди.

М о м о (*секин келиб Саидабонуни маҳкам ушлайди*).
Остонамни супуриб кетадиган “элчи”ни кўлга тушир-
дим-ку!

С а и д а б о н у (*кўлидан чиқмоқчи бўлади*). Кўйво-
ринг, моможон!

М о м о. Урф-одатларимиз бўйича кўлга тушган
“элчи”нинг юзига қора суркашган. Юзингизга озгина
қора суртаман, чидаб турасиз, жоним отим! (*Қозоннинг*
тагидан қорақуя олади.)

С а и д а б о н у. Одатларимиздан ўргилай. Суртинг,
моможон! (*Супургини четга қўйиб юзини тутди.*)

М о м о. Ўзингиз ҳам ойдеккина экансиз, яна ҳам
ойдай қилиб кўяй! (*Қора суртади.*)

С а и д а б о н у. Остонангиздан ноумид қайтмасам
бўлди.

М о м о. Иримимизни қилдик, энди юз-қўлингизни
чайиб олинг! (*Офтобада сув тутди.*)

С а и д а б о н у. Моможон, одамни уялтирманг!
Офтобани ерга қўйинг, ўзим юваман.

М о м о. “Меҳмон – атойти Худо” дейдилар, хижолат
бўлмасдан қўлингизни тутинг! Бисмиллоҳир раҳмонир
раҳим! (*Сув қуяди*).

С а и д а б о н у. Бисмиллоҳир раҳмонир роҳим!
(Қўлини ювади.)

М о м о (сочиқ тутади). Сиз супага чиқиб ўтиринг,
мен ҳозир дастурхон, нон-чой олиб чиқай!

С а и д а б о н у. Ҳеч нарсага овора бўлманг, моможон!

М о м о. “Эрталабки муштдан ҳам қайтма” дейдилар
(кириб кетади).

С а и д а б о н у (кўрпачанинг тагини кўтариб
кўради). Ушоқ-пушоқ тўкилгани йўқ! (Гилямнинг та-
гини кўради.) Тушиб қолган соч, чанг-панг ҳам йўқ
(ўчоқ бошини кўради). Суприндилар уйилиб кетмаган
(ҳовлини айланиб кўради). Ҳаммаёқ саранжом-саришта.
Эл мақтаганича бор экан! (Супага чиқиб ўтиради).

М о м о (дастурхон, чой, нон олиб чиқади). Ичингиз
кизиб қолмадимиз, жоним отим?

С а и д а б о н у. Йўғ-ей! Фариштали ҳовлингизда
хузур қилиб ўтирибман.

М о м о. Барака топинг, жоним отим! (Дастурхонни
ёзиб, чой қуймоқчи бўлади).

С а и д а б о н у. Чойнакни менга беринг, мен қуйиб
узатай.

М о м о. Сиз уйингизда чой қуйиб узатасиз, жоним
отим (Чойни уч марта қайтаради). Биринчиси – лой,
иккинчиси – мой, учинчиси – чой! “Олдини отангга
берма” дейдилар (чой қуйиб ўз олдида қўяди, бошқа
пиёлага чой қуйиб узатади). Чойдан ичинг!

С а и д а б о н у. Табаррук қўлингиздан айланай,
моможон!

М о м о. Ўғил-қизларингиз чопқиллаб-чопқиллаб
юришибдимиз?

С а и д а б о н у. Шукр, моможон! Ўзингиз яхши-
мисиз? Одамларга бахт, тахт, меҳр-оқибат улашиб чар-
чамаяпсизми?

М о м о. Худога шукр, жоним отим!

С а и д а б о н у. Илоё, дунё тургунча туринг! Сиз...

М о м о. Сўзимни кўнглингизга олманг-у...

С а и д а б о н у. Тушундим. “Мақтамасдан мақсадга ўт”, демоқчисиз.

М о м о (кулиб). Тушунган одамнинг садағаси кетсанг арзийди.

С а и д а б о н у. Неварангизнинг сулувлиги, ақл-фаросати, чеварлиги, тоза-покизалиги тилга тушиб, бизнинг узок қишлоққа ҳам етиб борган. Неварангизнинг кўлини ўғлимга сўраб кулчиликка келдим.

М о м о. “Кулчиликка?” Қайси қишлоқдансиз?

С а и д а б о н у. Хув, анави тоғлар ортидаги “Тулдара” қишлоғиданман.

М о м о. Ўғлингиз неvara қизимни кўрганми?

С а и д а б о н у. Йўқ! Ҳусну жамолининг таърифини эшитиб ошиқ бўлиб қолган.

М о м о. “Мулкани кўриб бўзини ол, онасини кўриб қизини ол!” дейдилар машойихлар. Неvara қизимнинг ота-онаси шаҳарда насибасини териб ейиш учун овораи жаҳон бўлиб юришибди. Мени ёлғиз қолмасин, деб қизи бир ёшга тўлиши билан менга бериб кетишган. Неварамни қалб кўрим билан иситиб, меҳрим билан эркалаб, оёқларига кирган тиконни киприқларим билан олиб катта қилганман. Ўғлингиз неvara қизимни кўрмаган бўлса, мабодо тақдир қўшган бўлса, “Сўнгги пушаймон – ўзингга душман” дейдилар. Пушаймон бўлиб юрмайсизларми?

С а и д а б о н у. Ўғлим фақат сизни неварангизга уйланаман, деб икки оёғини бир этикка тикиб олган.

М о м о. Хўжайинингиз ва ўзингизнинг касб-корингизни билсам бўладими?

С а и д а б о н у. Хўжайиним мактабда тарих ўқитувчиси, мен адабиётдан сабоқ бераман.

М о м о. Улуғ касбнинг этагини тутган экансизлар.
Ўғлингиз нима иш қиладилар?

С а и д а б о н у. Ўғлим сиртдан олий ўқув юртида ўқийди. Тугатай деб колди. Билим юртида фалсафадан дарс беради.

М о м о. Зотларингиз тозага ўхшайди, жоним отим!

С а и д а б о н у. Етти пуштимизнинг ҳаммаси илмли одамлар бўлишган.

М о м о. Етти пуштингизни биласизми, ўзи?

С а и д а б о н у (*шошиб*). Йўк, ҳа! Отамнинг оталарининг исми – Абдулла, у кишининг оталарининг исми – Жўра, у кишининг оталарининг исми.. исми.. узр, моможон, билмас эканман!

М о м о. Э, аттанг, аттанг! (*Эшик тақиллайди.*)

С а и д а б о н у. Туф-туф-ей (*ёқасига туфлайди*). Юрагимни ёрди-ей!

М о м о. Эшик очик. Кираверинг, жоним отим.

Г ў з а л о й (*кириб*). Қурбон кампирнинг “кошонаси” шуми? (*Кесатиб сўрайди*).

М о м о. Адашмадингиз, кираверинг!

Г ў з а л о й (*энг охирги фасонда кийинган, қўлида уяли телефон, кўзига қора кўзойнак тақиб олган*). С-с-сомилайкум!

М о м о. Сўзидан тортиб, ишигача чала-я! Қани, супага чиқинг.

Г ў з а л о й. Супада ўтиролмаيمان, оёғим уюшиб қолади. Ялпайиб ўтирсам, уст-бошимнинг дазмоли ҳам синиб қолади. Бу уйда устул-пустул деган нарсалар борми, (*четга қараб*) кишлоқилар!

М о м о. Йўк! (*Ховлига қараб.*) Ана кесилган тўнка! Ўтиринг! Ўзингиз ҳам ўша тўнкага ўхшайсизми дейман!

Г ў з а л о й. Одамни шахсиятига тегманг, кампиргина!

М о м о. Нима қилиб юрибсиз, жоним отим? Менинг ҳовлимда итингиз адашдими?

Г ў з а л о й. Итим билан келмадим. Итимнинг юнгларини укладка қилдириш учун “дамский салон”га ташлаб келдим. Ҳар дақиқа пул, вақт зиқ, мақсадга ўтсак.

С а и д а б о н у. “Културний” одамлар олдин ўзларини таништирар эдилар.

Г ў з а л о й. Асли исмим Галичка! Ҳозирда Гўзалоيمان!

М о м о. Шамол қаёқдан эсса, ўша томонга қараб эгилаверар экансиз-да, жоним отим!

Г ў з а л о й. Ҳозир кўпчилик бир думалаб қизил, бир думалаб оқ, бир думалаб яшил бўлиб яшаяпти. Эгилмаса яшаб бўлмайди.

М о м о. Шўргинанг курсин-а! Асли насабингизни биласизми?

Г ў з а л о й. Отам – ўзбек, онам – татар, онамнинг онаси – ўрис, отамнинг онасининг онаси – армани.

М о м о. Бўлди, тушундим! Чатишмаларданман денг?

Г ў з а л о й. Сара дурагайларданман!

М о м о. Муддаога ўтинг, жоним отим!

Г ў з а л о й. Совчи, эскичасига кулчиликка келдим. Қизингизни лойдан ясаган ўйинчоқ-қўғирчоқлари шаҳардаги кўргазмада “Гран При” олди. Қизингизнинг келажаги бор. Ўғлимга олиб бермоқчиман. Қизингиз ўйинчоқ-қўғирчоқлар ясаб бераверади. Мен жарақ-жарақ пул қиламан. Бизнес қиламиз, кампиргина! Тез орада миллионер бўлиб кетамиз (*севиниб*).

М о м о. Асл башарангиз энди очилаяпти. Қизимни кул қилиб олмоқчимисиз? Шунча кул бўлганимиз етар!

Г ў з а л о й. Қизингиз “искусства”сини бутун дунёга олиб чиқаман. Дунёга машҳур, бахтли инсон қиламан.

Бу тўрт девор ичида умри ўтиб кетмасин дейман-да, кампиршо!

М о м о. Неварам шу тоғлар орасидаги қишлоқда ҳам бахтини топиб яшайди. Ҳамқишлоқларига, юртига нафи тегиб яшашнинг ўзи ҳам – катта бахт!

Г ў з а л о й. Буларга бир нарсани тушунтириб бўлмайди (*четга қараб*). Баран-да, баран!

С а и д а б о н у (*эшитиб қолади*). Булар ҳеч нарсага тушунмайди, деб ўйламанг! Оғзингизга қараб гапиринг, ойимтилла!

Г ў з а л о й. Э-э-э, сен кимсан?!

С а и д а б о н у. О-одамман, муаллимман...

Г ў з а л о й. Менга қара, муаллим! Сайрамасдан жим ўтир! Топганингга мушук офтобга чиқмайди-ю, тилларинг бир қарич!

С а и д а б о н у. Бир тийин топсам ҳам пешона терим билан, ҳалол лукма топиб бола-чақамни боқаман. Сенларга ўхшаб бирининг дўпписини бошқасига кийдириб, ҳаром пул топмайман!

Г ў з а л о й. “Сказка”нгни ўқувчиларингга ўқитасан. Ҳалол йўл билан бола-чақа боқиб бўладими?

С а и д а б о н у. Бир парчагина еримиз бор. Дарсдан кейин болаларим билан ишлаймиз. Худога шукр, еганимиз олдимизда, ҳеч кимдан кам жойимиз йўқ!

Г ў з а л о й. Малимларга гап топиб бўлармиди! (*Овозини баландлатади.*) Ўчир овозингни!

М о м о. Ҳой, ҳой, жоним отим. Менинг уйимда ҳеч ким овозини баланд қўйиб гапирмаган. Бир кун жанжал бўлган уйдан қирқ кун барака кўтарилади.

Г ў з а л о й. Карочи, неварангизни ўғлимга бера-сизми?

М о м о. Етти пуштингизни биласизми?

Г ў з а л о й. Етти пушт! Нима у?!

М о м о. Сизга қандай тушунтирсам. Бир йигит жудаям гўзал, нотаниш қизни севиб қолибди. У қизнинг ишқида ўтдай ёниб онасига дардини ёрибди. Оназори отаси билан маслаҳатлашиб, қизнинг насл-насабини суриштирибди. Гўзал қизнинг ота-онаси рисоладаги инсонлар экану, лекин қизнинг онасининг онаси суюқ бўлган экан. Йигитнинг отаси қизнинг зоти тоза эмас экан, олиб бермаймиз, дебди. Йигит эса ўламан саттор, шу қизни оламан, деб туриб олибди. Ота-она норизо бўлса ҳам, ўғлининг кўнглига қараб, суйганини олиб беришибди. Йигит қирк кун хотинини қошу кўзига қараб, чиллада ўтирибди. Ўғил савдогарлик билан шуғулланар экан. Чилладан сўнг ўғил ўзга шаҳарга жўнайдиган бўлибди. Бозордан туя сотиб олмоқчи бўлибди. Илгариги вақтларда ким бозорда мол сотса айбини, зотини айтиб сотар экан. Йигит харидор бўлган туянинг эгаси: “Туям зотдор, бақувват, лекин бир айби бор, онасининг онаси кўлмак кўрса ётиб оладиган одати бор эди”, дебди.

Г ў з а л о й. Кўлмак нима?

М о м о. Йиғилиб қолган сув, жоним отим! Йигит туяни сотиб олиб, шойи-шаббаларни ортиб, карвонга қўшилиб йўлга тушибди. Карвон Сирдарёнинг саёз жойидан ўта бошлабди. Йигитнинг туяси дарёнинг ўртасига бориб ётиб олибди. Қанча уринмасин, туяси ўрнидан турмабди. Йигит алам қилганидан пичоғини олиб туянинг бўғзига пичок тортиб юборибди...

Г ў з а л о й. Вой, ужас!

С а и д а б о н у. Эссизгина!

М о м о. Йигитнинг кўнглида хотинига шубҳа уйғониб, ярим йўлдан уйига қайтибди. Оёқ учида секин уйга кириб қараса, хотини бир келишган йигит билан ўйнашиб ўтирган экан.

Г ў з а л о й. Кап-катта кишилар ёш болага ўхшаб ўйнаб ўтиришибдими?

М о м о. Бу чатишма пардали гапга ҳам тушунмайди-я! Ўйнаш тутган экан-да.

Г ў з а л о й. Ну, что!

С а и д а б о н у. Уятсизлар-ей!

М о м о. Йигит номусига чидай олмай, шартта пичоғини суғуриб, хотинини ҳам, йигитни ҳам туядек бўғизлаб ташлабди.

Г ў з а л о й. Вой, палач!

М о м о. Насл-насабга, зотига эътибор бермасликнинг оқибати ана шундай бўлади.

С а и д а б о н у. Бу ривоятми, моможон?

М о м о. Бўлган воқеа, жоним отим!

Г ў з а л о й. Қулоққа “лапша” осмасдан очиғини айтинг, қизингизни ўғлимга берасизми?

М о м о. Сизнинг юриш-туришингиздан, гап-сўзларингиздан ачиган қатикнинг ҳиди келиб турибди. Мен айниганларга қиз бермайман, жоним отим!

Г ў з а л о й. Менинг пулларимнинг куч-қудрати ҳамма нарсага етади. Мен барибир неварангизни ўғлимга хотин қилиб олиб бераман. Как осёл ишлатаман. “Айниган”, деб ҳақорат қилганингиз учун қонун олдида жавоб ҳам берасиз (*жаҳл билан чиқиб кетади*).

М о м о. Тутунинг чикмай ҳар бало бўлгин-а. Таъбимни хира қилиб кетди-я!

С а и д а б о н у. Э-э, сиқилманг! Олдингиздан олиб, орқангизга ташланг!

М о м о. Бемаза гапни эшитсам, таъбим хира бўлиб уч-тўрт кун ўзимга келолмай юраман (*хафаланиб қолади*). Илмли бўлсангиз ҳам етти пуштингизни билмас экансиз. Кўнглингизга олманг, сизга ҳам неvara қизимни беролмайман, жоним отим!

С а и д а б о н у. Моможон, бир кўшиқ куйлаб берай,
юрагингиз юмшаб рози бўлганингизни сезмай қоласиз.

М о м о. Йўқ, жоним отим, тилимдан кофир қилманг!

С а и д а б о н у. Неварангизни бермасангиз ҳам эши-
тинг, моможон!

М о м о. Ҳа, майли, айта қолинг!

С а и д а б о н у. Бош устига! (*Кўшиқ куйлайди.*)

Ҳижрон азобин юкидан,
Хипчиндек қайишиб яшайман.
Нолаю афғони бўғзида,
Бўйрадек майишиб яшайман.

Васлингни қўмсаган қалбимни,
Қанотин қайириб яшайман.
Соғинчдан сарғайган сабрни,
Умиддан айириб яшайман.

Ҳар баҳор тирилган туйғунинг,
Тилини суғуриб яшайман.
Жисмимнинг асири руҳимни,
Алдовга кўндириб яшайман.

Севгилим муҳаббат гулларин
Дилимда сўлдириб яшайман.
Ишқингда Машрабдек девона
Шоирни ўлдириб яшайман.

М о м о. Барака топинг. Юраккинамни сел қилиб
юбордингиз. Ширин нафасингиз бор экан, жоним отим.

С а и д а б о н у (*хурсанд бўлиб*). Энди розимисиз,
моможон?

М о м о. Мени тўғри тушунинг. Мен барибир етти
пуштини билмаганга неvara кизимни беролмайман,
жоним отим!

С а и д а б о н у (*ҳафсаласи тир бўлиб*). Балки ўйнаб берсам рози бўларсиз, моможон?!

М о м о. Овора бўласиз-да, жоним отим!

С а и д а б о н у. Текин-ку. Пул сўрамайман, моможон!

М о м о (*кулиб*). Майли, ўйнай қолинг!

С а и д а б о н у. Маза қилиб томоша қилинг. (*“Доира” рақсига тушади, ҳансираб чарчаб қолади.*) Розимисиз, моможон?

М о м о. Чиройли ўйинга тушар экансиз.

С а и д а б о н у. Розисиз-а, а-а-а?!

М о м о. Йўқ дедим-ку!

С а и д а б о н у. Лафзи ҳалол, бир сўзли одам экансиз. Қанийди сиздек имони бут, Оллоҳдан кўрққан инсонлар кўп бўлса. Лекин, моможон, зотини, насл-насаб суриштириб, болаларимизнинг кўнглини синдириб қўймаймизми?!

М о м о. Мен ўйлаб топганим йўқ. Қадим-қадимдан шоҳлар шоҳлар билан, беклар беклар билан, хўжалар хўжалар билан, қорачалар қорачалар билан қуда бўлишган. Насл-насаб тоза бўлган. Уруғ айнимасин, дейишган. Тоза уруғдан эса тоза насллар дунёга келган. “Аслик — наслдандир” дейилади Ҳадиси шарифда, жоним отим!

С а и д а б о н у. Зиёли одам бўлсак ҳам “майда нарсалар”, деб буларга бефарқ бўлган эканмиз-да, моможон?!

М о м о. Ҳаётда майда нарсаларнинг ўзи бўлмайди, жоним отим. Эътиборсизлигимиз, бефарқлигимиз туфайли, ҳаром-харишни фарқига бормай, “бисмилло”сиз болалар кўп туғилипти. Қулоғига азон айтилмаган болалар кўпайиб кетмоқда. Насл-насабининг тайини йўқлар кўпайиб, уруғ айниб боряпти.

С а и д а б о н у. Ўқиганимиз билан уқмаган эканмиз-да?! Сиздан ҳаётий сабоқ олишимиз керак экан, моможон!

М о м о. Сиз адабиёт, хўжайинингиз тарих муаллими экан. Ёш ниҳолларга уруғ-аймоқ, насл-насаб ҳақида илм беринглар, жоним отим!

С а и д а б о н у. Унақа фан йўқ-да, моможон.

М о м о. Ўзингиз янги фан ўйлаб топинг.

С а и д а б о н у. Тушундим. Сафарим қариди, бир дуо беринг. Кета қолай.

М о м о. Дилингизга озор берганим учун узр. Оғринмайгина кетинг, жоним отим.

С а и д а б о н у. Нега оғринай, моможон!

М о м о. Илоҳи омин! Кўп берсин, кўл берсин, эсонлик-туғалликни берсин. Тинчлик-омонликни берсин. Ҳар ким тилаган ниятига етсин, бирига минг берсин, давлати зиёда бўлсин. Оллоҳу акбар! Хуш кўрдик!

С а и д а б о н у. Яна кўришгунча омон бўлинг (*чиқиб кетади*).

Б у в а (*кириб келади*). Қурбоной момо!

М о м о. Лаббай, Абдураим бува!

Б у в а. Остонангизни хатласак бўладими?

М о м о. Бош устига, қош устига, кўз устига, жон устига!

Б у в а. Ташаккур, доно момо!

М о м о (*ўтиришади*). Қадамларига ҳасанот!

Б у в а. Эшигингизга аёллар кириб чиқишяпти?

М о м о. “Қизнинг иси – гулнинг иси”! Неварагинамининг бўйи етиб, бўй таратиб қолди.

Б у в а. Бўйи етган қиз – учирма бўлган куш, дейдилар.

М о м о. Сиз ҳам кулчиликка келдингизми?

Б у в а. Дилингизни ранжитсам... (*уялиб ерга боқади*).

М о м о. Қулоғим сизда!

Б у в а. Қалбларига озор берсам узр! (*Яна уялиб ерга қарайди.*)

М о м о. Айтар сўзни айтинг, айтмас сўздан қайтинг,
тортинманг!

Б у в а. Мен қулчиликка эмас, сизга қул бўлгани
келдим.

М о м о (*енги билан юзини тўсади*). Уялинг-ей!

Б у в а. Олдингдан оққан сувнинг кадри йўқ.

М о м о. Ҳм, гулнинг битган ерида ҳам кадри йўқ.

Б у в а. Бебахра гулдан япроқ яхши.

М о м о. Бевафо дўстдан таёқ яхши.

Б у в а. Бевафонинг кўнгли бегона.

М о м о. Бевафога кўнгил қўйган девона!

Б у в а. “Ёлғиз қарғанинг уни чиқмас!”

М о м о. Ҳа. “Ёлғиз ғоз товуш бермас!”

Б у в а. “Ёлғиз ёғоч уй бўлмас!”

М о м о. “Ёлғиз уйда қозон қайнамас!”

Б у в а. “Ўтган умр – отилган ўқ!”

М о м о. “Умр – ариқдан оққан сув!”

Б у в а. Умрим умр бўлди, соқолим кўмир бўлди.

М о м о. От айланиб қозиғини топар!

Б у в а. Умиди йўқнинг иймони йўқ!

М о м о. Қариганда суюлмайлик!

Б у в а. Зорим бору зўрим йўқ!

М о м о. Тушунган одамнинг садағаси кетсанг арзийди.

Б у в а. Кечирасиз, Қурбон момо (*хўрсиниб, бошини
ҳам қилиб чиқиб кетади*).

М о м о (*секин хиргойи қилади*):

Сув оқару сув оқар,
Қурук сўз кимга ёқар.
Севганимга боқ десанг,
Уялиб ерга боқар.

Сув оқардан, сув оқмас,
Қурук сўз кулоққа ёқмас.

Сўлиб қолган гулим бор,
Булбулим унга боқмас!

М о м о. Рўшана-ю...

Р ў ш а н а. Лаббай, моможон!

М о м о. Эчкиларингни соғдингми, жоним отим
(кириб кетади).

Бир тишлам тишланган олмани қўлида ушлаб
А б б о с кириб келади.

А б б о с. Ким бор? (*Ҳеч ким жавоб бермайди, овозини баландлатади.*) Бу боғнинг эгаси борми?

М о м о (*шошиб чиқади*). Қарилик курсин, ёш бир
жойга бориб қолганда кулоқ ҳам оғирлашиб қолар экан.
Келинг, жоним отим.

А б б о с. Ассалому алайкум, нур юзли моможон!

М о м о (*ҳазиллашиб*). Ҳақ саломингиз бўлмаса,
икки ямлаб бир ютар эдим.

А б б о с. Фариштага ўхшайсиз-ку!

М о м о. Сиздек ширин тил, хушрўй, хушқомат йи-
гитни кўрмаган эканман, қаердан келиб қолдингиз?

А б б о с. Адир ортидаги Чамбил кишлоғидан-
ман.

М о м о. Кимсиз? Кимлардан бўласиз, жоним отим?

А б б о с. Отим Аббос. Отамни исмлари Учқун,
бобомни исмлари Болта.

М о м о. Бобонгизнинг оталарининг исmlарини
биласизми?

А б б о с. Хушвақт бобо.

М о м о. У кишининг оталарининг исми нима?

А б б о с. Исмоил бобо, у кишининг оталарининг
оти – Бўз бобо, у кишининг оталарининг оти – Иброҳим
бобо.

М о м о. Баракалла, жоним отим. Ҳозирги замонда етти пуштини биладиган одамлар камдан-кам топилади.

А б б о с. Бувам етти авлодингни, етти томирингни билиб, қулоғингга куйиб ол, деб кўп тайинлайдилар.

М о м о. Бобонгиз иймони бут зотлардан экан.

А б б о с. Бувамни кўрсангиз Хизрни кўргандай бўласиз.

М о м о. Умрингиздан барака топинг, жоним отим.

А б б о с. Ташаккур, моможон!

М о м о. Сўфи азон айтмасдан... Хуш келибсиз?

А б б о с. Сизни тушундим, моможон! “Ҳар кишики куёш чиққунча уйкуда бўлса, ризқи кам бўлур”, дейишган. Сахар туриб ҳовлимиздаги оқиб ўтаётган ариқ сувида чайиниб, артиниб, сув оқишини завқланиб томоша қилиб ўтирган эдим. Сув юзида қирмизи, чиройли олма оқиб келаётганини кўриб қолдим. Қирмизи олмани гоҳ сувга ботиб, гоҳ юзага чиқиб, тўлқинланиб оқаётган сувга қалқиб келиши мени жуда завқлантирди. У олмани тутиб олиб бир тишладиму мазасини билиб, хушимга келдим. “Мен нима қилиб қўйдим, бу олманинг, албатта, эгаси бор. Ўзимники бўлмаган бир нарсани қандай қилиб, эгасининг изнисиз тишладим”, деб ғафлатдан шу он уйғондим-да, сув оқиб келаётган томонга юрдим. Қўлимдаги олма сизнинг боғингиздаги сувга шохлари эгилиб турган қирмизи, холдор олмага ўхшар экан.

М о м о (*олмани қўлига олиб қарайди*). Бу қирмизи олма фақат бизнинг боғда битган, жоним отим!

А б б о с. Сиздан ҳалоллик тилай ёки ҳақини берай, деб сизни истаб келдим.

М о м о. Баракалла, жоним отим!

А б б о с. Сиздан розилик сўрайман, олманинг ҳақини бераман. Ёки бу ғафлатим сабабли сиздан рухсат олмай қилган хатоимни кечиришингизни сўрайман, олмани ҳалол этишингизни истайман.

М о м о. Ҳеч ҳалол этмайман!
 А б б о с. Омонлик беринг, моможон!
 М о м о. Йўқ!
 А б б о с. Олманинг пулини бераман!
 М о м о. Керак эмас!
 А б б о с. Илтижо қиламан!
 М о м о. Мендан изнсиз олмани тишлашга ҳаққин-
 гиз йўқ эди.
 А б б о с. Ғафлатда қолдим, кечиринг!
 М о м о. Узрларингиз энди ўринсиз, жоним отим!
 А б б о с. Боғингизнинг олмасидан бир тишладим,
 холос, моможон! Ҳалол қилинг, ёлвориб сўрайман!
 М о м о. Кўнгил қўйган гулингиз борми?
 А б б о с. А? Йўқ!
 М о м о (*кўнглига бир гап келиб*). Бир тишлам ол-
 мани ҳалол этишнинг бирдан-бир шарти бор.
 А б б о с. Сўзланг, моможон!
 М о м о. Оғирлик қилмасмикин?
 А б б о с. Етса молим, етмаса жоним!
 М о м о. Молингиз ҳам, жонингиз ҳам ўзингизга
 сийлов, жоним отим!
 А б б о с. Қандай шарт экан?
 М о м о. Бир умр пушаймон бўлиб юрманг, дўппини
 ўнг ёнга қўйиб, яхшилаб ўйлаб, рози бўлинг!
 А б б о с. Ичимни қизитмасдан тезроқ айтинг, момо-
 жон!
 М о м о. Эсингиз қирқ газ осмону фалакка учиб
 кетмасин!
 А б б о с. Пешонамдагини кўраман-да!
 М о м о. Менинг кулса оғзидан гул тўкиладиган,
 йиғласа кўзларидан дув-дув дур тўкиладиган...
 А б б о с. Ох, ох (*хуш ёқиб, бошларини сарак-сарак
 қилади*)!

М о м о. Ой деса оғзи қийшиқ, кун деса кўзи шилпиқ, кулоғи остида сопқон отса ҳам эшитмайдиган, оёғи оқсоқ қиз неварам бор. Ўша неварамни танмахрам-ликка олсангиз, бир тишлам олма ҳалол бўлди, дея-веринг!

А б б о с. Ҳм! (*Жим қолади.*)

М о м о. Ҳа, жоним отим, нафасингиз ичингизга тушиб кетди?

А б б о с. Оҳ! (*Чуқур хўрсинади.*)

М о м о. Ўқ еган Бозиргон полвондек оҳ тортиб юбордингиз?

А б б о с. Ўҳ-х-х!

М о м о. Жон жойингиз куйиб кетдим, жоним отим?!

А б б о с. Йўк!

М о м о. Изнсиз ейилган луқманинг юки оғир бўлади. Ўз замонасида буюк шуҳрат қозонган Вафо ҳазратлари хузурига бир куни сув сотувчи келиб, тиз чўкиб минг андиша билан дебди: “Ҳазрат, сизнинг фарзандингиз менинг мешларимни тешди. Бугун олтинчи мешни жуводдиз (бигиз) билан тешди. Фақир одамман, нима қилишимни билмай қолдим.

– Хафа бўлма, болам! Мен чорасини топаман. Мана бу пулга меш сотиб ол. Мен бу хунук ишнинг сабабини билай, – деб мулоҳаза қилиб, ўйлаб ўйига етолмай, хотинини чакириб, бўлган воқеани сўзлаб берибди. – Сиз олиб келасиз, биз еймиз. Ҳаром нарса олиб келинса, сиз олиб келгансиз, барча гуноҳ, айб сизда-дир! – дебди хотини.

– Мен ўйлаб хатоимни тополмадим. Яхшилаб ўйлаб кўр! Айб ё менда, ё сенда! – дебди Вафо ҳазратлари.

– Ҳазратим! Менинг эсимга тушди, – дебди ҳаяжонланиб хотини. – Мен ўғлимизга ҳомиладор эканимда

фалончи хонимникига меҳмонга борган эдим. Ўшанда уларнинг уйида бир пўртаҳол кўрдим.

А б б о с. “Пўртаҳол”и нимаси?

М о м о. Ҳозиргилар “Апельсин”, дейишади.

Катта ёшдаги қария оналардан “агар ҳомиладор аёлнинг кўнгли бирор нарсани тусаса-ю, уни татиб кўр-маса, туғиладиган боласи бир нуқсон билан туғилади”, деган гапни эшитгандим. Мезбондан сўрашга тортиндим, айб ҳисобладим. Боламнинг бирор аъзосига путур етмасин деб кўрқиб, уй эгаси хонимдан бир пиёла сув сўрадим. У сувга чиқиб кетганида, ёқамдаги тўғноғични олиб хонтахта устидаги пуртаҳолни игна билан тешиб, сувидан озгина тотиндим, — дебди хотини.

— Офарин, хоним! Хатоинг маълум бўлди. Тезда бориб, ўша хонимдан узр сўра! — дебди Вафо ҳазратлари.

— Вой афандим, айб бўлмайдами, шу арзимас ишдан нима бўларди?

— Йўқ, хоним, ул хонимдан бориб ҳалоллик тила! Аллоҳнинг наздида бировнинг ҳақининг катта-кичиги бўлмайди. Ўша воқеадан сўнголти-еттийилўтгач, сенинг тўғноғичинг ўғлингни қўлида бигиз бўлди. У пўртаҳол эса сув сотувчининг меши бўлди”, деб уктирибди ҳазрат.

А б б о с. Ибратли ҳикоят экан.

М о м о. Ота-боболаримиз бировнинг ҳаққини ейишдан кўрққан. Иймонли зотлар бўлишган.

А б б о с. Уйланиш тўғрисида улуғларимиз нима дейишган, моможон?

М о м о. “Хотин талаб қилсанг, хотиннинг молини талаб қилмагин. Ниҳоятда хушрўй хотин олмагинки, уни маъшук тутарлар”, деганлар Кайковус ҳазратлари.

А б б о с. “Агар хотининг хушрўй, меҳрибон ва макбул бўлса ҳам, ихтиёрингни буткул унга бермагил

ва унинг хукми остига кирмагил”, деб ҳам айтганлар ул киши.

М о м о. Миянгиз бут йигитга ўхшайсиз, жоним отим!

А б б о с. Мақтаманг, моможон!

М о м о. Менинг шартим мушкуллик килаётганга ўхшаяпти!

А б б о с. Йўк-йўк!

М о м о. Мени ҳам, ўзингизни ҳам қийнаманг.

А б б о с. Менинг ота-онам лукмани ҳалоллаб ейишга ўргатишган, моможон! Сизнинг кўнглингизга ҳеч шубҳа келмасин. Неварангизга уйланаман.

М о м о. Баракалла, жоним отим!

А б б о с. Бўлғуси қайлиғимнинг ой жамолларини, гулрухсорларини кўрсам бўладими?

М о м о (*шошиб қолади*). Кўрманг ҳам, куйманг ҳам! Уйингизга бориб, тўйни тезлаштиринг! Неварамнинг дийдорини чимилдикда кўрасиз.

А б б о с. У ҳам инсон, бозордаги эчки эмас-ку! Кўнглига бир кулок солиб кўрайлик, моможон!

М о м о. Гапингиз ҳам ўқдай-ку, жоним отим!

А б б о с. Иложи бўлса бир кўрай, моможон!

М о м о. Йигитнинг сўзи сингунча, шайтоннинг бўйни синсин, деганлар.

М о м о кириб кетади. Сибизгада куй янграйди. А б б о с ўйинчок-қўғирчоқларни, нақш солиб ўйилган мис идишларни, ҳар хил ранг-баранг матолардан қилинган курокларни синчиклаб кўради.

А б б о с (*ўз-ўзига*). Буларни ким ясаган экан, ким тиккан, ким нақш солган? Момонинг бир ўзи бу мўъжизаларни ярата олмаса керак? Бу ерда бир сир борга ўхшайди.

М о м о (*рўмолга ўралган, оқсоқ қизни олиб чиқади*).
Оғизлари уймоқдай, лаблари қаймоқдай бир парирўйни
олиб чиқдим, жоним отим!

А б б о с. Ташаккуримни изҳор этаман, моможон!

М о м о. Ўсма-сурмаларни қўйгунча бироз хаялла-
дик, жоним отим!

Р ў ш а н а (*тутилиб гапирди*). М-м-моможон, м-м-
мени яс-ясантириб кимнинг олдига бошлаб келдингиз?

М о м о. Сени бир хушсурат йигит чехрангни кўрмоқ
учун интиқ экан, жоним қизим.

Р ў ш а н а. М-м-моможон, мени ка-калака қияп-
сизми?

М о м о. Кўп гапирма, қизим!

Р ў ш а н а. Т-т-тўрт м-м-мучаси соғ одам билан
кў-кў-кўриштирманг дегандим-ку! (*Аразлаб кетмоқчи
бўлади.*)

М о м о. Аразларидан айланай, жоним қизимнинг.

Р ў ш а н а. Ие, ие, ие... (*эркаланади.*)

М о м о. Эркаланишларидан, эрка қизимнинг!

Р ў ш а н а. Их-их-их... (*нозланади.*)

М о м о. Нозларидан, нозли қизимнинг!

А б б о с (*ўз-ўзига*). Таманноси тошни ёради-ку!

М о м о. Мен сенга ёмонликни раво кўрмайман
(*ушлайди*).

Р ў ш а н а. Қўйворинг, моможон! М-м-мендек бахти
ямоқнинг дилини эзманг!

М о м о. Сўзимга қулоқ сол, жоним қизим! Бу хушрўй
йигитнинг таъби латифга ўхшайди. Латиф йигитдан,
латиф муомаладан латиф муҳаббат туғилади, дейдилар.
Кўнгилларингга қўл солиб кўринглар, латиф муҳаббат
туғилиб қолса, ажаб эмас!

Р ў ш а н а. Б-бири кам бўлиб туғилмай м-менгина ўлай!

А б б о с (*ўз-ўзига*). Бери кам бўлса қанийди!

М о м о. Жоним қизим, ўкинма! Умид билан дунёга келган ҳар бир одамнинг бахтли бўлишга ҳаққи бор.

Р ў ш а н а. М-м-менинг ҳаққим йўқ! *(Йиғлайди.)* Ҳа, ҳаққим йўқ!

М о м о. Ор-номусдан, уят-андишадан, меҳр-муҳаббатдан, вафо-садоқатдан бир дилкаш суҳбат қуриб кўринглар.

Р ў ш а н а. М-м-мен ду-ду-дукман-ку! Қанақа суҳбат кураман?

М о м о. Ҳеч нарса қилмайди. Инсоннинг суратига эмас, сийратига, зоҳирига эмас, ботинига қараб баҳо беринглар!

Р ў ш а н а. Мо-мо-моможон, ўзимга ўхшаган ўксик бағирли, кемтик тақдирли киши учраб қолар.

М о м о. “Ота-она фармонбардордур! Ота-онанг иши сени парвариш қилмоқдур ва фармони сенга яхшилик ўргатмоқдур. Эй фарзанд, шул важдан ота-онангни озгина бўлса ҳам ранжитмагил”, дейишган!

Р ў ш а н а. Мо-мо-моможон, “Бекорчидан Худо безор”, дейдилар. Мени су-су-супага ўтқазиб қўйинг, куроқларимни қурай *(Момо Рўшанани супага етаклаб бориб, ўтқазиб қўяди.)*

А б б о с. Мана бу гўзал сопол ўйинчоқларни ким ясаган, моможон?

М о м о. Рўшанагинам ўз қўллари билан ясаб, қишлоғимизнинг жужуқларига тарқатган, дуо қилиб чалиб ўйнаб юришибди.

А б б о с. Нафис ўйинчоқ-қўғирчоқларни яратган қалб жудаям гўзал бўлса керак?

М о м о. Ҳеч иккиланманг, жоним отим!

А б б о с. Иккиланаётганим йўқ, ҳайратдаман.

М о м о. Мана шу куроқ кашталарни қизим кўнгил кўзлари билан кўриб тиккан. Илоё, дард кўрмасин!

Р ў ш а н а. Ма-ма-мақталган қиз куёвга ёлчи-майди, дейдилар, моможон.

М о м о. Мен ёлгон гапни эмас, ҳақ гапни айтяпман.

А б б о с. Ҳайратдан тилим лол, моможон!

М о м о. Япроқларнинг шитирлашини, ёмғирларнинг шивирлашини, сувларнинг шилдирашини кўнгил қулоқлари билан эшитади.

А б б о с (*кулимсираб*). Кўнгилнинг ҳам қулоғи борми?

М о м о. Кўнгилнинг қулоғи бор, жоним отим! Кўнгил билан эшитсанг, Кўнгил билан кўрсанг, Кўнгил билан сезсанг, хато қилмайсан. Энг қийин йўл – тўғри йўл, дейдилар. Йўлингда адашмайсан. Улуғ уламою авлиёлар ана шундай хислатларга эга бўлганлар.

А б б о с. Донишмандларнинг донишманди экансизку!

М о м о. До-до-доноларнинг доноси, моможоним!

М о м о. Қўйинглар-эй, қариганда вайсаки бўлиб қолибман. Сизлар дилдан суҳбат куриб ўтиринглар! Мен сизларга Кошғарийнинг “Девону луғотит турк” китобида таърифланган қадимий туркий таомни пишириб келаман (*чиқиб кетади*).

П а р д а

Иккинчи парда

Биринчи пардадаги сахна. Аббос ўйинчоқ-қўғирчоқларни бирини олиб чалади. Сирли куй таралади.

А б б о с. Қанақа лойдан қилгансиз бу қўғирчоқларни?

Р ў ш а н а. О-о-оддий лойдан.

А б б о с. Тупроғини қаердан олгансиз?

Р ў ш а н а. Ч-ч-чамбил қишлоғининг ортидаги дарадан.

А б б о с. Ўзимизнинг даранинг тупроғидан ясалган ўйинчоқлар-кўғирчоқлардан шундай сеҳрли оҳанг тара-
ладими?

Р ў ш а н а. О-о-она еримизнинг бир сиқим тупроғини олиб, кўзёшларим билан лойни қориштириб, тандирда тоблаб я-я-ясаганман.

А б б о с. Тупроғимиз тупроқ эмас, мўъжиза!

Р ў ш а н а. М-м-мўъжиза ҳам гапми, жаннат! Афсона!

А б б о с. Нега юзларингизни беркитиб олгансиз?

Р ў ш а н а. Ю-ю-юзимни кўрсангиз, ҳушингиздан кетиб йиқиласиз.

А б б о с. Ҳушим бошимдан учиб кетса ҳам, юзингизни бир кўрай!

Р ў ш а н а. У-у-уялтирманг!

А б б о с. Киши қанчалик уялган сари у шу қадар эҳтиромга лойиқдир!

Р ў ш а н а. Д-д-дилда доғ кўтариб юргандан кўра, бетнинг қизаргани маъқул.

А б б о с. Уялинг-уялманг, юзингизни кўриш бахтига муяссар бўламан, деган умиддаман.

Р ў ш а н а. Но-но-номус – инсон қалбидаги жами эҳтиросларнинг энг кўрками, севгининг жонидир.

А б б о с. Ҳақиқий баркамол одам нодонларча эмас, дарвешларча севиб қолиши мумкин.

Р ў ш а н а. Му-му-муҳаббат ўлимдан кучлилигини биламиз, аммо у шишадек мўрт ҳамдир.

А б б о с. Ҳаётга муҳаббат уйғотмоқ учун озгина умиднинг ўзи кифоя. Икки-уч кундан сўнг эса умид йўқо-лиши мумкин, аммо ўртада муҳаббат пайдо бўлади.

Р ў ш а н а. У-у-умид – ноёб туйғу, умидсиз яшаб бўлмайди.

А б б о с. Орамизда муҳаббат туғилиб қолса, ажаб эмас.

Р ў ш а н а. Қ-қ-қайси рангларни яхши кўрасиз?

А б б о с. Оч-яшил, оч-кўк, оч-пушти рангларни яхши кўраман.

Р ў ш а н а. Қ-қ-қайси гулни яхши кўрасиз?

А б б о с. Чиннигулни.

Р ў ш а н а. У-у-у гулнинг ҳиди йўқ-ку!

А б б о с. Ҳиди бўлмаса ҳам чиройли гул.

Р ў ш а н а. С-с-сиз чиройни яхши кўрар экансиз-да?

А б б о с. Ҳиди кишини маст қилувчи настаринни ҳам яхши кўраман.

Р ў ш а н а. М-м-мен ҳам яхши кўраман.

А б б о с. Бир танбурнинг икки торига ўхшаб, дидимиз, кўнглимиз бир экан.

Р ў ш а н а. Қо-қо-қоронғуда топишяпмиз, денг?!

А б б о с. Йўғ-е! Офтобнинг иссиғида топишяпмиз-ку!

Р ў ш а н а. Ҳа-ҳа-ҳали бир-биримизни топишимизга етти қовун пишиғи бор.

А б б о с. Қовун пишгунча ҳандалаклар пишиб колар.

Р ў ш а н а. Ма-мазах қилиб, мени устимдан куляп-сизми?

А б б о с. Кулган бўлсам, кўр бўлайин-а.

Р ў ш а н а. К-к-кўзим ожизлигига шама қилаяп-сизми? (*Жаҳл билан.*)

А б б о с. Оғзимдан чиқиб кетибди. Кечиринг!

Р ў ш а н а. М-м-мен сизнинг садақадай шафқатингизга зор эмасман (*ўрнидан туради*).

А б б о с. Ҳар доим қовун тушириб, тарс-тарс ёриб юраман.

Р ў ш а н а. С-с-сизнинг меҳру муҳаббатингизга муштоқ эмасман! Кўзимга кўринманг!

А б б о с. Ие, ие, тушунмадим, кўзингизга кўриняп-манми?

Р ў ш а н а. Н-н-нимани тушунмайсиз? Сизнинг борлигингизни ҳис қилмай, олов нафасингизни сезмай бўладими! Тезда кетинг! *(Мис идишларини пайпаслаб топиб олиб, даранглашиб отади.)*

А б б о с. Мен нима қилдим, олмангизни хом уздимми?

М о м о *(ўқдай учиб келади)*. Хой, хой, нима бало, қиёмат қойим бўлаяптими?

Р ў ш а н а. М-м-моможон, у кишига айтинг, ярамни тирнамасин!

М о м о. Нима бўлди, жоним отим?

Р ў ш а н а. М-м-мен сўқирман, ду-ду-дудукман, оқсоқман, карман, у кишига лойиқ эмасман, кетсин! *(Йиғлайди.)*

М о м о. Ундай дема-я, жоним қизим! *(Рўшанани бағрига босади.)* Мен сени кўзи очик кўрларга, қулоғи эшитадиган қарларга, тили бор соқовларга алишмайман.

Р ў ш а н а. Мо-мо-моможоним! *(Йиғлайди.)*

М о м о. Замонанинг энг соғлари – касал, энг бурролари – соқов бўлган пайтда сенга нима қипти. Сен ўтирган ўрнингни гулга тўлдириб ўтирибсан-ку!

А б б о с. Файласуф, файласуф, файласуф! *(Бошини чайқайди.)*

Р ў ш а н а. Тенг-те-тенги билан, тезак қопи билан, дейдилар. Ана у кишига айтинг, ўз тезакларини топсинлар.

А б б о с. Тенгим ҳам, тезагим ҳам сизсиз, ҳеч қаерга кетмайман!

М о м о. Чин кўнгилдан айтяпсизми?

А б б о с. Чин кўнгилдан!

М о м о. Сўнгги пушаймон, ўзингга душман, дейдилар!

А б б о с. Изнсиз еган бир тишлам олмани ҳалоллаб ейишим керак.

М о м о. Вой Худойим, шунчалик покиза бўласизми, жоним отим! Одамлар худодан кўркмай, ҳаром лукмани еб ётибди-ку.

А б б о с. Менинг одамлар билан нима ишим бор.
Ҳаром лукма бирор кун ҳалқумимни тешиб чиқади.

М о м о. Тўғри айтасиз, жоним отим! Қиёмат кунда
ҳаром лукмалар ҳаром томирлардан, ҳаром қонлардан,
ҳаром иликлардан тешиб чиқади.

Р ў ш а н а. М-м-менинг дилимни яралаган соддадил
кишингиз кетсин!

А б б о с. Осмон узилиб ерга тушса ҳам кетмайман!

М о м о. Тавба, худди қайсар эркак эчкига ўхшайсиз-а!

А б б о с. Эркак эчки ҳам бўладими?

М о м о (кулади). Такани эркак эчки дейди-да, жоним
отим!

А б б о с. Туппа-тузук одамни “така”га чиқариб
қўйдингиз-а, момо.

М о м о. Ҳазиллашдим (кулади). Вой, ниманинг
ҳиди келяпти? (Ҳидлайди.)

Р ў ш а н а. Ку-ку-куйган овқатнинг ҳиди-ку!

М о м о. Вой шўрим, капам куйиб кетди-ку (югуриб
чиқиб кетади).

А б б о с. Оёғи куйган товукдай югуриб кетди, момо-
жонимиз.

Р ў ш а н а. С-с-сизнинг момонгиз эмас, меники!

А б б о с. Тақдир юлдузларимиз бир-бирига тўғри
келиб қолса, момомиз бўлиб қолар?!

Р ў ш а н а. С-с-сизга жабр бўлади-да.

А б б о с. Нима учун?

Р ў ш а н а. М-м-менга таёқ бўлишингизга тўғри
келади.

А б б о с. Таёқ эмас, тоғ бўлайин-а!

Р ў ш а н а. Х-х-хўш.

А б б о с. Ишонган боғ бўлайин-а!

Р ў ш а н а. С-с-са-сайраверинг-чи.

А б б о с. Боғингизда сайраган куш бўлайин-а!

Р ў ш а н а. Й-й-йўғ-е!

А б б о с. Тунлари ёқимли туш бўлайин-а!

Р ў ш а н а. У-у-уялинг-ей.

А б б о с. Офтобда булутдек соянгиз бўлай.

Р ў ш а н а. Т-т-ташаккур!

А б б о с. Чанқасангиз, чашма сувлари бўлай.

Р ў ш а н а. О-о-офарин!

А б б о с. Ишқингизда Машрабдек девона бўлай!

Р ў ш а н а. Ш-ш-шоир эмасмисиз?

А б б о с. Ўзбекнинг ҳар учтасидан биттаси шоир,
табиб, кўшиқчи!

Р ў ш а н а. Ш-ш-шеър ҳам ёзганмисиз?

А б б о с. Шоирликка даъвогар эмасмиз-ку, машқлар
қилиб турамиз.

Р ў ш а н а. Э-э-эшитайлик.

А б б о с. Сизнинг сўзларингиз кўзимга сурмаи сулай-
мондир.

Р ў ш а н а. Ж-ж-жон қулоғим билан эшитаман.

А б б о с. Ҳазил шеър *(томоғини созлайди)*:

Муҳаббат боғдаги гул,

Асло демангиз хашак.

Авайлаб сақланг жоним,

Чайнаб кетмасин эшак.

Р ў ш а н а *(қотиб кулади)*. У-у-уста Гулмат чан-
гингизда қолиб кетаркан-ку!

А б б о с. Кулгингиз булоқнинг шилдираб оқишидай
тиниқ экан.

Р ў ш а н а. М-м-мақтовни ҳам ошириб юборманг.

А б б о с. Сабодек майин товушингизда юракларни
сеҳрловчи дардчил оҳанг бор!

Р ў ш а н а. Н-но-зиктабъ киши экансиз!

А б б о с. Офтоб янглиғ юзингиздан нур ёғилиб
турса керак! Биргина юзингизни кўрсатинг!

Р ў ш а н а. Ю-ю-юзимни кўрсангиз, ит қувган
тозидек орқа-олдингизга қарамай қочасиз.

А б б о с. Дийдорингизни биргина кўрсам бўладими?

Р ў ш а н а. Ҳ-ҳ-ҳеч, ҳеч, ҳеч!

А б б о с.

Ҳой, укам, марғилонлик укам-ей, омон ёр,
Сенинг шахло кўзингдан-ей, омон ёр!

Ҳой, укам, тошкентлик укам-ей, омон ёр,
Сенинг чучук тилингдан-ей, омон ёр!

Ҳой, укам, самарқандлик укам-ей, омон ёр,
Сенинг қайрилма қошингдан-ей, омон ёр!

Ҳой, укам, андижонлик укам-ей, омон ёр,
Сенинг ширмон юзингдан-ей, омон ёр!

Ҳой, укам, шаҳри кешлик укам-ей, омон ёр,
Сенинг қора кўзингдан-ей, омон ёр!

Кўшиқ сўзларига мос ҳолда Аббос Рўшананинг қошу
кўзини, юзини кўрмоқчи бўлади.

Р ў ш а н а. М-м-мана – менинг гул юзим (*бадбашара
юзини кўрсатади*).

А б б о с. Оҳ, арзонга тушган жоним-а! (*Ҳушидан
кетиб йиқилади*.)

Р ў ш а н а. А-а-айтдим-ку, гўзал юзимдан таралган
нур кўзингизни кўр қилиб, ҳушингизни бошингиздан
айиради, деб. (*Аббоснинг юзига шапатлайди, қулоқлари-
дан тортади. У ўйинчоқ-қўғирчоқни олиб чалади. Аббос
ўзига келмайди. Мис баркашни олиб даранглатади*.)

М о м о (*чиқади*). Нима бало, жоним қизим, баркаш-ни даранглатиб, тutilган ойдан дарак беряпсанми?

Р ў ш а н а. Б-б-боғимдаги узумларни чумчукдан кўриқлаяпман.

М о м о. Оёқ остингда бечора битта куш таппа тушиб жон берибди-ку, нима бало қилдинг?

Р ў ш а н а. О-о-ойдек юзимни кўрсатган эдим, Фарходдек маст бўлиб, ҳушидан кетиб йиқилди.

М о м о. Савилни адои тамом қилибсан-ку, жоним қизим! (*Сув олиб Аббоснинг юзига сепеди.*)

Р ў ш а н а. Я-я-яхшиям юзимни етти қат парда ортидан кўрдилар.

А б б о с. Аҳ! (*Сесканиб ўзига келади.*) А-ажина! (*Момони кўриб эсанкирайди.*)

М о м о. Сизга нима бўлди, жоним отим!

А б б о с. Қочинг моможон, ажина! (*Ўрнидан туриб айланиб қочади.*)

М о м о. Шошманг, жоним отим! (*Орқасидан қувади.*)

А б б о с. Қо-қо-қочинглар! Кўзимга кўринманглар! Қоч-қоч алвасти! (*Кўллари билан бошини беркитади.*)

Р ў ш а н а. Ш-ш-шайтонлаб қолдимми?

М о м о. Бу ерда алвасти ҳам, ажина ҳам йўқ!

А б б о с. А-а-ана алвасти! (*Рўшанани кўрсатади.*)

М о м о. Ақлингизни йиғиб олинг-ей, жоним отим! (*Ариқдан бир челақ сув олиб сепеди.*)

А б б о с. А-аҳ! Уҳ! Уҳ! (*Ўзига кела бошлайди.*)

Р ў ш а н а. Ҳо-ҳо-ҳозиргина ой юзли малак, деб турган эди, алвастига чиқариб қўйдилар.

А б б о с. Кў-кў-кўзимга ажина кўриниб, ўзимдан ке-ке-кетиб қолибман.

М о м о. Ажина тилингизни ҳам чалиб кетдимми?

А б б о с. Ч-чалиш ҳам гапми, эсимни ҳам олиб кетди.

М о м о. Ўша сиз “алвасти”, “ажина” деганингиз менинг неварам бўлади.

А б б о с. А-а-ах! *(Яна ҳушидан кетиб йиқилади.)*

М о м о. Ие, туринг-ей! *(Ўрнидан суяб турғазади.)*

А б б о с. Не-неварангиз жуда ҳам бадбашара экан-ку!

М о м о. Лукмани ҳалоллаб ейишнинг ўзи бўлмайди.

А б б о с *(ўрнидан зўрға туради)*. М-м-мен кетдим!

М о м о. Қа-қа-қаерга? Менинг ҳам тилим ғўлдираб қолди-я.

А б б о с. А-а-айланиб келаман.

М о м о. Иккимизнинг ҳам тилимиз бир хил сай-райдиган бўлибди. Э-э-энди кетманг!

А б б о с. Омон бўлинглар!

Р ў ш а н а. Ш-ш-шошманг, озгина тилингизни қарғага чўқитиб, қу-қулоғингизни том битириб, кў-кў-кўзингизни ўйиб олсак, тенг бўламиз.

А б б о с. Ие, ие! Т-т-т-тезроқ кетмасам, соғ жойим қолмайди-ёв!

М о м о. Шошманг, жоним отим! Озгина тамадди қилиб кетинг!

Р ў ш а н а. О-о-оғзингизни ширин қилиб кетинг! *(Қулади.)*

М о м о. Кўп маҳмадоналик қилмай жим ўтир *(ёғоч косада, ёғоч қошиқ солиб, овқат олиб келиб, уларнинг олдида қўяди)*.

А б б о с. Жу-жу-жудаям ши-ши-ширин овқат бўлибди. Қа-қа-қандай қилиб та-та...

М о м о. Бўлди, бўлди, тушундим! Сиз қийналмасдан жимгина овқатни ейверинг, мен таомни қандай қилиб тайёрлаганимни айтиб бераман.

А б б о с. Туркийнинг асли нима, моможон?

М о м о. Турк аслида ўғуз, қарлук, турк ва ҳоказо йигирма қабиладир. Улар ҳаммаси Нуҳ (с.а.в.) ўғли

Ёфас, яъни Абу-т-Туркка бориб тақалади. Бу таом аждодларимиздан қолган. Гуруч қайнатилиб, сўнг совук сувга солинади, кейин суви тўкилиб, шакар солинади. Совуқлик ошганида ейилади.

А б б о с. Шу тобда юрагим тез-тез уриб, иссиқлигим ошиб кетяпти.

М о м о. Ана, тилингизнинг тутилиши ҳам қолди.

А б б о с. Меҳмонни бахт, деб ҳисобловчи эрлар ўтиб кетиб, меҳмоннинг шарпасини сезса, кириб қолмасин, деб чодирни бузиб қочадиган замонда мени меҳмон қилдингиз. Юзга кириб юринг, моможон!

М о м о. Ош бўлсин, жоним отим!

А б б о с. Сафаримиз қариди, энди бизга ижозат.

М о м о. Йўл бўлсин?

А б б о с. Кулбаи вайронамга.

М о м о. Лукмангизни ҳалоллаб бўлдингизми?

А б б о с. Сиз айтгандай, неварангизни “чимилдик” да кўраман.

М о м о. Неварам сизнинг тўрт мучангиз соғлигини кўриб қўйди.

А б б о с. Кўриб қўйди?

М о м о. Э, миям ҳам айниб қолди. Сизнинг соғлигингизни эшитиб, сезиб қолди, мен унинг тенги эмасман, деб рози бўлмаяпти. Менинг айтганимни қилиб, соғлигингизни сездирмасдан кетганингизда эди. Куёвтўра оқсоқ ёки кўзи ожиз, сенинг тенгинг, деб уза-тиб юборар эдик. Энди ўзингиз кўнглига йўл топишга ҳаракат қилиб кўринг. Лукмангизни биратўла ҳалолланг, жоним отим!

А б б о с. Чойга солган шакардай эрита оламанми-кан?

М о м о (қулиб). Уйда ўсган бузоқ ҳўкиз бўлолмас, дейдилар қадимгилар.

А б б о с. Мен ҳам хўкиз бўлоламанмикан, моможон?
М о м о (*қотиб кулади*). Хўкиз бўласиз. Астойдил
ҳаракат қилсангиз бўласиз!

А б б о с. Неварангиз шохлаб кўрkitмайдими?

М о м о. Ёмон гап эшитмай, ёмон нарсага назар
солмай, покиза жойларда улғайганга ўхшайсиз. Арзима-
ган хунукликни кўриб, ажина, алвасти, деб алаҳси-
раб, янги туғилган кўзичокдай дикирлаб чопиб юрибсиз.

А б б о с. Тўғри топдингиз. Мен тоғ орасида, гўзал
табиат кўйнида, кўнгли тўғри одамлар орасида катта
бўлганман. Хунукликни кўрсам, юрагим кўтармай,
йиқилиб тушаман.

М о м о. Ахлатда ўсган гулдан кўрк, дейдилар. Тоза
жойда ўсган гулнинг ҳиди хушбўй бўлади...

Р ў ш а н а (*чиқади*). М-о-моможон, қи-қи-қизил кўй-
лагимни кийиб олдим.

М о м о. Қадимда аёлларимиз танмахрамлари билан
дилдан суҳбат кургиси келса, қизил кўйлак кийиб чиқар
эканлар. Илтимос қилмоқчи бўлсалар, яшил либос кияр
эканлар.

Р ў ш а н а (*аразлаб*). М-м-моможон, уялтирманг.

М о м о. Биламан, атайлаб киймагансан. Лек қуд-
ратли Эгамнинг буюргани шу бўлган.

А б б о с. Қизил кўйлакда оловдек ловиллаб турибсиз.
Ярашибди.

Р ў ш а н а. М-м-миннатдорман!

М о м о. Мен сезиб турибман. Титраб турган япроқ-
дек сирли шивирламоқчи бўлиб турибсизлар.

Р ў ш а н а. М-момо!

М о м о. Сизларга яқин ўтмишдан бир эртак айтиб
берай.

Р ў ш а н а. Э-э-эртакларингизни жудаям яхши кўра-
ман.

Момо. Бор экан-да, йўқ экан, кўркам қишлоқларнинг бирида Алпомишкелбат бир йигит бўлган экан. Ул йигитни севувчи қизлар сочларидан кўп экан. Йигит ойдин окшомларда юлдуздай бир қиз билан сирли суҳбат куриб юрар экан. Кунларнинг бирида Афғон томонларда даҳшатли уруш бошланибди. Йигит қиз билан аҳду паймон қилиб урушга кетибди. Афғон ери, халқи, азизларимизнинг қабрлари ўт ичида экан. Йигит дўст-душманнинг фарқига бормаи, буйрукни бажариб, урушда жанг қилаверибди.

Кунларнинг бирида йигит туйқусдан ажалли портлатгичга дуч келибди. Осмонга қараса, қонга беланган қўл-оёқлари хасдай учиб юрган экан. Йигитнинг ҳуши бошидан учиб, қўл-оёқ кимларники экан, деб хаёлидан ўтказибди. Осмонда учиб юрган қўл-оёқлардан бири йигитнинг ёнига келиб тушибди. Йигит сесканиб танасига қарабди. Узилган қўл-оёқлар ўзиники эканлигини билиб, ҳушидан кетибди. Касалхонада кўзини очиб қараса, бир қўлидан бошқа оёқ-қўлларидан айрилиб қолган экан. Чала-ярим танали йигитни ўз юртига жўнатишибди. Ўз оёғи билан Афғонга кетган йигит яримжон бўлиб, юртига қайтибди. Ота-оналари қон-қақшаб фарзандини кутиб олибди. Фарзандига бирам қуйишибди, бирам қуйишибди. Отаси бадавлат киши экан, Гирмонга жўнатиб, ясама оёқ, ясама қўл ясатиб берибди. Аҳду паймон қилган қизи мажруҳ одамга тегиб, умримни хазон қиламанми, деб ўзгага турмушга чиқиб кетибди. Йигит эзилиб, бирам йиғлабди, бирам йиғлабди. Кўз ёшидан дарёлар пайдо бўлибди. Ўша юртларда ўлиб кетсам бўлмасмиди, деб йигит ҳаётдан кўнгли совиб, умидсизликка тушиб, кундан-кун озиб-тўзиб, хазондек сарғая бошлабди. Ота-онаси боласи уясидан ерга тушиб кетган қушдек саросимага тушиб қопти, қўшни қишлоқнинг энг гўзал қизи оху фиғонларни сезиб, йигитни ҳаётга қайтариш

ниятида ота-онасининг норозилигига қарамай, ўзини ўша
йигитга танмахрамликка бағишлабди. Гумбурлаган тўй-
томоша бўлибди. Ойлар, кунлар ўтиб, бир ўғил, бир қиз
қўришибди. Уларни тақдирлари эл оғзида афсона бўлибди.

А б б о с. Садоқатли аёл экан! (*Хўрсинади.*)

М о м о. Ҳозирги замонамизда ҳам вафоси, мухаб-
бати, садоқати афсонага айланадиган диёнатли аёлла-
римиз кўп!

Р ў ш а н а. С-с-саркарда Тўмарисдек, шоира Ноди-
рабегимдек, доно Бибихонимдек аёлларимиз ҳам бор!

М о м о. Ғуссали дoston айтиб руҳларингни тушириб
юбордим. Аббосбек, болам!

А б б о с. Лаббай, моможон!

М о м о. Даф чалишни биласанми?

А б б о с. “Даф”ингиз нима?

М о м о. Э-э... Сизлар “чилдирма” дейсизлар уни.

А б б о с. Чалишни биламан.

М о м о. Жудаям яхши. Мен ҳозир (*косаларни кўта-
риб чиқиб кетади*).

А б б о с. Яна нима қилмоқчилар?

Р ў ш а н а. С-с-сизни ўйнатиб, синаб кўрмоқчилар.

А б б о с. Мен ўйнашни билмайман.

Р ў ш а н а. М-м-момом ноғорасига ўйнатадилар.

М о м о. Қалдирғочдек чуғурлашиб турибсизларми?
(*Доира, сибизга, эркакча кийим олиб чиқади.*)

А б б о с. Моможон, мен ўйинга тушишни билмайман.

М о м о. Эркакларга қилпиллаб ўйнаш ярамайди.
Сиз даф чалиб, “Кичкинажон-кичкина” деб турасиз.
Мен ўйнаб бераман.

А б б о с. Яшанг, моможон! (*Доирани олади.*)

М о м о. Кулоғим остимда қолиб кетган-да, эслаб
юрарсизлар!

А б б о с. Одамнинг кулоғиям остида қоладими?

М о м о. Одам қариб мункиллаб қолганида, қулоғи остида қолибди, дейишади. Мен ҳам ҳилвираб, пишиб қолдим. Тўсатдан узилиб қолсам, ўргатадиган одамлар қолмайди.

Р ў ш а н а. С-с-сиз ўлмайсиз, моможон!

М о м о. Бу омонат дунёга ишониб бўлмайди. Нафас олиб чиқаргунимизча бормизми, йўқмизми, уни Худонинг ўзи билади (*эркакча кийим кия бошлайди*).

А б б о с. Эркакча кийимни кийиб нима қиласиз?

М о м о. “Кичкинажон”ни Юсуф кизик, Зайнобиддин кизик, Муҳиддин кизик каби кўплаб эркак қизикчиларимиз ижро этишган. Аёллардан биринчи бўлиб мен ижро этаётган бўлсам керак.

А б б о с. Балли, моможон!

М о м о. Худойим, ўзинг мадад бер! Қани, дафни даранглатиб чалинг! (*Ўртага чиқиб қаддини гоз тутиб, қўлларини ёзган ҳолда ўнг томонга қараб, бир-икки марта чиройли айланади. Томошабинга қош учиради, имо-ишора қилади.*)

М о м о. Том бошида беда бор,
Майдасини элаб ол!
Кичкиналар бизда бор,
Яхшисини танлаб ол!

Қадди-басти келишган момо паст бўйли кимсага айланади.

А б б о с. Сой ичида сандалча
Сойдан ўтолмай қолдим.
Кичкинага ишониб,
Йўлим тополмай қолдим.

М о м о қўлларини тирсакларидан бироз букиб, юмрон-қозик ёки бирор кушнинг оёқларига айлантиради. Лунжларини ичкарига тортиб, лабларини чўччайтириб, кўзларини лўк қилиб, аллақандай жонзотларнинг хатти-ҳаракатини ифодалай бошлайди.

М о м о. Гулзор аро қалампир
Қизарганга ўхшайди.
Шу кичкина йигитлар,
Мусофирга ўхшайди.

Ўйин жараёнида момо оёқлари учида тиззалаб ўтириб,
бошини елкасининг ичига тортиб, бир тутам бўлиб олади.
Танаси олдинга эгилган, тирсаклари янада букилиб, танасига
ёпишган, қувача қилинган. Бармоқлари серҳаракат бир
ҳолатда у ён-бу ёнга сакрайди. Атрофдагиларга ташланади,
чўқиб олмоқчи бўлади.

А б б о с. Шафтолининг бўйи паст,
Меваси кўплигидан.
Кичкинадир товуклар,
Боласи кўплигидан.

Шундан кейин момо аста-секин ўзининг дастлабки ҳолатига
қайта бошлайди. Тиззалари ва тирсаклари сал букилган
ҳолга келади, танаси тикланади. Девор оша уларни кузатиб
турган Абдураим бува завқланганидан сакраб тушиб,
“Кичкинажон” ўйинига тушиб кетади.

Б у в а. Кичкинажон, кичкина,
Айиқдан ҳам кичкина.
(айиққа хос ҳаракатлар қилади)

М о м о. Кичкинажон, кичкина,
Бўридан ҳам кичкина.
(бўрига хос ҳаракатлар қилади)

Б у в а. Кичкинажон, кичкина,
Тулкидан ҳам кичкина.
(тулкига хос ҳаракатлар қилади)

М о м о. Кичкинажон, кичкина,
Эчкидан ҳам кичкина.
(эчкига хос ҳаракатлар қилади)

Б у в а. Кичкинажон, кичкина,
Хўроздан ҳам кичкина.
(хўрозга хос ҳаракатлар қилади)

М о м о. Кичкинажон, кичкина,
Беданадан кичкина.
(беданага хос ҳаракатлар қилади)

Улар мусобақа руҳида ҳайвонларга хос ҳаракатлар қилади. Иккаласи рўбарў келади. Янги-янги ҳаракатлар, ҳолатлар, имо-ишоралар топишда бир-биридан қолишмасликка ҳаракат қилишади. Қўлларини бирон-бир кушнинг тумшуғи ёки оёқларига ўхшатиб, рақибини чўқиши, ҳамла қилиши, кўзларини ўйнатиши, сакраб-сакраб туриши, шохли ҳайвонлардай бир-бирини сузиши, бошига бош қўйиб айланиши, баъзан оёқларини ҳам ишлатиши, куш ёки ҳайвоннинг товушига тақлид қилиб чинқириши, маъраши ёки ўлиши каби ҳаракатларни амалга оширади. Хуллас, томоша қизигандан-қизийди.

М о м о. Уҳ, юрагим оғзимга тикилиб қолди-я! (Ҳансираб ўтириб қолади.)

А б б о с. Қойилман, моможон! Ўйинни ҳам қийиб кўяркансиз!

Б у в а. Минг бор узр, кечирасизлар! Берилиб кетибман (чиқиб кетади).

М о м о. Рўшана қизим, сибизғангни чал! Нафасимни ростлаб олай!

Р ў ш а н а. Қ-қ-қани сибизғам?

А б б о с. Мана олинг! (Сибизгани тутлади.)

Р ў ш а н а. Э-э-эшитинг, моможон! (Сибизгадан мунгли куй таралади.)

М о м о. Гоҳо тил билан тушунтириб бўлмайдиган туйғуларни куй-оҳанг билан етказса бўлади. Қалблар қалбларга эниб, дил эшиклари очилади (момо сездирмай секин чиқиб кетади).

А б б о с. Сел бўлиб оқдим! (Сибизганинг ноласини бошларини эгиб, чайқалиб эшитади.)

Р ў ш а н а. М-м-моможон, кўнглингиздан чикдими?

А б б о с. Кишини гулобсиз ҳам маст қилиб қўйдингиз!

Р ў ш а н а. М-м-моможон, нега жимсиз?

А б б о с. Момомиз қалб эшикларини бир-бирига очсин, деб чиқиб кетдилар янглишмасам.

Р ў ш а н а. Қ-қ-қулоқ сўзни эшитса, кўнгил билади. Кўз севгилини кўрса, шавқ кўзғалади, дейдилар. Мен на сизнинг, на ернинг, на дунёнинг қандайлигини кўраман!

А б б о с. Ўксик қалбингизга малҳам бўламан, ўкинманг!

Р ў ш а н а. М-м-мен ўзимни тўдасидан айрилган майиб турнадай ҳис қиламан. Осмонда арғимчоқ солиб учаётган турналар каби сафига етиш учун интилиб, талпиниб яшайман. Л-л-лекин менинг қанотларим синган, учолмайман. О-о-одамлар гоҳо билиб-билмай нишонга ўқ отган овчидек юрагимни жароҳатлаб қўйишади. Жароҳатларни тирнаб, туз ҳам сепиб қўйишади. М-м-менинг ҳам гулдан ҳам нозик, сувдан ҳам тиниқ қалбим бор. Гоҳо нодон бандалар лойқалатмоқчи бўлишади. Кўнглим гулзорин пайҳон қилмоқчи бўлишади. Шунинг учун о-о-одамлардан безиб қолганман. Одамларни кўргим келмайди. Ҳовлимизда кўмилиб ўтириб олиб, кашталар тикаман, болаларга ўйинчоқ-қўғирчоқлар ясайман. М-м-мен ҳам умид билан дунёга келганман. Бахтли яшашни орзу қиламан. Турналарни олис-олисларга олиб кетаётган сардор турналар бағрига отилгим келади-ю, қусурларимдан андиша қиламан.

А б б о с. Сиз орзу қилган, умид билан кутган ўша сардор турнангиз бўлай, азизим!

Р ў ш а н а. Т-т-тақдирингизни мендек мажруҳ қиз билан боғлаб, бутун умр куйиб кул бўлиб яшашдан кўркмайсизми?

А б б о с. Бир вақтлар бир одам оқила ва гўзал хонимга ошиқ бўлиб қолибди. У киши ҳам эсли-хушли одам эди. Маҳбубаси никоҳ кунлари касал бўлиб, юзларига чечак тошиб, хусну малохати йўқолади. Қиз уялиб, йигит билан турмуш қурмасликка аҳд қилади. Аянчли вазиятдан куёв ҳам касал бўлиб қолади. Бир-икки кун ўтгандан сўнг, “кўзларим кўрмай қолди”, деб зорлана бошлайди. Қизнинг раҳми келиб, унга турмушга чиқишга рози бўлади. Улар бахтиёр ҳаёт кечира бошлайдилар.

Орадан йиллар ўтиб, аёл вафот этади. Хотини вафот этганидан кўп ўтмай ғам чеккан вафодор эрнинг кўзлари кўра бошлайди. Қариндошлари бунда қандай ҳикмат борлигини сўрашади.

– Уйланмоқчи бўлган қайлиғим касаллиги туфайли мен билан яшашга кўнавермагач, хасталик асоратидан, сиқилиш туйғусидан қутқариш учун ўзимни кўрликка солган эдим, – дейди.

Р ў ш а н а. О-о-о! Бо-бо-боболаримиз қанчалар инсофли одамлар бўлишган-а!? М-м-мен сизга асло муносиб эмасман. М-м-мени ҳам ўзингизни ҳам қийнамаздан, келган йўлингиздан кетинг!

А б б о с. Уф-ф-ф!

Р ў ш а н а. Н-н-нега уф тортасиз?

А б б о с. Қалбингизга йўл тополмаяпман. Қанийди Худойим мени ҳам кўр, соқов қилиб қўйсайди *(хаёлига бир фикр келиб ўрнидан туради-да, қуроқ каштани қидира бошлайди)*.

Р ў ш а н а. Н-н-нималар қиялпсиз?

А б б о с. Қорачиғларимни ўйиб оламан, иккимиз тенг бўламиз!

Р ў ш а н а. С-с-савдойи бўлиб қолдингизми?

А б б о с. Сизнинг ишқингизда жинни бўлиб қолдим!

Р ў ш а н а. Ғ-ғи-ғирт бемаъни одам экансиз-ку!

А б б о с. Шунақа, бемаза қовуннинг уруғиман!

Р ў ш а н а. Ҳҳ ҳой! Вой қанисиз? *(Аббосни пайпаслаб қидиради.)*

А б б о с. Мана топдим! *(Нинани қўлига олади.)*

Р ў ш а н а. И-и-илтимос, кўзингизни ўйманг! *(Аббос томонга шошиб юраман, деб йиқилиб тушади.)*

А б б о с. Сиз менинг қалбимни тушунишни истамаяпсиз.

Р ў ш а н а. Иккаламиз кўр бўлсак, ким менга ҳасса бўлади? *(Ўрнидан туриб пайпаслаб қидиради.)*

А б б о с. Иккимиз ҳам кўр таёк бўламиз.

Р ў ш а н а. Кў-кў-кўр бўлмаймиз *(Аббоснинг қўлларини ушлайди.)*

А б б о с. Қўйворинг, азизим! Дардингизда кўр бўлайин-а! *(Аббос кўзига нина тиқиб бақиради.)* Аҳ, воҳ, аҳ! Ана энди тенг бўлдик!

Р ў ш а н а. Ё кудратингдан! Худойим, менинг кўзларим кўряпти. Ё-ё-ёруғ оламни кўряпман!

А б б о с. Ҳеч нарсани кўрмаяпман! Бутун олам зимистон бўлиб қолди!

Р ў ш а н а *(йиглаб)*. М-м-мана мен қошларингизни, кўзларингизни, чехрангизни кўряпман.

А б б о с. Мўйловларимни ҳам кўряпсизми?

Р ў ш а н а. Кў-кў-кўряпман!

А б б о с. Қанақа экан?

Р ў ш а н а. Қоп-қора, майин экан. Эс-эссизгина! Менинг кўзларим очилганда, сиз ожиз бўлиб қолдингиз-а! Эй Худойим, нима гуноҳ қилган эдим? *(Йиглайди.)*

А б б о с. Гуноҳингиз – менга турмушга чиқишга рози бўлмаганингиз! *(Қўлларини юзидан олади.)*

Р ў ш а н а. Х-хато қилдим, айбдорман! Соғ одамнинг кўзлари ожиз бўлишига сабабчи бўлдим. Мени кечиринг!?

А б б о с. Кечирдим! Худоям кечирди. Мен кўр эмасман (*кулиб қараб туради*).

Р ў ш а н а. Х-х-худого шукр-ей! Юрак-бағрим эзилиб, тамом бўлди-я!

А б б о с. Ҳазиллашдим, маликам!

Р ў ш а н а. Ҳ-х-ҳазилингиз курсин! Эсим чиқиб кетди-я!

А б б о с. Ҳазрати Али, мадад бер! (*Дарахтга тирмашиб чиқади*)

Р ў ш а н а. О-о-олма қоқиб бермоқчимисиз?

А б б о с. Йўқ, олманинг учига чиқиб ўзимни ташламоқчиман!

Р ў ш а н а. А-а-ақлдан оздингизми?

А б б о с. “Оқсоқ дарвеш” бўлмоқчиман!

Р ў ш а н а. Ш-ш-шайтоннинг сўзига кирманг! (*Дарахт тагига боради*.)

А б б о с. Дарахтнинг тагидан қочинг!

Р ў ш а н а. Қ-қ-қочмайман! Т-т-ташламайсиз!

А б б о с. Бир-икки, устингизга ташлайман, қочинг!

Р ў ш а н а. Д-д-дарахтнинг устидан ташлаб чўлоқ бўлсангиз, у дунё-ю бу дунё кечирмайман.

А б б о с. Кечирмасангиз, кечирманг! Бир-икки-уч...

Р ў ш а н а. Оқсоқ эмасман, кўр эмасман, дудук эмасман, кар ҳам эмасман.

А б б о с. Астағфирулло!

Р ў ш а н а. Мана! Мана! Мана! (*Жаҳл билан юриб кўрсатади*.) Қўшиқ айтиб, ўйинга тушишни ҳам биламан (*ўйнайди*).

Осмонда ой ўйнайди,
Ерда чойгум қайнайди.

Шу замоннинг қизлари,
Олма отиб ўйнайди.

Ҳа-ҳа-чучук, бака-бак,
Ҳа-ҳа-чучук, бака-бак.

Тоққа чиқдим тақиллаб,
Тилла сирғам жарқиллаб.

Мени кўрган йигитлар,
Қолаверсин ҳиқиллаб.

Ҳа-ҳа-чучук, бака-бук
Ҳа-ҳа-чучук, бака-бук.

А б б о с. Ё тавба, ё алҳазар!

Р ў ш а н а. Ана энди кўнглингиз жойига туш-
дими?

А б б о с. Оҳ, ақлу ҳушимдан жудо қилди бу!
(*Ҳушидан кетиб йиқилади.*)

Р ў ш а н а. Моможон!

М о м о. Яна нима гап? (*Чиқади.*)

Р ў ш а н а. Содда йигит яна ҳушидан кетиб қолди.

М о м о. Яна нима бало қилдинг?

Р ў ш а н а. Жамолимни кўрсатган эдим.

А б б о с. Ухлаётган бўлсам керак, уйғотманг, момо!
Нақадар лаззатдир ўлмоқ! Ўзи ўлдирдим, жон ато
этсин. Ажина ниқобин йиртган фаришта.

М о м о. Алаҳлаяпти.

Р ў ш а н а. Ҳуши ўзида бўлмаса ҳам, ижод қияпти,
шекилли.

М о м о. Жимиб қолди.

А б б о с. Ажина, фаришта, ғилай, гоҳ шаҳло
Ўлган бўлсам керак, баданим совуқ.
Ёки жинни бўлдим, билмайин асло
Кўрганим товусми, ё патсиз товуқ!

М о м о. Худо ҳаққи, алаҳлаяпти.

Р ў ш а н а. Қўрқиб кетяпман, моможон!

А б б о с. Ахир сизни севиб улгурмадим-ку,
Кўнгил кўзим билан кўрган, гўзал қиз.
Зарурмиди шартта, пардани очиш
Сизга айтолмайин, кетдим-а, эссиз...

Р ў ш а н а. Моможон! Ҳушига келтиринг, ўлиб
қолмасин!

М о м о. Ҳозир боплайман! *(Ариқдан бир челақ сув
олиб келиб Аббоснинг устидан қўйиб юборади.)*

А б б о с. Аҳ-ух! *(Ўрнидан сакраб туради.)*

М о м о. Бу ер катта холангизнинг уйими, узала
тушиб ётиб оласиз, жоним отим?!

А б б о с. Ҳамма менинг ишонувчанлигимдан
фойдаланиб, майна қилишади. Дарёга олиб бориб, сув
ичирмасдан қайтариб олиб келишади. Чийилламасдан
чидайман. Бу юзимга урса, бу юзимни тутиб бераман.
Қарсиллатиб уришади, чидайман. Онаизорим “Болам,
душман ортгирма”, деб жаврайверадилар. Дилим вай-
рон бўлса ҳам, душман ортиб кетмасин, деб чидайман.
Башарамга урса “Вой орқам”, дейман-у, орқамга қара-
сам, ҳеч ким йўқ, тоғдай-тоғдай орқам йўқлигига чи-
дайман. Соддадилнинг дили йўқ, деб анжирдай эзиб,
майсадек босиб, шабнам сингари тўкиб кетишаверади,
чидайман. У ҳам одам, унда ҳам қалб бор, деб ўйлашмай-
ди.

М о м о *(ўзини ҳеч нарсани билмаганга олиб)*. Вой
тавба, кўзинг очилдими?

Р ў ш а н а. Бу киши “Нина олиб кўзингни ўйиб ола-
ман!” деб эдилар, кўркқанимдан кўзим ярқ этиб очилиб
кетди!

М о м о. Ё Худойим, кароматингдан айланай!

Р ў ш а н а. Олманинг устидан ташлаб, майиб
қиламан ўзимни, дегандилар, ҳаяжонланганимдан оёғим
ҳам тузалиб кетди.

М о м о. Ё Худойим! (*Ёқасига туфлайди.*) Сир-
синаотингдан ўргилай!

А б б о с. Қўйинг-ей, моможон! Одамнинг кўзига
тик қараб, ёлгон гапириб ўтирибсиз-а?!

М о м о. Нега унақа дейсиз, жоним отим!

Р ў ш а н а. Ҳамма сирдан воқиф бўлдилар.

А б б о с. Омон бўлинглар! (*Кетмоқчи бўлади.*)

М о м о. Қари ўламан, деб, ёш кетаман, деб кўрқитар
экан.

А б б о с. Қўрқитмаяпман.

М о м о. Шошманг, уйингизга буғдой тўлгур.
Гапнинг “берди”сини эшитинг.

А б б о с. Сўзланг.

М о м о. Сизнинг сабрингизни синаб кўриш учун
бу найрангларни ўйлаб топдим, жоним отим! Нева-
рамнинг кўзи ожиз, деганим – ҳаром нарсаларга боқ-
маганлигини, кулоғи оғирлиги – ҳаром сўзларни
эшитмаганлигини, соқов тил – ҳаром сўзлар демаган-
лигини, оёғи оқсоқлиги – ҳаром-ҳариш жойларга бор-
маганлигини билдиради. Мен буларни мажозий маъ-
нода айтдим. Қизимга сиздек иймони комил, Оллоҳдан
қўрққан куёв истаган эдим. Худойим ниятимга етказди.
Сиз бир тишлам олманинг ҳалоллигини тилаганингизда
сизнинг қалби пок, виждонли йигит эканлигингизни
билган эдим.

А б б о с. Савобли найранглaringизга бош эгаман
(*тиз чўкиб бош эгади*).

М о м о. Қадим Сўғднинг Муғ қалъаси хужжат-
лари орасидан Ўттегин исмли йигит билан Дудғун-
ча исмли аёл ўртасида тузилган никоҳ шартномаси
топилган.

Р ў ш а н а. Никоҳ шартномаси ҳам биринчи туркий
халқларда бўлган экан-да?

М о м о. Ҳамма ибратли ишлар бизда бўлган. Ўзгалар эса кўчириш билан овора, жоним отим! Никоҳ кечаси келинга қимматбаҳо тошлар ўрнатилган тож кийдирилган экан. “Девону луғотит турк” китобида ёзилган.

А б б о с. Бизда ҳам ўшандай тож кийдириш расм бўлса яхши бўларди, моможон!

М о м о. Мен ўша тожнинг нусхасини ўйлаб, сенга кутилмаган совға қилиш учун ясаганман (*тожни олиб чиқади*).

Р ў ш а н а. Бунчалар жимжимадор қилиб ясабсиз?

М о м о. Сен, неварам, ҳозир Дудғунчасан! (*Тожни бошига кийдиради.*)

Р ў ш а н а. Майли.

М о м о. Сиз, ўғлим, Ўттегинсиз! Қадимги никоҳ шартномасини эслатиб, мажозий маънода никоҳ ўқийман! (*Улар момо олдига тиз чўкиб ўтиришади.*)

Никоҳ шартномаси асосида тузилган битимга биноан Дудғунчанинг ихтиёри билан қонунга мувофиқ Ўттегин севимли ва ардоқли хотин сифатида қабул қилиб, озиқ-овқат, кийим-кечак, зеб-зийнат билан таъминламоғингиз ва ҳурмат-иззат қилмоғингиз лозим.

А б б о с. Албатта, моможон!

М о м о. Сиз, Дудғунча, Ўттегинни севимли ва ардоқли эр сифатида тутмоғингиз, унинг бахтли турмуши ҳақида қайғурмоғингиз ва буйруқларини қонун каби тингламоғингиз даркор!

Р ў ш а н а. Тушундим, моможон!

М о м о. Ҳужжатда эру хотиндан бири иккинчисининг розилигисиз никоҳ битимини бузмаслиги шарт. Бу сўзларимни қулоқларингизга кўрғошиндай қуйиб олинглар.

А б б о с. Қуйиб олдик!

М о м о. Собит ҳазратлари ҳар бир луқмаларини ҳалол қилиб еганлари учун Имом Аъзам ҳазратларидек фарзанд кўрган эканлар. Худойим сизларга ҳам ўша улуг зотлар сингари фарзандлар ато этсин! Аллоху Акбар!

А б б о с. Айтганингиз келсин, момо!

М о м о. Дунёда қиладиган ишларим жудаям кўп! Ҳали яшайман, жоним отим! Батальондан қайтиб келмаган чолим учун ҳам, невара-чевара-эвараларимнинг бахти учун ҳам, унутилиб бораётган урф-одатлар, куй-қўшиқлар, ёр-ёру ўланлар, куй ва оҳангларни эслатиб туриш учун ҳам яшашим керак!

“Иймон инсонни инсонгина эмас,
инсонни султон қилади!”

М о м о А б б о с билан Р ў ш а н а н и “Ёр-ёр” билан кузатиб қўяди.

Аввалбошдан айтайлик:

“Субҳоналлоҳ”, ёр-ёр.

Бандаларига ўзидур

Пушти паноҳ, ёр-ёр.

Тахтакўприк устидан

Той боради, ёр-ёр.

Дарвозани кенг очинг,

Ой боради, ёр-ёр.

Тол хивичдай бўйлари

Буралади, ёр-ёр.

Садафдайин тишлари

Дурдонадир, ёр-ёр.

Келин-куёв икковинг

Қўша қаринг, ёр-ёр.

Этаклардан кўкариб,
Мева солинг, ёр-ёр.

Келинойим сўрсангиз,
Ойпарчадур, ёр-ёр.
Қаламдайин қошлари,
Гулгунчадир, ёр-ёр.

Б у в а (*қўлида тишланган олма билан кириб келади*).
Қурбоной момо!

М о м о. Лаббай, Абдураим бува!

Б у в а. Боғингиздаги олма дарахтининг бизнинг
ҳовлига эгилган шохидан бир дон қирмизи олма
узилиб, ерга тушибди. Ердан олиб беҳосдан тишлаб
кўйибман, ҳаққини ҳалол қилиб беринг!

П а р д а

2002 йил.

ЭСКИ МУҲАББАТ

Икки парда, олти кўринишли комедия

ҚАТНАШУВЧИЛАР:

Фазлиддин ака – 65 ёшда

Маликабону – 55 ёшда

Баҳодир ака – 65 ёшда

Муроджон ака – 65 ёшда

Одилжон – 35 ёшда

Олимжон – 25 ёшда

Ҳакима – 30 ёшда

Ойдиной – 20 ёшда

Райхоной – 55 ёшда

Биринчи парда

Биринчи кўриниш

Фазлиддин аканинг хонаси. Расмлар билан безатилган хонада диван, иккита кресло, шкаф, стул қўйилган. Стулда классик шоирларнинг китоблари турибди. Фазлиддин ака узун мундштугида сигарет чекиб бўлиб, кулдонга босиб ўчиради. Ёлғизликдан сиқилиб, деворда осилиб турган дуторини олиб чалганича ҳиргойи қилади.

Ишқ бобида куйдим, бошимда орим йўк,
Ғам будур ҳам менда минг ғам бор, бир ғамхор йўк.

Эй ажал, кўрқитмагил жоним керакмасдир менга
Сенга жон даркор бўлса, мен каби тайёр йўк.

Харрагимга боски, санчилмиш танимга ўқларинг,
Оҳ-воҳ айлаб сени тортиб олурға ёр йўқ.

Мен сенга ошиқ бўлиб, дил бердим у ор айлама,
Тонг яланғоч, гоҳида бошим уза дастор йўқ.

Остонанга ётиб, бўлди ғариб умрим тамом,
Итларингга ҳамдам ўлсам, деб менингдек зор йўқ.

Эй Навоий, ёрни кўйида бўлдим хор-зор,
Юсуфи Канъон сотилмиш шаҳрида бозор йўқ.

Ҳовли эшигининг кўнғироғи жиринглайди. Ф а з л и д д и н
а к а дуторини кўйиб, ҳассасини олиб эшикни очади. Эшик
тагида Ф а з л и д д и н а к а нинг кадрдонлари Б а ҳ о д и р
а к а билан М у р о д ж о н а к а лар туришарди.

Ф а з л и д д и н а к а. Эй, жўралар, бормисизлар?
Келинглар, келинглар! (*Кучоқ очиб кўришадилар.*)

Б а ҳ о д и р а к а. Саломатмисан, соғлигинг жойи-
дами?

М у р о д ж о н а к а. Омонмисиз, Фазлиддин ака?!

Ф а з л и д д и н а к а. Худога шукр.

Улар ўтиришиб дуо қилишади.

Ф а з л и д д и н а к а. Дардкашингдан айрилиб чўкиб
қолибсан-ку?! Гузарга ҳам чиқмайсан, чойхонада ҳам
кўринмайсан!

Ф а з л и д д и н а к а. Киши жуфтидан жудо бўлса,
оғир бўлар экан. Қаноти синган кушдек бўлиб қолдим.

М у р о д ж о н а к а. Раҳматли хотинингиз жудаям
оқила аёл эди-да.

Ф а з л и д д и н а к а. Шунинг учун ҳам унутол-
маяпман!

Баҳодир ака. Жўра, энди бундай: ўлганнинг кетидан ўлиш йўқ. Ўзингни кўлга ол. Ҳаёт давом этади. Одамларга кўшил, чойхонага чиқ. Одамнинг тафтини одам олади. Сиқилаверсанг, эзилаверсанг ажалингдан беш кун олдин қулоғинг остингда қолади.

Фазлиддин ака. Болаларимнинг тўйларини кўрдим, ҳаммасини уйли-жойли қилдим. Энди ўлсам ҳам армоним йўқ.

Баҳодир ака. Унақа совуқ гапларингни қўй. Хотинингнинг йилини берганингга ҳам бир ойдан ошди. Энди уйланишнинг ҳаракатини қил.

Фазлиддин ака. Қўйсаларинг-чи, бир оёғим гўрда, бир оёғим ерда бўлиб қолди. Уйланаман, деб одамларга шарманда бўлайми?

Муроджон ака. Баҳодир ака тўғри айтяптилар! Ўлиб қолсангиз одамлар кўмиб келишни билишади.

Фазлиддин ака. Бошимни қотирманглар, кўйинглар, уят бўлади.

Баҳодир ака. Фарзандларинг уйлантириб кўяйлик, демаяптими?

Фазлиддин ака. Йўқ, улар ўзлари билан ўзлари овора! Кеч тушиши билан ин-инларига кириб кетишадди.

Баҳодир ака. “Танаси бошқа дард билмас”, дейдилар. Сенинг дардингни болаларинг тушунмайди. Сени биз тушунамиз, фарзандларинг тушунишни истамаса, ўзимиз аёл топиб, дўппидаккина ош қилиб, уйлантириб кўямиз.

Фазлиддин ака. Қўйсаларинг-чи! *(Қулади.)*

Фазлиддин ака. “Уйланиш” сўзини эшитиб, Фазлиддин акамнинг юзларига ранг кириб қолди.

Фазлиддин ака. Одамни хижолат қилманглар. Менга ким ҳам тегарди?

Баҳодир ака. Ҳозир дарахтни силкитсанг — бева, тул хотинлар ёғилади. Тенгинг топилиб қолар.

Фазлиддин ака. Қўйинглар шу гапларни, бошқа гаплардан гаплашайлик.

Баҳодир ака. Биз шу масалани ҳал қилгани келдик. Сенинг соғлигинг бизга керак. Фарзандларинг билан ҳам гаплашамиз. Ёлғизлик ёмон, ёлғиз уйда ёстикни кучоқлаб ётганинг билан тананг исимайди. Танангни иситадиган танмахрам керак!

Фазлиддин ака. Эл нима дейди?

Баҳодир ака. Эл ҳам тушунади. Ўлим юзингга соя ташлаб қолибди. Уйлантириб қўймасак, сендек дилкаш, хушчақчақ дўстимиздан айрилиб қоламиз.

Фазлиддин ака. Кўп гапириб, бошимни оғритманглар!

Баҳодир ака. Дўст ачитиб гапиради, душман кулдириб!

Фазлиддин ака. Фарзандларим нима дейди?

Муроджон ака. Дадажон, уйлантириб қўяйлик, деб олдингиздан ўтиши, фарзандларингизнинг ҳам қарзи, ҳам фарзи!

Баҳодир ака. Фарзандларинг шу гапни айтмаган бўлса, қўявер. Муносиб бир аёл бор. Ўшанга уйлантириб қўямиз.

Фазлиддин ака. Кимга совчиликка бормоқчисизлар?

Муроджон ака. Маликабону қалай?

Фазлиддин ака. Маликабону!

Баҳодир ака. Ҳа, қайси бир куни чойхона олдидан ўтиб кетаётган экан, кўз қирим билан кузатган эдим. Дўмбоққина, лўмбиллаган аёл.

Муроджон ака. Агар тегса маза қиласиз, Фазлиддин ака! Кўрпа-ёстик керак эмас!

Ф а з л и д д и н а к а. У аёлга ёшлигимда ишқим тушиб қолган эди.

Б а ҳ о д и р а к а. Ана, кўнглингдагини топибмиз-да, жўражон!

Ф а з л и д д и н а к а. Дардимни айтолмай уйи атрофида айланаверардим, айланаверардим!..

М у р о д ж о н а к а. Нега юрагингизни очмагансиз?

Ф а з л и д д и н а к а. У мендан анча ёш, жуда офатижон эди-да! Назарига илмаса керак, деб ўйлар эдим.

Б а ҳ о д и р а к а. Ёшлигингда ҳам кўнгилчан, бўш эдинг-да, ўзиям. Оғзингдагини олдириб юардинг.

Ф а з л и д д и н а к а. Ота-онамиздан мерос феъл-да бу. Буни ўзгартириб бўлармиди?!

Б а ҳ о д и р а к а. Бўпти, масала ҳал. Биз Маликабонуга совчиликка борамиз.

Ф а з л и д д и н а к а. Шошманглар, томдан тараша тушгандай одамни довдиратиб кўйдинглар!

М у р о д ж о н а к а. Ота-буваларимиз етмиш-саксон ёшга кирганда ҳам уйланиб, етмишвой, саксонвой фарзандлар кўришган, Худо берса фарзандлик ҳам бўласиз.

Ф а з л и д д и н а к а. Фарзандларимга маслаҳат солай, ахир.

Б а ҳ о д и р а к а. Фарзандларинг билан ўзинг гаплашиб оларсан. Биз Маликабонуга шу бугуноқ совчиликка борамиз.

Ф а з л и д д и н а к а. Тегишга рози бўлармикан, мендан анча ёш-ку?!

М у р о д ж о н а к а. Эри ҳалокатга учраб ўлганига ҳам ўн йилдан ошди. Ҳеч кимга тегмай юрибди. Балки сизни кутиб юргандир?

М у р о д ж о н а к а. Тегмайман деса, шарманда бўламан-да!

Баҳодир ака. У ноз-фироқ қилса, бошқасини топамиз.

Муроджон ака. Қўшни қишлоқдаги Раим бувага ўттиз ёшли қариқиз тегди. Маликабону сизга тегмаса кимга тегади?! Албатта, тегади.

Баҳодир ака. Аёлнинг ёши бир ўттиз, эркакнинг ёши икки ўттиз, дейдилар. Эракк киши олтмиш ёшда қайта яшарар экан!

Фазлиддин ака. Вой садағанг кетайлар, бундай ширин гапларни қаердан топасизлар-а... *(кулади)*.

Баҳодир ака. Ўзинг йўқ, йўқ деб турганинг билан ичингда жон-жон, деб турибсан-ку, жўражон!

Фазлиддин ака. Бошимни ғовлатиб ташладинглар!

Баҳодир ака. Қамишдан бел боғлаб, тайёргарлигингни кўриб тур. Уйлансанг, касалликлар ҳам чекиниб, умрингга умр қўшилади. Бу дунёга келдингми, яшаш керак, жўражон, яшаш керак! Сенинг ҳаётинг энди бизнинг кўлимизда. Унда биз ҳаракатимизни қилайлик.

Фазлиддин ака. Ўтирсаларинг бўларди.

Баҳодир ака. “Ўтирган – бўйра, юрган – дарё”, дейдилар. Борайлик энди!

Муроджон ака. Фарзандларингизнинг олдидан ўтиш эсингиздан чиқмасин, Фазлиддин ака! Худо хоҳласа, биз ишни пишириб келамиз.

Улар чиқиб кетишади.

Фазлиддин ака *(ўз-ўзига)*. Жўралар бир ғалвани бошлаган бўлмасин-да. Уйланмоқчиман, десам болаларим дадамизнинг мияси айниб, жинни бўлиб қолибдилар, деб ўйлашмасмикан?! *(Телефон жиринглайди.)* Алло?! Ваалайкум ассалом, Ойдиной қизим.

Яхшимисан, невараларим яхшими? Худога шукр, соғман. Келавер, уйдаман (*гўшакни қўяди*). Қизимни ҳам Худо етказди. Ўз оёғи билан келяпти. Келин келиб қолади. Одилжон ўғлим кечга яқин келади. Олимжонни чақиртирсак, ҳамма жамулжам бўлади. Уйланаман, десам онамнинг гўри совимасдан уйланмоқчимисиз, деб қизим хафа бўлса-чи? Олимжонга дарёнинг у ёғи ҳам, бу ёғи ҳам барибир. Келин нима деркин? Одилжоним мени тушунса керак. Бир таваккал қилиб кўрайчи! Эй Худо, ҳеч кимни жуфтидан айириб, мусичадек мунғайтириб қўйма! Саргардон қилма!

Иккинчи кўриниш

М а л и к а б о н у нинг ҳовлиси. Нақшинкор айвонга стол-стуллар қўйилган. Қулоғига райҳон тақиб олган Маликабону айвон устунига осилган телефонда гаплашяпти...

М а л и к а б о н у. Ойсанам, Гулсанам, Гулсара, Гулчеҳра сенмисан?! Э-э, миям курсин, Гулбаданмисан? Биттангнинг отингни топгунча бутун уруғ-авлодимни санаб чиқишга тўғри келади-я! Яхшимисизлар? Нега хабар олмай қўйдиларинг? Сизларга она керакмас, ўлиб қолсам, билмай қоласизлар ҳам! Йиғламайсизлар ҳам! Ёлғиз уйда сўппайиб, полизга қўйган кўрикчидай ўтирибман. Йўқлаб туринглар, сизларни соғиниб кетдим (*гўшакни қўяди*). Ёлғизликдан тарс ёрилиб кетай дейман-а!

Шу пайт эшик қўнғироғи жиринглайди. Маликабону гўшакни қўйиб эшикка йўналади.

Б а ҳ о д и р а к а. Маликабону!

М а л и к а б о н у. Лаббай!

Б а ҳ о д и р а к а. Мен, Баҳодирман! Муроджон билан сени йўқлаб келувдик.

М а л и к а б о н у (*эшикни очади*). Вой мени сўраб келган қадамларингиздан айланай!

У л а р и чкарига киришади.

Б а ҳ о д и р а к а. Маликабону, омонмисан?

М а л и к а б о н у. Шукр, юрибман тупрокдан ташқарида инқиллаб-синқиллаб! Қани, юқорига марҳамат (*шоша-пиша супага кўрпача тўшайди*).

М у р о д ж о н а к а. Шошилманг, бону, шошилманг!

М а л и к а б о н у. Нега энди шошилмай! Қўй сўйиб чорласам ҳам келмайдиган меҳмонлар келишибди!

Б а ҳ о д и р а к а. Тинчликни, тансиҳатликни, хотиржамликни берсин Худойим. Шу уйда яхши-яхши тўйлар бўлсин! (*Юзлариға фотиҳа тортишади.*)

М а л и к а б о н у. Мен ҳозир чой кўйиб келай (*ўрнидан туради*).

М у р о д ж о н а к а. Биз шошиб турибмиз, тўйларда ичамиз.

М а л и к а б о н у. Қўлимдан бир пиёла чой ичмасдан кетмайсизлар (*пилдираб ошхонага кириб кетади*).

М у р о д ж о н а к а. Жуда мавридида келганга ўхшаймиз. Севинчидан терисига сиғмай кетяпти. Пилдирашини қаранг!

М а л и к а б о н у (*дастурхон олиб чиқади*). Ўзиям сиқилиб турган эдим, хуш келибсизлар (*чиқиб кетади*).

Б а ҳ о д и р а к а. Худонинг ўзи йўл кўрсатяпти, савобли ишимиз осон кўчадиганга ўхшайди.

М у р о д ж о н а к а. Худо хоҳласа!

М а л и к а б о н у (*нон, патнисда қанд-қурс олиб чиқади*). Хуш келибсизлар!

Б а ҳ о д и р а к а. Хушвақт бўлинг! Ҳеч нарсага овора бўлманг!

М а л и к а б о н у. Вой, овораси бор эканми! (*Яна ичкарига кириб кетади.*)

М у р о д ж о н а к а. Аёли бор уй гўё жаннатга ўхшайди. Райҳонларни экиб, яшнатиб қўйганини қарангин, саранжом-сарипшта аёлга ўхшайди.

Б а ҳ о д и р а к а. Жўрамизга тегишга рози бўлса, Фазлиддиннинг бахти очилади.

М у р о д ж о н а к а. Қариганда ҳам бир-бирига суянчиқ бўлиб юришади-да?!

Б а ҳ о д и р а к а. Ишқилиб рози бўлсин-да!

М у р о д ж о н а к а. Рози қиламиз.

М а л и к а б о н у (*чой дамлаб киради*). Вой, нонни синдиринглар! Қанд-курслардан олинглар! (*Ўтириб чой қайтара бошлайди*).

Б а ҳ о д и р а к а. Маликабону, болаларинг хабар олиб туришибдими?

М а л и к а б о н у. Онда-сонда. Қизлар, неваралар эсларига тушганда хабар олиб туришибди (*чой узатади*).

М у р о д ж о н а к а. “Ўлма, Гўрўғли ўлма, ўлгунча ўзингдан қолма!” дейдилар.

М а л и к а б о н у. Ҳақ гап экан. Неваралар думалаб-сумалаб катта бўлишяптими? Хотинингиз яхшими?

Б а ҳ о д и р а к а. “Бола боқасан вақтинча, невара боқасан ўлгунча!” дегандай хотиним невараларни боқиб ўтирибди.

М а л и к а б о н у. Икки қизим икки томонга турмушга чиқиб кетди. Худо ўғил ҳам бермади. Менга невара боқиш ҳам насиб қилмади.

Б а ҳ о д и р а к а. Куйинманг, Маликабону, Тангрини буюргани бўлади. Биз ожиз бандалармиз. Бориға шукр қилинг!

М а л и к а б о н у. Шукр, шукр! Худойим етказса, кўраверар эканмиз.

Б а ҳ о д и р а к а. Жўрамизнинг раҳматли бўлганига ҳам анча бўлди-а?

М а л и к а б о н у. Ўн йилдан ошди.

Б а ҳ о д и р а к а. Шундан бери ёлғизсиз-а?

М а л и к а б о н у. Пешонамизга ёзилгани шу экан!

М у р о д ж о н а к а. Ёлғиз яшашдан оғири бўлмаса керак?

М а л и к а б о н у. Асло сўраманг, ёлғизликнинг бағригинаси курсин-а! “Ёлғиз ғоз товуш бермас” деганлари тўғри экан.

М у р о д ж о н а к а. Тўғри айтасиз, бону. Ўзга бир хонадондаги бир ёлғиз ғознинг ҳам аҳволи шу.

М а л и к а б о н у. Ким экан у ғоз?

Б а ҳ о д и р а к а. Фазлиддин деган жўрамиз бор. Бир йил бўлди хотинининг раҳматли бўлганига! Жуда ёлғизланиб қолди, бояқиш!

М у р о д ж о н а к а. Шу жўрамизга танмахрам керак бўлиб қолди.

М а л и к а б о н у (*қувлик билан*). Мен нима қилишим керак экан?!

Б а ҳ о д и р а к а. Бону, тушуниб тушунмасликка олманг!

М а л и к а б о н у. Ақлингизни еб кўйдингизми? Одамни уялтирманглар!

М у р о д ж о н а к а. Уят, уят деб уйда ёлғиз ўтирибсиз. Ким ҳолингиздан хабар олади? Бунақа уятнинг кимга кераги бор?! Икковингиз ҳам ана шундай ёлғиз яшаб юраверсаларингиз – ажалингиздан беш кун эмас, ўн кун олдин ўласизлар.

М а л и к а б о н у. Бу ширин дунёда кимнинг ўлгиси келади.

Баҳодир ака. Фазлиддин жўрамиз – зўр йигит. Турмушга чиқишга рози бўлсангиз...

Маликабону. Кутилмаган гап билан ўйлантириб кўйдингиз!

Баҳодир ака. Кўнгил нима дейди?

Маликабону. Кўнгил қолибдими?

Баҳодир ака. Унақа деманг, бону, тан қариса ҳам кўнгил қаримас экан. Ҳали ҳам кўчадан жонон кампирлар ўтиб қолса, кўз тўймай термилиб қоламиз (*кулади*).

Маликабону. Қариб қуйилмаганлар-ей, кўзга тупроқ тўлса, сўнг кўнгил тинчир экан-да! Уч бирдай чол чойхонада ўтириб олиб, ўтган-кетганга гап отиб ўтирар экансизлар-да?!

Муроджон ака. “Шилқим чоллар” номини бекорга олмадик.

Маликабону. Фазлиддин жўрангиз ёшлигида дардини айтмасдан ҳовлимиз атрофида айланаверарди, айланаверарди.

Баҳодир ака. Камтар йигит бўлган-да!

Маликабону (*қулиб*). Ўта камтарлик ҳам яхши эмас...

Баҳодир ака. Бечоранинг дарди ичида экан.

Маликабону. Қариганда эски дарди қўзғалиб қолибдими?

Муроджон ака. Ёшликда берган кўнгил ёмон бўлади, дейишади. Жўрамизга рози бўла қолинг, энди.

Маликабону. Баъзи чоллар қариганда ёмон қарийди. Тағин эзма, асабий бўлиб қолган бўлса, “Оч қорним – тинч қулоғим”, эрга тегиб зарил келибдими?

Баҳодир ака. Жўрамиз жуда яхши қариган, оғир, вазмин, аскиячи, хушчақчақ бўлиб.

Маликабону. Жўрангизни оғзингиздан бол томиб мақтадингиз-ей.

М у р о д ж о н а к а. Мақташга арзигандан кейин
мақтаймиз-да. Бизлар унча-бунчанинг орасига туш-
маймиз. Ўзини бир кўринг, дилдан суҳбатлашинглар.
Ёқса – тўй қиламиз, ёқмаса – катта кўча, дейсиз.

М а л и к а б о н у. Сизнинг сазангиз ҳам ўлмасин.
Ёлғизлик жонга тегди. Бир учрашсак, учрашибмиз-да!

Б а ҳ о д и р а к а. Мана бу ўғил болача гап бўлди!

М у р о д ж о н а к а. Қаерда учрашув ташкил
қилайлик?

М а л и к а б о н у. Билмасам!

М у р о д ж о н а к а. Алишер Навоий боғи бўла-
дими?

М а л и к а б о н у. Мен ўн саккиз яшар қизмидим,
боғда учрашиб, қўл ушлашиб юрадиган.

Б а ҳ о д и р а к а. Чол-камбир невараларини учра-
шувга олиб чиқишибди, деб ўйлашади.

М а л и к а б о н у. Йўқ, бўлмайди.

М у р о д ж о н а к а. Шаҳидлар майдони қалай?

Б а ҳ о д и р а к а. Тузукроқ жойлардан айт!

М у р о д ж о н а к а. Нима қилибди? Ўтганлар
йўқланса, руҳи шод бўлади.

М а л и к а б о н у. Яхшиси, уйимга кела қолсинлар.

Б а ҳ о д и р а к а. Қачон келсин?

М а л и к а б о н у. Шомда кела қолсинлар! (*Уялиб
ичкарига кириб кетади.*)

М у р о д ж о н а к а. Айни муддао! Ҳозироқ бориб,
олдингизга жўнатамиз!

Бола, бола, боғдан келинг,

Ялангоёқ томдан келинг.

Қўшнимизнинг ити ёмон,

Хаёлламай шомда келинг!

Б а ҳ о д и р а к а. Худонинг ўзи йўл очяптими?
Ҳамма ишимиз хамирдан қил суғургандай ҳал бўляпти.
Фазлиддин жўрамизни яшин тезлигида жўнатиш керак!

Учинчи кўриниш

М а л и к а б о н у хуш кайфият билан ҳовлидаги райҳонларга
сув сепеди. Райҳонларни қўли билан силкитиб ҳидлайди. Бир
шоҳчасини синдириб қулоғига тақади.

М а л и к а б о н у.

Йўл бўлсин-ей, йўл бўлсин-ей,

(Ўсма баргларида юлиб олади.)

Босган изларингиз гул бўлсин-ей.

(Супага чиқади.)

Олманинг нозиклигидан

Кўринадур бир донаси.

(Пиёла тўнтариб, ўсма сиқа бошлайди.)

Баргига шабнам тушибди,

Вой, мен унинг девонаси.

(Қошига ўсма қўйиб, бошини оғдиради.)

Гулмидим очилгани,

Булбулмидим сайрагани.

Ваъдалар шундаймиди,

(Ўсмасини ювади.)

Ўлмай туриб айрилгани...

Гули сафсарни кўринг,

Сувга қараб қайрилади.

Бевафо ёрни кўринг

Ўлмай туриб айрилади.

Эшикдан Ф а з л и д д и н а к а дуторини кўтариб
кириб келади.

М а л и к а б о н у. Хуш келибсиз, босган изларингиз гул бўлсин!

Ф а з л и д д и н а к а. Хушвақт бўлинг! Кўнглингизни кўтарай, деб дуторимни ҳам кўлтиқлаб келавердим.

М а л и к а б о н у. Яхши қилибсиз. Остонамизга кадам босмаганингизга ҳам анча бўлди.

Ф а з л и д д и н а к а. Раҳматли эрингиз Отеллога ўхшаб ўта рашкчи эди-да! Уйингизга келиш у ёқда турсин, ўзингизга озор бермасин, деб кўчада салом беришга ҳам истиҳола қилар эдим.

М а л и к а б о н у. Эрим раҳматли кўкариб чиққанларига ҳам ўн йилдан ошди. Ҳолимни сўраб келмадингиз ҳам!

Ф а з л и д д и н а к а. Гинангиз ўринли, бону! Кампиримнинг кўнглига бир гап келмасин, дедим-да.

М а л и к а б о н у. Андиша – кишининг зийнати.

Ф а з л и д д и н а к а. Ёлғиз туя бақирок бўлар экан!

М а л и к а б о н у. Ёлғиз бола ҳам йиғлоқи бўлади!

Ф а з л и д д и н а к а. Қариганда дардлашадиган суянчиқ керак бўлар экан.

М а л и к а б о н у. Суянчиқ бўладиган ёш-ёш бевалар бор-ку, нега менга оғиз солдирдингиз?

Ф а з л и д д и н а к а. Кўнглимнинг туб-тубида сизга бўлган эски муҳаббатим сақланиб қолган-да, бону!

М а л и к а б о н у. Умр поёнига етиб, қариганда одамларга кулгу бўлмаймизми?

Ф а з л и д д и н а к а. Аҳмоқнинг ақли тушдан кейин киради, дегандай, ёлғизлик жонимдан ўтганидан, андишани ҳам йиғиштириб, сизга оғиз солишга журъат қилдим. Ёлғиз итнинг хургани, ёлғиз кишининг юргани билинмас экан. Дардимни эшитадиган дардкаш, сирдош керак бўлиб қолди. Остонангиздан ноумид қайтармас-сиз, бону!

М а л и к а б о н у. Мен ҳам чолим ўлгандан бери жудаям қийналдим. Қинғирми-қийшиқми эринг бўлсин экан. Жуфтидан ҳеч кимни эрта айирмасин, ёлғиз яшаш азоб-азоб, лекин мен ҳозир анча кўникиб қолганман.

Ф а з л и д д и н а к а. Мен кўниколмаяпман, ёлғизлик жондан ўтди! Хўп десангиз, икки ёрти бир бутун бўлайлик!

М а л и к а б о н у. Болаларингиз нима дейди?

Ф а з л и д д и н а к а. Фарзандларим менинг хотиржам яшашимни хоҳлашса рози бўлишади.

М а л и к а б о н у. Уларнинг олдидан ўтдингизми?

Ф а з л и д д и н а к а. Сиз рози бўлсангиз, уларни кўндираман.

М а л и к а б о н у. Қариганда маломатга қолмайлик, деб қўрқаман-да.

Ф а з л и д д и н а к а. Сиз ёнимда бўлсангиз, ҳар қанча отилган маломат тошларига чидайман!

М а л и к а б о н у. Сиз барибир фарзандларингизнинг олдидан ўтинг, мен ҳам қизларим билан маслахатлашай. Шошма-шошарлик қилиб, қариганда бебурд бўлмайлик, тагин.

Ф а з л и д д и н а к а. Ақлингизга балли, бону!

М а л и к а б о н у. Мабодо, фарзандларимиз рози бўлишса, бу хонадонда мендан бошқа ҳеч ким яшамайди, шу ерда бирга яшасак-чи?

Ф а з л и д д и н а к а. Йўғ-ей, сизни ўз хонадонимга олиб кетаман!

М а л и к а б о н у. Ичкуёв бўлишдан ор қиласизми?

Ф а з л и д д и н а к а. Эр кишида орият бўлгани яхши!

М а л и к а б о н у. Ишқимда куйганингиз ёлғон экан-да?

Ф а з л и д д и н а к а. Рост, рост! Муҳаббатимга шубҳа қилманг!

М а л и к а б о н у. Лекин мен у хонадонга келин бўлиб бормайман!

Ф а з л и д д и н а к а. Нега, бону?

М а л и к а б о н у. Мен “ўгай она” бўлиб борсам, фарзандларингиз, келинларингизнинг жони ҳалак, фиғони фалак бўлиб юрмасин.

Ф а з л и д д и н а к а. Масаланинг бу томони ҳам бор, денг?

М а л и к а б о н у. Ўзга уйда ўгай она бўлиш оғир!

Ф а з л и д д и н а к а. Янги “дом” олиб чиқиб кетамиз.

М а л и к а б о н у. Суюқ фикр қияпсиз.

Ф а з л и д д и н а к а. Қуюқ фикрни сиздан эшитайлик, бўлмаса.

М а л и к а б о н у. Менга бўлган эски муҳаббатингиз сўнмаган бўлса, менинг шартимга рози бўласиз.

Ф а з л и д д и н а к а. Ор-номус ўлимдан қаттиқ, ўйлаб кўриш керак!

М а л и к а б о н у. Муҳаббатингиз чин эмас экан, афсус!

Ф а з л и д д и н а к а. Чин, чин, чин, Бону!

М а л и к а б о н у. Чин бўлса, нега иккиланиб қолдингиз? Ёшлигингизда ҳам худди шундай эдингиз. Иккиланиб, ландавурлик қилиб, севгилингизни қўлдан чиқарган эдингиз!

Ф а з л и д д и н а к а. Иккиланмаяпман!

М а л и к а б о н у. Лайлининг ишқида Мажнун девона бўлиб қолган, Зухронинг ўлганини эшитиб Тоҳир кўксига найза санчган. Сизга қойил қолмаяпман!

Ф а з л и д д и н а к а. Маликабону!

М а л и к а б о н у. Ичкуёв бўлишдан ор қияпсиз. Ошиқлигингизга ишонмайман!

Ф а з л и д д и н а к а. Сизнинг ойдек юзларингиз, шарқироқ сойдек кулгуларингиз, уялганда икки юзингизнинг қирмизи олмадек қизаришлари, майда қадамлар

билан юришларингиз юрагимнинг туб-тубига ўрнашиб қолган. Унутганим йўқ! Ошиқ бўлганим – рост!

М а л и к а б о н у. Ошиққа икки дунё – бир қадам. Ошиқ маъшуқаси билан дийдор кўришмоқ учун ҳар қанча олис масофани босиб ўтаверади, дейишади. Сиз бўлсангиз...

Ф а з л и д д и н а к а. “Ошиққа таёқ ўтмас”, дейдилар. Қанча гина қилсангиз ҳам, маломат тошларини отсангиз ҳам майли. Ошиқ севгилиси васлига етишмоқ йўлида уни ҳар қанча урмасинлар, сўкмасинлар, барибир писанд қилмайди ва ўз мақсадидан қайтмайди.

М а л и к а б о н у. “Ошиқлик – шармандалик” дейдилар. Ошиқ маъшуқасига етишмоқ учун ҳеч нарсадан тап тортмайди, дейишган машойхлар.

Ф а з л и д д и н а к а. “Маъшук қайда бўлса, ошиқ шунда бўлар”.

М а л и к а б о н у. “Қичиган ердан қўл кетмас, суйган ёрдан кўз кетмас!”

Ф а з л и д д и н а к а. “Нигоҳ рухсорга тўймас, кўнгил дийдорга тўймас”.

М а л и к а б о н у. “Ўрдак билан суқсурнинг сув кечишгани яхши. Ошиқ билан маъшукнинг кўз боқишгани яхши”.

Ф а з л и д д и н а к а. “Ошиқ билан ўйнасанг, ошиғингга ўт тушар, маъшук билан ўйнасанг қошиғингга тут тушар”.

М а л и к а б о н у. “Висол қанчалик яхши бўлса, хижрон шунчалик ёмон бўлади”.

Ф а з л и д д и н а к а. “Қакнус оловда синалса, севги хижронда синалади”.

М а л и к а б о н у. Ошиқлик тўғрисида шунча доноларимизнинг сўзини билар экансиз, уларга ўзингиз амал қилмапсиз-да.

Ф а з л и д д и н а к а. Одамлар носқовоқсиз юролмагандай мен ҳам дуторимсиз юролмайман. (Фазлиддин ака дуторини олиб куйлайди):

Кўнгилда дард кўп, айтурга бир маҳрам тополмасман,
Кетарға бош олиб, чўллар аро ҳамдам тополмасман.
Юрагим ғуссага тўлди, киши йўқ айтгали ҳолим,
Нетай, дард айтгудек бир дардман тополмасман.
Куларлар қаҳқаҳа айлаб нечук беғам кишилардур,
Куларға бир замон хотири беғам тополмасман.
Кеча-кундуз оқар ёшим кўзимдин жолалар янглиғ,
Яқому кўксум узра қатраи бенам тополмасман.
Жароҳат бўлди бағрим тиғи ҳасрат бирла мен найлай,
Юриб, излаб табиблардан анга малҳам тополмасман
Мусибатхонадир дунё, нечук одам юрур беғам
тополмасман.

М а л и к а б о н у. Офарин, тасанно, сиз бир сеҳргарсиз! Мен розиман!

Иккинчи парда

Тўртинчи кўриниш

Ф а з л и д д и н а к а ҳовлисидаги бир туп хурмо дарахти мева солган. Хурмо дарахти тагига қўйилган стол-стулда Фазлиддин аканинг фарзандлари жамулжам.

Ф а з л и д д и н а к а. Болаларим! Жойлашиб ўтириб олинглар. Ҳис-ҳаяжонга, эҳтиросларга берилмасдан, менинг сўзларимни диққат билан эшитиб, қулоғингизга қуйиб олинглар.

О д и л ж о н. Ота, тинчликми?

О л и м ж о н. Нима гап экан?

О й д и н. Кулоғимиз сизда, отажон!

Ф а з л и д д и н а к а. Мен уйланишга қарор қилдим!

О д и л ж о н. Ия!

О л и м ж о н. Аҳ!

Ҳ а к и м а. Вой!

О й д и н. Тавба!

Ф а з л и д д и н а к а. Яна қайтариб айтишим мумкин,
мен уйламоқчиман!

О д и л ж о н. Кимга?

О л и м ж о н. Бахти кулган аёл ким экан?

Ҳ а к и м а. Билсак бўладими?

О й д и н. Вой шўрим!

Ф а з л и д д и н а к а. Қўшни гузардаги Маликабонуга!

О д и л ж о н. Шунақами?

О л и м ж о н. Гап буёқда денг?

Ҳ а к и м а. Яхши-ку!

О й д и н. Нега?

Ҳ а к и м а. Бобомнинг кийимларини ювишдан қуту-
ладиган бўлибман.

Ф а з л и д д и н а к а. Қариганда оғир юк бўлиб
қолдим. Ҳеч кимга оғирлигим тушмаслиги учун шунга
қарор қилдим.

О л и м ж о н. Отамни “давно” уйлантириб қўйиш
керак эди, ўзи!

О й д и н. Онамнинг гўри совимасдан-а, ўйлаб
гапиряпсизми, ака?

О д и л ж о н. Ўзингни бос, Ойдин, дадам уйланаман,
деганлари билан эртага уйланмайдилар-ку. Бу масалани
шошилмасдан обдон ўйлаб, пишитиб олиш керак!

О й д и н. Мен дадамнинг уйланишларига қарши-
ман!

Ҳ а к и м а. Сизнинг рўзгорингиз бошқа. Дадамнинг
қир-чирини ювмайсиз, ош-овқатини қилмайсиз.

О й д и н. Янга, дадамнинг оғирлиги тушаётган бўлса, ўзим билан олиб кетаман.

Ф а з л и д д и н а к а. Қизик гапни айтасан-а, қизим. Бутун умрим ўтган уйни ташлаб сеникига бораманми? Уйланишимга рози бўлсанг, бўлди.

О й д и н. Асло!

О д и л ж о н. Шу пайтгача ҳеч кимнинг калласига шу фикр келмабди. Ҳақиқатан ҳам дадамга танмахрам керак. Маликабонуни ҳалол, покиза аёл, деб эшитаман.

О й д и н. Ҳалол, покиза аёл нега эрсираб қолибди?

Ф а з л и д д и н а к а. Эрсиргани йўқ, мен ўзим бориб, кўнглимни очдим, у рози бўлди.

О л и м ж о н. Иш ҳам осонгина пишибди-да *(кулади)*.

О й д и н. Суйишмай ўлсин, суюк кампир чолининг бошига етганига ҳам йиллар ўтди. Энди сизни бир бало қилиб қўямасин!

О д и л ж о н. Ойдиной, синглим, оғирроқ бўл!

О л и м ж о н. Ғунажин кўзини сузмаса, буқа ипини узмайди, дейдилар. Онамни ўлганларини эшитиб, Маликабону кўча-кўйда кўзларини сузиб ўтиб кетган бўлсалар, отамиз ҳам қари буқадек шаталоқ отиб ипларини узиб орқаларидан югургандирлар-да! *(қотиб кулади.)*

Ф а з л и д д и н а к а. *(столга муштлаб ўрнидан туради)*. Олимжон болам, ўз отанг тўғрисида шундай гапларни гапиргани уялмадингми? Қўшни қишлоқдаги Салом бува ёлғиз ўзи, бир хужрада яшар экан. Келинлари ош-овқатидан хабардор бўлиб турар экан. Ўғил-қизлари ўз ишлари, ташвишлари билан овора бўлиб, оталарини гоҳ эсдан чиқариб қўйишар, отасининг дарду ҳолини сўрамас эканлар. Бир куни келини ўғлидан овқат бериб юборибди. Невараси овқат олиб борса, буваси остонада узала тушиб ётган экан. Невараси кўрққанидан овқатни ташлаб, бир аҳволда уйдан чиқибди. Ўғиллари келиб

хабар олишса, чол ўлиб бўлган экан. Бечора рози-ризалик ҳам айтолмай оламдан ўтибди. Мен ҳам ўша чолни ҳолига тушсам, ўшанда ҳам куласанми, Олимжон ўғлим!

О й д и н. Худо кўрсатмасин-ей!

Ҳ а к и м а. Менга шама қилмаяпсизми, бобожон?!

Ф а з л и д д и н а к а. Келин, сиз менга яхши қарайсиз, илоё барака топинг, болаларингизнинг ҳузурини кўринг. Уч маҳал овқатим тайёр, уст-бошим озода, невараларим хабар олишиб туришади. Лекин ҳамдард йўқ, ҳамдард!

О л и м ж о н. Бўпти, мен дадамнинг уйланишларига икки кўлимни ҳам кўтараман.

Ф а з л и д д и н а к а. Бу масалани менсиз ҳал қилиб, жавобини айтарсизлар (*чиқиб кетади*).

О д и л ж о н. Олимжон дадамнинг уйланишларига рози бўлди. Яна ким нима дейди?

О л и м ж о н. Мен уйланишларига қаршиман!

О д и л ж о н. Ҳозиргина қўл кўтараётган эдинг-ку!

О л и м ж о н. Дадамнинг кўнгли учун айтдим-кўйдим-да!

О й д и н. Салом бува тўғрисида эшитиб юрагим эзилиб кетди.

О л и м ж о н. Дадам шафтолидек ҳилвираб, пишиб қолган бўлсалар.

О д и л ж о н. Нафасингни ел олсин!

О й д и н. Юзингиз йўғ-а, ака!

Ҳ а к и м а. Нега йўқ бўлар экан, акангизнинг юзлари икки эмас, ўн олти!

О л и м ж о н. Сизларнинг гапларингизча, дадамни уйлантириб кўяйлик ҳам. Дадам касал бўлиб қолса, аёл бошимизга бало бўлади.

О д и л ж о н. Дадам ҳали бакувватлар!

О л и м ж о н. Сизнингча, дадам бакувват ҳам, дейлик. Кампир ҳомиладор бўлиб қолса, нима қиламиз?

Ҳ а к и м а. Ўлинг-ей! (*Юзини тескари буради.*)

О й д и н. Аклингизни еб қўйибсиз, ака!

О л и м ж о н. Ҳали мен ақлимни еганим йўқ. Ҳожимайдон қишлоғидан олтмишга кирган кампир ўғил туғибди. Агар дадамиз ҳам ўғил кўрсалар, меросхўр бўлади. Ҳаммамизни уйдан ҳайдаб чиқаради.

Ҳ а к и м а. Унақа бўлса уйлантириш керак эмас!

О й д и н. Янгамнинг кўнглидан чиқдингиз-да, ака!

Ҳ а к и м а. Бироғизгина гапирсам ҳам оғзимга урасиз-а!

О й д и н. Сиз аралашмай турсангиз-чи!

Ҳ а к и м а. Мени итдек талайверманг.

О й д и н. Одамни итга қўшманг, янга!

Ҳ а к и м а. Янга билан қайинсингил қачон бир-бирини тушунар экан-а?!

О д и л ж о н. Кўп минғирламай, овозингни ўчириб тургин!

Ҳ а к и м а. Олдин синглингизнинг овозини ўчилинг!

О й д и н. Мана, мен ўчирдим, янга!

О д и л ж о н. Сен ҳам ўчир!

Ҳ а к и м а. Мен кетдим, олақарғага ўхшаб ораларингда ўтираманми? (*Ўрнидан туради.*) Менсиз ҳал қилаверинглар!

О д и л ж о н. Аразламасдан ўтир!

Ҳ а к и м а. Мен лом-лим демайман, ҳаммасини Ойдиной гапирсин! (*Ўтиради.*)

О й д и н. Янгажон, илтимос, бўлди!

Ҳ а к и м а. Жон-жон деб, жонимни оласиз!

О д и л ж о н. Ўчирасанми, йўқми?!

О л и м ж о н. Бизларам гапирайлик. Хабарингиз бор, ака, отам ҳовлининг ярмини менга бераман, деган. Катта ўғлимни уйлантириб, шу ҳовлига олиб келишни мўлжал қилиб юрибман. Дадам уйланадиган бўлса, ҳовлидан бенасиб бўлиб қоламан.

О д и л ж о н. Қассобга — мой қайғуси, эчкига — жон!

Ҳ а к и м а. Нимага ҳовлининг ярмини сизга берар-
канмиз?!

О л и м ж о н. Янга, сиз эркакларнинг ишига аралаш-
май жим туринг!

Ҳ а к и м а. Аралашаман, ҳовлида сизнинг бир
тийинлик ҳаққингиз йўқ!

О л и м ж о н. Ака, янгамнинг чакагини ўчирасизми,
йўқми?

О д и л ж о н (*елкасини қисади*). Нима ҳам дейман!

Ҳ а к и м а. Бизнинг ҳам икки ўғлимиз етишиб келяпти.
Уларни уйлантирсак ҳовли ўзимизга ҳам торлик қилади.
Укангиз ҳовлига эгалик қияпти, сизнинг оғзингизни
совуқ уриб кетган. Жим ўтираверинг. Кўнглингиз бўш-
лигидан фойдаланиб, ҳаммаси тепангизга чиқиб ўтиради
(*йиғлаб, кетмоқчи бўлади*).

О д и л ж о н. Йўқол, кўзимга кўринма!

Ҳ а к и м а. Йўқолмайман, ўтираман! (*ўтиради.*)

О д и л ж о н. Эшакдай қайсарсан-а!

Ҳ а к и м а. Энди эшакка ҳам чиқардингизми?

О д и л ж о н. Эй Худонинг бандаси! (*Столдаги
идишдан туршак олиб.*) Мана бу туршакни оғзингга
солиб, бирпас жим ўтир! Бу ерда ҳовли-жой масаласини
эмас, дадамизни уйлантириш масаласини ҳал қияпмиз!

О л и м ж о н. Ҳамма гап уйланиш масаласидан
чиқиб келяпти. Дадамиз уйланиб фарзандли бўлсалар,
у ҳовли-жой сизга ҳам, менга ҳам насиб қилмайди.
Энг кенжа меросхўрники бўлади. Кўзингизни каттароқ
очинг!

О й д и н. Жуда унчаликка бормас. Қисқа ўйламанг!

О л и м ж о н. Сочи узун, ақли калта, сен қисқа
ўйлаяпсан. Мен узоқни кўзлаяпман, агар билсанг. Мен
девор бўлса ҳам кўчани кўра оламан.

О й д и н. Узоқни кўра билганингиздан орқангизга тепишибди-да!

О л и м ж о н. Нафсониятимга тегма!

О й д и н. Сизда ҳамият бор эканми, ака? Дадамнинг олдида уйлантирамиз, деб жилпанглаб турган эдингиз. Орқаларидан уйлантирмаймиз, деб оёқ тираб оляпсиз. Ҳаётда ҳам минг хил товланиб яшайсиз. Ўзингиздан бойроқ, юқори лавозимдаги одамларга тулкидай думингизни ликиллашиб, атрофида парвона бўласиз. Ўзингиздан паст лавозимдаги камтар одамларга шердай ташланасиз. Иложи бўлса, еб қўйишга ҳам тайёрсиз!

О л и м ж о н. Тилингни тий, ҳозир бир нима қилиб қўяман сени!

О й д и н. Тўғри гап туққанингга ҳам ёкмайди. Ачиқ бўлса ҳам гапларимни охиригача эшитинг! Туманда энг яхши ишга ўтиб олиб, атрофингизга саводсиз, тўнқаларни йиғиб, тажрибали одамларга кун бермадингиз. Ишдан қанча керакли одамларни бўшатиб юбордингиз. Сизга саводли одам керак эмас, аҳмоқ одамлар гап қайтармай ноғорангизга ўйнайверади, сиз туманимизни расвои жаҳон қилдингиз. Энди дадамизнинг ҳам ҳаётини расво қилмоқчисиз. Сизга дадамизнинг соғлиги, хотиржамлиги керак эмас. Мерос, ҳовли-жой керак. Ўтакетган худбинсиз, ака!

О л и м ж о н. Агар синглим бўлмаганингда...

О й д и н. Нима қилардингиз?

О л и м ж о н. Тилингни суғуриб олардим!

О д и л ж о н. Дадамизни уйлантирамизми, йўқми?!

О й д и н. Мен дадамнинг уйланишларига мингданминг розиман. Кўнглига ёққан аёлга уйлансинлар!

О л и м ж о н. Сенинг розилигинг билан иш битмайди, нима дедингиз, янга?!

Ҳ а к и м а (*ғўлдираб гапиради*). Акангиз оғзимга туршак солиб ғўлдиратиб қўйди-ку!

О л и м ж о н. Ўғил бола гапни ўзингиз айтинг, янга!

Ҳ а к и м а (*яна ғўлдираб гапиради*). Гапиришга рухсат берасизми?

О д и л ж о н. Гапира қол!

Ҳ а к и м а (*туршакни оғзидан олади*). Агар дадамизнинг сирини очиб, дoston қияпти, демасаларинг, бир гапни айтмоқчиман.

О д и л ж о н. Айта қол!

Ҳ а к и м а. Дадамга билдирмаслик шарти билан айтаман!

О л и м ж о н. Аччиқ ичакдек чўзмасдан гапира қолинг! (*энсаси қотади.*)

Ҳ а к и м а. Энсангиз қотмасин, ука!

О й д и н. Ҳозир ичим тарс этиб ёрилиб кетади, гапира қолинг, янгажон!

О д и л ж о н. Бўл-ей, ҳаммани сил қилиб юбординг-ку!

Ҳ а к и м а. Ана у куни дадам боғимиздаги шафтолидан бир дона еб, қорнилари оғриб қолибди. Оқ иштонларига... Менга беришга уялиб, ўзлари тоғорага солиб, ювиб ўтирибдилар.

О л и м ж о н. Шунақа денг! (*Қотиб кулади.*)

О й д и н. Гап ҳам таъсир қилмайди, бунинг юзи қотиб чарм бўлиб кетган.

О д и л ж о н. Кулма, ука! Ёшимиз ўтиб, биз ҳам дадамизнинг ёшига етсак, нима бўламиз ҳали, Худо билади.

Ҳ а к и м а. Оғизларингиздан гуллаб қўймангизлар тагин!

О л и м ж о н. Гуллаб жинни бўлибмизми!

Ҳ а к и м а. Сиздан ҳар балони кутса бўлади. Сочингиз бекорга тўкилмаган, ука!

О л и м ж о н. Нега ҳаммаларинг менга ёпишиб олдиларинг ўзи (*жаҳл билан хурмо дарахтини тепади*).

О д и л ж о н. Ука, амалдан кетиб аламзада бўлиб қолибсан. Авваллари хурмони тепсанг, дувиллаб хурмо тўкилар эди. Ишдан кетганингни сезганми, мева тугул япроғи ҳам тўкилмади-я (*кулади*).

О л и м ж о н. Кўрасизлар, мен ҳали кўп хурмоларни тўкаман! (*Хурмони яна тепади, хурмо тўкилмайди.*)

О д и л ж о н. Жазавага тушмасдан ўтир!

Ҳ а к и м а. Қиссадан-ҳисса шуки, дадамизни уйлантириш керак. Лекин туғмас аёлга уйлантириш керак!

О д и л ж о н. Унақасини қаердан топамиз?

О л и м ж о н. Танлов ўтказамиз!

О й д и н. Энди бир ками шу қолувди.

О д и л ж о н. Менимча ҳам дадамизни уйлантирсак яхши бўлади. Ўтган куни ярим тунда тўйдан қайтиб, уйдагиларни уйғотиб юбормай, деб оёқ учида ҳовлига кирдим. Дадамизнинг хонасининг чироғи ёниқ, ҳайрон бўлиб, секин деразадан мўраласам...

Ҳ а к и м а (*ҳовлиқиб*). Нима бўпти?!

О д и л ж о н. Ўл бўпти, дард бўпти. Ҳовлиқмасдан гапни эшит. Секин мўраласам...

О й д и н. Ухлаб ётгандирлар-да?!

О д и л ж о н. Шошилманглар! Секин мўраласам...

О л и м ж о н. Овқат еб ўтиргандирлар-да?!

О д и л ж о н. Бердисини эшитинглар. Секин мўраласам...

О л и м ж о н. Сиз ҳам эзиб юбордингиз-да.

Ҳ а к и м а. Ҳа-я, лўндасини гапириб қўя қолинг!

О д и л ж о н. Уйимизни тўрида осилган, ойим билан тушган расмга қараб: “Нега мени бу фоний дунёда ёлғиз ташлаб кетдинг, сенсиз энди қандай яшайман. Сенсиз

менга тириклик йўқ! Мени ҳам ўзинг билан бирга олиб кет. Бу дунёда қиладиган ишим қолмади”, деб йиғлаб ўтирибдилар. Аҳволларини кўриб, юрагим ачишиб кетди.

Ҳ а к и м а. Ростданми, дадаси?

О д и л ж о н. Сенга илгариям ёлғон гапирганмидим!

О й д и н. Ойижонимсиз дадажоним ичикиб қолибдилар.

О л и м ж о н. Дадам ёш боламиди, ичикиб?

О й д и н. Ҳаммамиз йиғилиб, иккиланиб, тортишиб мажлис қилиб ўтирсак, дадажонимиздан ажралиб қоламиз!

О д и л ж о н. Ҳаммамиз турмуш ташвишига ўралашиб, дадамизни ёлғизлатиб, унутиб қўйдик. Муштни бир жойга уриб, тезда дадамизни уйлантириб қўйиш керак!

О л и м ж о н. “Эшаккаям хинами?” деган экан ақли расолар. Мен “категорический” қаршиман!

О д и л ж о н. Сен тошюракнинг дадамизга заррачаям меҳринг йўғ-а!

О л и м ж о н. Эртага ҳаммамиз ҳам қариймиз, бу дунёга устун бўлмаймиз!

О д и л ж о н. Тўғри, ҳаммамиз ҳам ўтамиз. Лекин токи ҳаёт эканмиз, шу умри азизнинг завқидан, суруридан тўла баҳраманд бўлишимиз керак эмасми! Ойдиной!

О й д и н. Лаббай, ака!

О д и л ж о н. Дадамни уйлантириш масаласида нима ёрдам берасан?

О й д и н. Қўлимдан келган ёрдамни бераман. Сарпосурук, деясизми, кийим-кечак бўладими, неки лозиманда керак бўлса, тайёрлаб беришга ваъда бераман!

Ҳ а к и м а. Тўйни ресторанда ўтказамизми ёки кафеда?!

О л и м ж о н (*кесатиб*). Карнай-сурнай, ногора базм билан ресторанда ўтказиш керак.

О д и л ж о н. Тўйни қаерда ўтказишни дадамнинг ўзидан сўраймиз. Олимжон!

О л и м ж о н. Нима?!

О д и л ж о н. Сен қандай ёрдам берасан?

О л и м ж о н. Мен тўйни бузаман!

О й д и н. Жиннилик қилманг, ака!

О л и м ж о н. Мен жинниман, жиннилик қиламан! Уй-жойдан махрум бўлиб қолишни истамайман. Ўлган онамнинг руҳини чирқиратиб, бу хонадонга ўгай она, деган балони яқин йўлатмайман! Мени ҳаммаларинг ёмон кўрасизлар, ёмонлигимни кўрсатиб қўяман! (*Хурмо дарахтини тепиб чиқиб кетади.*)

Ҳ а к и м а. Отдан тушса ҳам, эгардан тушмайдилар-а!

О д и л ж о н. Бунга от ҳам, эгар ҳам ҳайф! Отани ота ўрнида, акани ака ўрнида, сингилни сингил ўрнида кўрмайди.

О й д и н. Ака, бирор балони бошламаса гўрга эди?!

О д и л ж о н. Эртага отамизнинг жўралари Баҳодир ака билан Муроджон акани чақириб маслаҳатлашамиз. Улар рози бўлишса, Маликабонунинг уйига совчиликка жўнатамиз.

О й д и н. Тўйни тезлаштириш керак, ака! Дадамизни уйлантириб умрларини узайтирсак, невар-эвараларининг тўйларини кўриб, дунёдан армонсиз ўтардилар.

Ҳ а к и м а. Момо келиннинг оёқлари остига ўзим пойандоз солиб, кутиб оламан.

Ой булутнинг остидан,

Ойдай келин келади.

Кун булутнинг остидан,

Кундай келин келади.

Келингиз-а келингиз,
Келинсалом олингиз.
Келинсалом олгач сўнг,
Кўрманасин берингиз.

Бешинчи кўриниш

М а л и к а б о н у айвонда белбоғ тикиб ўтирибди.

М а л и к а б о н у. Беқасам тўнлар кийиб,
Бунча мени куйдирасан.
Ҳар замонда бир қараб,
Вой, беажал ўлдирасан.

Кўҳи Қофдан келади
Шаршаранинг овозаси.
Бевафо бир ёр учун
Бўлдим жаҳон овораси.

Оқ илон, оппоқ илон,
Ойдинда ётганинг қани?
Мен ёмондан айрилиб,
Яхшини топганинг қани?

Оҳ ураман, оҳлар ураман,
Оҳларим тутгай сени.
Кўз ёшим дарё бўлиб,
Балиқлари ютгай сени.

Эшик тақиллайди.

М а л и к а б о н у. Ким экан?
О л и м ж о н. Опажон, мен Олимжонман!
М а л и к а б о н у. Ие, Олимжон, келинг! Қадамларига
ҳасанот (*эшикни очиб кутиб олади*).

О л и м ж о н. Опа, яхшимисиз? Соғ-саломат юрибсизми? Неваралар чопқиллаб юришибдими?

М а л и к а б о н у. Худога шукур. Ўзингизнинг ҳам болаларингиз катта бўляптими?

О л и м ж о н. Ҳаммаси яхши, тойчоқдай сакрашиб, ўйнаб юришибди.

М а л и к а б о н у. Қани, супага чиқиб ўтиринг. Мен чой қўйиб келай.

О л и м ж о н. Бир оғиз зарур гапим бор эди, кетаман.

М а л и к а б о н у. Қулоғим сизда.

О л и м ж о н. Нега отамни сўрамаяпсиз?

М а л и к а б о н у (*хавотирланиб*). Бояқишга нима бўлди? Касал бўлиб қолдими?

О л и м ж о н. Гижинглаган отдай юрибдилар, уйланмоқчилар!

М а л и к а б о н у. Кимга уйланыптилар?

О л и м ж о н. Талмовсираб, тарвуз ейдигандай қиласиз-а.

М а л и к а б о н у. Менинг хабарим йўқ.

О л и м ж о н. Хонзодага ўхшаб кўзингизни сузиб, қошингизни қоқиб, дадамни бошини айлантириб олиб, ўзингизни гўлликка соласиз-а!

М а л и к а б о н у. Мени хафа қияпсиз, ўғлим!

О л и м ж о н. Мен сизнинг ўғлингиз эмасман! Энди ўғлингиз бўлиб қолдимми?

М а л и к а б о н у. Нима бало, чап ёнингиз билан турдингизми?

О л и м ж о н. Чап ён билан туришга мажбур қияпсизлар!

М а л и к а б о н у. Тушунтириб гапиринг.

О л и м ж о н. Дадам сизга уйланмоқчи эканлар.

М а л и к а б о н у. Мен нима қилишим керак экан?

О л и м ж о н. Ипини узиб бўшалиб кетган қари
буқани уйингизга қўйманг.

М а л и к а б о н у. Ўша қари буқанинг боласисиз.
Ота-буқангизни занжир билан боғлаб қўйинг, айбни
менга ағдармасдан.

О л и м ж о н. Опажон, сиздан илтимос, отамдан
совчилар келса, тегмайман, деб қайтаринг!

М а л и к а б о н у. Эй Худо, бошимга қандай
ғалваларни солиб қўйдинг?!

О л и м ж о н. Отамга тегиб ёлчимайсиз, отамнинг
бод касали бор!

М а л и к а б о н у. Ўғил бўлиб, даволатмасдан нима
килиб юрибсиз?

О л и м ж о н. Даволатдик, фойдаси бўлмади.

М а л и к а б о н у. Яна нима касали бор?

О л и м ж о н. Бели оғрийди, боши оғрийди, ошқозони
касал.

М а л и к а б о н у. Ё тавба, отасининг айбини яширмас-
дан, сирини очадиган ўғилни биринчи кўришим.

О л и м ж о н. Буйраги ҳам шамоллаган.

М а л и к а б о н у. Соғ жойлари ҳам бордир?

О л и м ж о н. Ҳамма жойи касал!

М а л и к а б о н у. Пешонагинам курсин-а!

О л и м ж о н. Дадамга тегиб барака топмайсиз,
деяпман-ку!

М а л и к а б о н у. Сиз мабодо жосус-мосус эмасмисиз?

О л и м ж о н. Нега унақа деяпсиз?

М а л и к а б о н у. Майда гап, гап ташувчи, ғийбатчи
Соттига ўхшаш шпионлар аёллардан чиқар эди. Эркак-
лардан аёлмижоз шпион чиқишини биринчи кўришим.

О л и м ж о н. Тилингизга эрк берманг, кампир!

М а л и к а б о н у. Эрк берсам нима қилар эдинг?

О л и м ж о н. Замон кўтарса ўзим билар эдим.

М а л и к а б о н у. Ичингда гап қолиб кетмасин, гапир!

О л и м ж о н. Бир оёғингиз ерда, бир оёғингиз гўрда бўлиб қолибди-ю. Сизга ким кўйибди, эрга тегишни.

М а л и к а б о н у. Ҳали ҳаётдан умидим катта, болам. “Ноумид – шайтон”, дейдилар.

О л и м ж о н. Ўзингиз ҳам шайтондан тарқалган бўлсангиз керак!

М а л и к а б о н у. Шайтон ҳам сенинг олдингда ип эшолмаса керак. Отамнинг у ери касал, бу ери касал деб жар солиб юрган сенми шайтон, менми?!

О л и м ж о н. Бор гапни айтдим.

М а л и к а б о н у. Ноқобил фарзанд экансан! Қобил фарзанд ота сирларини очмасдан, айбини яширади. Отага ёмонлик тилаган бола – бола эмас! Отангизнинг бод касали бўлса, қишда сандалга ўрик ўти-нидан қилинган чўғ солиб бераман, тузалиб кетади. Ошқозонлари касал бўлса, зубтурум ўтидан чой дамлаб бераман, ошқозонларида муаммо қолмайди. Бел, буйраклари шамоллаб қолган бўлса, туя жунидан камар қилиб бераман. Тақиб юрсалар, отдай бўлиб кетади.

О л и м ж о н. Қоронғуда топишибсизлар-да!

М а л и к а б о н у. Худо хоҳласа, отангизнинг табиби ҳам, ҳабиби ҳам ўзим бўламан!

О л и м ж о н. Жуда ҳам эрсираб қолган экансиз-да?!

М а л и к а б о н у (*ўчоқбошига бориб косовни олади*). Башарангизни кўрмай, эшикни ташқарисидан ёпинг! (*Косов билан қувлайди.*)

О л и м ж о н. Қари товук! (*Эшикдан қочиб чиқиб кетади.*)

М а л и к а б о н у. Бунақа нодонларни ер ютмаганига ҳайронман (*бир оздан сўнг эшик яна тақиллайди*).

Ўша сурбет бўлса керак! (Секин эшикни очади. Фазлиддин ака кириб келади.) Мана сенга сурбет, мана сенга номард, шпион! (Косов билан савалайди.)

Фазлиддин ака. Ҳой, ҳой, Маликабону, менман! Нима қияпсиз?

Маликабону. Менга совчи қўймасдан олдин ўғилларингиз билан маслаҳатлашмайсизми? (Косовни ўчоқ бошига ташлайди.)

Фазлиддин ака. Нега бундай дейсиз?

Маликабону. Ҳозиргина бир ўғлингиз келиб, таъбимни хира қилиб кетди.

Фазлиддин ака. Менинг иккита ўғлим бор! Қайси бири экан?

Маликабону. Тепакал, қирғийбурун, тулкининг эркагига ўхшаб шумрайган ўғлингиз борми?

Фазлиддин ака. Бор, Олимжон! Кўнглим сезган эди-я!

Маликабону. Шундай ўғлим бўлса, бўғиб ўлдириб қўяр эдим!

Фазлиддин ака. Хафа бўлманг, бону, тухумларнинг ҳам баъзилари палағда бўлади-ку!

Маликабону. Оч қорним, тинч кулоғим, сизга тегмайман!

Фазлиддин ака. Ҳолвани ҳоким еб, калтакни етим ер экан-да?

Маликабону. Шундай фарзанд ўстирган сизда айб, менинг бошимни қотирманг, тегмайман!

Фазлиддин ака. Катта ўғлим, қизларим мени тушуниб, тўй тараддудида юришибди.

Қилиб тўй, сўнг бирга бўлармиз доим,
Сени кўп кўрмасин менга Худойим.

М а л и к а б о н у. Тепакал ўғлингиздан кўрқаман!
Хонзода Жамилага заҳар бериб ўлдиргандай, менга
ҳам заҳар бериб, ўлдириб қўяди. Тегмайман! (*Хўрлиги
келади.*)

Ф а з л и д д и н а к а. Гузарда бир йиғин бор экан,
шунга чақиришувди. Сиздан бир хабар олиб, тўй кунини
белгилаб кетай, деб кирган эдим. Начора, зоримиз бор,
зўримиз йўқ. Кетар жафосига битта куйлаб бериб, кўнг-
лингизни шод этиб кетай, бону!

На қилдим санга ман ёрим жамолингдан жудо қилдинг,
Бошимда гарди ғам нечун чароғи осий қилдинг.

Ҳамиша куйдириб шами фироқинг бирла жонимни,
Мени парвонаи хокистарини зери по қилдинг.

Жудолиқ айлар экансан, аё Лайливаши Ширин,
На деб аввал ўзингга мен ғарибни ошно қилдинг.

Нигоро, бори ғам бирла фақири нотавон айлаб,
“Алиф”дек қоматимни “лом-алиф” янглиғ дуто қилдинг.

Фироқинг осмонидин солиб бир барқи оламсўз,
Вужудим хирманин ўртаб адо қилдинг, адо қилдинг!

Ўшал рўзе: “Билурмусан” деб айладинг эй ёрим,
“Бале” дедим, сени суйдим, балоға мубтало қилдинг!

М а л и к а б о н у. Тошюракларни ҳам ширин
нафасингиз билан мумдек эритиб юборасиз-а, Фазлид-
дин ака!

Ф а з л и д д и н а к а. Кўнгилда дард зардоб бўлиб
кетган-да!

М а л и к а б о н у. Сизни ранжитган киши кўкар-майди!

Ф а з л и д д и н а к а. Мен ҳеч кимга ёмонлик соғинмайман, бону!

М а л и к а б о н у. Биламан! Сиз эзгулик учун, яхшилик учун яратилган фариштадек инсонсиз!

Ф а з л и д д и н а к а. “Фаришта” деб аёлларни айтишади-ку?!

М а л и к а б о н у. Сиз эркакларнинг фариштасисиз! Сиздек инсонларни кўз гавҳаридек асраб-авайлаш керак!

Ф а з л и д д и н а к а. Яшанг, бону! Менинг кўнглимни тушунганингиз учун ташаккур!

М а л и к а б о н у. “Сендан ўзгани десам, қон ютай лахта-лахта”, деган экан Зухро.

Олтинчи кўриниш

Фазлиддин аканинг ховлисида тўй
тайёргарлиги кўриляпти.

Б а ҳ о д и р а к а. Қозонни топ!

М у р о д ж о н а к а. Ўчоқни қаз!

Б а ҳ о д и р а к а. Кўчқорни сўй!

М у р о д ж о н а к а. Тез-тез, чаққон-чаққон қимирланглар! Ҳали-замон момо-келинни олиб келишади (*тўйда хизмат қилувчилар, зир югуриб хизмат қилишяпти*).

Б а ҳ о д и р а к а. Фазлиддин жўрамизнинг ҳам бағри тўлиб қоладиган бўлди!

М у р о д ж о н а к а. Маликабону билан ҳасратлашиб, дарди ёзиладиган бўлди!

О й д и н. Отамни чимилдиққа киргизамизми?

Б а ҳ о д и р а к а. Ота-бувамиздан қолган урф-одатнинг ҳаммасини қиламиз.

О й д и н. Куёвжўра ким бўлади?

Муроджон ака. Отангинг қиёматли дўстлари ўзимиз. Куёвжўра ҳам ўзимиз бўламиз-да.

Баҳодир ака. Қариганда куёвжўра қанақа бўлишини кўрсатиб қўяйлик!

Ойдин. Қариб қуйилмаганлар-ей! (*Кетади.*)

Ҳакима. Пойандозни момо-келин оёғи остига ёзсам, тортадиган одам топилармикан?

Муроджон ака. Ҳаммасини ўзимиз боппаймиз! Хавотир олма, қизим!

Ҳакима. Ёшларникини талашиб-тортишиб ёшлар олишарди. Пойандозни ким тортар экан, деб хавотирда эдим. Кўнглим жойига тушди (*кетади*).

Баҳодир ака. Одилжон!

Одилжон (*чиқиб*). Лаббай, бува!

Баҳодир ака. Куёв бўлмиш кўринмайди?

Одилжон. Уйда уялиб чиқмай ўтирибдилар.

Баҳодир ака. Чақир, уятни йиғиштириб турсин!

Одилжон. Мен чақираманми! Куёвни куёвжўралар олиб чиқсин-да!

Пўлат ака. Ўзимиз қўлтиғига кириб олиб чиқамиз!

Баҳодир ака. Олимжон!

Олимжон. (*пешонаси тиришиб чиқади*). Нима дейсиз?

Баҳодир ака. Пешонангни тириштирмасдан, қовоғингни очиб юр! Нима қиялпсан?

Олимжон. Самовар қайнатяпман!

Баҳодир ака. Ана энди ишингни топибсан. Қараб тур, таги ўчиб қолмасин!

Олимжон. Хўб (*чиқиб кетади*).

Шу пайт доирани гумбурлатиб уриб, ўрта ёш аёллар Маликабонунни ёр-ёр билан келин қилиб олиб келишади. Баҳодир ака, Муроджон ака Фазлиддин акани ўртага олиб

кутиб олишади. Одилжон, Ҳакима, Олимжон, Ойдин ҳам келинга пешвоз чиқишади.

Р а й ҳ о н о п а. Ҳай, ҳай ўлан, жон ўлан,
Ўланчи қиз, ёр-ёр.
Ўланчи қиз кўнмайди,
Ёлғончи қиз, ёр-ёр.

Ола қопга суянган-о,
Онангмиди, ёр-ёр.
Йиғламасдан кулди-ё,
Ўгаймиди, ёр-ёр.
Ўгай бўлса майли-ё,
Жон кутади, ёр-ёр.
Орқангдан истаб бориб,
Ҳузур қилади, ёр-ёр.

Аравангнинг ғилдираги
Ёриқ экан, ёр-ёр.
Куёв поччам берган қўй
Ориқ экан, ёр-ёр.

Терисини олиб беринг,
Пўстин қилсин, ёр-ёр.
Ичагини эшиб беринг,
Салла қилсин, ёр-ёр.

Почасини олиб беринг,
Чорик қилсин, ёр-ёр.

Ҳ а к и м а келиннинг оёғи остига пойандоз солади. Аёллар қий-
чув билан тортишади. Икки аёл М а л и к а б о н у н и бошлаб
чимилдикқа киргизади. Ф а з л и д д и н а к а н и жўралари
чимилдикқа бошлаб киради. Келин-куёвни чимилдикда ёлғиз
қолдириб, улар чиқиб кетишади.

Б а ҳ о д и р а к а. Бардам бўл, жўражон!

М у р о д ж о н а к а. Бахтли бўлинглар, жўра! (Кулиб
чиқиб кетишади.)

Ҳ а к и м а (*чой олиб киради*). Иссиққина чойдан ичиб ўтиринглар!

М а л и к а б о н у (*чойни олдиға олиб, уч марта қайтаради*). Чойдан ичинг! (*Ўрнидан қўзғалади*.)

Ф а з л и д д и н а к а. Ўрнингиздан турмангиз!

М а л и к а б о н у. Туролмайман! Оёғимнинг томири тортишиб қолди.

Ф а з л и д д и н а к а. Уқалаб қўяйми?

М а л и к а б о н у. Овора бўлманг!

Ф а з л и д д и н а к а. Овораси бор эканми, бону! (*Ўрнидан туриб, белини ушлайди*.) Вой, вой, вой!

М а л и к а б о н у. Ҳа, нима бўлди?

Ф а з л и д д и н а к а. Белим, белим оғриб қолди!

М а л и к а б о н у. Уқалаб қўяман!

Ф а з л и д д и н а к а. Қўйинг, ўзи ўтиб кетади!

М а л и к а б о н у. Қўлларимнинг шифобахш кучи бор (*уқалайди*). Ҳозир ўтиб кетади.

Ф а з л и д д и н а к а. Вой, вой, маза-ей! Роҳат қиялпман!

М а л и к а б о н у. Қўлим енгил, белингизнинг жонини киритади.

Ф а з л и д д и н а к а. Вой-ей, қўлингиз дард кўрмасин! (*Секин-секин бели кўтарила бошлайди*.)

М а л и к а б о н у. Қаддингиз кўтариляпти, эгилмайдиган бўлиб қолади!

Ф а з л и д д и н а к а. Айтганингиз келсин! Қўлингиз бирам майин экан. Шифобахш қўлларингиздан айланай, бону!

М а л и к а б о н у. Ҳали Фарҳоддек забардаст бўлиб кетасиз!

Ф а з л и д д и н а к а. Фарҳод деганингизга болалигим эсимга тушиб кетди, бону. 1943 йили Усмон ака Юсуповнинг саъй-ҳаракати билан Муқимий театри

курилиб ишга туширилди. Янгийўлдаги мусиқали театр Муқимий театрига кўчиб келди. Отам раҳматли театрга мусиқа раҳбари бўлиб тайинландилар. “Фарҳод ва Ширин”, “Тоҳир ва Зухро” спектакллари кўйилди. Одамлар урушнинг оғирлигига қарамай, нон емасалар ҳам театрга оқиб келарди. Мен ўшанда 8-9 ёшларда эдим. Болалигим театрда ўтгани учун спектакллари ёд билар эдим. Фарҳод ролини Абдуллажон Охунов, Абдуғафур Абдурахимов, Маҳмуджон Ғофуровлар ижро этишарди. Улар ўйнаган Фарҳод бир-бирига сира ўхшамас, такрорланмас, қуйма образлар эди, бону. Айниқса, Фарҳод билан Хисрав саҳнаси шундай ажойиб ўйналардики, томошабин ўрнидан туриб кетар, ҳаяжонланиб, завқланиб кўришарди.

Абдуғафур Абдурахимов бундай ижро этарди: *(унинг овозига ўхшатиб ижро этади.)* О сор сен, гар чопар сен, сен билурсен. Маҳмуджон Ғофуров эса мана бундай ижро этарди: *(Ғофуровнинг овозига ўхшатиб ижро этади.)* О сор сен, гар чопар сен, сен билурсен.

М а л и к а б о н у *(қарсак чалиб)*. Тасанно, қойил, илоё омон бўлинг!

Ф а з л и д д и н а к а *(илҳомланиб)*. Абдуллажон Охунов Тоҳир бўлиб, Қоработирга шундай дерди:

Ит қопар, жаллод чопар,
Солгай илонлар захрини,
Кўрсатар албатта золим
Зулми бирла қаҳрини.
Мен кетурман, сен қолурсен,
Томчи қоним, алвидо.
Мен кетурман, сен қолурсен
Зухрохоним, алвидо.

М а л и к а б о н у (*кулиб*). Ўхшатишларни ҳам қотирар экансиз.

Ф а з л и д д и н а к а. Сиз илҳом беряпсиз-да, бону!

М а л и к а б о н у. Ўтганларни эслаб, руҳини шод қиляпсиз!

Ф а з л и д д и н а к а. У азизларнинг руҳлари шод бўлсин!

М а л и к а б о н у. Менинг ҳам хотираларимни жонлантириб юбордингиз. Эсингиздами, тўгаракка қатнашиб юрган кезларимизда, “Тоҳир ва Зухро”ни репетиция қилганларимиз? Сиз Тоҳирни, мен эса Зухрони ўйнар эдим.

Ф а з л и д д и н а к а. Афсуски, қанча репетиция қилган спектаклларимиз ўйналмай қолган эди.

М а л и к а б о н у. Афсус чекманг, бугун ўша спектаклни ўйнаб, ниҳоясига етказиб қўямиз.

Ф а з л и д д и н а к а. Балли, бону!

М а л и к а б о н у (*куйлайди*):

Отмагай тонг боғ аро азминг хиромон бўлмаса,
Булбули шайдоларинг гулшанда нолон бўлмаса.

Ф а з л и д д и н а к а (*куйлайди*).

Қайдин ишқ ўтига даво айласун парвоналар.

М а л и к а б о н у.

Парпираб бағрин ёкувчи шами жонон бўлмаса.

Ф а з л и д д и н а к а. Кўнгил хуш бўлур яллаларинг тинглаганимда.

М а л и к а б о н у. Булбул куёши тун моҳитобоним эрур (*Фазлиддин аканинг елкасини силайди*).

Ф а з л и д д и н а к а. Вой-вой, жоним кириб қолди.

М а л и к а б о н у. Ана шунақа, жонингизни киритиб қўяман!

Ф а з л и д д и н а к а. Чимилдикни туширинг, ичкарига кирайлик!

М а л и к а б о н у. Ичкарида нима қиламиз?!

П а р д а

2002 йил.

АНДИШАЛИ КЕЛИНЧАК

Икки пардали комедия

Қ А Т Н А Ш У В Ч И Л А Р :

О қ о й и м – қайнона, 50 ёшда
О л м а х о н – келин, 18 ёшда
А р с л о н б е к – қайнота, 55 ёшда
Қ о п л о н б е к – ўғил, 22 ёшда
М у н и с а – қўшни аёл, 35 ёшда
Х у ш ч а қ ч а қ а ё л – қўшни аёл, 35 ёшда
Т ў й ч и н и с о – қўшни қиз, 30 ёшда
М ў м и н т о й – қўшни эркак, 30 ёшда

Биринчи парда

Ўзбекона, кенг, ораста ҳовлининг бир томонида тандир, ўчоқ. Бир томонида сут қуйиб, устига бостириб қўядиган сават, сув тўлдириб қўйилган челақлар. Уйнинг айвонига қатик солиб қўйилган сувқовоқлар осилган. Тонг ёришмасдан уйдан навнихол келинчак шошиб чиқади.

О л м а х о н. Худога шукр, хўроз қичқирмасдан турдим. Ухлаб қолишимга зиғирдаккина қолибди (*хўроз қичқиради, келинчак челақдаги сувни олиб, ҳовлига сепиб, супура бошлайди. Шу пайт боши айланиб ўтириб қолади*). Вой ўлай, менга нима бўлди? (*Кўнгли айниб эгилади*.) Ёмон нарса емаган эдим-ку, нима бўляпти (*бир оз ўтириб, туриб кетади*). Ҳовлини супурмасам балога қоламан! (*Ҳовлини супуриб бўлади. Челақка сув*

тўлдириб қўяди.) Сигиримни соғиб олай! (Оғилхонага кириб кетади.)

А р с л о н б е к. Бисмилло! *(Шошиб уйдан чиқиб келади.)*

О л м а х о н *(оғилхонадан чиқиб келади. Идишга сут солиб, саватнинг тагига бостириб қўяди).* Бугун сутни кам берибди. Гап эшитмасам гўрга эди.

А р с л о н б е к *(кириб).* Бунча вақтли туриб олдингиз, дамингизни олсангиз бўлмайдимиз?

О л м а х о н. Тонг отди-ку! *(Югуриб бориб офтобани олади.)*

А р с л о н б е к. Ўзим, овора бўлманг, келин!

О л м а х о н. Овораси бор эканми *(сув қўяди).*

А р с л о н б е к. Барака топинг, ували-жували бўлинг. Этагингиздан кўқаринг, бола-чақангизнинг ҳузурини кўринг.

О л м а х о н. Айтганингиз келсин *(сочиқ узатади).*

А р с л о н б е к. Ўғлим билан қўша қаринг *(уйга кириб кетади).*

О л м а х о н. Чой қўяй! *(Кириб кетади.)*

О қ о й и м. Вой-вой, мазам қочди! *(Инқиллаб бир-бир босиб уйдан чиқади.)*

О л м а х о н. Қайнонам, ойим турибдилар *(шошиб офтоба билан сочиқни олиб, тайёр туради).*

О қ о й и м. Вой-вой-вой, мазам бўлмаяпти! Кўз тегдими, суқ кирдимиз?! *(Ховлини айланиб чиқади. Сунурилган жойларга синчиклаб қарайди.)*

О л м а х о н. Ассалому алайкум!

О қ о й и м. Салом берманг, юзимни ҳали ювганим йўқ!

О л м а х о н. Кечирасиз!

О қ о й и м. Вой-вой, мазам йўқ! *(Юз-қўлини ювади.)*

О л м а х о н. Ассалому алайкум *(сочиқ тутати).*

О қ о й и м. Ваалайкум ассалом! Бунча серсаломсиз?
(*Артиниб сочиқни қайтаради.*)

О л м а х о н. Кечирасиз!

О қ о й и м. Сигирни соғдингизми?

О л м а х о н. Соғдим!

О қ о й и м. Молларга ўт ташладингизми?

О л м а х о н. Ташладим!

О қ о й и м. Қўйларга емиш бердингизми?

О л м а х о н. Бердим!

О қ о й и м. Товуқларга дон...

О л м а х о н. Ташладим!

О қ о й и м. Сўзимни тугатмасимдан оғзимга урманг!

О л м а х о н. Кечирасиз...

О қ о й и м. Бир хамир қориб ташланг!

О л м а х о н. Аввал чой ичмайсизларми?

О қ о й и м. Айтганимни бажаринг!

О л м а х о н. Хўп бўлади.

О қ о й и м. Вой-вой-вой, мазам бўлмаяпти!

А р с л о н б е к. Сенинг йил-ўн икки ой мазанг бўлмайди. Соғ кунинг ҳам борми?

О қ о й и м. Э-э-э, жонимга тегманг! (*Ичкарига кириб кетади.*)

А р с л о н б е к. Пешонам беш қарич-да!

О л м а х о н. Ойижоним соппа-соғлар-ку, адажон?!
(*У ҳам хонасига кириб кетади.*)

А р с л о н б е к. Бу баҳона қилади, бу маккор, айёр!

О қ о й и м. Келиннинг олдида менинг обрўйимни ерга урманг!

А р с л о н б е к. Келин олдида сен ҳам ҳадеб мазам йўқ, деб инқиллайверма!

О қ о й и м. Мазам йўқ бўлса, нима қилай?! (*Нозланади.*)

А р с л о н б е к. Мазам йўк, мазам йўк, деяверсанг, бошинг касалдан чикмайди. Соғман, десанг – соғ бўлиб, чакмоқдай бўлиб юрасан, хотин!

О қ о й и м. Э-э-э, бошимни оғритманг! Тошингизни теринг! Мазам йўк!!!

А р с л о н б е к. Ўз билганингдан қолмайсан! *(Чиқиб кетади.)*

О қ о й и м. Келин, судралмасдан чакқон-чакқон қимирланг!

О л м а х о н. Ҳозир, ойижон! *(Супра олиб чиқиб, ёяди. Ўнни олиб чиқиб, элакка солиб элайди.)*

О қ о й и м *(қўлини белига қўйиб, келинининг иш қилишини кузатиб туради)*. Элакни шапиллатиб шапиллатиб эланг!

О л м а х о н. Хўп бўлади, ойижон! *(Унни элаб бўлиб, катта товоққа сув қуяди.)*

О қ о й и м. Унни тўкмасдан, исроф қилмасдан солинг!

О л м а х о н. Тушундим! *(Эҳтиёткорлик билан унни ҳовучига олиб, товоққа солиб аралаштиради.)*

О қ о й и м. Яхшилаб аралаштиринг!

О л м а х о н. Хўп *(келин унни аралаштириб, муштлай бошлайди)*.

О қ о й и м. Нон еганмисиз? Қарсиллатиб-қарсиллатиб муштланг!

А р с л о н б е к *(чиқиб)*. Раис бувага ўхшаб, қўлингизни белингга қўйиб, ақл ўргатмасдан ўз ҳолига қўйиб бер!

О қ о й и м. Келинингизнинг ёнини олиб ёмон ўргатманг!

А р с л о н б е к. Ўзи мустақил иш қилиб ўргансинда!

О қ о й и м. Келинимиз ҳали хом, қозонга солиб, қовуриб-қовуриб пиширишим керак!

А р с л о н б е к. Келининг ҳали ёш, мундай қийин-қистовга олаверма!

О қ о й и м. Менга қаранг, аёлларнинг ишига аралашманг!

А р с л о н б е к. Оббо, бир оғиз бурнидан баланд гапириб бўлмайди! *(Чиқиб кетади.)*

О қ о й и м. Вой мазам йўқ, лоҳасман! Нима бўляпти? Тунов куни тўйда аёллар савлатимга ҳасад билан тикилиб-тикилиб қарашувди, кўз текканми?

О л м а х о н. Исириқ тутатиб юборайми, ойижон?!

О қ о й и м. Ҳа, хамирингизни муштлаб бўлиб, тутатиб киринг!

О л м а х о н. Хўп бўлади.

О қ о й и м. Имилламасдан ишларни тез-тез, чакқон қилинг! Иш қилганингизни кўзимиз илмай қолсин! Вой, мазам йўқ *(кириб кетади.)*

О л м а х о н. Хамир ҳам тез аралашмас экан! *(Терлаб-пишиб хамирни қарсиллатиб муштлайди.)*

Қ о п л о н б е к. Ухлагани ҳам қўймайсизлар-а! *(Маза қилиб керишади.)*

О л м а х о н. Узр *(секин муштлайди.)*

Қ о п л о н б е к. Маза қилиб ухлаб ётган эдим.

О л м а х о н. Кечирасиз.

Қ о п л о н б е к. Ҳечқиси йўқ, бир гал гуноҳингиздан ўтаман! Оҳ-оҳ-оҳ-оҳ, қандайин соз *(тойчоқдек сакраб, ўйноқлаб чиқиб кетади.)*

О л м а х о н. Тезроқ бўлмасам, ҳозир гап эшитиб қоламан *(хамирни муштлаб бўлиб, супрага ўраб қўяди.)*

Қ о п л о н б е к. Оҳ-оҳ-оҳ, қандай роҳат! *(Кириб келади.)*

О л м а х о н. Вой ўлай, ҳозир *(югуриб бориб сочиқни олиб, елкасига ташлаб, офтобада куёвнинг қўлига сув қўяди.)*

Қ о п л о н б е к. Асалим!

Олмахон. Секин!
 Қоплонбек. Ялаб тўймадим!
 Олмахон. Уят!
 Қоплонбек. Новвотим!
 Олмахон. Ойим эшитиб қоладилар!
 Қоплонбек. Лаблари гулгунчам!
 Олмахон. Қўйсангиз-чи!
 Қоплонбек. Хушбўй атрингдан мастман!
 Олмахон. Хушингизни йўқотиб қўйманг!
 Қоплонбек. Кўзлари юлдузим!
 Олмахон. Қошлари кундузим!
 Қоплонбек. Икки юзи нақш олма!
 Олмахон. Қизартирманг!
 Қоплонбек. Чайнаб-чайнаб еб қўйгим келар!
 Олмахон. Айниманг!
 Қоплонбек. Лабларингга лабимни босиб...
 Олмахон. Андишасиз!
 Қоплонбек. Қониб-қониб гулоб ичгим келар!
 Олмахон. Ҳозир эшитадиганимизни эшитамиз.
 Илтимос, уят сўзларни айтманг! *(Атрофга қарайди.)*
 Қоплонбек. Навнихолим!
 Олмахон. Қайрағочим!
 Қоплонбек. Мажнунтолим!
 Олмахон. Синмас терагим!
 Қоплонбек. Хипча белим!
 Олмахон. Заранг таёғим!
 Қоплонбек. Вафоли севгилим!
 Олмахон. Лафзи ҳалолим!
 Қоплонбек. Садоқатли гулим!
 Олмахон. Ориятли бегим!
 Қоплонбек. Мехри булоғим! *(Иккаласи бир-бирига маҳлиё бўлиб, тикилиб, офтобадаги сув тамом бўлганини сезишмайди.)*

О қ о й и м (*чиқиб*). Офтобанинг суви тамом бўлди!

О л м а х о н. Вой, ўлай! (*Уялиб кириб кетади.*)

О қ о й и м. Э-ҳа, булар кечаси етмагандай куппакундузи ҳам кўз сузишиб, бир-бири билан олма-анор бўлиб юришибди. Вой тавба, вой, мазам йўқ.

А р с л о н б е к (*чиқиб*). Ёш-да, ёш! Халакит берма, хотин!

О қ о й и м. Сиз нукул менга ақл ўргатасиз!

А р с л о н б е к. Ўзингда фаросат бўлмагандан кейин ўргатаман-да!

О қ о й и м. Э-э, бас килинг, мазам йўқ!

А р с л о н б е к. Э-э-э, касал! (*Чиқиб кетади.*)

О қ о й и м. Келин исирик бўлиб кетдингизми?!

О л м а х о н. Боряпман, ойижон! (*Шошиб исирик тутатиб чиқади.*)

О қ о й и м (*исирикқа ўзини тутиб*).

Ҳазорисвон, дейдилар,
Балогардон, дейдилар,
Назар-нафсни ҳайдаб,
Дардга дармон дейдилар!

О л м а х о н. Дардингизни олсин!

О қ о й и м. Бўлди, бўлди, кўп тутатманг! Нафасим бўғилиб кетди.

Қ о п л о н б е к. Қорним пиёзнинг пўстидек бўлиб кетди-ку! Чой ичамизми, йўқми?

О л м а х о н. Чой дамлаб қўйганман, ҳозир олиб чиқаман! (*Кириб кетади.*)

О қ о й и м. Совиб қолмаганми?

О л м а х о н. Йўқ, бостириб қўйганман (*югуриб-елиб, дастурхон солади, нон, қанд-қурслардан олиб чиқади*).

О қ о й и м. Чаққон-чаққон кимирланг!

А р с л о н б е к. Сен ҳам ёрдам берсанг бўлмайдимми?!

О қ о й и м. Менинг мазам йўқлигини биласиз-ку.

А р с л о н б е к. Баҳона қилма!

О қ о й и м. Баҳона қилаётганим йўқ. Келиним бўлган-дан кейин хизмат қилади-да! Келинни нимага олдим?!

А р с л о н б е к. Келин дегани чўри эмас-ку!

О қ о й и м. Чўри, чўри, чўри!

А р с л о н б е к. Ўчир, эшитиб қолса дили оғрийди.

Қ о п л о н б е к. Вой, ҳозир очимдан йиқилиб қоламан!

А р с л о н б е к. Ойингнинг мазаси йўқ экан, сен ёрдамлаш!

Қ о п л о н б е к. Тинч кўймайсиз-а, ада! *(Чиқиб кетади.)*

А р с л о н б е к. Келинга ёрдамлаш, янги хонадон, бизнинг тош-тарозимизни билмайди!

О қ о й и м. Ўзи калласини ишлатиб, ўргансин! Ёнида ён таёк бўлиб ўтирмайман!

А р с л о н б е к. Э-э-э, билганингни қил!

Қ о п л о н б е к. Ширчойимиз тайёр бўлибди! *(икки қўлида чинни косада ширчой олиб чиқади. Келин орқасидан олиб келади.)*

О л м а х о н *(секин)*. Ош бўлсин, олинглар!

А р с л о н б е к *(ичиб кўриб)*. Бай-бай, роса мазали бўлибди *(мақтаб ичади)*.

О қ о й и м. Қуруқчойни кўп солибсиз!

Қ о п л о н б е к. Менга овқат бўлса бўлди. Кўпам мазасининг фарқига бормаيمان!

О л м а х о н *(чой қуйиб, қўл учида қайнотасига узатади)*. Чой ичинг!

А р с л о н б е к. Раҳмат, қизим.

О л м а х о н. Ойижон, чой ичинг! *(Узатади.)*

О қ о й и м. Хоодай гўддаймай, эгилиб узатинг!

О л м а х о н. Кечирасиз *(эгилиб, таъзим билан узатади)*.

А р с л о н б е к. Нега ширчойингизни ичмадингиз?

О л м а х о н. Ичяпман (*секин уялиб ичади*).

О қ о й и м. Чимхўр, нон емас экансиз-ку!

Қ о п л о н б е к. Нон емаса яхши-ку, ойи. Оиламиз бюджетига фойда (*кулади*).

А р с л о н б е к. Келинни уялтириб, ейиш-ичишига тикилиб турманглар!

О қ о й и м. Нонни катта-катта тишлаб, ишниям катта-катта қилинг!

О л м а х о н. Хўп.

О қ о й и м. Тузи паст бўлибди, тузни олиб беринг!
(*Келин тузни олиб беради.*)

О л м а х о н. Мана.

О қ о й и м. Мурчни олиб беринг!

О л м а х о н. Марҳамат.

О қ о й и м. Шакарни узатиб юборинг!

А р с л о н б е к. Тавба, чўзилишга ҳам эринади-я!

О қ о й и м. Сиз аралашманг, мен келинимни тарбия-
лаяпман.

Қ о п л о н б е к. Тарбиясиз эканми?!

О қ о й и м. Сен ҳам аралашма, гап ташлама!

Қ о п л о н б е к. Гап бўлиши ҳам мумкин эмас,
тушундим.

О қ о й и м. Нимаики узатсангиз, бундан кейин таъзим қилиб узатинг, тушундингизми?!

О л м а х о н. Тушундим.

А р с л о н б е к. Ҳеч нарсa емабсиз-а.

О л м а х о н. Тўйдим! (*Бўш косаларни олиб чиқиб кетади.*)

А р с л о н б е к. Егани ҳам қўймайсан-у!

О қ о й и м. Гапимиз бир жойдан чиқсин, келинни айнитманг! (*Келин кириб келади.*)

А р с л о н б е к. Қани, дастурхонга дуо қилайлик!

О қ о й и м. Илоҳи омин, “Таомнинг ҳаққи – балонинг дафъи”, кўп берсин, мўл берсин, кетмас давлат берсин. Невара кўриш насиб қилсин! Омин, Оллоҳу акбар! *(Келин дастурхонни йиғиштира бошлайди.)*

Қ о п л о н б е к. Мен ухлайман, ҳовлида пашша учгани билинмасин!

О қ о й и м. Ухла, болам, ухла! Кулоғингдан кун кўриниб қолибди.

Қ о п л о н б е к. Юлдузлар ҳам кўриниб қолмасин! *(Кириб кетади.)*

А р с л о н б е к. Келин бечорани намуноча турткилайверасан?

О қ о й и м. Сиз аралашманг!

А р с л о н б е к. Бу ҳам бировнинг кўзига суртган боласи.

О қ о й и м. Келин бўлиб тушганига тўққиз ой бўлибди, туғиш у ёқда турсин, ҳали бўйида бўлгани йўқ!

А р с л о н б е к. Етти ойу йигирма бир кун бўлди. Кўп шошилма, нодон!

О қ о й и м. Зотини суришгирдим, битта аммаси туғмас экан. Бу келин ўшанга тортган, барибир туғмайди. Сиз мени тушунмаяпсиз. Тўй-тўйчиқларга борсам, аёллар “Келинингизни тушганига бир йил бўлди, ой-куни яқинлашдими? Қачон бешик тўйига борамиз?” деган пичингларидан бошимни кўтариб юролмайдиган бўлиб қолдим. Бўлмайди, ажратиб юбориб, бошқасини обераман!

А р с л о н б е к. Тавба, ажратиб юбориш осон экан-да?!

О қ о й и м. Турткилайверсам, жонига тегиб ўзи қочиб кетади.

А р с л о н б е к. Одамлар тўққиз ой эмас, тўққиз йиллаб кутади, бунча бесабрсан?!

О қ о й и м. Мазам йўқ! Кўзим тириклигида невара кўрсам дейман. Мениям тушунсангиз-чи!

А р с л о н б е к. Ёмонга ўлим йўқ, ҳали-бери ўлмайсан!

О қ о й и м. Омонат умрга ишониб бўладими, бугун – бор, эртага – йўқ.

А р с л о н б е к. Яхши ният қил, сабрнинг таги сарик олтин.

О қ о й и м. Шунча сабр қилдим, бошқа чидолмайман!

А р с л о н б е к. Бўлди қил, беақл!

О қ о й и м. Ҳамма ақлни йиғиштириб сизга берган!

А р с л о н б е к. Мен маҳаллага чиқиб келай. Маҳалла раиси “Маслаҳатли иш бор”, девди.

О қ о й и м. Дам олиш кунлари ҳам маҳалладан бери келмайсиз, шу билан кечкурун келсангиз керак?!

А р с л о н б е к. Сенга ўхшаб мазам йўқ, деб чўзилиб, инқиллаб ётайми? Одамларга фойдам тегса, оғирини энгил қилсам яхши-ку?!

О қ о й и м. Боринг! Вой, мазам йўқ (*кириб кетади*).

А р с л о н б е к (*эшик олдида борганда эшик тақиллайди. Келин югуриб чиқади*). Мен ўзим очаман, келин. Ким? (*Эшикни очади.*) Келинг (*келин ичкарига кириб кетади*).

М ў м и н т о й (*кириб*). Ассалому алайкум!

А р с л о н б е к. Ваалайкум ассалом, келинг, келинг.

М ў м и н т о й. Арқон борми?

А р с л о н б е к (*тушунмай*). Қанақа арқон?

М ў м и н т о й. Николай давридан қолган, узил-майдиган, чилвирдан тўқилган арқон борми?

А р с л о н б е к. Чилвирдан тўқилган арқон? Хўкиз боғламоқчимисиз?

М ў м и н т о й. Йўқ!

А р с л о н б е к. Бозорга қўй етаклаб бормоқчимисиз?

М ў м и н т о й. Айтолмайман, айтолмайман, арқон бўлса бериб туринг, илтимос!

Арслонбек. Хўп, ҳозир *(кириб кетади)*.

Мўминтой. Мени ҳеч ким тушунмайди *(йиғламсираб)*.

Арслонбек. Мана, топдим.

Мўминтой. Раҳмат *(қўлини чўзади)*.

Арслонбек. Ғалатироқ бўлиб турибсиз, биродари азиз?! *(Арқонни бермайди.)*

Мўминтой. Э-э-э, сўраманг.

Арслонбек. Ҳар қалай, нима қилишингизни айтинг, кейин арқонни бераман.

Мўминтой. Тўғриси айтимайми?

Арслонбек. Ҳақ гап тошни ёради, дейдилар. Ҳақ гапни айтинг, биродари азиз *(арқонни узатади)*.

Мўминтой *(арқонни олиб)*. Ўзимни осмоқчиман!

Арслонбек. Ҳазиллашманг *(кулади)*.

Мўминтой. Жонимдан тўйиб кетдим. Ҳазиллашаётганим йўқ.

Арслонбек. Эркакмисиз, беринг арқонни!

Мўминтой. Бу хотин ақлдан оздириб, жинни қилиб қўяй деяпти.

Арслонбек. Аёлларга ўхшаб йиғлоқи бўлманг, арқонни беринг! Бошим балога қолмасин! *(Олишиб арқонни тортиб олади. Уйдагилар югуриб чиқади.)*

Мўминтой. Ана, сиз ҳам ўзингизни ўйлаб бошингизга ғалва орттиришни истамаяпсиз!

Арслонбек. Эркак кишининг жонимдан тўйиб кетдим, ўзимни осаман, деб юриши уят!

Мўминтой. Ортиқ яшолмайман *(уйдагиларга)*. Уйга киришлар, томошабин бўлмасдан!

Арслонбек. Нима сабабдан ўзингизни осмоқчисиз?

Мўминтой *(йиғламсираб)*. Уйимнинг эшигидан бошимни суқишим билан юрагим зиркирайди.

А р с л о н б е к. Сабаби борми?

М ў м и н т о й. Хотин жонивор дийдиёсини бошлайди.

А р с л о н б е к. Нима дейди?

М ў м и н т о й. Дейдиё-дейди, картошка тугабди, дейди. Ишхонада қарз сўрамаган одамим қолмади. Ҳамма ойликкача бир-биридан қарз сўрайди. Бой бермайди. Камбағалда эса пул йўқ!

А р с л о н б е к. Тўғри (қулади).

М ў м и н т о й. Кулманг! Ялиниб-ёлвориб биттасидан қарзга пул олиб автобусга чиқиб, чиптафурушдан қочиб, бозорга тушиб, арзон картошка олай, деб бозорни тўққиз марта айланиб данакдай-данакдай картошка олиб борсам... борсам ...

А р с л о н б е к. Ҳа!!!

М ў м и н т о й. Дейдиё-дейди, гуруч тугабди, дейди. На ётганда ҳаловат бор, на турганда, на юрганда, эртаси яна қарз сўраб бозорга тушсам, гуручнинг нархи осмонда. Тозасидан ололмадим. Оқушқдан уч килогина олиб, ушққни хир чойи қилиб, уйга келиб оқушқдан мастава қилиб ичсак...

А р с л о н б е к (қулиб). Яна нима бўлди? Ишдан бўш пайтда уйда ялпайиб ётмасдан, движения қилинг, биродари азиз!

М ў м и н т о й. Худди сизга ўхшаб хотиним ҳам: “Ялпайиб, уйда ётмасдан пул топинг, болаларни дунёга келтириб қўйдингизми, боқинг, мен билмайман”, деб қолувди. Алам қилиб хотин жониворнинг қулоқ-чаккасига тортиб юборибман. Ерга ағдарилиб тушди. Хотин шўрлик чаккасидан ўт чиқиб, қарғаб-қарғаб қолди.

А р с л о н б е к. Ёмоннинг кучи япалокқа етган экан. Бекор қилибсиз.

М ў м и н т о й. Бўтадек бўзлаб-ўксиниб йиглаб қолди.

А р с л о н б е к. Аттанг, аттанг!

М ў м и н т о й. Ўзимнинг ҳам раҳмим келди, хотин жониворга. Дийдиёлардан чарчаб, алам қилиб дунё кўзимга кўринмай, ошпичоқни олиб, ўзимга урдим.

А р с л о н б е к. Астағфируллоҳ!

М ў м и н т о й. Пичоқ ўтмас экан, ўлмадим. Оғил-хонага кириб ўзимни осган эдим, арқон чириган экан, узилиб кетди, ўлмадим. Ўзимга бензин қуйиб, ёқворай, десам бензин олишга пулим етмади. Керосин топиб, ҳаммомнинг эшик-тешигини ёпиб, у дунёга пок бўлиб борай деб яхшилаб ювиниб, кўзларимни чирт юмиб, керосинни тепамдан қуйиб, азои-баданам титраб, қўлларим қалтираб гугуртни олиб ўзимга ўт қўйдим.

А р с л о н б е к. Алҳазар!

М ў м и н т о й. Ловиллаб, гуриллаб, чирсиллаб ёнишимни кутдим. Уф, керосинга сув қўшилган экан ёнмадим. Одамлар керосинсизам ёниб ётибди. Мен бўлсам ёнмадим.

А р с л о н б е к. Яхши бўлибди.

М ў м и н т о й. Чилвир арқонингизни беринг, ўзимни ўзим осиб ўлдираман!

А р с л о н б е к. Унақа куфр сўзларни айтманг. Ўлмай яхши қилибсиз!

М ў м и н т о й. Нима қилай, айтинг!

А р с л о н б е к. Эр кишининг ҳаётдан нолиб дийдиё қилиб юриши уят, уят, яна бир бор уят, биродари азиз! Ҳаракатда баракат, дейдилар. Маҳалладан ёрдам пули ажратамиз. Бўш пайтларингизда ишлаш учун иш топиб бераман.

О қ о й и м (*чиқиб*). Вой-бўй, ҳали ҳам кетмадингизми?

А р с л о н б е к. Кетяпмиз, бир масалани ҳал қилиб олдик. Бўпти, тинч ўтиринглар!

О қ о й и м. Яхши бориб келинг (улар чиқиб кетишади). Келин!

О л м а х о н. Лаббай (югуриб чиқади).

О қ о й и м. Нима қияпсиз, эрингизнинг ёнига кириб олиб, чўзилиб ётибсизми?

О л м а х о н. Йўғ-ей, бичиш-тикиш қилаётгандим.

О қ о й и м. Машичангизни айвонга олиб чиқинг, тоза ҳавода ўтириб тикасиз, билмаган жойингизни ўргатаман.

О л м а х о н. Хўп бўлади (келин уйга кириб машинасини, тикадиган нарсаларини олиб чиқади).

Х у ш ч а қ ч а қ а ё л (эшикни очиб, қотиб-қотиб кулиб кириб келади). Вой ўлмасам!

О қ о й и м (хушламай). Ҳа, кўшни, нима бўлди? Бирор жойим йиртилибдим, бунча куласиз?

О л м а х о н. Ассалому алайкум! (Оғзига туршак солиб чиқади.)

Х у ш ч а қ ч а қ а ё л. Ваалайкум ассалом! (Яна кулади.)

О қ о й и м. Тавба, жинни бўлиб қолмадингизми?

Х у ш ч а қ ч а қ а ё л. Анави кўшнимизнинг қизи эрсиз туғиб кўйибди (кулади).

О қ о й и м. Эрсиз тукқан бўлса, ачиниш ўрнига куласизми? Тавба, денг, сизнинг ҳам қизингиз бор!

Х у ш ч а қ ч а қ а ё л. Э-э-э, менинг қизимни у бети йўқларга кўшманг. Бировлар қийналса, азоб тортса, бошига кулфат тушса, айб мендами?! (Кулади.)

О қ о й и м. Келин, сиз уйга кириб, бу гапларни эшитмаганингиз маъқул (келин ичкарига кириб кетади).

Х у ш ч а қ ч а қ а ё л. Ота-онаси кўча-кўйда мажнунтолдай бошини эгиб юрибди. Ўл-а, юзи қоралар,

қиз боққунча сигир боқмайсанми, сут-қатик ичиб маза қилардиларинг! (Кулади.)

О қ о й и м. Кулманг-ей!

Х у ш ч а қ ч а қ а ё л. Кулавериб оғзим йиртик калишдек бўлиб қолди, қаранг! (Оғзини қийшайтириб кўрсатади.)

О қ о й и м. Тавба (кулимсирайди).

Х у ш ч а қ ч а қ а ё л. Кўзи “қийик” бўлса ҳам бирам ақлли, бирам кўхликкина қариқиз кўшнимиз бору...

О қ о й и м. Анави ўрисча гапирадиган қизми?

Х у ш ч а қ ч а қ а ё л. Ҳа, ўлманг, ўшанинг кулбасига эркак зоти кириб чикқанини кўрган бўлсам, кўзим ўйилсин (кулади). Тавба, деб ёкамни ушлаб айтай, кўш-нижон, не кўз билан кўрайки, қорни қаппайиб қолибди.

О қ о й и м. Йўғ-ей?!

Х у ш ч а қ ч а қ а ё л. Сизга – ёлғон, Худога – чин, тунов куни панага тортиб ҳамдардлик билдириб, гўё юрагимни пичоқ тилгандек ачиниб сўрадим.

О қ о й и м. Ўрисчани билмайсиз-ку, қандай қилиб сўрадингиз?

Х у ш ч а қ ч а қ а ё л. Амалладим. Қорнини кўрсатиб, “От кого” дедим. “Иди к чёрту” деди, қийик кўзинг тешилгур. “Кто отец”, деб қорнига туртиб сўрадим. “Какой, твой дела”, деб бурилиб кетмоқчи бўлди. Билагидан шартта ушлаб, “Ким қорнингни шардай шишириб қўйди”, дедим. “Отпусти, твар”, деди. “Отасини айтмагунингча, отпускат қилмайман”, дедим. “Отпусти нас”, деди. “Сама нас”, дедим.

О қ о й и м. “Сама нас” дегани нима?

Х у ш ч а қ ч а қ а ё л. Билмадим... Илоё, касофатинг ўзингга уриб, тиғи парронга учрагур, деб қарғадим. Менинг кўзимда ҳам, тилимда ҳам, кўринмайдиган жойларимда ҳам холим бор. Ҳар қалай, кўзим тегдими,

карғишим урдими ёки ўзининг гуноҳи ўзига урдими, билмадим. Дард тутар маҳал ўзи туғолмай тиғи парронга учрабди. Боласини қорнидан ёриб олишибди (*кулади*).

О қ о й и м. Ғалати аёлсиз-да, кулманг-ей!

Х у ш ч а қ ч а қ а ё л. Ҳозир мени кўрса, Азроилни кўргандай қочади! (*Кулади*.)

О қ о й и м. Алҳазар, алҳазар, алҳазар!

Х у ш ч а қ ч а қ а ё л. Ҳеч кимни назарига илмай, Мерседес машина миниб юрадиган муюлишдаги қўш-нимиз бор-ку?!

О қ о й и м. Ҳм, гапираверинг!

Х у ш ч а қ ч а қ а ё л. Улар кўчадан ўтиб қолишса, эрини ҳезалак, хотинини қисир, деб пана-панадан пиллатиб, жон жойига ўқ отар эдим (*кулади*). Баъзида Худойимнинг ишларига ҳам қойил қолмайман-да! Қисир деганларим, кетма-кет патиллатиб туғаверди. Мен ўзим битта қиз туғиб, қисир бўлиб қолдим (*аламли кулади*). Қўшнилариимнинг бир-бирлари билан кирди-чикдисини, олди-бердисини, хатто гаплашиб туришларини ҳам кўролмайман. Қўшнилариим мени кўрса, “ужас” кўргандай қочишади. Фақат сиз мени тушунасиз.

О қ о й и м. Биз бардошли, кўпни кўрган аёлмиз-да!

Х у ш ч а қ ч а қ а ё л. Яшанг! Қўй оғзидан чўп олмайдиган, юмшоққина қўшнимиз бор-ку!

О қ о й и м. Хўш!

Х у ш ч а қ ч а қ а ё л. Бир куни хотини айғир отдек менга ташланиб, тенг келаман, дейди. Қандай ўч олишни режалаштириб яшин тезлигида режа туздим.

О қ о й и м. Нима қилдингиз? Қанақа режа?

Х у ш ч а қ ч а қ а ё л. Бир кун ўша юмшоққина қўшним, бозорлик қилиб келганда уйида хотини йўқ эди. Бозорлигини оstonасига қўйиб, қўшнилариимдан калит сўрагани кетди, мен фурсатдан фойдаланиб,

“кўринмас одам”дек ҳаракат қилиб, бозорликларини олиб, ахлат яшикка ташлаб юбордим (*кулади*).

О қ о й и м. Увол қилибсиз-а!

Х у ш ч а қ ч а қ а ё л. Ажаб қилибман, ўчимни олганимдан ичимдаги чаёнларим роҳатланиб, ўша куни мазза қилиб ухладим. Эрталаб турсам, эшик тақиллади. Очиб қарасам, ўша юмшоққина кўшним бир уриб, кўзимни кўкартириб қўйди, кўлгинанг сингур! Судга бериб қаматиб юбордим. Айғирнинг хотини турмага тугунча ташиб юрибди (*кулади*).

О қ о й и м. Бекор қилибсиз, кўшни, одам-одамга ғанимат, беш кунлик дунёда одамнинг дилини оғритмаслик керак.

Х у ш ч а қ ч а қ а ё л. Мен одамларга қитмирлик қилмасам туролмайман. Ичимдаги ҳасад чаёнлари ухлатмайди.

О қ о й и м. Уч-тўрт кун кўринмай қолдингиз?

Х у ш ч а қ ч а қ а ё л. Шаҳардаги синглимникига бориб келдим.

О қ о й и м. Маҳалла сув қуйгандек жим-жит бўлиб қолувди.

Х у ш ч а қ ч а қ а ё л. Ана шунақа, бир кун бўлмасам, ўрним билиниб, маҳалла хувиллаб қолади. Ҳар кимнинг ўз ўрни бўлиши керак.

О қ о й и м. Худонинг ўзи инсоф берсин!

Х у ш ч а қ ч а қ а ё л. Айтгандек, кўшни, қизимнинг кўйлаги битдими? Касалхонадан чиқишига янги кўйлак тиктириб қўяй, дедим-да.

О қ о й и м. Ҳа, айтгандек, қизингиз тузалиб қолдими?

Х у ш ч а қ ч а қ а ё л. Қаёқда дейсиз, кейинги вақтда бошим касалхонадан чиқмай қолди. Дўхтирлар қанча текширмасин, касалини аниқлай олмаяпти. Ҳайронман, Худога хуш келмайдиган нима иш қилган эканман?!

О қ о й и м. Бир гапни сизга оғир ботса ҳам айтаман. Одамларни ғийбат қилишни йиғиштиринг. Ота-онанинг гуноҳи болага уради, деган гап бор. Буни қайтар дунё, дейдилар, бировга қилган яхшилигингиз ҳам, ёмонлигингиз ҳам ўзингизга қайтади.

Х у ш ч а қ ч а қ а ё л. Келинингиз оғзига нима солиб олган? Ҳалидан бери сигирдай кавш қайтаради.

О қ о й и м. Билмадим... *(келинига қарайди, келини кўйлакни олиб келади)*.

Х у ш ч а қ ч а қ а ё л. Мана, келинпошша, пулини олинг!

О л м а х о н. Ойижонимга беринг.

О қ о й и м. Вой, мен бирор марта пулингизни олиб юрувдимми, ўзингизга буюрсин, келин.

Х у ш ч а қ ч а қ а ё л. Майли, мен кетдим. Янгилари бўлса, яна чиқарман *(кулиб чиқиб кетади)*.

О қ о й и м. Қанча берибди?

О л м а х о н. Уч минг сўм!

О қ о й и м. Вой, ростми? Пулни менга беринг. Сиз йўқотиб кўясиз *(кириб кетади)*.

Иккинчи парда

Биринчи пардадаги сахна. Келин пишган нонларни тандирдан уза бошлайди. Нонларни узиб саватга солади. Қайнона деразадан келинини кузатиб туради. Иккита нонни алоҳида олиб, у ёқ-бу ёққа аланглаб, бошидан рўмолини олиб, унга нонларни ўраб, қўлтиғига қистиради.

О қ о й и м *(югуриб чиқиб)*. Ҳм, бу нима қилиқ?

О л м а х о н. Нима қилдим? *(қўрқиб қалтирайди)*.

О қ о й и м *(айёрлик билан)*. Ўғлим, сизни бирам ақлли, бирам ширин тил, бирам зўр ўйнайди, деб мақтайди.

О л м а х о н. Ойижон, уялтирманг!

О қ о й и м. Айниқса ўйин тушганида Рўшана Султонова кўлига сув куёлмайди, деб мақтайди.

О л м а х о н. Ўғлингиз хамирдай ошириб юборибдилар.

О қ о й и м (*қатъий оҳангда*). Жоним, келинг, ўйнанг!

О л м а х о н. Ҳозир нонни уйга қўйиб чиқай, ойижон.

О қ о й и м. Ўйнанг, деяпман! (*Буйруқ беради.*)

О л м а х о н. Мусикасиз қандай ўйнайман?

О қ о й и м. Менинг мусикамга ўйнайсиз, ўзим лапар айтиб тураман!

Келинжоним нон ёпади,

Пишган нони йўқолади.

Вой дод-ей, оҳ во-ей, алам-ей!

О л м а х о н (*қўлтиғини қисиб, иложсиз ўйнайди*).

Сони бор-у саноғи йўқ,

Нони бор-у қаймоғи йўқ.

Вой дод-ей, оҳ во-ей, алам-ей!

О қ о й и м. Келинжоним писиб ўйнар,

Қўлтиғини қисиб ўйнар.

Вой дод-ей, оҳ во-ей, алам-ей!

О л м а х о н. Қисмаганга қўймайдилар,

Менинг ҳолим билмайдилар.

Вой дод-ей, оҳ во-ей, алам-ей!

О қ о й и м. Қанотингиз очиб ўйнанг,

Бекитганни сочиб ўйнанг,

Вой дод-ей, оҳ во-ей, алам-ей!

Келинчак кўлини кўтарганда қўлтиғидаги
нон тушиб кетади.

О қ о й и м. Вой, увол бўлади-я! (*Нонни олиб кўзига суртади.*) Нонни бекитиб қўйганим йўқ-ку. Ҳамманинг

олдида истаган пайтда хоҳлаганингизча есангиз бўлмайдими?

О л м а х о н. Кечирасиз, ойижон, сизнинг, адажонимнинг олдида хўриллатиб чой ичишга, чапиллатиб овқат ейишга андиша қиламан. Нонни уйимга олиб кириб қўйиб, кўнглим тусаган пайтда емокчи эдим (*йиглаб кириб кетади*).

А р с л о н б е к (*кириб*). Овозинг қаттиқ чиқяпти, хотин. Яна нима бўлди?!

О қ о й и м. Келинингизнинг кўли эгри экан!

А р с л о н б е к. Йўғ-ей! Ваҳима қилмасдан гапир, нима бўлди?!

О қ о й и м. Нон ўғирлаб, ўз хонасига олиб кириб кетаётганда қўлга туширдим.

А р с л о н б е к Қойилман, жуда катта жиноий ишни очибсан (*кулади*).

О қ о й и м. Кулманг! Жон дадаси, ўғрилигини баҳона қилиб, жавобини бериб юборайлик!

А р с л о н б е к. Номаякул бузоқнинг гўштини ебсан. Агар яна шу гапни такрорлайдиган бўлсанг, мендан кўрадиганингни кўрасан.

О қ о й и м. Эркатоёй ўғлингиз “Ўламан саттор, шу қизни олиб бермасанглар – Мажнундай бош олиб чиқиб кетаман”, деб оёғини тираб олди. Сиз бўлсангиз, раъйига қарадингиз.

А р с л о н б е к. Раъйига қарши борсак, эрта бир кун биздан гина қилиб юрарди. Армон қилиб юрарди, хотин!

О қ о й и м. Мен кўшнимизнинг оёқ-қўли чакқонгина, кош-кўзлари попукдай, бўй-басти келишган қизини олиб бермокчи эдим. Қизингизни ўзим келин қиламан, деб онасига ваъда қилиб ҳам қўйган эдим. Ота-бола менинг гапимни бир тийинга олмадинглар. Ана оқибати, келинимиз ўғри чиқди.

А р с л о н б е к. Майда гапларга ўралашиб, ўзинг ҳам майдалашиб кетибсан.

О қ о й и м. Ҳовлини тоза супурмайди, сигирни чала соғади, нон ёпганда куйдириб қўяди, пала-партиш ишларидан ҳечам кўнглим тўлмаяпти-да.

А р с л о н б е к. Келин – ёш ниҳолдек гап, бошқа хонадондан ҳовлимизга кўчириб ўтқаздик. Яхши гап билан томирига сув қуйсанг, тагини юмшатсанг, униб-ўсади. Туп қўйиб, палак ёзади. Тилингдан заҳар томиб турса, нима кутиш мумкин? Адойи тамом бўлади-да.

О қ о й и м. Ўргатдим, тарбияладим, бўлмаяпти. Гапни гапир уққанга, жонни жонга суққанга, дейдилар.

А р с л о н б е к. Яхши гап билан илон инидан, ёмон гап билан мусулмон динидан чиқади, дейдилар. Маҳаллада яхши гап билан қанчадан-қанча оилаларни асраб қоляпман. Арзимаган сабаб билан келинни ҳайдаб юборсак, маҳаллада нима деган одам бўламиз?!

О қ о й и м. Сиз ўз обрўйингизни ўйлаяпсиз.

А р с л о н б е к. Ўзимнинг эмас, оиламиз шаънини, ўғлимизнинг тақдирини ўйлаяпман. Уларнинг ҳали омон бўлган инини бузиб қўймайлик, деяпман!

О қ о й и м. Бирам доносиз-ей...

А р с л о н б е к. Оилада эркак устун бўлиши керак. Эркак устун бўлмаса, оила аталмиш кўрғон кулаб тушади.

О қ о й и м. Бошимни қотириб, нега қайтиб келдингиз?!

А р с л о н б е к. Столимда ёрдам пулига муҳтож оилаларнинг рўйхати қолиб кетибди (*қириб кетади*).

О қ о й и м (*ўзига*). Менинг гапимни доим номаъқулга чиқаради.

А р с л о н б е к (*қайтиб чиқади*). Майда гапни кўпайтирма. Шу пайтгача оилада менинг гапим қонун

бўлиб келган, бундан кейин ҳам шундай бўлиб қолади
(чиқиб кетади).

О қ о й и м. Қонунингизни бузаман! Уф, мени ҳеч
ким тушунмайди. Невара кўргим келяпти, ахир!

Т ў й ч и н и с о (кириб). Опа, опажон уйдасизсиз?!

О қ о й и м. Келинг, Тўйчинисо, келинг!

Т ў й ч и н и с о. Тўйларга боришни яхши кўришим-
ни билиб, Сунбула отимни Тўйчинисо қўйиб олдингизми?!

О қ о й и м. Тўйга бориш яхши, азадан худо асрасин!

Т ў й ч и н и с о. Шунинг учун одамларнинг яхши
кунига янги кўйлак тиктириб байрамга боргандай бо-
ришни яхши кўраман. Юртимизда фақат тўй бўлсин,
сўйганлари думбалари катта қўй бўлсин. Келинингиз
қўчқордек ўғил туғиб бериб, сизнинг хонадонингизда
ҳам тўй бўлсин! Ноз-неъматлардан бўкиб-бўкиб ейиш
насиб этсин! Омин! (Юзига фотиҳа тортади.)

О қ о й и м. Айтганингиз келсин!

Т ў й ч и н и с о. Менинг ниятим холис, айтганим
келади.

О қ о й и м. Хуш келибсиз!

Т ў й ч и н и с о. Гапни чўзмасдан лўндасини
айтсам, жоним садаға, энг яқин қариндошим, яъни ўғай
аммажонимнинг катта қизининг қудасининг кичкина
синглисининг овсини бешик тўй қилаётган экан.

О қ о й и м (кулади). Яқин қариндош экан!

Т ў й ч и н и с о. Ҳа, келинингиз атласдан гулини
гулига, тароғини тароғига тўғрилаб, бир кўйлак тикиб
берсин, тўйда кўрган қиз-жувонлар куйиб ўлсин!

О қ о й и м. Тўйга таклиф қилишдими ёки ...

Т ў й ч и н и с о. Тўйники тўполон, дейдилар. Эсидан
чиқиб қолгандирман, деб, айтса-айтмаса тутун чиққан
жойга боравераман. Баъзи одамларга ўхшаб гиначи,
бемехр эмасман-да, оқибатлиман-да, садағангиз кетай!

О қ о й и м. Ҳа, ҳозир кўпчиликда меҳр-оқибат қолмади. Бир-биридан баланд, томдан тушмайди. Иложи бўлса, бир-бирини эзиб-янчиб ўтишса.

Т ў й ч и н и с о. Шунинг учун мен баҳоли қудрат савоб бўлар, деб меҳр-оқибат, яхшилик уруғини экиб юрибман!

О қ о й и м. Уларнинг уруғини қаердан оляпсиз?!

Т ў й ч и н и с о. Кўҳи Қофдан олиб келаман, у уруғларни топиш қийин, садағангиз кетай (*кулади*). Анави куни бир узоқ энг яқин қариндошимникига тўйга бордим. Дастурхонда одамнинг жонидан бошқа ҳамма нарсаси бор. Анқо деган қуш тухумининг қовурилганидан, дейсизми, нима десангиз бор.

О қ о й и м. Қанақа бўлар экан?!

Т ў й ч и н и с о. Вой бирам мазали, бирам маза, таъми оғзимда қолди. Ҳали ҳам эсласам, оғзимдан мазаси келади. Мазаси... мазаси ниманинг мазасига ўхшайди-я, эслолмаяпман.

О қ о й и м. Қўяверинг, эслаб қийналиб ўтирманг! Кейин нима бўлди?

Т ў й ч и н и с о. Ҳофизу қўшиқчилар кетма-кет келишяпти. Қимматбаҳо товарга навбатга тургандай туришибди. Бир маҳал даврага бир-бир босиб, қўшиқчиларнинг пири кириб келди. Бошига марғилон дўпписини қийшайтириб кийиб олган, юзларидан нур ёғилиб турган, қўшиқчиларнинг ҳаммаси маршалини кўриб қолган аскарлардай сакраб ўрнидан турган, қўшиқчиларнинг баъзилари тугун-тақасини кўтариб, тўйдан чиқиб кетган, бир тўй бўлди, зўр тўй бўлди. Ҳофиз бир айтишда 2 соат қўшиқ қуйлади.

О қ о й и м. Фонограмма бўлдимиз ё жонли ижро?..

Т ў й ч и н и с о. Жонли! Шер ака фақат жонли ижро этиб, одамларни жонини киритади. “Тулбадан”ни айтиб,

гулбадан қиз-жувонларнинг юрагини эритиб юборди. Мен ҳам ўйнадим, бирам ўйнадим. Юрагимнинг ғуборлари чиқиб кетди (*ўйнаб кўрсатади*). Гулбадан, гул ҳам ўзинг, ноз ҳам ўзинг, деб юраккинамни сув қилиб эритиб юборди. Пул деганингиз тутдай ёғилди. Тўйхонадаги пулларни супуриб-сидириб, ҳаммасини олиб кетди. Юзлари ойдаккина, қош-кўзлари попуқкина, ёноғидаги холлари ўзига ярашган Илҳомжон даврага тушиши билан файз кириб кетди. Ўзи кичкинагина бўлса ҳам нағмалари ўзига бирам ярашади бу асал боланинг. Кўлларини силкитиб-силкитиб ўйнашлари, ширин-ширин жилмайишлари, қошларини сирли чи-миришлари одамни тамом қилди. Жонингизга жон бўлайин, жонларга дармоним отам, деб тўйхонадаги отахонларнинг елкасига бошини қўйиб, етим кўзидек бўзлашлари, Онажонинг рози қил, онажонинг рози қил, деб онахонларнинг кўксига бошини қўйиб, тавалло қи-лишларини айтмайсизми.

О қ о й и м. Хозир ёшларга насихат қилса, сиркаси сув кўтармайди. Ёшлар қариларга ақл ўргатапти. Замон-нинг озгани, отдан эшак ўзгани шу бўлади.

Т ў й ч и н и с о. Бир маҳал ҳамманг ўйнайсан, ўйнай-сан, ўйнамаганингга қўймайман, деб Шаҳзод даврага кириб келди. Савлатидан тоғни урса талқон қиладиган йигитга ўхшайди-ю, овози 14 ёшли қизларникидай бирам майин. Ҳайратдан ёкамни ушладим. Яқинидан биринчи кўришим, икки юзи кип-қизил (*иккаласи қотиб кулади*). Дастурхондаги ноз-неъматлардан бўкиб еб, ўйнаб-ўйнаб, қариндошимизникида маза қилиб келдим.

О қ о й и м. Жонингиз соғ бўлсин!

Т ў й ч и н и с о. Майли, мен борай (*чиқиб кетади*).

О қ о й и м. Чиқиб туринг! (*Ўз-ўзига.*) Тушунмадим?!

Т ў й ч и н и с о. Вой эсим курсин, гап сотиб атласни бериш эсимдан чиқибди. Эртагача тикиб берсин, садағангиз кетай! (*Атласни узатади, кейин чиқиб кетади.*)

О қ о й и м. Бу дунёда ҳар хил одам бор-да (*эшик тақиллайди*). Оббо, бу хотиннинг яна нимаси эсдан чиқди. Ким? Эшик очик, кираверинг!

М у н и с а. Ассалому алайкум!

О қ о й и м. Ваалайкум ассалом. Келинг, келинг, айланай!

М у н и с а. Келинингиз чеварлигини эшитиб, мана буни тикиб берсин, деб келган эдим (*йиртиқ шимни кўрсатади*).

О қ о й и м. Яна ичиб келдими?!

М у н и с а. Ҳм, ичиб маст бўлиб, кўчада йиқилиб, шимни йиртиб келибдилар. Пешонасига битган битта шими бор эди. Кўчага чиқолмай ўтирибдилар.

О қ о й и м. Қош-қовокларингиз кўкариб кетибди?

М у н и с а. Қўллари омон бўлсин, бироз туртиб юбордилар.

О қ о й и м. Бироз туртгани шу бўлса, ургани қандай бўлар экан?!

М у н и с а. Э-э-э, сўраманг, уйнинг гапини кўчага олиб чиқиш аёл кишига уят!

О қ о й и м. Адойи тамом бўлибсиз-ку?!

М у н и с а (*йиглаб*). Ортиқ чидолмайман, оиламнинг сирини яшириб, ортиқ чидолмайман. Бир ёрилсам, ёрилай!

О қ о й и м. Ёрилинг, енгил тортасиз.

М у н и с а (*йиглаб ҳиргойи қилади*):

Оҳ, урарман, оҳ урарман, оҳларим тутгай сени,
Кўз ёшим дарё бўлиб, балиқлари ютгай сени.

Кўхи Қофдан келади шаршаранинг овозаси,
Бевафо бир ёр учун бўлдим жаҳон овораси.

О қ о й и м. Овозингизга жоним садқа, Замира
Суюнованинг ипакдек, майин овозига ўхшайди-я!

М у н и с а. Оҳ менинг қилдай-қилдай қирқ жоним-а!
Оҳ десам, димоғимдан аччиқ тутун, воҳ десам, ичимдан
олов чиқиб, оламни куйдиради. Ҳа, мени суйганларга,
ортимдан чопганларга қиё боқмадим. Қиё боқиб,
ўзим топиб текканим... Алпомишдек қадди-бастига
боқиб, истараси иссиқ юзлари ҳушимни олиб, “бекам,
бекам” деган ширин сўзларига учиб, бағрига япроқдек
тўкилдим. Шоирамиз Ҳалима опам айтганларидек,
ўзим ўчоққа ўтин солиб, косов бўлиб, оловини пуфлаб
ёқиб пиширган ошимни ўзим маза қилиб еб ётибман.

О қ о й и м. Мазали бўлибдими?

М у н и с а. Сўраманг, бегим гулобдан нўш этиб,
хурмачаларидан ошиб кетган куни ҳар хил махлуқотлар
қиёфасига кириб келадилар. Бир куни эшикни очсам,
маймун қиёфасида кириб келдилар. Уйга отилиб кириб,
гоҳ стулнинг устига, гоҳ столнинг устига, гоҳ диваннинг
устига мана бундай, мана бундай сакраб (*маймундек
сакраб, қилиқларини кўрсатади*) нағма кўрсатдилар.

О қ о й и м. Ўзингиз ҳам қотириб ўхшатдингиз-да,
маймуннинг ўзи бўлдингиз.

М у н и с а. Отасининг маймунсимон ўйинларини
кўриб болаларим қурбақадай бакрайиб қолишади. Икки
ўғлим билан маймунсимон, одамсимон мавжудотни
зўрға ушлаб каравотга боғлаб ухлатдик. Эрталаб кал-
ласи жойига келиб, кеча андаккина ичиб келиб, сизга
озор берганга ўхшайдурман, узр, бекам, дейдилар кош-
қовоғимга қараб. Ичмасалар, дуппа-дуруст одам, мулла
минган эшакдай мулойим бўлиб қоладилар.

О қ о й и м. Хунари ичида бўлар экан-да, бу мулойим эрингизнинг?!

М у н и с а. Арокхўр дадаларингни кечиринглар, деб қизларини “фариштам”, ўғилларини “пахлавоним” деб бағриларига босиб эркалайдилар. Қилган ишларидан пушаймон бўлиб, ҳафта-ўн кун уйдан чиқмай ўтирадилар.

О қ о й и м. Сўнгги пушаймон – ўзингга душман, дейдилар.

М у н и с а. Фалокат босиб, мен беҳабар қолибман. Бир куни уйдан арқонни узиб чиқиб кетибдилар. Алламаҳал эшик кўнғироғи жиринглайди. Эшикни очсам, қизил қонга беланган эримни иккита ёш йигит қўлтиғидан ушлаб турибди. Афти-ангорини кўриб, кўркқанимдан оёғимнинг учидан кирган қалтироқ иягимдан шақиллаб чиқиб кетди.

Такси пули беринг, опа. Биз олиб келмасак Эски шаҳарда музлаб қолар эдилар, дейишди улар.

Нима қилай, эримни пул бериб олиб қолдим. Эрта-лабгача кўнгли ағдарилиб, ўзларини бураб-бураб сўкиб, энди ичсам, ҳар бало бўлай, деб қасам ичиб чиқдилар. Мен шўрлик, бегим ҳар гал ўкириб қайт қилганларида ичак-чавоғи ағдарилиб, ичаклари чаппа бўлиб қоладими, деб кўрқаман. Гоҳо ичсалар, усти-боши йиртиқ масхарабозларга ўхшаб кириб келадилар. Хурмача қилиқлар қилиб, ҳаммамизни кулдирадилар. Болаларимиз билан кулавериб, ичакларимиз буралиб қолади.

О қ о й и м. Қанақа қилиқлар қиладилар?!

М у н и с а. Кўринг! *(Костюмни кияди, шляпани бошга илади, тандирдан қорақуя олиб мўйлов қилади. Чарли Чаплин бўлиб олади. Чарли Чаплин қилиқларини қилиб кўрсатади. Келинчак деразадан томоша қилиб туради.)*

О қ о й и м. Қойил, баракалла, сизда ҳам талант бор экан-ку!

М у н и с а. Баъзан Раж Капур бўладилар (*тандирни олдидан таёқни олиб “Дайди” фильмидан “Авараму” қўшиғи янграйди*).

О қ о й и м. Вой, барака топинг, маза қилдим (*қарсақ чалади*).

М у н и с а. Масхарабозлик томошаси тугагандан сўнг ётоқхонамизга кириб ётадилар. Мен ёнларига ётмоқчи бўлсам, туринг бекам, деворни суринг, дейдилар.

О қ о й и м. Вой, шунақа дейдими?!

М у н и с а. Ҳа, ишонмаяпсизми?

О қ о й и м. Тушунмадим, деворни қандай сурасиз?

М у н и с а (*деворни итариб кўрсатади*). Мана бундай қилиб сураман!

О қ о й и м. Вой тавба, бунақасига биринчи дуч келишим!

М у н и с а. Эримнинг муборак оғизларидан чиққан буйрукни бажариб, эрталабгача девор суриб чиқаман. Оёқ-кўлларимда дармон қолмай ўтирмоқчи бўлсам: “Туринг ўрнингиздан, деворни суринг, бекам!” дейдилар.

О қ о й и м. У гўрсўхтангиз кўзини очиб ухлайдими?!

М у н и с а. Бир кўзлари юмуқ, бир кўзлари очик ухлайдилар.

О қ о й и м. Шўргинангиз курсин-а!

М у н и с а. Суряпман-ку, бегим, дейман. Қаттикроқ суринг, бекам, дейдилар. Қаттикроқ сурсам, том ағда-рилиб, бошимизга тушмайдими, бегим, дейман.

Босса-боссин, айтганимни қилинг, дейди.

Айтганингиз мен учун қонун, бегим, деб эрталабгача девор суриб чиқаман.

О қ о й и м. Шундай эр билан яшагандан кўра, махлуқ билан яшасангиз бўлмайдими?

М у н и с а. Нима қилай, ёмонимдан орттирган учта фарзандим бор. Уларни тирик етим қилишдан кўрқаман. Эридан ажралибди, деган гап-сўздан андиша қиламан. Эрсиз хотин, деган тавқи лаънатдан ор қиламан.

О қ о й и м. Ақлингизга балли!

М у н и с а. Эрни эр қиладиган ҳам, қаро ер қиладиган ҳам хотин, дейдилар. Бир куни қаро ер эмас, эр бўлиб қолар, деб чидаб-чидаб яшаяпман.

О қ о й и м. Сабр-қаноатингизга балли!

М у н и с а. Мана шунақа эрлар бор. Сиз бўлсангиз топармон-тутармон эрингизни қадрига етмайсиз. Нукул “мазам йўқ, мазам йўқ” деб эрингизни ҳам қон қилиб юборасиз (*туради*). Келинингиз шу шимни тикиб берсин (*шимни узатади*).

О қ о й и м. Ҳозир тиктириб чиқариб юбораман.

М у н и с а. Арзимаса ҳам атаганимни олиб чиққан эдим (*пул узатади*).

О қ о й и м. Одамни уялтирманг, арзимаган ишга келиним пул олмайди. Керак эмас.

М у н и с а. Айтмоқчи, кўшни, анови тили билан юрадиган ғийбатчи бор-у, ўша сизнинг келинингизни очофат, ебтўймас экан, деб бутун маҳаллага гап тарқатяпти (*чиқиб кетади*).

О қ о й и м (*бақариб*). Шарманда бўлдим, шарманда! (*Тиззасига шатиллатиб бақиради. Уйқусираб ўғли чиқади.*)

Қ о п л о н б е к (*кўзларини уқалаб*). Нима бўлди, ойи?

О қ о й и м. Дард бўлди, бало бўлди.

Қ о п л о н б е к. Секинроқ гапиринг, ойижон. Овозингизни кўшни маҳалладагилар эшитишяпти.

О қ о й и м. Менинг овозимдан ор қияпсанми?!

Қ о п л о н б е к. Ҳар қалай, уят бўлади, ойи!

О қ о й и м. Ор қилсанг, уят бўлса, хотинингнинг хурмача қилиқларини йиғиштириб ол!

Қ о п л о н б е к. Нима қилибди? Очикроқ гапиринг, ойижон!

О қ о й и м. Ўзидан сўра.

Қ о п л о н б е к. Нима қилдингиз?!

О қ о й и м. Сизлаб бошингга чиқариб олма, сенлаб гапир! Эр киши хотинини сизламайди.

Қ о п л о н б е к. Нима қил... қилдинг?

О л м а х о н. Ҳеч нарса қилмадим.

О қ о й и м. Яна нима қилишингиз керак-а?! Ғийбатчи аёл олдида шарманда қилдингиз-ку! Дастурхонни бошида ҳеч нарса емайсиз.

Қ о п л о н б е к. Уялади-да, ойи.

О қ о й и м. Хотинингнинг тарафини олма!

Қ о п л о н б е к. Хўп, хўп.

О қ о й и м. Эрталабдан-кечгача оғзингиз тинмаса. Нима, мен нон бермаяпманми, ош бермаяпманми? Қилиқларингизга чидаб юрувдим. Бегоналарнинг олдида ҳам уялмасдан кавшаниб юрибсиз. Улар қайнонаси нон бермас экан, дейишади. Овқат бермасдан уйга қамаб қўяр экан, дейишади. Отим ёмонга чикди, шарманда бўлдим, шарманда!

Қ о п л о н б е к. Ойижон, бўлди, уйга кириб, бақирманг!

О л м а х о н. Кечиринг, ойижон, кечиринг.

О қ о й и м. Буни кечириб бўлмайди, энди нима қиламан?! Маҳаллада “энг намунали оила” деган номга эга бўлган эдик. Келиннинг қадами “хосиятли” бўлиб, шарманда бўлдик! Кетинг! *(Уйга кириб кетади)*.

Қ о п л о н б е к. Нима егингиз келса, уйга кириб, ҳеч кимга кўрсатмасдан есангиз бўлмайдами?!

О л м а х о н. Тонг сахардан тураман, хайҳотдек ҳовлини сув сепиб супураман, сигир соғаман, қўй-

эчкиларга емиш бераман, кир юваман, кош қорайгунча куртдай ғимир-ғимир, қимир-қимир қилиб, тинка-мадорим куриб, чала ўлган илондек чўзилиб қоламан. Сиз бўлсангиз, узун тунлар уйку бермай муҳаббат дарсидан сабоқ берасиз (*йигламсираб*).

Қ о п л о н б е к. Ёшликда муҳаббат китоблари ўқилади-да!

О л м а х о н. Яна тонгда тураман, яна ўша-ўша “Эски хаммом, эски тос”. Дастурхон атрофида, ойим билан адамнинг олдиларида чалп-чулп қилиб ўтиришга андиша қиламан! Кўнглим озган пайтида уларга сездирмай майизми, туршакми оғзимга солиб шимиб юраман.

Қ о п л о н б е к. Кўрдингизми?! Андиша қилмасдан, катта-катта енг. Уялмасдан, кўнглингиз тусаган нарсани айтинг, олиб келиб бераман.

О л м а х о н. Хўп! (*Кўнгли айниб, ҳовлини четига қараб югуриб кетади.*)

Қ о п л о н б е к (*орқасидан боради*). Нима бўлди, жоним?!

О л м а х о н. Билмадим, эрталабдан кўнглим айнийди. Ҳеч нарса егим келмаяпти.

О қ о й и м (*чиқиб*). Ҳм, эру хотин икковинг ҳовлининг у четига бориб олиб, менинг гўримга ғишт қалаяпсизларми?!

Қ о п л о н б е к. Қўйсангиз-чи, ойи.

О қ о й и м. Хотинчангиз менинг устимдан арз қияптиларми?!

Қ о п л о н б е к. Йўқ...

О қ о й и м. Вой, ҳали хотинчангизнинг тиллари чиқиб қоптими?!

Қ о п л о н б е к. Энди, гапиради-да, ойижон!

О қ о й и м. Вой, менга тили бир қарич келин керак эмас. Қани, тугун-терсагингизни кўтаринг, уйингизга марш!

Қоплонбек. “Марш”, деганингиз нимаси?

Оқойим. “Уйингизга жўнанг”, деганим!

Қоплонбек. Бир оғиз гапга уйига жўнатиб юборасизми, ойижон?!

Оқойим. Бир оғиздан кейин икки оғиз бўлади, кейин уч оғиз бўлади, кейин бошимизга чиқиб олади. Ярани газак олдирмасдан давосини қилиш керак.

Олмахон. Жонларингга теккан бўлсам, кетаман!
(Уйга кириб кетади.)

Қоплонбек. Бунчалар қаҳри қаттиқ бўлманг, ойижон! Илтимос!

Оқойим. Кетаверсин, сенга онаси ўпмаган қиз олиб бераман!

Олмахон (чиқиб). Ниятингиз шу экан-да, ойижон?!

Оқойим. Ниятим билан ишинг бўлмасин! Бор, бор туёғингни шиқиллат!

Қоплонбек. Менинг қўйворадиган хотиним йўқ!

Оқойим. Бу нодон онасининг олдида ҳам “Яхши кўраман”, дейишдан ҳам тоймайди.

Қоплонбек. Нега уяламан?! Арзимаган гап учун уйдан ҳайдаб юбориш – уят!

Оқойим. Менинг тилимни қичитма, келиннинг олдида сабабини айтолмаяпман!

Қоплонбек. Айтинг!

Оқойим. Айтсам, хафа бўлмайсизларми?!

Олмахон. Айтинг, ойижон! Мен ҳам гуноҳимни билиб кетай, айтинг, ойижон!

Оқойим. Туғмас келиннинг менга кераги йўқ!

Қоплонбек. Нима?!

Олмахон. Ана энди тушундим. Тўғрисини айтганингиз учун раҳмат!

Қоплонбек. Шошманг, кетманг!

Олмахон. Туғмас аёлнинг сизга нима кераги бор?!

Қ о п л о н б е к. Кетманг, азизам, мен сизсиз яшай олмайман!

О л м а х о н. Яшайсиз! Сизсиз яшай олмайман, деб кўникиб яшайверасиз.

О қ о й и м. Мана шунақа нозу карашмалари билан ўғлимни жодулаб олган-да, жодугар!

О л м а х о н. Жодугарсиз яшанглар, мен барибир кетаман!

Қ о п л о н б е к. Сиз менинг моҳим эдингиз.

О л м а х о н. Моҳсиз қолдингиз.

Қ о п л о н б е к. Юлдузим эдингиз.

О л м а х о н. Юлдузингиз сўнди.

Қ о п л о н б е к. Баҳорим эдингиз.

О л м а х о н. Хазонга айландим.

Қ о п л о н б е к. Гулзорим эдингиз.

О л м а х о н. Пайҳон қилишди (*кетмоқчи бўлади*).

Қ о п л о н б е к (*тиз чўқади*). Кетманг!

О қ о й и м. Хотин ширин эканми, энди она керакмас, хотин керакда-а?!

Қ о п л о н б е к. Ойижон, бир оғиз менинг гапимни эшитинг.

О қ о й и м. Вой-дод, мусулмонлар, келинимнинг келганига бир йил бўлмасдан ўғлимни йўлдан урди, бурнидан ип ўтказиб олди. Онасини ёмон кўрсатиб қўйди.

Х у ш ч а қ ч а қ а ё л (*эшикдан кириб*). Кўйлак сал узунроқ бўлиб қолибди. Этагини қисқартириб беринг (*келин ҳушидан кетади*). Вой ўлай, сизга нима бўлди, келинпошша?!

О қ о й и м (*келинининг олдига боради*). Вой ўлай, сизга нима бўлди?

О л м а х о н. Билмадим, кўнглим айниб турибди.

О қ о й и м. Бемаза нарса еганмидингиз?

О л м а х о н. Ҳеч нарса еганим йўқ, ойижон!

Х у ш ч а қ ч а қ а ё л. Нима егингиз келяпти, ай-
ланай?!

О л м а х о н. Кўнглим фақат шўр нарсалар ту-
саяпти...

Х у ш ч а қ ч а қ а ё л. Вой қўшни, келинингизнинг
бўйида бўлганга ўхшайди! (*Чиқиб кетади.*)

О қ о й и м. Бўлди, бўлди, тушундим. Ўғлим!

Қ о п л о н б е к. Ҳа, ойижон!

О қ о й и м. Уйдан пул олиб чиқиб, бозорга чоп!

Қ о п л о н б е к. Хўп!

О қ о й и м. Вой, миягинам курсин, ақли йўқ товуқ-
мияман, сизнинг аҳволингизни билмасдан койиб ётиб-
ман, вой нодон, вой бефаросат-ей!

Қ о п л о н б е к (*чиқиб*). Кимни уришяпсиз, ойижон?!

О қ о й и м. Ўзимни, каллам курсин!

А р с л о н б е к. Нима бўлди?

О қ о й и м. Келинимнинг бўйида бўлиб қолибди.

Қ о п л о н б е к (*тушунмай*). Тушунтириб гапиринг!

О қ о й и м. Келинимиз ҳомиладор бўлиб қолибди.

Қ о п л о н б е к (*шошиб*). Кимдан?

А р с л о н б е к. Саволингизни қара, кимдан бўларди
сендан. Бозорга югур! Қаймоқ, асал, новвот олиб кел!
Шўр нарсаларнинг хил-хилидан олиб кел. Ота бўласан!

Қ о п л о н б е к. Ота, ота, ота! (*Қийқириб сакраб
чиқиб кетади.*)

О қ о й и м. Келинжон, сиз уйга кириб дамингизни
олиб туринг! (*Эшик тақиллайди.*) Ким у? Эшик очик,
кираверинг!

Т ў й ч и н и с о (*тузлама бодринг кўтариб чиқади*).
Келинингизнинг бўйида бўлиб қолибди, деб эшитиб
тузлама бодринг олиб чиқдим.

О қ о й и м (*ажабланиб*). Келинимнинг бўйида
бўлганини қаердан эшита қолдингиз?!

Т ў й ч и н и с о. Энди яхши гап ҳам, ёмон гап ҳам тез тарқалади. Тешик кулоқ эшитади-да. Келинингизга беринг, тагин ўзингиз еб қўйманг! (*Узатади.*)

О қ о й и м. Мен шўр бодринг ейдиган ёшдан ўтдим қўшни, раҳмат! (*Олади.*)

Т ў й ч и н и с о. Бугунги кунда ҳар бало бўлиши мумкин! (*Кулиб чиқиб кетади.*)

О қ о й и м. Келинжон, кўнглингиз бодринг тусаган бўлса олинг!

О л м а х о н (*уялиб*). Ойижон, уялиб кетяпман, керак эмас.

О қ о й и м. Оқибатли қўшнилари бор-да, уйингизга киргизиб қўйинг, берганнинг бетига қараманг.

О л м а х о н. Раҳмат (*кириб кетади. Эшик тақиллайди*).

О қ о й и м. Уйимиз хосиятли уй-да, эшигимизни бир кунда ўн киши тақиллатиб келишмаса, кўнглим тинчимайди! Бемалол кираверинг!

М у н и с а (*кириб*). Уйимда тўртгача қалампирли курутим бор эди, шуни келинингизга илиниб олиб чиқдим.

О қ о й и м. Кўпдан-кўп раҳмат!

М у н и с а. Безовта қилганим учун узр (*чиқиб кетади*).

О қ о й и м. Ўғлим бозордан келгунича тузламалар ҳам келиб қолди. Курутни олинг (*эшик тақиллайди*). Вой, бугун уйимиз карвонсарой бўлиб кетди. Ким? Киринг!

Х у ш ч а қ ч а қ а ё л (*овқат кўтариб киради*). Тансиқ таом қилган эдим. Шамол ҳидини сиз томонга олиб кетди. Неварангизнинг кўзи кўк бўлиб қолмасин, деб олиб чиққан эдим. Келинингизга беринг, еб олсин! (*Таомни узатади.*)

О қ о й и м. Раҳмат, омон бўлинг!

Х у ш ч а қ ч а қ а ё л. Майли, бизникига ҳам чиқинг
(чиқиб кетади.)

О қ о й и м. Одамнинг юзи иссиқ-да, бир тузламоқчи бўлдим-у, шайтонга ҳай бердим. Келинжон, мана еб олинг!

О л м а х о н. Раҳмат (қуртни олиб чўнтагига салади). Сигирни соғиб келай. (Шу пайт эшикдан қайнота кириб келади.)

О қ о й и м. Йўқ, йўқ, сигирни ўзим соғаман!

О л м а х о н. Молларга сув берай! (Сув тўла челақни кўтармоқчи бўлади.)

О қ о й и м. Э-э-э, кўтарманг, оғирлик қилади. Ўзим бераман.

О л м а х о н. Ҳовлини супуриб қўяй, ойижон. (Супургини олади.)

О қ о й и м. Супургини менга беринг, ўзим супураман! (Келинини қўлидан супургини олади.)

А р с л о н б е к (кулиб). Кун қаёқдан чиқди, онаси?

О қ о й и м (кулиб). Бугун шимолдан чиқди. Эртани билмадим!

А р с л о н б е к. Тинчликми?

О қ о й и м. Ақлу заковатингиздан айланай. Сабртоқатингиздан ўргилай. Алпомишкелбатимдан айланай. Қошу кўзларингизга гиргиттон бўлай. Ўзимнинг Арслон-бегимга тасаддуқ бўлай!

А р с л о н б е к (хуш ёқиб). Менга атаб шеър тўқияп-санми?!

О қ о й и м. Дарёдан оқиб келади,
Шода-шода марварид.
Рўпарамда ўтиради,
Қоши қаро, барно йигит,
Қоши қаро, барно йигит!

А р с л о н б е к. Ёпирай!

О қ о й и м. Қоши қаро, барно йигит,
Харгиз ололмайсан мени.

Кокилим қимматбаҳо,
Ташлаб кетолмайсан мени,
Ташлаб кетолмайсан мени!

А р с л о н б е к. Тавба, хофиза бўлиб кет-ей?!

О қ о й и м. Силкиниб турган кийикдек,
Бўйларингдан ўргилай.
Янги чиққан майсадек,
Киприкларингдан ўргилай.
Оппоқ-оппоқ марвариддек
Тишларингдан айланай.

А р с л о н б е к. Мазанг йўқ эди-ку?!

О қ о й и м. Тузалиб қолдим.

А р с л о н б е к. Сабабини билсак бўладими?!

О қ о й и м. Сабабини қулоғингизга айтаман! (*Келин уйга кириб кетади.*)

А р с л о н б е к. Инқиллаб-синқиллаб юардинг,
бугун байталдек дингиллаб кетибсан!

О қ о й и м. Бундан буён ҳар куни байталдай бўлиб
юраман. Сиз отдек бўлсангиз бўлди!

А р с л о н б е к. Қуёш қаёқдан чиқибди? Нималар
бўляпти?!

О қ о й и м. Неварангиз!

А р с л о н б е к. Қанақа неваара?!

О қ о й и м. Худо хоҳласа, бобо бўласиз, дадаси!

А р с л о н б е к. Ким бобо бўлади, қанақасига,
қачон?!

О қ о й и м (*челакни олади*). Оғилхонага юринг!
Мен сигир соғаман, сиз бузоқни ушлаб турасиз. Ўша
ерда ҳаммасини тушунтириб бераман (*улар оғилхонага
кириб кетишади*).

Қ о п л о н б е к. Ойижон, мен келдим! Айтганларин-
гизни ҳаммасини олиб келдим.

О л м а х о н (*югуриб чиқади*). Қўлингиздагини
беринг! (*Олмоқчи бўлади.*)

Қ о п л о н б е к. Ўзим олиб бораман! (*Айвонга
нарсаларни қўяди.*)

О л м а х о н. Чарчамадингизми?!

Қ о п л о н б е к. Йўқ, севинганимдан теримга
сиғмай учиб бориб, учиб келдим! (*Атрофга аланглайди.*)

О л м а х о н. Нима кидиряпсиз?!

Қ о п л о н б е к. Адам билан ойим қанилар?!

О л м а х о н. Оғилхонага кириб кетишди.

Қ о п л о н б е к (*хотинини олдига тиз чўкиб, қорнига
қулоқ солади*). Қулоқ солай.

О л м а х о н. Вой, нима қияпсиз?! Кўриб қолишади!
(*Ўзини тортади.*)

Қ о п л о н б е к. Кўрса кўришаверсин!

О л м а х о н. Кишининг андишаси бўлиши керак-да,
барибир.

П а р д а

2005 йил.

СИЗСИЗ ЎТМАС КУНЛАРИМ

Икки пардали психологик драма

ҚАТНАШУВЧИЛАР:

И б р о ҳ и м – ота
А н с о р а – она
У м а р – катта ўғил
К и б о р а – катта келин
А з и з а – ўртанча қиз
Ў т к и р – ўртанча куёв
И с м о и л – кенжа ўғил
И р о д а – кенжа келин
Ф а р и д а – кундош

МУҚАДДИМА

И р о д а болалар ўйнайдиган майдончада хаёл суриб юрибди. И с м о и л хафалигини сездирмасликка ҳаракат қилиб кириб келади.

И р о д а. Нима дейишди?
И с м о и л. Иродахон, дунёда энг гўзал нарса нима?
И р о д а (ўйланиб). Одам, чунки у Тангрининг мукаммал маҳсулидир. Врачлар нима дейишди?
И с м о и л. Энг тез нарса нима?
И р о д а. Вақт, ёлғиз вақтгина ҳамма нарсани ойдинлаштиради. Айтақолинг.
И с м о и л. Ҳамма учун энг умумий нарса нима?
И р о д а. Умид, чунки у ҳеч вақоси йўқларда ҳам мавжуд.

И с м о и л. Энг осон нарсачи?

И р о д а. Ўзгаларга маслаҳат бериш. Чалғитманг, врачлар нима дейишди?

И с м о и л. Худо хоҳласа, ҳаммаси яхши бўлади.

И р о д а. Тушундим *(бошини эгади)*.

И с м о и л. Сизни бугун хоҳлаган жойингизга олиб бораман. Театр, кино, ресторан...

И р о д а. Ҳеч қаяққа бормаймиз. Уйга борамиз. Дадам билан ойим кутиб қолишди.

Иккаласи кайфиятсиз, бошини эгиб чиқиб кетади.

Муסיқа

Биринчи парда

Биринчи кўриниш

И б р о ҳ и м о т а намоз ўқиб бўлиб, жойнамозни кўтариб чиқади. Ансора опа овқат кўтариб ошхонадан чиқади.

А н с о р а. Ассалому алайкум, отаси.

И б р о ҳ и м. Ваалакум ассалом *(стулга ўтиради)*.

А н с о р а. Овқатингизни ичиб олинг.

И б р о ҳ и м. Исмоилжон билан келин ҳаяллаб қолишди.

А н с о р а. Ишдан кейин дўхтирга борамиз, дейишганди.

И б р о ҳ и м. Янами?

А н с о р а. Зўр дўхтир топишибди. Илойим, ўзларидан кўпайишсин.

И б р о ҳ и м. Умидсизликка тушманг!

А н с о р а. Исмоилжонимнинг фарзандлари ҳовлида кушчалардек чуғурлашиб юрганини кўриб ўлсам, армоним қолмайди.

И б р о ҳ и м. «Сабрлилик – Худонинг ояти, сабрсизлик – шайтонни сифати», дейдилар. Сабр қилсангиз – болаларини ҳам кўрасиз, «Шовқин қилманглар», «Асабимга тегманглар», деб безор ҳам бўласиз.

А н с о р а. Ўригидан мағзи ширинларимнинг туни билан бешигини тебратиб чиқсам, елкамда опичлаб катта қилсам. Ҳой Муроджон, томдан тушинг! Ҳой Умидахон, ҳовлини тозалаб супуринг. Темур тўполончи, дарахт шохини синдирманг *(кулишади)*.

И с м о и л билан И р о д а кайфиятсиз кириб келади.

И р о д а. Ассалому алайкум *(кириб кетади)*.

И с м о и л. Ассалому алайкум.

И б р о ҳ и м. Ўтиринг, ўғлим!

И с м о и л. Кийимларимни алмаштириб чиқай *(ичкарига кирмоқчи бўлади)*.

И б р о ҳ и м. Дўхтирлар нима дейишди?

И с м о и л. Иродага туғиш мумкин эмас экан. Юраги хаста экан *(стулга ўтиради, Ирода ҳам эшитиб қолади)*.

И б р о ҳ и м. Оббо...

А н с о р а. Энди шу кўргулик ҳам бормиди?

И б р о ҳ и м. Ўғлим, отангизнинг гапини ерда қолдирмассиз, деган умиддаман.

И с м о и л. Эшитайлик-чи, отажон.

И б р о ҳ и м. Оғир бўлса ҳам шу гапни айтишга мажбурман, хотинингиз билан ажрашасиз! *(Ирода ўзини ичкарига олади.)*

И с м о и л. Ўлганнинг устига чиқиб тепмоқчимисиз, отажон!

А н с о р а. Келинни кўрсатмаган шифокоримиз қолмади. Олиб бормаган фолбину табибларимиз қолмади. Азиз авлиёларнинг қабрларини ҳам зиёрат қилиб, тавоф қилишдан ҳам армон қолмади. Илму амалларнинг ҳаммасини қилдик. Чироқ ёкдим, товук сўйиб, очирик қилдим. Бибисешанба ўтказдим, фойдаси бўлмади.

И б р о ҳ и м. Ўлим икки кошнинг ўртасида, дейдилар. Бугун бор одам эртага йўк, ҳар куни ўлимни ўйламаган одам мусулмон эмас. Вақти-соати етиб биз оламдан ўтсак, тақдирингиз нима бўлади?

А н с о р а. Сизни ялаб-юлқаб катта қилганмиз, сизга ёмонликни раво кўрмаймиз. Узоқни ўйлаяпмиз.

И с м о и л. Чуқурроқ ўйламайсизлар, яна бир мулоҳаза қилайлик.

И б р о ҳ и м. Умр шамолдек ўтиб кетади. Сўнг пушаймон қилмаслик учун бир қарорга келиш керак. Ажрашасиз, ўғлим!

И с м о и л. Келинингизнинг дилини вайрон қилиб, бахтли бўлоламанми?

А н с о р а. Қош-қовоқларингизга қарашдан ҳам армонимиз қолмади. Бизни тушунинг!

И с м о и л. Мен келинингизсиз яшай олмайман.

И б р о ҳ и м. Одамдек мослашувчан, кўникувчан зот йўк дунёда, кўникаиб кетасиз.

И с м о и л. Мен кўника олмайман!

И б р о ҳ и м. Сўзимни ерда қолдирманг!

И с м о и л. Узр отажон, бошқа чорам йўк!

И б р о ҳ и м. Ажрашишни истамасангиз яна уйланинг!

И с м о и л. Нималар деяпсиз, отажон!

И б р о ҳ и м. Намозжумага чиққанимда масжид имоми билан маслаҳатлашдим.

А н с о р а. Нима дедилар!?

И б р о х и м. Аёл бепушт бўлса ёки касалманд бўлса, хотин устига яна уйланмоқ мумкин экан. Нима кўп, қари қизлар кўп, бирортасини ўғлингизга олиб бериб бахтини очсангиз савоб бўлади, деб йўл кўрсатдилар.

И с м о и л. Имом хатибнинг мияси айниб қолибди! Қайси замонда, қайси мамлакатда яшаётганликларингизни биласизларми?

И б р о х и м. Биладан, болам, бошқа иложимиз йўқ, имом яширинча никоҳ ўқиб кўяман, дедилар.

И с м о и л. Чала муллаларнинг ташвиқиға учманг! Хурофот авж олган қандайдир юртда эмас, ривожланган дунёвий мамлакатда яшаймиз. Бизнинг қонунларимиз кўшхотинликни қатъий ман қилади.

И б р о х и м. Хотининг рози бўлса, хуфиёна никоҳ ўқитиб ҳеч кимга сездирмаймиз.

А н с о р а. Отангиз ҳақ гапни айтяптилар!

И с м о и л. Аввал пичоқни ўзингга ур, оғримаса бировга, дейдилар. Отам устингизга хотин олсалар рози бўлармидингиз?

А н с о р а. Бепушт бўлсам, рози бўлардим...

И с м о и л. Бу нозик масала, кўра-била туриб, қонунни бузган бўламиз. Унинг ҳам ўзига яраша жавобгарлиги бор, ота.

И б р о х и м. Сизни фарзандли қилиш учун жавобгарликка ҳам розиман. Шариат йўл берган экан, уйланасиз.

И с м о и л. Масжид имом хатиби сизга қаттиқ таъсир ўтказибди. Эски алмисокдан қолган урф-одатларга ёпишиб олмайлик! Саводсиз имомнинг қотиб қолган фикрларига учмайлик! Таъсирига берилмайлик, отажон!

И б р о х и м. Гапимга кўнмасангиз «ўғлим», демайман.

И с м о и л. Мен ҳам айтганингиздай иш тутмай-ман!

И б р о ҳ и м. Айтганимни қилмасангиз дуоибад қиламан!

А н с о р а. Ҳой, дадаси, оғзингиздан чиққан гапга тавба денг, шайтоннинг сўзига кирманг! (*Чиқиб кетади.*)

И с м о и л. Нима учун? Имомнинг таъсирига шу даражада берилдингизми?

И б р о ҳ и м. Имомга тил теккизманг, ўзим шу фикрдаман, ўзим шу қарорга келдим!

И с м о и л. Илтимос, менинг ҳаётимга аралашманглар!

А н с о р а. Сизга ҳаёт берган – биз, шуни унутманг! (*Овқат олиб киради.*)

И с м о и л. Менга ҳаёт берганингиз учун, улғайтириб тарбия берганингиз учун, минг ташаккур, қуллук. Мен энди ёш бола эмасман!

И б р о ҳ и м. Ҳе бола, ҳаддингизда турунг, юз ёшга кирганингизда ҳам биз учун ёш боласиз!

И с м о и л. Ёш бола эмасман! Ўзимга яраша фикрим, дунёкарашим бор. Ўз ҳаётим, тақдирим учун ўзим қарор чиқаришга ҳаққим бор! Мен севикли хотиним билан ажрашмайман.

А н с о р а. Кўп асабийлашманг, овқатингизни еб олинг!

И с м о и л. Овқат ҳам заҳар бўлди!

А н с о р а. Ўзингизни босиб олинг, болажоним!

И с м о и л. «Жоним», «жоним», деб жонимни оляпсизлар.

А н с о р а. Ўғлимдан шунақа гап эшитаман, деб ўйламагандим. «Болажоним, деб жонимни олаяпсизлар» эмиш! Она боласига жон берса берадики, жонини олмайди. У Худо эмас, банда. Бир боласини йўқотса, минг жони адои

тамом бўлади. Боласини бир лахза кўрмаса соғинчдан бўлганича бўлади. Ўғлим, гапингиздан гўёки мен душманлик қилаётган бўлиб чиқаман. Бўпти, мен энди ара-лашмайман. Мен ёмон онаман!

И с м о и л. Сизни ким ёмон, деяпти!

А н с о р а. Гапингиз тагидаги нимкосадан сезиб турибман! Мен ноқобил онаман, бугундан бошлаб она деманг!

И б р о ҳ и м. Унақа деманг, онаси!

А н с о р а. Нима дей, нима дей?! «Уруғ-авлодининг тайини йўқ, болалар уйида катта бўлган экан. Шу қизни олиб бермайлик», деб Худонинг зорини қилдим. Ҳеч ким гапимга кирмади, мана энди ҳаммамиз боши берк кўчага кириб ўтирибмиз (*йиглаб чиқиб кетади.*)

И б р о ҳ и м. Бир етимнинг бошини силасак савоб бўлар, деган эдик-да!

И с м о и л (*тўлиб*). Илтимос, мени қийнаманглар. Шундоғам юрагим адо бўлган! Кўчада болаларини етаклаб юрган эр-хотинларни кўрсам ҳавасдан юрагим титрайди. Болажонларнинг шўх кулгиларини эшитсам, ичимда бир нима чирсиллаб узилади.

Дадажон, деб отасининг елкасига осилган болани кўрсам, кўзларимдан ёш қуйилиб келади. Менга ҳам осон тутманглар, келинингизни жонимдан ортиқ суйганим учун азобларга чидаб «дод» демай яшаб келяпман. Суйган хотиним билан ажрашишга мажбур қилманглар, мени тушунинглар, илтимос!

И б р о ҳ и м. Сиз ҳам бизни тушунинг, сабрнинг ҳам чегараси бор! Ажрашишни истамасангиз хотинингиз устига уйланасиз!

И с м о и л. Уйлансам келинингиз кундошлик азобини кўтаролмай ўлиб қолмайдими?!

И б р о х и м. Ўлмайти.

И с м о и л. Айтганимга кўнмасанглар...

И б р о х и м. Кўнмаймиз ҳам, айтганингизга бир марта рози бўлиб, тавбамизга таяндик. Энди бизнинг айтганимиз бўлади (*чиқиб кетади*).

И р о д а (*чой кўтариб келади*). Чойингиз совиб қолмадими?

И с м о и л (*чуқур хўрсиниб*). Йўқ! Кўзларингиз кизариб кетибди?

И р о д а. Тутундан шундай бўлди.

И с м о и л. Ота-онамнинг аччиқ гапларининг тутуними?

И р о д а. Ундай деманг! Сиздек олижаноб инсон билан учраштирган Худойимга беадад шукур!

И с м о и л. Икки ўт орасида қолиш азоб экан!

И р о д а. Сиқилманг, мен кетаман!

И с м о и л. Қаерга кетасиз?

И р о д а. Бошим оққан томонга кетаман!

И с м о и л. Унақа деманг!

И р о д а. Ота-онангиз ҳақлар, жавобимни беринг!

И с м о и л. Асло, бу сўзни тилингизга олманг!

И р о д а. Сиз билан ўтган умримдан розиман. Фақат хаёл қилиш мумкин бўлган умр эди бу... Бефарзанд бўлсак ҳам ота-онангиз раъйимга қарашди, бир оғиз ортиқча сўз демадилар. Бундай тотув, иноқ оилани тополмасам керак. Мени деб оилага дарз кетишини истамайман. Мен айбдорман, кетишимга рухсат беринг!

И с м о и л. Аллоҳим одамларни шундай кенг дунёда ҳам ўз жуфтини учраштириб қўяр экан. Сиз билан, ярим жоним сиз билан бутун. Сиз кетиб ярмидан ҳам ному нишон қолмагай, деб кўрқаман. Дунёни дарбадар кезсам ҳам сиздек покиза, вафодор аёлни тополмайман!

И р о д а. Менга бўлган ишончингиз учун раҳмат. Бошга тушганни кўз кўрар, дейдилар. Энди нима бўлса, пешонамизда борини кўрамиз!

И с м о и л. Менинг феълимни беш кўлдек биласиз-ку, бир нарсага қарор қилсам, ҳеч ким фикримни ўзгартира олмайди.

И р о д а. Ота-онангиз хоҳишларига қарши бориб, рўшнолик кўрмаймиз! Мени ҳам тушунинг! Илтимос, жавобимни беринг! (*Йиғлайди*).

И с м о и л. Йиғламанг, жоним! (*Хотинини бағрига босади*). Кўз-ёшларингизни кўрсам чидолмайман!

И р о д а. Чорасизман, айбдорман, ҳеч кими йўқ нотаваонман! (*Ўксиб йиғлайди*.) Эй Худо, қайси гуноҳларим учун тирноққа зор қилдинг?! Нима учун бу азоб-укубатларни бошимга соляпсан?!

И с м о и л. Киши ҳаққига хиёнат қилмадим, ҳаром лукма емадим, бировнинг дилини оғритмадим, ўғрилик қилмадим. Яратганнинг менга не маломати бор экан?

И р о д а. Етти йил умид билан: «Худойим фарзанд берар», деб кутдик. Не қилай, бермади. Худойим ҳам бир бокқанга, бир қилиғи ёққанга фарзанд берар экан. Демак, нимамиздир Аллоҳга ёқмаган, ажрашишимиз керак. Сиз соғлом йигитсиз, бошқага уйлансангиз ҳам-масини унутиб, бахтли бўлиб кетасиз. Уч талоқ қўйинг. Ҳеч қаерга даъво қилиб бормаيمان, дардим ичимда яшайвераман!

И с м о и л. Икки дунё бир бўлиб, қиёмат қойим бўлса ҳам бундай сўзни айтмайман.

И р о д а. Талоғимни бермайсизми?

И с м о и л. Йўқ!

И р о д а. Қарорингиз қатъийми?

И с м о и л. Тентаксиз!!!

И р о д а. Мени жонингиздан ортиқ яхши кўрасизми?

И с м о и л. Яхши кўраман!

И р о д а. Унақада менинг шартимга рози бўлсангиз, шу уйда қоламан!

И с м о и л. Айтинг! Нима, қанақа шарт?!

И р о д а. Шартингизни бажараман, деб сўз беринг!

И с м о и л (ўйланиб). Сўз бераман! *(Отанинг ўғли тавушни эшитилади. Иккаласи чиқиб кетади.)*

А н с о р а билан И б р о х и м чиқиб келишади.

И б р о х и м. Қаерга кетишди?!

А н с о р а. Боққа чиқиб кетишди, ораларидан қил ўтмайди!

И б р о х и м (кулиб). Сиз оламушук бўлмоқчи эдингиз!

А н с о р а. Сиз эса қора мушук!

И б р о х и м. Мен ҳали фикримдан қайтганим йўқ. Исмоил келин билан ажрашишни истамаса, хотин устига хотин олишга рози бўлмаса ҳам ўғлимни фарзандли қилмасдан қўймайман!

А н с о р а. Қандай қилиб фарзандли қиласиз?

И б р о х и м. Худога шукур, серфарзанд ўғлимиз, қизимиз бор. Телефон қилдим ҳозир етиб келишади.

Ў т к и р билан А з и з а кириб келади.

А з и з а. Ассалому алайкум, отажоним яхшимисиз?

И б р о х и м. Яратганга беадад шукур, яхшиман. Ўзинг тузукмисан?

А з и з а. Бахтимга омон бўлинглар, яхшиман, онажоним соғмисиз?

А н с о р а. Шукур, шукур!

Ў т к и р. Саломатмисиз, дадажон?

И б р о х и м. Отдайман, гурсиллатиб ер тепиб юрибман.

А з и з а. Тинчликми, отажон? Тезде етиб келинглар, деганингизга шошиб қолдик, нима бўлди?

К и б о р а билан У м а р кириб сўрашади.

У м а р. Ассалому алайкум, яхшимисизлар! *(Отаси билан кўришади.)* Бир жойга борайлик, десам келинингиз бир соат пардоз қилади *(онасини қучади)*.

К и б о р а. Ҳамма нарсага мен балогардон, қочинг, ойим билан мен ҳам сўрашай.

У м а р. Тинчликми, ота?

И б р о х и м. Азиза қизим, боғдан Исмоилжон билан келинни чақир.

А з и з а. Хўп. Келин *(боғ томон боради)*.

И р о д а. Лаббай *(чиқиб кўришади)*.

И с м о и л. Ўхў, ҳамма жамулжам, битта биз кам эканмиз-ку!

И б р о х и м. Хўш, муддаога ўтсак. «Савалаб ёққан ёмғир ёндан ўтар, севалаб ёққан ёмғир жондан ўтар» дегандай, Исмоилжон билан Иродахоннинг бефарзандлиги ҳаммамизни мушкул аҳволга солиб қўйди *(жимлик)*.

И с м о и л. Отажон, болалар уйидан бола олиб қўя қолайлик.

И р о д а. Мен ҳам розиман, отажон!

У м а р. Ана, масала осонгина ҳал бўлди!

К и б о р а. Худога шукур-ей, нима бўлди экан, деб эсим чиқиб кетди. Шунга шунча ваҳима қияп-сизларми?

И б р о х и м. Биринчидан: «Етим қўзи асрасанг – оғзи бурнинг мой бўлар, етим бола асрасанг – оғзи бурнинг

қон бўлар» деганларидек, оғзимиз қон бўлишини истамайман.

И с м о и л. Қон қилмайдиганидан саралаб оламиз, отажон!

А н с о р а. Бетга айтганнинг захри йўқ, дейдилар. Болалар уйида катта бўлган кизни келин қилиб тавбамизга таяниб ўтирибмиз.

И б р о х и м. Иккинчидан: саййидлар авлодиданмиз. Наслимизни бузмайлик, уруғимизни айнитмайлик! Яхши одамлар етимхонага боласини ташлаб кетмайдилар. Учинчидан: Исмоилжон хотиним билан ажрашмайман, устига хотин олмайман, деб асов отдек оёғини тираб олди.

А н с о р а. Исмоилжон кўз очиб кўрган хотинини кўзи қиймаяпти.

И б р о х и м. Шунинг учун бирор мардинг Исмоилжонга фарзандларингдан бирини берсанглар (*оғир сукунат*).

А н с о р а. Куёвжон, қизим, Худо сизларга тўртта фарзанд берган. Биттасини берсанглар.

К и б о р а. Жуда тўғри, окилона фикр.

У м а р. Маъкул гап!

И р о д а. Опажон, йўқ деманг!

И с м о и л. Илтимос!

А н с о р а. Битта болангни укангдан аяйсанми, қизим?!

А з и з а. Бунга қандай рози бўлайин (*йиғлайди*).

А н с о р а. Чақалоғингни берсанг. Эсини танимаган, қийналмайсан.

А з и з а. Йўқ, йўқ, чақалоғимни беролмайман, боқолмасдан касал қилиб қўйсанглар нима қиламан?

А н с о р а. Менга ишонмайсанми, қизим, ўзим боқаман!

И р о д а. Кўз қорачиғидай асрайман, опажон!

И б р о х и м. Сиз нима дейсиз, куёв?

Ў т к и р. Кутулмаган гапдан шошиб қолдим. Нима дейишни ҳам билмай лолман.

А з и з а. Тилингизни ари чақиб олгандай ғулдирамасдан, кесиб-кесиб гапиринг, дадаси!

Ў т к и р. Мен боламнинг бирортасини беролмайман!

И с м о и л. Йўқ деманг! *(Кўзида ёш қалқийди...)*

А н с о р а. Наҳотки, Исмоилжоннинг тақдирига раҳмингиз келмаса?

Ў т к и р. Исмоилга Худонинг раҳми келсин! Қизингиз бўталоғини йўқотган туядай бўзлаб қолишини, ичикиб касал бўлиб қолишини истамайман.

И р о д а. Илтимос опажон, айланай сиздан, йўқ деманг *(йиглайди.)*

К и б о р а. Берақолинг, Азизахон!

А з и з а. Келиннинг кўз ёшини кўриб чидолмаяпман! Битта боламини беришим мумкин, лекин чақолоғимни эмас! *(Йиглайди)*

Ў т к и р. Ўйлаб гапираяпсизми, хоним!

И б р о х и м. Қизим, кейин пушаймон қилмаслик учун эр-хотин обдон ўйлаб, қудалар билан маслахатлашиб кўринглар. Улар норози бўлишса, раъйига қарши борманг.

Ў т к и р. Ота-онам рози бўлса ҳам мен қатъий қарши бўламан!

А н с о р а. Куёвжон, бунчалар қаҳри қаттиқ бўлманг.

Ў т к и р. Ўз пушти камаримдан бўлган боламини ўзганинг эшигида сарғайтириб қўймайман! Мунчокдек фарзандимни бегонага термилтириб қўйиш... Йўқ, раҳмат! Бирортаси отамникигами ёки бирон ёққа кетса, ўрни билиниб, хувиллаб қолади. У бўшлиқни ҳеч ким тўлдира олмайди.

А з и з а. Укам шўрлик фарзандсиз бир умр қон йиғлаб ўтсинми?

Ў т к и р. Қон йиғлаб ўтишни истамасалар,
ажрашсин! Бошқага уйлансин, ким қарши чиқяпти?
(Ирода йиғлаб чиқиб кетади.)

У м а р. Ўзингизни босиб олинг, куёв.

К и б о р а. Тилингизга эрк берманг!

А з и з а. Исмоил—менинг бир қориндан талашиб тушган
жигарим. Ҳар биримизда ота-онамизнинг қони оқяпти.
Укамнинг кўз ёшини оқизиб томоша қилиб туролмайман.
Жигарлар бир-биридан меҳр-муҳаббатини, фарзандини
дариг тутса, йиқилса суямасак, ёмон кунда елкадош
бўлмасак—ҳиссиз, туйғусиз махлуқлардан нима фарқимиз
қолади. Укам менинг битта боламга зор бўлдим, берганим
бўлсин! Укажоним армонсиз яшаши учун чидайман.

Ў т к и р. Дадажон, ойижон оилам учун жавобгар
шахс менман. Қарорни мен бераман, боламини бермайман.
Мендан хафа бўлманглар! (Кета туриб қайтади.) Хоним,
кўнгилчанглик қилиб сўзимни икки қилиб юрманг!
(Чиқиб кетади.)

У м а р. Отажон, онажон, гап бўлиши мумкин эмас! Мен
битта ўғлимни бераман, укамдан фарзандимни аяйманми?

И с м о и л. Раҳмат, акажон! Мингдан-минг раҳмат!

И б р о х и м. Келин, сиз ҳам розимисиз?

К и б о р а. Асло рози эмасман!

У м а р. Гапни чувалаштирма, мен рози бўлдим-ку!

А н с о р а. Эт билан тирноқни ажратиб бўлмайди.
Сиз ҳам рози бўлақолинг, келинжон!

У м а р. Укам бефарзанд бўлиб қанча надоматларга
чидаб юрипти. Битта фарзандимизни аясак, Худога ҳам
хуш келмаса керак.

К и б о р а. Овсиним болаларимнинг бирортасиниям
эркалатмаган, меҳр билан ўпмаган.

А н с о р а. Келинжон, овсинингиз сиз ўйлаганчалик
қаҳри қаттиқ эмас.

К и б о р а. Мени ёлғончига чиқаряпсизми? Тунов кунни кичик ўғлимнинг кўзи кўкариб борди.

А н с о р а. Келин ургани йўқ, ўзи йиқилиб тушди.

И с м о и л. Ўзи қокилиб тушди. Мен ҳам кўрдим. Келинингиз болаларни яхши кўради.

К и б о р а. Менга янгам урди, деб борди.

А н с о р а. Кўйинг, болангизни бермаслик учун баҳона ахтарманг!

К и б о р а. Ҳақиқатни айтаяпман!

У м а р. Ҳей, ҳақиқатинг билан сани... ўчир овозингни, мен ўғлимни бераман, дедимми – тамом.

К и б о р а. Вой Ҳотамтой, вой бойвачча-ей, вой..

А н с о р а. Келин!

К и б о р а. Ойижон, мени тушунинг, келинингиз менга ўхшаб бели оғриб туғсин, кейин боланинг қадрига етади. Мен ҳар бир боламни тўққиз ой юрагимнинг остида кўтариб юриб, тўлғоқ азобларини тортиб, ўлим билан олишиб тукқанман. Болаларимнинг ҳар бири учун бир ўлиб, бир тирилганман. Бемор бўлганда тунни тонгга улаб, кечалари мижжа қоқмай чиққанман. Туғмаган аёл она меҳрини бера олмайди.

У м а р. Бас қил, дедим!

К и б о р а. Бас қилмайман, сиз ҳам пулнинг кетидан кувавериб болаларингизга меҳрингиз йўқ! Ҳамма нарсани пул билан ўлчайдиган, пулпараст бўлиб кетган-сиз!

У м а р. Э, ўчир овозингни (*тарсаки туширади*).

А з и з а. Акажон, янгамни урманг!

И б р о ҳ и м. Ғазабга қул бўлманг, Умархон.

А н с о р а. Келинни урма, нодон.

У м а р. Пулнинг кетидан кувиб юрсам, фақат ўз нафсим учун кувганим йўқ. Бола-чақам, деб кечани кеча, кундузни кундуз демай, югуриб-елиб юрибман.

Бир бурда нонга зорикманглар, ўзгаларга қарам бўлманглар, деб юрибман. Ҳозирги замонда пулинг бўлмаса одам ўрнида кўришмайди. Пулинг бўлса соянгга салом беришади.

К и б о р а. Ўргилдим ўша пулларингиздан.

У м а р. Сиз баланд охурдан ем еб, пулга зорикмай ўсгансиз-да, еганингиз олдингизда, емаганингиз ортингизда. Шунинг учун пулнинг кадрига етмайсиз. Топармон-тутармон эри бор, ҳеч нарсага зориктирмайди. Оғзига келган гапни тошдек отадилар.

К и б о р а. Мени одам ўрнида кўрмайдилар. Мен ҳам инсонман, менда ҳам ғурур бор, нафсоният бор. Ўнта ўғилга етадиган мол-давлатинг бўлсаю, бир болангни бировга берсанг одамлар нима дейди.

У м а р. Исмоилхон биров эмас, укам!

К и б о р а. Агар болаларимнинг биттасини укангизга берсангиз, ажрашамиз!

У м а р. Э-э, ажрашамиз, деб мени кўрқитолмайсан! Бўпти, эртага ариза ёзгани борамиз.

А н с о р а. Ҳай, тавба денглар-а, тавба денглар.

К и б о р а. Бўпти! *(Жаҳл билан чиқиб кетади.)*

У м а р. Мени кечиринглар, чегарадан чиқиб кетдим.

А з и з а *(йиглаб отасининг елкасига бошини қўяди.)* Отажон, энди нима қиламиз!

И б р о ҳ и м. Эринг нима деса хўп дегин, қизим. Биз сабаб бўлиб ораларингизга совуқчилик тушиб қолмасин!

А з и з а. Куёвингиздан хафа бўлманг, ўзлари яхши одам, жаҳли чиқиб, кескинроқ гапириб юбордилар *(йиглайди.)*

И с м о и л. Менинг фарзандсизлигим ҳаммани қакшатяпти.

И б р о ҳ и м. Ёғ еганда – ёт яхши, қон ютганда – қариндош, деганлари шу бўлади.

А з и з а. Отажон, бола асраб олиш худога ҳам хуш келади, асраб олақолайлик.

У м а р. Отажон, бола асрасак икки дунё савобини топасиз.

И с м о и л. Бола асраб ола қолайлик, илтимос отажон!

И б р о х и м. Бас!!! Мен сўзимни айтдим. Насл-насабимни бузмокчи эмасман! Мендан кейин билганинларни қиласизлар. Мен тирик эканман, айтганим бўлади! Исмоилжон!

И с м о и л. Лаббай!

У м а р (*сахна олдига чиқиб*). Уйланасиз!

П а р д а

Иккинчи парда

Иккинчи кўриниш

Болалар боғчаси. Болаларнинг чуғурлаши эшитилади. «Бас қилинлар, тўполон қилманлар, жим бўлинлар. Яхши дам олинлар, ширин тушлар кўринлар», деган овоз сахна ортидан эшитилади. Болаларнинг чуғурлаши секин тинади.

И р о д а билан **Ф а р и д а** чиқиб келади.

Ф а р и д а. Уф, бир амаллаб ухлатдик.

И р о д а. Бу ёшда болаларнинг қуввати кўп бўлади, қаерга сарфлашни билмай бир-бири билан олишади, сак-рашади, қувлашади. Ерга урсанг, кўкка сапчийди. Ўзини ўтга ҳам, чўкка ҳам уради. Завқи ичига сиғмаган, ўт-олов пайтлари.

Ф а р и д а. Рангингиз оқариб кетибди. Нима бўлди?! (*Томирини ушлаб.*) Юрак уришингиз ҳам безовта, яна сиқилияписизми? Дардингизни айтинг – енгиллашасиз.

И р о д а. Айтганман-ку, яна дардимни дoston қилайми?!

Ф а р и д а. Ҳамма ҳавас қиладиган оилангиз, данғиллама ҳовли-жойингиз, меҳрибон қайнона-қай-

нотангиз бўлса, еганингиз олдингизда, емаганингиз ортингизда, ҳеч кимдан кам эмассиз.

И р о д а. Камман, кемтикман, нотавонман! (*Йиғлайди.*)

Ф а р и д а. Мана, мен сиқилсам арзийди. На эрим, на ўз уйим, на бир бахтим бор. Тиббиёт коллежида ўқиганимдан бери шу боғчада ишлайман. Талабалик йилларимда ёш эдим, шўх эдим, гўзал эдим. Ортимдан соядек эргашганларни менсимадим, карамадим. Севги изҳор қилганларнинг устидан кулдим. Бирини ўпоқ, бирини сўпоқ дедим. Умрим ўтиб кетганини ҳам билмай қолибман! Бой хонадондан совчилар келишини кутдим. Кўнгил кўйганларга қиё боқмадим. Камбағалларни назаримга илмадим. Оқибат, танлай-танлай тозилар ҳам карамай қўйди. Ўттизни уриб қўйдим. Мен тенги қизлар бола-чақали бўлиб кетишди. Мен тенги йигитларнинг ҳаммаси уйланиб бўлишди. Бошимни қирқ тошга урсам ҳам эр йўқ, опажон! Хотини қазо қилган эркаклар, кампири ўлиб қолган чоллар совчи қўйишяпти, опажон. Энди нима қиламан?! Пешанамга эр ёзилган бўлса, тенгим чиқиб қолса тегарман, бўлмаса бу дунёдан хур қиз бўлиб тоқ ўтарман (*йиғлайди*).

И р о д а. Менинг эримга тегинг!

Ф а р и д а (*чўчиб тушади*). Жинни-пинни бўлиб қолмадингизми, опа?! Шу гапни бир айтдингиз, иккинчи эшитмайин.

И р о д а. Ҳозирча ақлдан озганим йўқ!

Ф а р и д а. Тавба қилдим, ғалати аёл экансиз, ўз севикли эрини ўзгага раво кўрадиган аёлни биринчи кўришим.

И р о д а. Жиддий айтяпман! Бепуштлик сабаб бизнинг уйимизда тинчлик йўқ! Болали уй – бозор, боласиз уй – мозор, деганлари рост экан. Боласиз уйимиз эрим билан мени ютиб юборяпти. Қайнотам-қайнонам эримга

ажрашгин, деяптилар, у киши хоҳламаяптилар! Устимга уйланишни айтдилар, унамадилар. Ялиндим, ёлвордим.

Ф а р и д а. Тавба!

И р о д а. Сиз билан ўн йилдан буён бирга ишлаймиз, «сиз» оғзимиз «сен»га бормади. Бир-биримизни қарашимиздан тушунамиз. Йиғласак – кўшилиб йиғлаймиз, хурсандчиликларга шерикмиз. Оғир дамларда бир-биримизга таскин берамиз, ярамизга малҳам бўламиз. Ҳамдард, ҳамфикрмиз. Бир ота-онанинг фарзандидек бўлиб кетдик. Кўли гул ҳамширасиз.

Ф а р и д а. Мақтаманг-ей, опажон!

И р о д а. Тўғри гапни айтяпман. Худо берган қобилиятингиз бор! Сиздек кўнглида кири йўқ, ақлли, бир гапириб ўн куладиган қиз билан бирга ишлаганимдан хурсандман!

Менинг эрим жудаям ақлли, фаросатли, чумолига ҳам озор бермайдиган беозор киши. Агар эримга тегишга рози бўлсангиз, опа-сингилдай яшаймиз.

Ф а р и д а. Сизнинг эрингизга тегиб, кейин юзингизга қандай қарайман?!

И р о д а. Сиз кўнмасангиз эрим мен кўрмаган, билмаган аёлга уйланишга мажбур бўлади. «Синалмаган отнинг сиртидан ўтма» дегандай, синашта бўлмаган аёл билан бир уйда қандай яшайман? Сиз билан биз бир-биримизни беш бармоқдек биламиз. Менга раҳмингиз келса, рози бўлинг!

Ф а р и д а (кулиб). Зайнаб Кумушбибига заҳар бергандек, сизга заҳар берсам нима бўлади?!

И р о д а. Сиз заҳар берсангиз ҳам розиман! Фақат Исмоил акамнинг бошини ҳам, кўзларини нам қилмасангиз бўлди.

Ф а р и д а. Шунчалар яхши кўрасизми?!

И р о д а. Сўз билан таърифлашга ожизман. Қани шоира бўлсам ишқимиз ҳақида ғазаллар, дostonлар, эртаклар тўқиган бўлардим.

Ф а р и д а. Жону дилингиз билан яхши кўрадиган инсонингизни бегона аёлга қандай раво кўряпсиз?!

И р о д а. Ахир бепуштман!

Ф а р и д а. Бепуштликнинг иложи бор-ку.

И р о д а. Юрагим ҳам кўтармайди.

Ф а р и д а. Опажон, ўзингиз ҳам етимхонада катта бўлгансиз, битта қора кўзни асраб олсангиз бўлмайдими?

И р о д а. Қайнотам – бир сўзли одам, кўнмаяптилар. Сиз рози бўла қолинг. Боғчада ҳам, уйда ҳам, кундузи ҳам, ҳар куни бирга бўлиб, кундош бўламиз. Кундош бўлишнинг нимаси ёмон? Бир-бирига энг яқин кишилар, энг азиз кишилар ҳар куни бирга бўлишни хоҳлайди-ку!

Ф а р и д а. Ҳозир жинни бўлиб қоламан, ғалати аҳволга солиб қўйдингиз.

И р о д а. Сўнгги пушаймон – ўзингга душман! Имкониятни қўлдан бой берманг.

Ф а р и д а. Уйдагилар билан маслаҳатлашай.

И р о д а. Онангиз ҳам сизни тезроқ турмушга берсам, елкамдан тоғимни ағдарсам, деб оғзингизни пойлаб, кимга тегишга рози бўлишингизни ўйлаб, тик этса, совчилар келдими, деб эшикни пойлаб юрган бўлсалар керак.

Ф а р и д а. Тўғри айтасиз, онамни ҳам қийнаб қўйдим. Қариб қолганлар, отанг бўлганида мажбурлаб бўлса ҳам узатиб юборар эди, мен сени кўнглингга қарадим, турмушга чиққанингни кўриб ўлсам армоним йўқ, дейдилар.

И р о д а. Ҳар бир ота-она қизини уйим-жойим, оилам дейдиган, топармон-тутармон, келишган йигит

топиб узатсам, дейди. Ўғлига оёқ-қўли чакқонгина, фаросатли келин топиб, уйлантирсам, дейди.

Ф а р и д а. Мен эрингизни билмасам, сизчалик севолмасам, қандай яшайман?!

И р о д а. Эримни кўргансиз, келишган, кўркам йигит, севиб қолишингизга имоним комил! Йўқ деманг! Ўтиниб сўрайман!

Ф а р и д а. ... Онамдан розилик сўрай.

И р о д а (*кўнгли тўлиб*). Мен шўрликда на ота бор, на она. Менга бир нарса бўлса куядиган ҳеч кимим йўқ! Ака-укам, қариндош-уруғим йўқ, шум етимман! Ёлғизлигим етмагандай Худойим фарзанддан ҳам қисиб қўйди. Менга суянчиқ бўласиз, сиздан умидим катта, йўқ деманг, ялинаман, ёлвораман! (*Тиз чўқади.*) Менинг эримга турмушга чиқинг! Илтимос, мен етишмаган бахтга сиз етинг! Энг яқин одамим сиз бўлинг! Сизга бахтимни топширдим (*Фарида ҳам йиглаб тиз чўқади. Иродани елкаларидан ушлаб, бошини кўтаради*).

Учинчи кўриниш

Саҳна қоронғилашиб, ғира-шира ёришади.

И с м о и л билан **И р о д а** суҳбатлашиб ўтиришибди.

И с м о и л. Тушунмадим?!

И р о д а. Менинг устимга уйланасиз!

И с м о и л. Ўйлаб гапиряпсизми?

И р о д а. Шартимни бажармасангиз, ҳайдамасангиз ҳам, талоқ айтмасангиз ҳам бош олиб кетаман!

И с м о и л. Ҳа, жон жойимдан ушладингиз-а! (*Бошини эгади.*) Кундошлик азобини кўтара оласизми?

И р о д а. Сиз билан бир ҳовлида яшаб, бўй-бастингизни, қошу кўзингизни, нур ёғилиб турган юзларингизни кўриб турсам, бас, кўтара оламан!

И с м о и л. Кўра-била туриб ўзингизни ўтга ташлаяпсиз!

И р о д а. Майли, ёниб, кул бўлай! Сизни қалин қора қошларингизни кўрсам таскин оламан. Қора кўзларингизга қараб қувват оламан. Ҳар куни кўриб турсам, юрагимга сув сепгандай бўламан!

И с м о и л. Садоқатли хотинимни кундош азобини тортиб, туни билан кўз ёшларини қўл қилишини истамайман!

И р о д а. Сўз бердингиз, мени ҳақиқатан ҳам севсангиз – чидайсиз. Фақат бир илтимосим бор.

И с м о и л. Хўш?!

И р о д а. Анча вақтдан буён бир қизни кўз остимга олиб юрибман кўнмаяпти, барибир кўндираман! Мен топган қизга уйланасиз!

И с м о и л. Нечун?!

И р о д а. Чунки кундошим билан бир уйда мен яшайман. Шунинг учун менга маъқул бўлган, мен билан мурсо қиладиган, сизни мендан қизганмайдиган, рашк қилмайдиган аёлни ўзим топаман!

И с м о и л. Кундошли бўлар экансиз-да?!

И р о д а. Сиз учун чидайман!

И с м о и л. “Кундош”нинг маъноси нима экан?

И р о д а. Билмадим, маъносига ҳеч эътибор бермаган эканман. Ҳозир хаёлимга келиб қолди, юртдош, синфдош, курсдош дегандай, ҳар куни бир уйда, бир эрга икки аёлнинг қаноат қилиб кўрган куни бўлса керак-да!

И с м о и л. Ажойиб гапларни топасиз-а?! (Кулади.)

И р о д а. Мойдек ёқиб тушдимми?!

И с м о и л. Севикли хотиним ўз ихтиёри билан бир қизни кўйнимга солиб қўяди-ю ёқмайдими?! (Кулади.)

И р о д а. Агар менга боқмай қўйсангиз, мўйловингизни битталаб юлиб оламан!

И с м о и л. Ҳали йўқ кундошдан рашк қияпсизми?! Шамоллар сочимни силаса, қошимга ғуборлар қўнса, қўзимга чанг кирса қизғанадиган аёл ўзга аёлдан рашк қилмасдан яшай олармикан?! Эсингиз борида этагингизни ёпинг, жоним?!

И р о д а. Айтилган сўз – отилган ўқ! Уйланасиз!

И с м о и л. Ўзга аёлга уйланишим учун сиз билан қонуний ажрашишимиз керак.

И р о д а. Менга шаръий никоҳнинг ўзи етади. Керак бўлса қонуний ажрашамиз.

Саҳна қоронғилашади.

Тўртинчи кўриниш

И б р о ҳ и м, А н с о р а, У м а р, А з и з а, Ў т к и р,
И с м о и л, И р о д а, Ф а р и д а ҳаммаси гуллар, катта юмшоқ қўғирчоқ, совға-саломлар билан кириб келишади.

И б р о ҳ и м. Худога шукр, яна бир тоғни елкамдан ағдардим. Тўй кўнгилдагидек ўтди. Ҳеч ким хафа бўлиб кетмади.

А н с о р а. Жудаям файзли ўтди. Қудаларимиз, улар томондан келган меҳмонлар ҳам хурсанд бўлиб кетди. Яхши кутиб олдик.

К и б о р а (*қўлидаги гулларни узатади*). Фаридахон, мана бу чиройли гулдасталарни сўлиб қолмасдан, хонангизга олиб бориб, сувга солиб қўйинг.

Ф а р и д а. Хўп, опажон.

А з и з а. Мана бу катта қўғирчоқни ҳам олинг.

Ф а р и д а. Опажон, болаларингизга олиб бординг.

А з и з а. Йўқ-йўқ, бу сизга аталган совғалар. Юринг хонангизга қўйиб чиқамиз (*кириб кетишади*).

Ў т к и р. Қоғоз қутидаги нарсаларни қаерга қўяй.

И б р о ҳ и м. Омборхонага қўйиб келинг, куёв.

Ў т к и р. Хўп бўлади, совға-саломларга ҳам тўлиб кетди уй (*кетади*).

К и б о р а. Эстрадамизнинг ёрқин, мегаюлдузлари, куёшларини ҳам симга қўниб турган қалдирғочлардай тизиб ташладингиз, дадаси.

Ў т к и р қайтиб киради.

У м а р. Энди, пул берсанг, ҳурмат қилиб Ҳиротдан бўлса ҳам югуриб келишади.

К и б о р а. Ўзиям, қистир-қистир қилиб пулни сочиб ташладингиз.

Ў т к и р. Биз ҳам аямадик, чўнтагимда борини қистириб юборибман.

И с м о и л. Раҳмат. Яхшиликларингизни яхши кунларда, тўйларда қайтараман.

У м а р. Топганларим жигарларимнинг яхши кунларига, тўйларига ярамаса, бу савил пулларни нима қиламан. Ака-ука ўртасида ҳисоб-китоб бўлмаслиги керак.

И б р о ҳ и м. Ҳисобли дўст айрилмас, дейдилар. Харажатларингни ёзиб қўй, коса кўзага текканда керак бўлади.

А з и з а (*кириб*). Фаридахоннинг хонасини гуллар билан безаб жаннатдай қилиб чиқдим. Хонани гулларнинг ҳиди тутиб кетди.

И б р о ҳ и м. Иродахон, Фаридахон!

И р о д а. Лаббай, отажон!

Ф а р и д а. Лаббай, отажон.

И б р о ҳ и м. Кундошлик ҳаётини ўз ихтиёрларинг билан танладинглар. Ҳеч ким сизларни мажбур қилмади. Энди бир-бирларингни ранжитмасдан, мурсою мадора

қилиб яшайсизлар. Келинжонлар! Сизлардан илтимосим — уйнинг гапи кўчага чиқмасин.

И р о д а. Хўп бўлади, отажон!

Ф а р и д а. Хўп бўлади, отажон!

А н с о р а. Ахил-иноқ бўлиб яшанглар. Ўғлимизни ҳам, ўзингизни ҳам қийнаманглар.

И р о д а. Хўп бўлади, онажон (*беҳол бўлиб йиқила бошлайди*).

А н с о р а. Вой, ушланглар йиқилмасин.

И с м о и л (*Ирода йиқилмасдан ушлаб қолади*). Иродахон, нима бўлди? Хушдан кетди, сув олиб келинглار.

Ф а р и д а сувга югуриб кетади.

К и б о р а. Бир фалокат бўлишини кўнглим сезган эди-я.

Ф а р и д а. Мана сув, Исмоил ака.

И с м о и л (*сувни олиб сепеди*). Иродахон, кўзингизни очинг, азизам (*бошини тиззасига олади*).

Ў т к и р. Ҳозиргина тўйда югуриб юрган эди, нима бўлди экан?

У м а р. Бир оз толиққандир-да, ҳеч нарса қилмайди.

А н с о р а. Болаларимнинг орасида чақиртикан бўлмай менгина ўлай. Ўғлимнинг бошига кундошлик балосини солмай менгина ўлай. Келинжон, кўзингизни очинг, мени кўрқитманг.

К и б о р а. Айтдим-а, Иродахоннинг юраги кўтаролмайди, деб. Дам олишга жўнатиб, кейин тўй қилиш керак эди. Бирор жонзот кулоқ солмади.

У м а р. Э-э-э, бўлди. Ваҳима қилма!

А з и з а. Вой шўрим, ойи, дада, энди нима қиламиз?

И б р о х и м. Бечорага кундошлик оғирлик қилган,
ҳаммаси ўтиб кетади.

И с м о и л. Ирода, кўзингизни очинг (*силкилайди*).

И р о д а (*секин кўзини очади*). Бошим айланиб,
кўзим тиниб кетди. Хавотир олманглар, ҳаммаси ўтиб
кетди.

К и б о р а (*Азизани секин четга тортиб*). Нархини
оширяпти.

А з и з а. Йўғ-е.

К и б о р а. Айёрлик қияпти.

А з и з а. Қўйсангиз-чи, янга, уялмайсизми?

К и б о р а. Вой тавба.

А з и з а. Отажон бизнинг сафаримиз қариди, рухсат
беринг. Кенжам йиғлаб қолгандир.

У м а р. Ҳамма чарчади, уйга борайлик. Отажон, дуо
қилинг.

И б р о х и м. Қилган меҳнатларингга рози бўлинг-
лар. Сизларга мингдан-минг раҳмат. Илоҳо омин, ҳамма
муродига етсин. Оллоҳнинг ўзи мададкор бўлсин!

К и б о р а. Исмоилжон, кўш хотинингизни икки
қўлтиғингизда етаклаб меҳмонга боринг.

И с м о и л. «Келинчақирди» қилсангиз, борамиз.

К и б о р а. Эртага олиб боринг, кутиб олмаган —
номард. Бизни чўчитолмайсиз.

У м а р. Хайр, омон бўлинглар. Кетдик (*чиқиб кети-
шади*).

Ў т к и р. Исмоилжон, Худо белингизга қувват берсин.

А з и з а. Бўлди, юрақолинг.

Ў т к и р билан А з и з а чиқиб кетади.

А н с о р а. Юринг, жойингизни солиб бераман.

И б р о х и м. Болаларим, сизлар ҳам бориб ётинглар.

И б р о х и м билан А н с о р а чиқиб кетади. И с м о и л,
И р о д а, Ф а р и д а учаласи қолади.

Ф а р и д а. Ётасизми, жойингизни тўшаб берайми?

И р о д а. Тўшаб қўйганман!

И с м о и л. Зийраксиз-да, катта раҳмат!

(Ноқулай жимлик. Мусиқа).

Ф а р и д а. Оқ либосим ярашибдими?

И с м о и л. Дунёнинг энг гўзал келини бўлибсиз.

И р о д а. Сизлар кириб ётинглар! Мен тоза ҳавода
озгина нафас олай.

Ф а р и д а. Бўғилиб кетяпсизми?

И р о д а. Йўғ-ей, нега унақа дейсиз!

Ф а р и д а. Нафас ололмаяпсизми, демоқчи эдим,
узр!

И р о д а. Нафас олмасам ўлиб қоламан-ку!

Ф а р и д а. Сизга ўлим тилайдиган бўлсам, тилгинам
кесилсин!

И с м о и л. Сизга нима бўлди? Асабийлашманг,
Иродахон!

И р о д а. Кечирасизлар! Менга нима бўлаётганини
ўзим ҳам билмаяпман! *(Ёқасини ечади.)*

Ф а р и д а. Чукур-чукур нафас олинг!

И р о д а. Нега илмоқли гап қиласиз?

Ф а р и д а. Вой, тўғри маънода айтяпман, мазангиз
йўқми?

И р о д а. Соппа-соғман, касал эмасман!

Ф а р и д а. Рангингиз оқариб кетибди?!

И р о д а. Рангим? Ўзи шунақа, оқ!

И с м о и л. Чукур-чукур нафас олинг! Азизам!

Ф а р и д а. Опамни хонасига олиб боринг!

И р о д а. Йўқ, йўқ, мен ўзим ётаман. Биринчи кеча
Фаридахонни ёлғиз қолдирманг!

Ф а р и д а. Учаламиз ҳам бирга ётаверайлик.

И с м о и л (кулиб). Бирга ётамиз, ўртада мен, иккалангиз икки ёнимда соқчидек пойлаб ётасизлар. Менга биров қўл теккизишига йўл қўймайсизлар-а?!

И р о д а. Илтимос, мени ўз ҳолимга қўйинглар. Бироз шамоллаб ўзимга келай.

И с м о и л. Фарида, сиз бориб устингизни алмаштириб туринг! Мен ҳозир бораман!

Ф а р и д а. Хўп бўлади. Опажон, яхши дам олинг! Ўзингизни ёмон ҳис қилсангиз, тортинмай чақираверинг!

И р о д а. Нега ёмон ҳис қилар эканман, яхшиман, Худога шукр!

Ф а р и д а. Ҳалигидай ҳушингиздан кетиб қолманг, демокчидан-да!

И р о д а. Худо асрасин, кўрқманг! Энди ҳушимдан кетмасам керак!

Ф а р и д а. Нега? Мен кўрқаман?!

И с м о и л. Уф, бошланди кундошларнинг даҳанаки жанги. Ўзаро келишиб олинглар, мен кўчага чиқиб шамоллаб келаман! (*Кетади.*)

И р о д а. Исмоил акамни қочириб юборманг, этагидан маҳкам ушланг!

Ф а р и д а. Бу гапингиз иккимизга ҳам тегишли. Опажон, шу пайтдан гапимиз қовушмаяпти. Эсим борида этагимни ёпиб кетайми?

И р о д а. Мени кечиринг, асабларим бир оз чарчабди.

Ф а р и д а. Дори берайми?

И р о д а. Уф, берган дорингиз таъсир қилмайди. Сиз ҳам бориб ётинг!

Ф а р и д а. Опажон, кўрқяпман, бирга ётайлик!

И р о д а (кулиб). Йўқ, бирга ётолмаймиз.

Ф а р и д а. Нега?

И р о д а. Энди кутиб яшаймиз. Тунни кутиб, эрни кутиб яшаймиз. Иккимизга ҳам оғир, лек чидаб яшаймиз. Эр бермоқ – жон бермоқ, деганларини энди хис қиялпман. Жон бериб яшаймиз!

Ф а р и д а (*қўрқиб*). Жон бериб?!. Мени қўрқитманг! Унақа бўлса эрингизга тегмас эдим.

И р о д а. Қўрқманг, ҳали эр хуш ёқиб, афсус чекмайсиз. Боринг, синглим, эрингиз оғушига отилинг!

Ф а р и д а. Эрингизни тортиб олганимга хафа эмасмисиз?!

И р о д а. Хафа бўлсам, эримни сизга ўз ихтиёрим билан бермас эдим. Исмоил акам кутиб қолди.

Ф а р и д а. Сиз нима қиласиз?!

И р о д а. Мен бугун ёстик кучиб ётаман!

Ф а р и д а. Ҳазилингиз ҳам бор бўлсин!

И р о д а. Энди пешанамизга кундошлик қисмати ёзилди. Навбатма-навбат Худодан сабр тилаб, ёстик кучиб ётамиз!

Ф а р и д а. Хайрли тун, бардош ёр бўлсин! (*Кириб кетади.*)

И р о д а. Ичимда чўғсиз ғалати олов ёняпти! Тушунолмаяпман, жисму жоним куйиб кетяпти. Тутундан димиқиб кетяпман, нафас ололмаяпман! Эй Худо, ўзинг сабр бер, шарманда қилма! Рашкдан куйиб кетмай, аламимдан ўлиб қолмай, эй Худо!

И с м о и л (*секин келади*). Нималар деб шивирляпсиз?!

И р о д а (*чўчиб*). Худойимдан сизга бахт, ўзимга сабр сўраяпман.

И с м о и л. Менинг дарёдек бағри кенг азизам!

И р о д а. Дунёнинг энг гўзал келинининг олдига нега кирмадингиз?!

И с м о и л. (қулиб). Кўнглингизга олдингизми?

И р о д а. Йўқ!

И с м о и л. Рашк қияпсизми?!

И р о д а. Сизни жонимдан ортиқ суйсам, рашк қиламан-да?!

И с м о и л. Ўзимнинг кўз очиб кўрган вафодор хотиним, сизни ҳеч кимга алишмайман! (*Қучади.*)

И р о д а. Раҳмат, қўйворинг! Фаридахон кўрса хафа бўлади. Олдига боринг, биринчи кечада ёлғиз қўйманг!

И с м о и л. Мазангиз йўқ, бу кеча сизга қараб чиқаман!

И р о д а. Мен яхшиман, хавотир олманг. Боринг, кундошимнинг орзу-умидларини поймол қилманг!

И с м о и л. Сизнинг дилингиз вайрон бўлса, майлими?!

И р о д а. Мен кўндим, ўз хоҳишим билан рози бўлдим.

И с м о и л. Ўзингиз зўрға турибсиз-ку, ўзгаларнинг бахтини ўйлайсиз. Кучни қаердан топяпсиз, азизам?!

И р о д а. Ўз нафсимизни, ўз бахтимизни ўйласак, нодонлардан фарқимиз қолмайди (*ойнадан Фариданинг сояси кўринади*).

И с м о и л. Осмон узилиб ерга тушса ҳам, бу кеча сизнинг ёнингизда бўламан! Беговта, беҳолсиз азизам!

И р о д а. Ойнадан Фаридахоннинг сояси кўриняпти. Биз томонга қараяпти, шекилли.

И с м о и л. У – орамиздаги соя! Сизнинг юзингиздан таралган нурдан ғойиб бўлади.

И р о д а. Унақа деманг, умид билан бир ёстикқа бош кўйди. Интизор қилманг!

И с м о и л. Соялардан эҳтиёт бўлиш керак!

И р о д а. Фаридахоннинг қадами хосиятли бўлади.
У соя эмас, жаннат куши, омад куши!

И с м о и л. Иродангизга қойилман, азизам!

И р о д а. Фаридахоннинг дилини ранжитманг, дил
оғриғи ёмон!

И с м о и л. Сизнинг дилингиз оғриса майлими?!

И р о д а. Мен бахтиёрман!

И с м о и л. Менинг Кумушим! (*Бағрига босади.*)

И р о д а. Қўйворинг, кўриб қолишади!

И с м о и л. Ошинг ҳалол бўлса, кўчада ич, дейдилар!
Никоҳимдаги хотинимни кучсам нима бўлибди?!

И р о д а. Ана, Зайнабой келяпти, қўйворинг! (*Пин-
жидан чиқади.*)

Ф а р и д а. Мен чиқиб тоза ҳавони бузмадимми?!
Уйда зерикдим.

И р о д а. Сиз пайдо бўлсангиз, мушк анбарнинг
ифори келади.

Ф а р и д а. Бу ифор фақат жаннатдан келади.

И р о д а. Сиз хонадонимизга келдингиз-у, ўша
муаттар ифор эса бошлади.

Ф а р и д а. Кесатик эмасми, опажон?!

И р о д а. Худо шоҳид, дил сўзим!

Ф а р и д а. Юрагингизнинг тиниқлиги мусаффо
осмонга ўхшайди (*осмонга қараб*).

И р о д а (*у ҳам осмонга қарайди*). Бахтдан чакнаган
кўзларингиз порлоқ юлдузларга ўхшайди.

И с м о и л. Мен, мен нимага ўхшайман?!

Ф а р и д а (*кулиб*). Сиз ... сиз ... Хафа бўлмайсизми?!

И р о д а. Шошмай туринг! (*Фаридага.*) Сиз кимга
ўхшатдингиз?

Ф а р и д а. Сиз ... сиз ... Сиз олдин айтинг, опажон!

И р о д а. Ўзингиз олдин айтинг!

И с м о и л. Иродахон сиз каттасиз, сиз айтинг!

И р о д а. Аросатда қолиб, дайдиган Отабекка ўхшайсиз! *(Кулади.)*

Ф а р и д а. Мени хаёлимда ҳам Отабекка ўхшаган эдингиз! *(Учаласи қотиб кулишади. Иброҳим отанинг йўтали эшитилади.)*

И р о д а. Отамизнинг йўтали маъносини билиб олинг, Фаридахон! Ҳозир бир марта йўталдилар. Кеч бўлди, тинч ётиб ухланглар, деганлари *(тичирлашиб гаплашадилар)*.

Ф а р и д а. Икки марта йўталсалар, нима қиламан?!

И р о д а. Лаббай отажон, хизматлар борми, деб югуриб борасиз!

Ф а р и д а. Уч марта йўталсалар-чи?

И р о д а. Уч марта йўталсалар, сиздан хафа бўлганларининг белгиси, тушундингизми?

Ф а р и д а. Тушундим!

И р о д а. Отамизни уч марта йўталишга мажбур қилманг, жаҳллари ёмон!

Ф а р и д а. Хўп бўлади!

И с м о и л. Фаридахонни кўрқитманг!

Ф а р и д а. Отамизнинг жаҳллари чиқмасин, яхши дам олинглар! Кетдик.

И с м о и л. Мен ҳозир бораман!

Ф а р и д а. Кутаман! *(Кетади.)*

И с м о и л. Ўзингиз мажбур қилдингиз, мени кечиринг.

И р о д а. Тақдир ҳукмига бўйсунмай иложим йўқ! Борақолинг, эримни оҳанрабодек тортиб оляпти, деб хафа бўлмасинлар.

И с м о и л. Оёғим тортмаяпти.

И р о д а. Мени яхши кўрганингиз учун ҳам уйланишга рози бўлдингиз! Сўзингизда тулинг, боринг азизим!

И с м о и л. Менсиз яхши ётиб тулинг, азизам!

И р о д а. Ҳар куни, ҳар лаҳза нафас олганимда ҳам ёнимдасиз. Сизсиз ўтмас кунларим, лекин айро яшашга мажбурмиз. Сизнинг борлигингизни ҳис қилиб яшасам бўлди. Севикли кишисининг соғ-омонлиги – маҳбуба учун туганмас бахт! Менга ачинманг!

И с м о и л. Сиз мисоли жаннатдан тушган фариштасиз.

И б р о х и м отанинг йўтали эшитилади. И с м о и л уйга кирмасдан, кўчага чиқиб кетади. И р о д а сезмай қолади.

И р о д а. Мени ёлғизлик гирдобига ташлаб кетди! Тўфонлар тўлқинига ғарқ қилиб кетди. Гирдоблар қаърига отиб, кириб кетди! *(Йиғлайди.)* Қандай чидайман?! Қандай яшайман! Эр бериш – жон бериш, дегани рост экан! Гапириш осон экан, ҳис қилиш, бошидан ўтказиш азоб экан. Жон бериш азобига қандай чидаб яшайман?! Эй Худойим, сабр бер, бардош бер, куч бер, айланай Худойим! Аклдан озиб, девона бўлиб қолмай! Ҳозир сочларимни ёйиб, уларнинг устига кириб борайми?! Исмоил ака «алвасти» деб сочларимдан судраб кўчага улоқтириб ташласа, нима қиламан?! Ўзимни осайми, сувга отайми, ўзимни ёқайми? Бемаъни ўй-хаёлларим, миямни тарк эт! Дахшатли фикрлар кет! Аламли туйғулар, оғрикли ҳислар, мени жинни қилма, кет, кет! *(Бошини чангаллаб, ўтириб қолади. Пичирлаб шеър ўқий бошлайди.)*

Кет, севгилим, юрагимга тинчлик бер,
Кет, сенинг-чун кучоқ очган қора ер.

Кет, жонимни қийнагувчи жоду – хур,
Кет, кўнглимни алдагувчи ёлғон нур.

Ерга кўксини босиб ётади. Исмоил кириб Иродани
елкасидан кўтариб, бағрига олади.

И с м о и л. Ирода...

И р о д а. Исмоил ака,

И с м о и л. Киrolмадим, кирмадим!

Ирода маъюс жилмайиб, жони узилади.

И с м о и л. Ирода! Ирода-а-а-а! (*Ҳайқириқдан
қалблар ларзага келади.*)

П а р д а

КЎНГИЛ

Икки пардали комедия

ҚАТНАШУВЧИЛАР

Т о ҳ и р
З у ҳ р а
Л а й л о
М у р о д
М у ҳ а б б а т

Биринчи парда

Замонавий мебеллар билан жиҳозланган хона.
Юзига ҳеч қандай пардоз-андоз қилмаган, рўмоли бир
томонга қийшайиб кетган, кенг кўйлак кийиб олган З у ҳ р а
уйкусираб эрини кузатяпти.

Т о ҳ и р. Эшикни ёпиб олинглар!
З у ҳ р а. Сўфи азон айтмасдан кетяпсизми?
Т о ҳ и р. Кўряпсан, ишга кетяпман!
З у ҳ р а. Тушликка келасизми?
Т о ҳ и р. Йўқ, келмайман.
З у ҳ р а (*эснаб*). Ҳамма нарсангизни олдингизми?
Т о ҳ и р. Кўзойнакни олдим, дастрўмолимни олдим,
қўл телефонимни олдим (*нарсаларини бирма-бир олиб
қарайди*).

З у ҳ р а. Трамвай ҳайдовчилиги ҳам курсин, тонг
саҳарлаб ишга кетасиз.

Т о х и р. Ҳеч уйқуга тўймайсан-да!

З у х р а. Уйқуга ҳам тўйиб бўларканми? Трамвай-нинг калитини олдингизми?

Т о х и р. Энг кераги шу, эсдан чиқмадимми? (*Чўнтагини қарайди.*) Ҳа, олибман!

З у х р а. Бўпти, борақолинг!

Т о х и р (*хотинига тикилиб қарайди*). Яна бирор нарсани эсдан чиқариб қўймадимми?

З у х р а. Нега менга тикиласиз?

Т о х и р. Ҳеч ўзингни ойнага солиб қарадингми яқин атрофда?

З у х р а. Ойнага қарасам-қарамасам сизга нима?

Т о х и р. Янги келиннинг олдида у ёқ-бу ёғингга қараб, тузукроқ кийиниб юргин, хотин!

З у х р а. Афтимга нима қилибди?

Т о х и р. Қош қирқ йилдан бери ўсма, кўз ўттиз йилдан бери сурма кўрмадим, деб турибди.

З у х р а. Э-э-э, бўлади. Энди мени биров келин килармиди?

Т о х и р. Кийган кўйлагингни қара.

З у х р а. Нима қипти?

Т о х и р. Полизга қўйган қўрикчига ўхшайсан!

З у х р а. Вой, унақа деманг!

Т о х и р. Сочингнинг оқини бўяб, аёлларга ўхшаб юргин!

З у х р а. Қўйсангиз-чи, ўз эримга ҳам пардоз қиламанми?

Т о х и р. Эринг учун эмас, ўзинг учун қил, хотин!

З у х р а. Эрталабдан асабимни бузмасдан бора қолинг!

Т о х и р. Бўлди, энди бир ҳафта қовоқ-тумшук қилиб юрасан.

З у х р а. Менинг бўлганим шу, бошқача бўлолмайман! Энди ўзимни ўзгартиролмайман. Ёқмаётган бўл-

сам ўзига қарайдиган, пардоз-андозни канда қилмайдиган ёшроғини топиб уйланинг, мен розиман!

Т о х и р. Сенга гапириб бўлмайди, билганингни қил! (*Чиқиб кетади.*)

З у х р а. Тавба. Нима бўлди бу эрга? Ош-овқатини вақтида қилсам, уйини озода тутсам, болаларини тарбияласам, нима етишмайди яна?!

М у р о д (*чиқиб*). Ассалому алайкум, ойижон!

З у х р а. Ваалайкум ассалом. Яхши ётиб турдингми?

М у р о д. Яхши, раҳмат. Дадамни кузатдингизми?

З у х р а. Ҳа, инжиқ дадангни кузатдим.

Л а й л о (*эрининг костюмини, папкасини олиб чиқади*). Ассалому алайкум, ойижон. Яхши дам олдингизми?

З у х р а. Раҳмат, қизим. Ўзингиз яхшимисиз?

Л а й л о. Яхши (*эрининг костюмини кийгазади, галстугини тўзрилайди, дастрўмолига атир сепиб беради*).

З у х р а. Яхши бориб кел, ўғлим! (*Келинининг ҳаракатларини зимдан кузатиб туради.*)

Л а й л о (*эрининг туфлисининг чангини артиб, оёгини олдига тўзрилаб қўяди*). Яхши бориб келинг, ишингизнинг баракасини берсин!

М у р о д. Хайр, ойижон! (*Хотинига шивирлаб.*) Хайр гўзалим! Ишхонадан мукофот пулини олиб, дарров келаман! (*Чиқиб кетади.*)

З у х р а. Эр кузатишни сиздан ўрганишим керак экан!

Л а й л о. Ойим дадамларни ҳар доим шундай кузатадилар (*чанг тозалагич билан жиҳозлар чангини тозалай бошлайди*).

З у х р а. Балли, тарбия берган ота-онангизга раҳмат. Яшанг, қизим!

Л а й л о. Хижолат қилманг, ойи!

З у х р а. Қайнона билан келиннинг тупроғини бир жойдан олади, деганлари рост экан. Худди ўзимга ўхшайсиз, Ҳаммаёқ саранжом-сарипшта. Уйларни озода тутасиз. Кирни тоза ювасиз, қилган овқатларингиз ширин бўлади.

Л а й л о. Мактаманг, ойижон.

З у х р а. Мақташга арзийдиган келин бўлганингиздан кейин мактайман-да. Одоб-ахлоқни ўргатган отанангизга раҳмат!

Л а й л о. Раҳмат, ойижон.

З у х р а (*телефон гўшагини олади*). Алло, қудажон, яхшимисиз? Қизингизга яхши тарбия берганингиз учун сизга раҳмат айтмоқчийдим.

Л а й л о. Одамни уялтирманг, ойижон (*хурсанд бўлиб кетади*).

З у х р а. Қош-қовоғимга қараб туради. Учиб юриб хизматимни қилади. Иш қилганини кўз илғамай қолади. Тоза-озода, “ойижон”, “ойижон”, деб тилларидан бол томиб туради.

Л а й л о. Қўйинг, ойижон! (*Сочларини силкитиб қўяди*).

З у х р а. Пешанам беш қарич экан, келиндан ёлчидим. Қизингиз кўнглимдагидек чиқди. Раҳмат, сизга, қудажон. Хўп бўлади. Сизга салом айтдилар.

Л а й л о. Саломат бўлсинлар!

З у х р а. Қадамларингиздан айланай, уйимга фаришта мисоли кириб келдингиз.

Л а й л о (*қайнонасини қучади*). Мен келмасимдан олдин ҳам бу хонадоннинг сиздек фаришта аёли бор эди.

З у х р а. Шу уйда униб-ўсиб, палак ёзинг!

Л а й л о. Айтганингиз келсин, фаришталар омин, десин!

З у х р а (*келинини қучиб, сочларини силайди*). Дарёдек тўлғаниб турган сочларингиздан айланай, денгиздай мавжланиб турган сочларингиздан ўргилай.

Л а й л о. Кўйинг-ей, ойижон (*қучоғидан чиқади*).

З у х р а. Айланай сунбул сочларингиздан!

Л а й л о. Ўхшатишни ҳам болайсиз-а, ойижон!

З у х р а. Келинимнинг ўзи бир қиз, сочи бир қиз!

Л а й л о. Сизга ёққанимдан хурсандман.

З у х р а. Ёр қора сочлари чулғанар белида, деган қўшиқ бор эди. Сочларингизни тўлқинлантириб юрингиз ўғлимга жуда ёкса керак.

Л а й л о. Сизга-чи, ойижон?

З у х р а. Менга ҳам ёқади, лекин...

Л а й л о (*жиддийлашади*). Нимага “лекин”, ойижон?

З у х р а. Кўнглингизга келмасин-у лекин...

Л а й л о. Айта қолинг, ойижон!

З у х р а. Кўнгил нозик бўлади. Дилингизга озор бериб қўйсам, узр.

Л а й л о. Эшитаман, ойижон.

З у х р а. Йўқ, айтмайман! Хафа бўлиб қоласиз. Кўнгил курғур шишадек нозик, дарз кетса, қайта тўғри-лаб бўлмайди.

Л а й л о. Одамни ноқулай аҳволга солмай айта қолинг!

З у х р а. Йўқ, йўқ, келинжон айтмай қўя қолай. Фаросатли келинсиз, ўзингиз тушуниб оларсиз.

Л а й л о (*хафа бўлгандек*). Майли, ўзингиз биласиз.

З у х р а. Тилим курсин, соддалигим курсин-а! Сизни мактаб-мактаб қовун тушириб қўйдим.

Л а й л о. Бетга айтганнинг захри йўқ, дейдилар. Айтсангиз хафа бўлмасдим.

З у х р а. Тўғри айтасиз, орқадан гапириб гапни чувалаштириб юргандан кўра, бетга айтган яхши.

Л а й л о. Айта қолинг, ойижон урганингиз – ун оши, сўкканингиз – сўк оши.

З у х р а. Вой, сизни сўкиб жинни қўйнинг гўштини ебманми?

Л а й л о. Мақол эсимга тушиб қолганди, айтдим.

З у х р а. Ақлли келинимдан, Сизга баъзи бир гапларим бор эди.

Л а й л о. Кулоғим сизда, ойижон.

З у х р а. Бебисмилло овқат қилманг, макрух бўлади. Хўжа Аҳрор Валий бобомиз бегона жойларга борганда овқат емас эканлар.

Л а й л о. Нега, ойижон?

З у х р а. Бебисмилло қилинган таом бўлиши мумкин, деб... Бебисмилло қилинган таомдан есалар, кўнгиллари беҳузур бўлиб, касал бўлиб қолар эканлар.

Л а й л о. Тушундим.

З у х р а. Хўжа Аҳрор Валий бобомиз дунёга келишидан олдин оналари ҳомиладор пайтида кўшниникига меҳмонга чиқиб овқат еб кўйиб, касал бўлиб қолибдилар.

Л а й л о. Нима учун?

З у х р а. Кўшниникида нопок лукма еб кўйган эканлар. Уч кун рўза тутиб, ҳалқумини поклаб олган эканлар. Бисмилло билан иш бошлашда, покликда ҳикмат катта, қизим!

Л а й л о. Тушундим, ойижон!

З у х р а. Ўзимнинг зийрак келинимдан айланай. Яна овқат қилаётган пайтда бошингизга рўмол ўраб олинг. Чиройли сочларингизнинг бир толаси овқатга тушса, овқат билан ичга кетса, ичакларни кесиб кетади. Қайнотангизнинг овқатидан чиқиб қолса, уялиб қоласиз.

Л а й л о. Тўғри айтасиз, ойижон.

З у х р а. Соч – аёлни ҳусну латофати. Кўча-кўйда, ўғлимнинг олдида сочингизни қандай фасонда қилиб юрсангиз ҳам майли, ихтиёрингиз. Лекин қайнотангизни олдида рўмол ўраб чиқинг. Келиним фаросатли экан, деб хурсанд бўлади.

Л а й л о. Хўп ойижон, тушундим.

З у ҳ р а. Айланай сиздан, келинжон. Насиҳатларимдан хафа бўлманг.

Л а й л о. Нега хафа бўлай, сиз мени тўғри йўлга бошляпсиз-ку!

З у ҳ р а. Айланай сиздан.

Л а й л о. Сиздан бир илтимосим бор, ойижон.

З у ҳ р а. Бемалол, жоним билан, келинжон.

Л а й л о. Кўнглингизга олманг-у Йўқ айтмай кўя қолайин.

З у ҳ р а. Гапнинг учини чиқардингизми, айтинг келинжон.

Л а й л о. Хафа бўласиз-да.

З у ҳ р а. Хафа бўлган номард, айтинг!

Л а й л о. Хўш, ҳалиги...

З у ҳ р а. Одамнинг елкаси ўзига кўринмайди. Кимдир камчиликларини айтиб турмаса, босар-тусарини билмай, эсанкираб қолади.

Л а й л о. Биласиз, гўзаллик салонида ишлайман, ўғлингиз билан ўша жойда топишганмиз.

З у ҳ р а. Уйда ўтириб, зерикиб қолдингизми?

Л а й л о. Йўқ.

З у ҳ р а. Кичик чиллангиз чиқсин, ўғлимга айтаман, ишга чиқишингизга рухсат беради.

Л а й л о. Гап унда эмас.

З у ҳ р а. Бўлмаса, юрагимни сикмасдан айта қолинг (бетоқат бўлади).

Л а й л о. Ана хафа бўла бошладингиз, айтмайман.

З у ҳ р а. Кўнглимни кенг қилиб эшитаман. Чўзмасдан айтинг.

Л а й л о. Сизнинг ҳам чиройли сочларингиз бор.

З у ҳ р а. Қўйсангиз-чи, унақа эмас.

Л а й л о. Келишган қадди-қоматингиз бор.

З у х р а. Йўғ-ей (*қоматига қараб*).

Л а й л о. Узун кўйлақларда, ўзингизга оро бермай юрасиз.

З у х р а. Қайнотангиз билан келишиб олганмисиз. Эллиқни қоралаб қолган бўлсам, ўзимга қараганимда нима бўларди.

Л а й л о. Юзингизга, қош-кўзингизга озгина оро бериб, ўзингизга қарасангиз дунёдаги энг гўзал қайнона бўласиз.

З у х р а. Менинг юриш-туришимдан ор қияпсизми, келинжон?

Л а й л о. Ана хафа бўлмайман, деб хафа бўляпсиз. Шунинг учун айтмайман, деган эдим-да.

З у х р а. Мени гўзалларнинг гўзали қилиб қўймоқчимисиз?

Л а й л о. Ҳа, ойижон. Йўқ деманг. Мен аёлларнинг пардозчиси бўлсам, сизни мисоли маликага айлан-тириб қўяй. Дадам сизни кўриб оғизлари ланг очилиб қолсин!

З у х р а. Онангни отангга бепардоз кўрсатма, деганларидай дадангизга фасон қилиб кўрсатмоқчимисиз?

Л а й л о. Ўзимнинг тушунган ойижонимдан айланай. Юринг озгина оро бериб кўрай, ёқмаса, ихтиёрингиз...

Улар ичкарига кириб кетишади. Қайтиб чиқишганда Зухра бутунлай бошқа киёфада намоён бўлади.

З у х р а. Гўзал бўлиш ҳам қийин экан-ку?

Л а й л о. Ана бўлди. Сочларингизни чиройли қилиб турмақлаб қўйсам яна ҳам очилиб кетасиз.

З у х р а (*кўзини очиб қарайди*). Вой, юзим ўликнинг бетига ўхшаб оппоқ бўлиб қолибди-ку.

Л а й л о. Хафа қияпсиз, ойижон.

З у х р а. Йўк. Ҳеч пардоз қилмагандим. Ўзимдан-ўзим уялиб кетяпман (*юзини қўллари билан тўсади*).

Л а й л о. Ярашди, ишонмасангиз томошабинлардан сўранг.

З у х р а (*томошабинларга қараб*). Ярашдими? Ҳа, алдаманг, башараси билан қатикқа йиқилган аёлга ўхшаб колдим. Уялиб кетяпман (*эшик тақиллайди*).

Л а й л о. Кимдир келди, шекилли?

З у х р а. Шошманг, эшикни очманг. Бу ахволимни кўрган одам кўрқиб кетмасин (*шошиб кириб кетади*).

Л а й л о. Ойижон ҳеч ўзларига эътибор бермайдилар-да. Нима қилиб кўндирсам, қандай қилиб фикрларини ўзгартирсам экан? (*эшик томон кетади*).

М у р о д (*кириб*). Қалайсиз, азизам?

Л а й л о. Ҳаммаси зўр!

М у р о д. Кайфиятлар аъломи?

Л а й л о. Аъло!

М у р о д. Ойим қанилар?

Л а й л о. Уйдалар!

М у р о д. Чўқишмайгина ўтирибсизларми?

Л а й л о. Чўқишишга баҳона топилмаяпти.

М у р о д. Илоё, бир умр баҳона топилмасин!

Л а й л о. Яхши келдингизми?

М у р о д. Шаҳар айландим. Совғалар харид қилдим. Мана бу сизга, жоним.

Л а й л о. Нима экан?

М у р о д. Сиз яхши кўрган атир!

Л а й л о. Вой, раҳмат (*эрининг бўйнидан қучади*). Французскими?

М у р о д. Ўзимизники (*эркалайди*).

З у х р а (*чиқиб*). Кўз тегмасин, ҳар доим шундай бир-бирларингиз билан иноқ, меҳрибон бўлиб юринглар.

Л а й л о. Ойижон, мана бу атирни ўғлингиз сизга олиб келибди.

З у х р а. Мен атир сепармидим. Ўзингизга буюрсин, келинжон. Ўғлим эшикдан кетиб, тешикдан қайтиб келибсан?

М у р о д. Сизни соғиндим.

З у х р а. Меними, келинимними?

М у р о д. Иккалангизни ҳам.

З у х р а. Тинчликми, ишдан вақтли қайтибсан?

М у р о д. Ишхонадан кеча телефон қилиб, мукофот пулини олиб кетинг, деганди. Мукофот пулини олиб шаҳар айланиб, сизларга совға олдим. Сизга ҳам зўр нарса олиб келдим.

Л а й л о. Нима экан?

М у р о д. Топинг-чи?

Л а й л о. Ойижонимга ҳам атир олиб келгансиз.

М у р о д. Йўқ, атир эмас.

Л а й л о. Мен топдим. Рўмолми?

М у р о д. Йўқ тополмадинглар.

З у х р а. Кўйлак олиб келгандирсан-да, ўғлим.

М у р о д (*қотиб кулади*). Тўғри топдингиз. Ойим билан менинг кўнглим бир. Кўнглимдагини топади.

З у х р а. Қаерга борса, сафаргами, дам олишгами, менга албатта кўйлак олиб келасан, феълингни биламан-ку!

М у р о д (*ойисини қучиб*). Менинг сезгир ойижонимдан. Бу кўйлакни ҳар галгидек бировга совға қилмайсиз.

Л а й л о. Совғани совға қилиб бўладими?

М у р о д. Кўнгиллари бўш-да. Опам, аммам сўрасалар бериб юбораверадилар.

З у х р а. Уларга ёкиб, беринг деб турса, йўқ деёлмайман-да, ўғлим.

М у р о д. Ўғлим менга атаб олиб келган, берол-майман, деёлмайсизми? Бу гал бирортасига берсангиз қаттиқ хафа бўламан. Мана, олинг!

З у ҳ р а. Раҳмат, ўғлим. Топган-тутганингга, касби-корингга Худойим барака берсин.

Л а й л о. Қани кўрайлик-чи, ойижон.

З у ҳ р а. (ёйиб кўрсатади). Мана, баҳосини беринг-чи.

Л а й л о. Вой, бунчалар чиройли, ойижон!

З у ҳ р а. Сизга ёққан бўлса, олақолинг, келин.

М у р о д. Ойимнинг сахийликлари тута бошлади.

Л а й л о. Йўқ, ўзингизга буюрсин. Яхши кунларда, тўйларда кийиб юринг.

З у ҳ р а. Раҳмат.

Л а й л о. Кийиб чиқинг, бир кўрайлик, ойижон.

М у р о д. Кийиб чиқинг, ярашганини кўрамиз.

З у ҳ р а. Қизил гуллари бор экан-да.

М у р о д. Сизбоп, танлаб-танлаб олдим.

З у ҳ р а. Қизил гулли кўйлак кийиб қиз бўлармидим.

Онангни қариганида қиз қиласанми?

М у р о д. Онамга ёкмади.

Л а й л о. Қизил гуллари кам-ку, ойижон. Сизнинг ёшингизга мос. Уйга кириб кийиб чиқинг. Ўғлингиз хурсанд бўладилар.

З у ҳ р а. Кейин киярман.

М у р о д. Ойимга ёкмади. Қачон қарсанг оддийгина чит кийиб юрасиз. Кимсан фалончини ойисисиз. Одамни уялтирмай олиб келган кўйлаklarимни кийиб юринг. Уйда ҳам, кўчада ҳам оддий чит кўйлак, арзон матодан қилинган кўйлаklarни кийиб юрасиз. Одамни уялтирманг, ойижон.

З у ҳ р а. Ўзимизнинг пахтадан қилинган матолар ҳавони яхши ўтказади. Иссиқ кунда салқингина бўлиб юраман. Юрагим сиқилмайди, яхши нафас оламан. Ўғлим-а,

ялтир-юлтир матоларни жиним суймайди. Шунинг учун ўзимизнинг пахтадан қилинган чит кўйлакларни яхши кўраман.

М у р о д. Одамлар нима дейди? Онасига тузукрок кўйлак ҳам олиб бермабди, демайдими?

Л а й л о. Тўғри, ойижон.

З у х р а. Бор бўлса кўролмайдиган, йўқ бўлса беролмайдиган баъзи бир бемаза одамларни кўй.

Л а й л о. Анави куни меҳмонга келган дўстим ҳам устингиздаги кўйлагингизга қараб, онангга тузукрок кўйлак олиб берсанг бўлмайдими, деб кесатди ойижон.

З у х р а. Устимдагига нима қилибди тоза бўлса, бинойидек ярашиб турибди.

М у р о д. Сизга бир нарсани уқтириб бўлмайди. Билганингиздан қолмайсиз. Ҳавас қилиб сизга олиб келаман, сиз бошқаларга совға қилиб юборасиз (*хафа бўлиб*).

З у х р а. Хафа бўлма, бунисини ўзим кияман. Ҳеч кимга совға қилмайман.

Л а й л о. Бир кийиб чиқинг, ярашибдими, кўрамин.

З у х р а. Ярашади, худо хоҳласа тўйларга кияман.

М у р о д. Тўйларда эмас уйда ҳам, кўчада ҳам, ҳамма жойда, ҳар куни кийинг. Аяманг, эскирса янгисини олиб бераман, ойижон!

З у х р а. Хўп, кияман. Бориб дамингни ол, кейин кийиб кўрсатаман.

М у р о д. Бўпти, мен дам олиб турганимда шу кўйлакда кўрай, хўпми, ойижон?! (*Кириб кетади.*)

З у х р а. Ўзимнинг меҳрибон болажонимдан. Шу ўғлим бошқача-да, юриш-туришим, кийинишимга ҳам эътиборли.

Л а й л о. Тўғри қиладилар, ойижон. Ўғлингизнинг даврида ясаниб юринг.

З у х р а. Йўқ, кейин киярман. Хафа бўлмасин, деб хотиржам қилдим-да.

Л а й л о. Бир кийиб кўринг, ойижон! (*Эшик тақиллайди. Келин очмоқчи бўлади.*)

З у х р а. Шошманг, ўзим очаман. Ким бўлди экан? (*Эшикни очади.*)

М у х а б б а т. (*йиглаб киради.*) Ойижон, адоий тамом бўлдим.

З у х р а. Нима бўлди? Бунинг кўз ёши доим тайёр.

М у х а б б а т. Мен дардимни айтиб келсам, кесатасиз, киноя қиласиз.

Л а й л о. Ассалому алайкум. Келинг, опагон.

М у х а б б а т. Ваалайкум ассалом. Келинжон, сизга мазза. Ичмайдиган, чекмайдиган укажонимга тегиб олгансиз.

З у х р а. Ҳай, ҳай пашшадан фил ясаб, келинимни кўрқитма!

М у х а б б а т. Мен фил ясаётганим йўқ, бор гапни айтяпман.

З у х р а. Яна ичиб келдиларми?

М у х а б б а т. Ароқ ичмай, захарни ичгур... ичиб келди.

З у х р а. Секинроқ гапир, уйда уканг дам оляпти.

М у х а б б а т. Нима қипти?

З у х р а. Келин, сиз боринг, уйингизга киринг. Қизим билан алоҳида гаплашиб олай.

М у х а б б а т. Йўқ, эшитсинлар, менинг эрим қанақалигини билсинлар.

З у х р а. Дардингни ҳаммага дoston қилма, қизим. Оилавий сирингни очаверма.

М у х а б б а т. Очаман, ютавериб-ютавериб бўғзимга келди, ойижон.

З у х р а. Эркак киши ичади, хотин тилига эрк берса, бир-икки мушт туширади.

М у х а б б а т. Сиз ҳам куёвингизнинг ёнини оляпсизми?

З у х р а. Куёвим яхши. Ўзинг ёмон.

М у х а б б а т. Ўз қизингизни ёмон деяпсизми?

З у х р а. Тилинг бир қарич. Эр мардум ичиб келганида яхши гапириш ўрнига Али деса, Вали деб турасан. Хотин киши бир поғона пастда турса, асакаси кетмайди. Эрни эр қиладиган – хотин.

М у х а б б а т. У эр бўлмайди, қаро ер бўлади.

З у х р а. Қаро ер бўлади деб қарғайверсанг, нима бўларди, қаро ер бўлади-да! Ниятингни яхши қил, қизим.

М у х а б б а т. Нима қилай, ҳар куни ичиб келяпти.

З у х р а. Тилингни ширин қил, яхши гап билан илонинидан чиқар, дейдилар.

М у х а б б а т. Яхши гапирдим, ёмон ҳам гапирдим, ялиндим, ёлвордим – фойдаси бўлмаяпти.

З у х р а. Ақл билан иш тут. Ақлингни ишлат, ичмайдиган қилиш – сенинг қўлингда. Битта эрни эплаб эр қилолмайдиган аёл – аёлми? Аёл кишининг ҳунари қирқ эшакка юк бўлади, дейишади. Ҳунарларингни ишлат. Одам қил!

М у х а б б а т (*Келинининг қўлидаги атирга кўзи тушиб*). Менда ҳам кўнгил бор, ойи. Байрамларда атирми, гулми, бир боғ пиёз бўлса ҳам майлийди, совға қилмаган.

Л а й л о. Хафа бўлманг, опажон. Мана бу атир сизга бўлақолсин.

М у х а б б а т (*кулиб*). Вой, раҳмат! (*Ҳидлаб*.) Бунча хушбўй экан. Ким олиб берди?

Л а й л о. Укангиз ҳозиргина олиб келди.

М у х а б б а т. Қаранг, ойи, укамнинг ақллилигини, кўнгил олишни билади. Менинг эрим кўнгил олишнинг кўчасидан ўтмаган (*ийглайди*).

З у х р а. Бу баҳор ҳавосига ўхшайди. Бир қуёш
чиқади, бир ёмғир ёғади.

Л а й л о. Ола қолинг, опажон.

М у х а б б а т. Йўқ, укам сизга совға қилган. Совғани
олмайман. Менда ҳам фаросат бор (*беради*).

Л а й л о. Чин кўнгилдан беряпман, опажон.

М у х а б б а т. Ўзингизга буюрсин укажонимнинг
совғаси. Ойи эгнимдаги кийимимга қаранг. Олганимга
бир ой бўлди. Бир хил кўйлакни бир ойдан бери кийиб
юрибман. Кўшнилардан уялиб кетяпман.

З у х р а. Тавба, эгнингдаги энг қимматбаҳо кийим
бўлса, бир ойда эски бўлиб қоладими?

М у х а б б а т. Ойи, нималар деяпсиз, одамлар хар
куни янги кўйлак кийишади.

З у х р а. Лайлакка қасд қилиб, чумчукнинг оёғи
йирилган экан. Кўрпангга қараб оёқ узат, қизим.

М у х а б б а т. Энди одамлар лайлак, мен чумчук
бўлиб қолдимми?

З у х р а. Худога шукр, куёвим топармон-тутармон,
ҳеч нарсага зориқтирмайди. Ношукр бўлма.

М у х а б б а т. Э-э-э ойи, куёвингизнинг ёнини ола-
верманг.

З у х р а. Ичса ҳам бировга зарари тегмайди. Жан-
жал нимадан чикди?

М у х а б б а т. Янги кўйлак чиққан экан. Шундан
олиб беринг, дедим. Шкаф тўла кийим, бунча латта-
путтага ўчсан, деб уришиб бердилар.

З у х р а. Биламан, айб ўзингда! Ичганини баҳона
қилиб, куёв бечорани айблайверасан.

М у х а б б а т. Дугонаминг туғилган кунига янги
кўйлак кийиб бориб, аёлларнинг кўзини куйдирмоқчи
эдим-да.

З у х р а. Буни қаранг-а?

М у х а б б а т. Барибир кўйлак олишим керак. Дадам қарз бериб турсалар қайтарар эдим.

З у х р а. Шунинг учун ваҳима қилиб, йиғлаб келдингми? Мақсадингни тушундим. Кўйлак олиб беринг, деб кулоқ-миясини еганинг учун куёвим ичиб келган.

М у х а б б а т (қулиб). Менинг кўнглимдагини кўз қарашимдан тушуниб оласиз-а, ойи!

З у х р а. Уканг менга кўйлак олиб келган экан. Ёқса, ола қол ўшани.

М у х а б б а т (олиб кўради). Вой-вўй, чиройлилигини. Худди шунақасидан олмоқчи эдим. Укамнинг диди чаккимас.

Л а й л о. Ойи, ўғлингиз хафа бўлмайдиларми?

М у х а б б а т. Келин, укамнинг олиб келганига қизғанчиқлик қилманг, қизғанчиқ бўлсангиз – қиз туғасиз.

Л а й л о. Қизғанганим йўқ. Ойижоннинг ўзлари кийсин, деб илтимос қилган эдилар-да.

М у х а б б а т. Укам билан ўзим гаплашаман, сиз хўжайинлик қилманг.

Л а й л о. Хўп, узр.

М у х а б б а т. Қизил гуллари бор экан, ойимга кетмайди. Менда жуда яхши материал бор. Шуни кенггина қилиб кўйлак-лозим қилиб тикиб бераман.

З у х р а. Мен ҳам шундай деб турган эдим.

М у х а б б а т. Раҳмат, ойижон (ойисини қучади). Ўзимнинг меҳрибон, ақлли ойижоним. Бу кўйлакни кийиб ҳаммани куйдираман! Бўпти ойижон, мен кетдим! (Хурсанд бўлиб кета бошлайди.)

М у р о д. Шошманг, опажон!

М у х а б б а т. Вой укажоним, яхшимисан? Ишларинг яхшими? Чарчамаяпсанми? Чикмайсан ҳам, биттаю битта опам бор, деб сўрамайсан ҳам.

М у р о д. Яхшимисиз? Сўраб турибмиз-ку!

З у х р а. Қўлга тушган тулкидай жилпанглашини қаранг.

М у х а б б а т. Поччанг ҳар куни ичиб келиб, хафа қилади. Ёнимни олиб бир-икки мушт туширмайсан ҳам.

М у р о д. Эр-хотин ўртасига томи кетган тушади.

М у х а б б а т. Ичиб келиб урса ҳам майлими?

М у р о д. Поччамни биламан, сизни уриш у ёқда турсин, чертмайди ҳам.

М у х а б б а т. Ойим ҳам, дадам ҳам, сен ҳам поччангнинг ёнини оласизлар. Ичларингдан чиққан мен душман (*йиглайди*).

З у х р а. Куёвим – тилла йигит, лўлилик қилма!

М у х а б б а т. Бўпти, мен ёмон, кетдим. Сизларга опа, қиз керак эмас экан. Энди келмайман. Елкамнинг чуқури кўрсин (*йиглаб кетмоқчи бўлади*).

З у х р а. Ҳой, ҳой, унақа дема. Кирадиган эшигингни қаттиқ ёпма!

М у х а б б а т. Энди келмайман, кетдим! Хайр.

М у р о д. Ойимга олиб келган кўйлақни ташлаб кетинг!

М у х а б б а т. Кўрдингми?

М у р о д. Опажон, ўзингизни ўйламанг! Ойим ҳам фарзандларининг орқасидан чиройли кўйлақлар кийиб юрсинлар.

М у х а б б а т. Ўзлари рози бўлиб бердилар. Бачкана, менга ярашмайди, дедилар.

М у р о д. Ярашади. Қайтиб беринг, онамга ният қилиб олиб келганман.

М у х а б б а т. Хотинингга атир, ойимга кўйлақ олибсан. Биттаю битта опам бор, деб шафтолиқоқи ҳам олиб келмабсан-да, ука! Тилимни қичитасан. Мен-да ҳам кўнгил бор, ука!

М у р о д. Узр, хаёлимдан кўтарилибди. Эртага худди шу кўйлақдан сизга ҳам олиб келаман, опажон!

М у х а б б а т. Керакмас! Уйда поччанг хўрлайди, ўз уйимда сизлар хўрлайсизлар (*йиглаб юборади*).

З у х р а. Олиб кета қолсин, ўғлим!

М у р о д. Йиғламанг, опажон, ола қолинг. Садқаи кўз ёшларингиз кетсин, олинг!

М у х а б б а т. Керак эмас. Ҳеч нарса керак эмас. Мен ҳам ҳеч кимга керак эмасман (*йиглаб чиқиб кетади*).

З у х р а. Қизим тушмагур, одамнинг дилини хира қилиб кетди.

М у р о д. Олинг, дедим-ку!

З у х р а. Майли, лўли аразласа тўрвасига зиён, дейди. Аразчининг оши ширин, эртасига аччиғидан тушса, тиржайиб кириб келади.

Л а й л о. Нима овқат қилай, ойижон?

З у х р а. Ўғлимдан сўранг.

М у р о д. Нима овқат бўлса ҳам, ўзингиз қилиб беринг. Қўлингиз жуда ҳам ширин-да, ойижон! Дунёнинг не бир бурчагига бориб энг зўр таомини есам ҳам мазза қилмайман. Сиз пиширган овқат — барибир бошқача-да.

З у х р а. Келиним ҳам ширин овқат қилади.

М у р о д. Ўзингиз пишириб беринг, ойижон!

Л а й л о. Мен турганда ойижон қиладиларми?

З у х р а. Ҳамма овқатни меҳр билан, диққат билан қилинса, таом ширин бўлади. Ҳардамхаёллик билан қилинса, кўзлангандай бўлиб чиқмайди. Меҳрда гап кўп.

М у р о д. Сиз қила қолинг!

Л а й л о (*хафа бўлиб*). Ўзингиз қиласизми?

З у х р а. Боринг, овқатни бошлайверинг. Мен келинимнинг кўлидан овқат егим келяпти.

Л а й л о. Раҳмат (хурсанд бўлиб чиқиб кетади).

М у р о д (пешанасини тириштириб). Қилган овқатида маза-матра йўқ-ку, мактайверасиз!

З у ҳ р а. Ёмонни яхши десанг, яхшига айланади. Бемазани мазали десанг, ширинга айланади. Келин янги келган, оиламизнинг тош-тарозисини билмайди.

Л а й л о (чиқиб). Қанча гўшт солай, ойижон?

З у ҳ р а. Хоҳлаганингизча солинг, қизим. Кўпроқ солинг, ширин бўлади.

Л а й л о. Хўп бўлади! (Чиқиб кетади.)

З у ҳ р а. Мазали овқат қилмайсан, кирни тоза ювмайсан, уйни чала супурасан, деб илиб-қоқаверсак, ўтирса ўпок, турса сўпок, деб даkki бераверсак, ёш келин нима қиларини билмай довдираб қолади. Ҳар бир ишни қилишдан безиллаб қолади.

М у р о д. Сизга гап йўқ, ойижон.

З у ҳ р а. Келин ғўр, ёш, уни аста-секин силаб-сийпаб ўргатиш керак. Дарров қозонга солиб қовуриб қўймасдан... Ақлни худойим нимага берган.

М у р о д. Ақлингизга қойилман.

З у ҳ р а. Кўп китоб ўқишда ҳикмат катта.

М у р о д. Бекорга кўп китоб ўқимайсиз-да!

З у ҳ р а. Китоб ўқисанг ғийбатдан йироқ бўласан, тафаккуринг кенгаяди. Бағринг кенг бўлади, кўнглинг кенг бўлади. Ёшинг ўтган сари таъбинг ҳам нозиклашиб, иззатталаб бўлиб қолар экансан. Кўнглинг ярим бўла бошлар экан. Битта гап камлик, иккита гап кўплик қилади, бир яримта гапнинг ўзи йўқ. Қарилик нишонасим бу.

М у р о д. Ҳали ёшсиз-ку, ойижон?!

З у ҳ р а. Ўғил уйлантириб, келинли бўлдим. Худо хоҳласа ҳадемай набиралик ҳам бўламан, буви бўламан, ёшлигим қолибдими, ўғлим!?

Л а й л о (*чиқиб*). Ойижон, картошкани қанча со-
лай?

З у х р а. Ўзингиз билганингизча. Олов билан эмас,
мехр билан овқат пиширинг, ширин бўлади. Ширин,
мазали овқат қилишингизга имоним комил!

Л а й л о. Раҳмат, ойижон! (*Кириб кетади.*)

З у х р а. Фарғоналик Марҳабо деган шоира қайно-
наларнинг кўнглидагини зап топиб ёзибди-да!

М у р о д. Бундай шоирани эшитмаган эканман!

З у х р а. Марҳабохон бизга ўхшаб янги келин
туширганларга атаб ёзган шеърини қайта-қайта ўқиб
тўймайман, маза қиламан.

М у р о д. Бизга ҳам ўқиб беринг, биз ҳам маза қи-
лайлик, ойижон!

З у х р а. Ўхшатиб айтолмасам кулмайсан.

М у р о д. Йўғ-ей, нега энди?!

З у х р а. Кулгинг келса ҳам чидаб турасан.

М у р о д. Келишдик, ойижон. Бошланг. Келинин-
гизни чақирайми?

З у х р а (*овозини созлаб*). Чақирақол.

М у р о д. Лайло!

Л а й л о. Лаббай! (*Чиқиб келади.*)

З у х р а. Тўй қилиб келинчак туширдим,
Ўзимга ўзим иш оширдим.

Мен энди . . . энди тушундим.

Бировнинг боласи уйимда.

Бақирманг, дадаси, секин-ей,

Овозингиз бирам текин-ей.

Уйимнинг қатига бекинай?

Бировнинг боласи уйимда.

Ҳаммага қиламан илтифот,

Тилимга бўламан эҳтиёт.

Кўчага чиқмасин “ахборот”,

Бировнинг боласи уйимда.
Келинчак бир келар, яйрасин,
Аллоҳим илтифот айласин.
Қозоним гўшт билан қайнасин,
Бировнинг боласи уйимда.
Сипороқ кийингин, вой, қизим,
Ибрат бўл келинга, ҳой қизим.
Онангни тушунгин, ой қизим,
Бировнинг боласи уйимда.
Ёрдам қил, сиқиб бер ўсмасин,
Бахтингнинг йўлини тўсмасин.
Совчига ёмонлаб қўймасин,
Бировнинг боласи уйимда.
Чимрилмасин деб қошлари,
Авайлаб шу келинпошшани.
“Сиз-сиз”лаб ҳайдайман пашшани,
Бировнинг боласи уйимда.
Койишар эркалаб, куласан,
Келин “майли” деб турасан.
Бошингга тушганда биласан,
Бировнинг боласи уйимда.
Нонини кўйдирса, майлига,
Идишни синдирса, майлига.
“Адвокат”ман ўша Лайлига,
Бировнинг боласи уйимда.
Майли, мен қайнона қайнамай,
Келин ҳам тек юрсин айнамай.
Бу ҳам бир кўргулик айланай,
Бировнинг боласи уйимда.
Меҳр-ла кўнгиллар боғланар,
Қаҳр-ла юраклар лойланар.
Бир кун ўз боламга айланар,
Бировнинг боласи уйимда.

М у р о д (қарсак чалиб). Мен сизни тушундим, ойижон.

Л а й л о. Яшанг, ойижон. Овқатимга қарай. (Чиқиб кетади.)

М у р о д. Келинингизни мунча авайлайсиз, десам, гап бу ёқда экан-да?!

Л а й л о. Бу ҳам бировнинг кўзига суртган боласи. Мен сени қандай катта қилган бўлсам, уни ҳам ота-онаси шундай гард юктирмай ўстирган.

М у р о д. Менга барибир. Сирингизни олдириб, бошингизга чиқариб қўйманг.

З у ҳ р а. Оладиган қандай сирым бор эди. Эг-рилиқни билмасам, нопок иш қилмасам. Ҳалол яшадим. Бировнинг бурнини ноҳақ қонатмадим, ўғлим. Бировдан кўрқадиган жойим йўқ.

Л а й л о (чиқиб). Овқат тайёр бўлиб қолди. Нима қилай?

З у ҳ р а. Нима овқат қилдингиз?

Л а й л о. Картошка билан гўшт қовурдим.

З у ҳ р а. Яхши. Оловни пасайтириб қўйинг, дадангиз келганида сузасиз.

Л а й л о. Совиб қолмайдими?

З у ҳ р а. Овқат совиса ҳам кўнгил совимасин.

Л а й л о. Хўп, ойижон (кетади).

М у р о д. Дадамсиз томоғингиздан овқат ўтмайди-я, ойижон?!

З у ҳ р а. Тўғри, дадангсиз томоғимдан овқат ўтмайди. Дадангни қош-қовоғига қараб овқат емасам, егандай бўлмайман!

Л а й л о. Оловни пасайтириб қўйдим.

З у ҳ р а. Барака топинг.

М у р о д. Менсиз келинингизнинг томоғидан овқат ўтармикан?

З у х р а. Гап томокдан овқат ўтишида эмас, ҳурматда, кўнгилда, ўғлим. Овқат емай, дадангни кутиб ўтирсам, ич-ичидан хурсанд бўлади. Хурсандлигини кўзидан сезаман.

М у р о д. Кеч қолсалар ухламасдан кутиб ўтирасиз.

З у х р а. Эркак кишининг пири бўлади. Гоҳо овқатланмай, ухламай ўтирганимни кўриб уришадилар, дўк қиладилар. Сизсиз уйқум келмади, десам кайфиятлари кўтарилиб кетади.

М у р о д. Эрни қандай ҳурмат қилишни ойимдан ўрганинг, азизам.

Л а й л о. Хўп бўлади. Дадам билан севишиб турмуш курганмисиз, ойижон?!

З у х р а. Севишмаганмиз.

Л а й л о. Севгисиз қандай яшаб келяпсизлар?

З у х р а. Аллоҳ учраштирди, қовуштирди. Турмуш аравасини бирга тортиб келяпмиз.

Л а й л о. Қандай топишгансизлар?

З у х р а. Э-э-э, бунинг тарихи узун (*чуқур хўрсинади*). Ёргинамнинг дардини айтсам адо бўлмайди.

Л а й л о. Айта қолинг, ойижон. Қизиқиб кетяпман.

З у х р а. Мени ота-онам ихтиёримсиз қоп-қора бир одамга унаштириб қўйишган эди аввал. Унга сира ҳам кўнглим курғур илимасди. Бир куни бизникига от минган бир йигит тўйга айтгани келди. У жуда ҳам келишган йигит эди. Бир кўришда юрагим жиз этди. Қошлари қоп-қора, туташ, кўзлари катта-катта, оппоқ, ўктам йигит эди. Онамдан кимлигини сўрадим. Узок қариндошимиз тўйга айтгани келибди, деди. Онам у келган йигитга қийикча олиб бориб бер, дедилар. Мен қийикчани олиб бориб бердим. Кўзим кўзига тушди. Кўзларидан ўт чакнаб турар эди. Кўзларида чакнаган

ўт юрагимга тушди. Шу ўт билан юрагим ёнаверди, ёнаверди. Ота-онамга унаштирилган йигитнинг тўйини қайтарасизлар, тегсам ўша узоқ қариндошимизга тегаман, деб туриб олдим. Отам мени яхши кўрар эдилар, раъйимга қараб тўйни қайтардилар. Тақдиримиз қўшилган экан, яшаб келяпмиз.

Л а й л о. Сизни севаман, сизсиз ўлиб қоламан, деб қоп-қоп ваъдалар бермаганмидилар?

З у х р а. Йўқ, бир марта ҳам севаман, яхши кўраман демаганлар.

М у р о д. Сиз-чи, ойижон?!

З у х р а. Йўқ, буни айтиш қиз бола учун жуда оғир, ўғлим.

М у р о д. Тўйни қайтаришга журъат қилибсизу, «яхши кўраман» дейишга куч топа олмадингизми?

З у х р а. Мени суд қияпсизларми?

М у р о д. Муҳаббат ҳақида сўзлаш қизиқ-да, ойижон. Севги ҳақида, ёшлик ҳақида гапирса, одам яшаради.

З у х р а. Даданг хаяллаб қолди?

М у р о д. Ҳозир келиб қоладилар.

З у х р а. Тинчликмикан?

Л а й л о. Овқатни нима қилай?

З у х р а. Озгина сув солиб, димлаб қўйинг, тагига олиб кетмасин!

Л а й л о. Хўп, ойижон.

З у х р а. Қоринларинг очиб кетган бўлса, иккалангиз овқатдан сузиб, уйларингга кириб еяверинглар. Мен кутиб ўтираман.

Л а й л о. Йўғ-ей, дадажонни биз ҳам кутамиз (*кириб кетади*).

М у р о д. Келинингиз ҳам сиздан ўрганияпти.

З у х р а. Катта арава қаердан юрса, кичик арава ҳам шу ердан юради. Куш уясида кўрганини қилади, дейдилар. Ўзинг ибрат бўлмасанг, ким сенга ишонади.

Л а й л о (*шошиб чиқади*). Сув куйиб бостирдим.

З у х р а. Тинчликми, биров қувлагандай югуриб чиқасиз?

Л а й л о. Ойижонимнинг суҳбатларига қизиқиб қолдим.

З у х р а. Ҳали кўп қизиқ суҳбатлар олдинда.

Л а й л о. Ойижон, адам билан ораларингизда ҳеч гап қочганми?

З у х р а. Аслида жанжалсиз оила бўлмайди. Лекин эр-хотиннинг уруши, дока рўмолнинг қуриши, сингари гаплар эди улар.

М у р о д. Дадам сизни урганми? (*Лайло қараб қўяди.*)

З у х р а. Урганам, тепган ҳам.

Л а й л о. Вой ўлай.

Л а й л о. Ёш келин пайтимда ҳовлида юрган қўзичоқ сакраб-сакраб уйга кириб келди. Ичкарига киргач, гиламни хўллаб қўйди. Жаҳлим чиқиб, қўзини бир тепдим. Қўзичоқнинг оёғи кўтарилиб, ағаниб тушди. Дадангиз кўриб турган экан. Мени келиб бир тепди. Қандай бўлар экан, деб қўзини кўтариб чиқиб кетди.

М у р о д (*қотиб кулади*). Боплабдилар-ку.

Л а й л о. Адам ҳам раҳмсиз эканлар-ку.

З у х р а. Дадангнинг тепгани сенга ёқиб тушдими?

М у р о д (*ўзини тутолмай кулади*). Оёғи осмондан келиб йиқилган бўлиб қолган қўзичоқни кўз олдимга келтириб кулгим келяпти.

З у х р а. Қирилиб кетгур қариндошим, ота-онам сенга тепсин, деб берган эмас, деб роса нолиб йиғлаганман! Аёл мардум иложсиз бўлганидан кейин аламини кўз ёшидан олади.

М у р о д. Келинингиз нолиса, дарров кавушини тўғрилаб кўяман.

З у х р а. Унақа бемаъни гапларни кўй, оғзингдан шамол учирсин.

М у р о д. Ҳазиллашдим, ойижон.

З у х р а. Унақа кўпол, тутуриқсиз ҳазил қилма, келин хафа бўлади.

М у р о д. Бўпти.

З у х р а. Кўнгилни оғритиш Каъбатиллони бузгандек гап, ўғлим. Арзимаган гапдан кўнгил қолади. Кўнгил қолмасин.

М у р о д. Хўп, ойижон. Қорин ҳам сурнай чалиб кетди.

З у х р а. Айтдим-ку, келин билан бирга овқатлана-веринглар, деб.

Л а й л о. Мен дадамни кутаман.

М у р о д. Кўпдан айрилиб бегона бўлгандан, кўп билан кўшилиб девона бўл, дейдилар. Кўпчилик нима деса – шу.

З у х р а. Қовурдоқ тагига олиб кетмасин, дейман-да!

М у р о д. Тагига олса ошпазнинг ўзига едирамиз.

З у х р а. Нега келинга ҳурматсизлик қиласан?

М у р о д. Ҳар ким ўзи пиширган ошни ўзи ейди, дейдилар-ку.

З у х р а. Ҳар бир гапингни ўйлаб гапир, ўғлим.

М у р о д. Майли, бир оғиз ҳам гапириб бўлмайди.

З у х р а. Демак, қорнинг очибди, чидолмасдан жаҳл қилипсан. Келин, овқатдан сузиб еяверинглар.

М у р о д. Чидайман, емайман.

З у х р а. Ошқозонни қийнаб кўйманглар.

М у р о д. Мен кўча айланиб келаман. Дадам билан учрашиб қолсам, бирга келарман.

З у х р а. Узоққа кетма.

М у р о д. Чақирсанглар эшитадиган жойда бўламан (чиқиб кетади).

Л а й л о. Сизга ҳавасим келяпти.

З у х р а. Ҳавас қилиш яхши, ҳавас муродга етказди.

Л а й л о. Сизга ўхшагим келяпти, ойижон! Бирам меҳрибонсиз.

З у х р а. Бу дунёга ҳаммамиз бир марта келамиз. Қисқа умрда бир-биримизга озор бермай, асраб-авайлаб яшаш қандай яхши. Сиз қизим салатларингизни қилаверинг, кўнглим сезяпти, ҳозир дадангиз ҳам кириб келадилар.

Л а й л о. Салат қилиб, дастурхонга олиб чиқаман (*кириб кетади*).

З у х р а. Бунча хаялладилар. Илоё тинчлик бўлсинда. Телефон ҳам қилиб қўймадилар (*эшик тақиллайди*). Хайрият, келдилар (*эшикни очади*).

Т о х и р (*гулдаста билан кириб келади*). Яхши ўтирибсизларми?

З у х р а. Худога шукр, яхши. Ўзингиз яхши келдингизми?

Т о х и р. Гулдастани олмайсизми?

З у х р а (*ҳайратланиб*). Менгами?

Т о х и р. Сизга бўлмай кимга? Олинг!

З у х р а (*хурсанд бўлиб*). Раҳмат! Қаёқдан кун чиқди?

Т о х и р. Боғини суриштирмасдан олаверсангиз-чи.

З у х р а. Вой раҳмат, раҳмат (*шошиб қолади*).

Т о х и р. Жуда чарчадим, ювиниб чиқай (*кириб кетади*).

З у х р а. Вой, тавба! (*Гулдастани ушлаб қотиб қолади*.) Бунча чиройли гулдаста! Менга ёқадиган рангни танладилар. Мен севган гулларни олиб келибдилар. Нархи ҳам жуда қиммат бўлса керак (*хурсанд бўлиб айланади, гулларни бағрига босади*). Хушбўй хидларидан бошим айланиб, маст бўлиб қо-

лай деяпман. Муаттар хиди уйимизни тутиб кетди. Оҳ қанчалар гўзал гулдаста, воҳ бунчалар кўркам гулдаста. Бир марта ҳам сизни яхши кўраман, деб айтмаганига мени севмас экан деб юрар эдим. Ҳа, қандай яхши кўришларини исботладилар. Менинг марҳаматли султоним, кўнгилни топа оладиган бегим, ҳар нарсага қодир шахзодам. Бугун ўзлари ҳам бошқача бўлиб кетибди. Кўзларимга ўт бўлиб кўринди. Ўша илк марта кўрганимдай туташ қошли, қора кўзли, келишган ўктам йигит ҳеч ҳам қаримаганлар! Бу гўзал гулдастани қаерга қўйсам экан (*уйни айланиб жой қидиради*). Бу ерга қўйсаммикан, мана бу ерга, йўқ. Мана бу ерга қўяман, қараганимда кўзим тушиб турадиган жойга қўяман. Йўқ, бу ер яхшироқ. Йўқ, бу ерга қўяман. Ойнанинг олдига қўяман – йигирмата гул қирқта бўлиб кўринади. Келин, келинжон!

Л а й л о (*чиқади*). Лаббай.

З у ҳ р а. Мана бу чиройли гулларни қаранг.

Л а й л о. Ким олиб келди?

З у ҳ р а. Дадангиз совға қилдилар. Яхши кўрмайди, деб хафа бўлиб юрган эдим, унақа эмасга ўхшайди.

Л а й л о. Дадажонимнинг дидлари ҳам баланд экан. Чиройли гулларни танлабдилар.

З у ҳ р а. Тезда гулдон олиб чиқинг.

Л а й л о. Хўп бўлади (*кириб кетади*).

З у ҳ р а. О, атир гуллар, воҳ, атиргуллар. Мен учун аталган бир боғ атиргуллар.

Л а й л о. Мана, ойижон.

З у ҳ р а. Ювдингизми?

Л а й л о. Чангини ювиб, тоза қилиб артдим.

З у ҳ р а. Менга беринг (*гулдастани гулдонга солади*). Қаерга қўйсам экан, келин?

Л а й л о. Столнинг ўртасига қўйинг, ойижон. Овқат махали хушбўй ҳид таратиб туради.

З у х р а. Тўғри айтасиз. Севинганимдан ақлдан озяпман, шекилли.

Л а й л о. Овқат сузаверайми, ойижон?

З у х р а. Шошманг! (*Ойна олдига бориб, ўзини солади.*) Тавба шу ҳам қошми? Шу ҳам кўзми, шу ҳам қоматми? Елка билан бел бир бўлиб кетган. Гавда эмас, бочканинг ўзи-ку! Шундай тасқара аёлни хотин қилиб юрган дадангизга балли. Мен дадангизнинг ўрнида бўлганимда хотин қилмасдан, ҳайдаб юборар эдим. Бу ойнадаги алвастими, ажинами?

Л а й л о (*қулиб*). Ўзингизга қаранг, ўзига қараган аёлларни эрлари яхши кўради. Ташлаб кетмайди. Атрофида парвона бўлади. Пардоз қилишни ўзига эп кўрмайдиган ойижоним!

З у х р а. Тўғри айтасиз! Маҳалламиздаги бир нечта аёлларни эри ташлаб кетди. Эрим биттаси билан юриб кетди, эрим иккинчи хотинга уйланиб кетди, деб кўзёш қилиб юришибди. Ўзларига қарамай, айбни ўзларидан қидирмай, мендай афти-башарасига, юриш-туришига, кийинишига қарамай, ўзлари айбдорлигини билмаган менга ўхшаган сўқир эканда. Яхшиям мени эрим ташлаб кетмабди. Инсофи бор экан. Тасқаралигимни қаранг, қош эшакнинг айилидек терилмаган.

Л а й л о. Гапни топиб гапирасиз-да, ойижон! (*Қотиб кулади.*)

З у х р а. Башара ойбаркашдек, лабларда ранг йўқ, қош-кўзлар ўсма, сурма қўйилмаганидан хафа, тавба, ўзимга шунчалар безътибор бўламанми?! Соч ҳам аммамнинг пўстагидай бўлиб рўмолнинг тагида қолиб кетибди.

Л а й л о. Сочингизни чиройли қилиб турмакласа, сиздан ўтадигани бўлмайди, ойижон.

З у х р а. Эрталаб сизнинг гапингизга кирсам бўлар экан. Кўнглингиз сезган экан, адангиз ҳам ўзингга қараб юр, деган эдилар.

Л а й л о. Хоҳласангиз, ҳозир ҳам гўзал қилиб кўяман. Анча вақтдан бери бўёқлар ишлатмай, кўлим кичиб турибди.

З у х р а. Хоҳлайман, жуда хоҳлайман. Нима учун гулдаста совға қилдилар? Тушунмадим! Ҳа, эсимга тушди. Турмуш курганимизга 27 йил бўлди. Вой, эсим курсин, эсгинам курсин. Адангизни қовурдоқ қилиб кутиб ўтирибмиз-а. Дастурхонни яхшилаб тузаш керак. Шарбат, кўзиқорин мурабболарини очинг, вино, шампанлардан олиб чиқинг. Бугун бир байрам қилайлик. Ўғлим олиб келган кўйлакни ҳам кияман.

Л а й л о. Нимадан бошлаймиз, ойижон?

З у х р а. Эркаклар кутса кутар, ишни пардоз қилишдан бошлаймиз.

Л а й л о. Ойижон, тезроқ юринг!

З у х р а. Вой, эссизгина, эрталаб ўзимга қарасам бўлар экан. Ўзимга қараб юрсам бўлмасмиди? Онангни отангга бепардоз кўрсатма, деб машойихлар бекорга айтишмаган экан. Гулдастанинг чиройлилигини қаранг-а, о, гулдаста, гўзал гулдаста, менинг юрагимни ўйнатиб, хис-туйғуларимни тўзителиб юбординг, гулдастам. Бегим ҳадя қилган гулдастам.

П а р д а

Иккинчи парда

Биринчи пардадаги жихозлар, стол-стул қўйилган, стол устида гулдаста, дастурхон ясатилган. Ўзига оро берган, сочларини чиройли қилиб турмаклаб олган Зухра эрининг бошида парвона бўлапти. Иккаласи сўзсиз бир-бирига қараб туришади.

Т о х и р. Чимилдикда кўришган кунимиздагидек юрагим ўйнаб, хаяжонланиб кетяпман.

З у х р а. Мен ҳам. Юрагим гупиллаб уриб, кинидан чиқиб кетай деяпти.

Т о х и р. Нега?

З у х р а. Билмадим.

Т о х и р. Илк учрашган кунимиз шу ҳолга тушган эдим.

З у х р а. Мен ҳам.

Т о х и р. Бугун бошқача бўлиб кетибсизми?

З у х р а. Сиз учун пардоз қилдим.

Т о х и р. Шундай чиройли хотин менинг хотинимми, деб кўзларимга ишонмаяпман.

З у х р а. Маҳрамингизман, тортинмасдан кўнглингизда нима бўлса айтаверинг, бегим!

Т о х и р. Вой-ей, эскича сўзлар бунчалар жозибали.

З у х р а. Бунинг сабабчиси сизсиз. Менга гулдаста совға қилдингиз. Сизнинг эътиборингиз туфайли мен гулдек очилиб кетдим. Эрлар хотинига доим шундай илтифотли бўлсалар, хотинлар ҳам доим гулдай очилиб, сочилиб юришади.

Т о х и р. Хумор кўзларинг жодулаб, акли-хушимдан айириб, жонимни оляпти, жоним.

З у х р а. Сизнинг оғзингиздан ҳам ширин, гўзал сўзлар чиқадиган кун бор экан-а?! Ҳар куни овқат тайёрми, қорним оч, тўйдим, ухлайман, эртага эртарок

ишга боришим керак, деган сўзлардан бошқаси чиқмас эди. Бугун тилингиздан болдек сўзлар чиқаётганига хайронман!

Т о х и р. Бу ширин сўзларнинг сабабчиси сизсиз. Гўзал хуснингиз, қора қошларингиз, сиздан тара-
лаётган мушк анбар, ифорлар. Авваллари полизга қў-
йилган қўриқчидек кийиниб кутиб олардингиз. Бун-
дай ҳолатда ширин сўзлар ҳам қайларгадир чеки-
нарни. Бугун эса бутунлай соҳибжамол бўлиб кетибсиз.
Ўзим ҳам хайронман, бундай жилвадор сўзлар қаердан
келяпти. Шу сўзлар менинг ичимдан чиқяптими?

З у х р а. Ҳар куни шундай гўзал, соҳибжамол бўлиб
юраман.

Т о х и р. Мен ҳам ҳеч ким айтмаган гўзал сўзларни
топиб гапириб, сизни хурсанд қилишга ҳаракат қила-
ман, маликам!

З у х р а. Ўзимнинг тилларидан бол томиб турадиган
шахзодам!

Т о х и р. Осмонда ярқираб турган Зухро юлду-
зим.

З у х р а. Порлоқ куёшим!

Т о х и р. Вафоли ёрим. Қоронғу тунларимни
ёғдулари билан ёритиб, жилва қилган етти кунлик
ойим.

З у х р а. Нега етти кунлик, ўн тўрт кунлик эмас?

Т о х и р. Ўн етти ёшингизда ўн тўрт кунлик ойдек
эдингиз, ҳозир эса етти кунлик ойдексиз.

З у х р а. Демак, қарибман-да?!

Т о х и р. Дилингиз озорланмасин, жоним! Мен учун
ўша-ўшасиз.

Т о х и р. Истараси иссиқ, чапани мардим.

Т о х и р. Ошиб кетмаяптими?

З у х р а. Менинг назаримда ҳам ошгандай бўлди.

Т о х и р. Энди нима қиламиз?

З у х р а. Бундай сеҳрли кечада нима қиламиз?

Т о х и р. Ишқ ўйинини ўйнаймиз!

З у х р а. Гапингиз курсин, айниясиз!

Т о х и р. Нозланиб одам ҳиссиётларини кўзгаб, айнишга мажбур қиляпсиз.

З у х р а. Алдаманг, умримда нозланмаганман!

Т о х и р. Ана энди маликаликдан яна асл ҳолингизга қайтапсиз. Ўша полизга қўйиладиган кўриқчи ҳаёлимга келяпти. Сиз билан ҳазиллашиб ҳам бўлмайди. Шўхлик қилсам хафа бўлиб қоласиз, ўзимнинг хотиним деб гоҳо тегажоклик қилсам, сизга ёш қизмидим, дейсиз. Сизга қандай муомала қилишни ҳам билмай қоламан. Ҳазилни тушунмайсиз. Хушчақчақ яшашни истайман. Тунд қиёфанингизни кўрганимда ҳафсалам пир бўлиб кетади. Бу дунёдан норозидек бўлиб, қовоғингизни солиб юрганингизни кўриб, кайфиятим тушиб кетади. Совуққина муомала билан совуққина яшаб келяпмиз. Уйга келганингда хотинингнинг кўзларидан ўт чакнаб, ёниб турса, ширин муомала билан адажониси, деб ҳозиргидек парвона бўлиб турса, ҳазилларингизни тушунса, ҳаёт ўзгача кўрина бошларкан. Хотин киши ҳаётидан мамнун бўлиб, ўзидан нур таратиб турса, ширин кечган умрнинг ўтгани ҳам билинмайди.

З у х р а. Айбни хотинларга қўймасдан, эркак киши ҳам сал эътиборли бўлиши керак, хотинининг кўнглига қараши керак. Хотин киши бамисоли сирли ҳазина. Ҳазина қулфини оча билган эркак яхши яшайди. Қарсикки кўлдан чиқади.

Т о х и р. Аёл киши минг ақлли бўлсин, минг гўзал бўлсин, мағрур бўлсин эркак кишидан бир поғона пастда туриши керак. Битта гапдан қолиши керак.

Сендан қаерим кам, деб қайсарлик қилса, ҳаётда у ют-казади, жоним!

З у х р а. Тушундим, жаҳлингиз чиқмасин!

Т о ҳ и р. Гапнинг бисмиллосидан, кўз қарашидан, қош-қовоғидан сўзсиз тушуниб оладиган аёл энг зийрак, ақлли ва доно ҳисобланади.

З у х р а. Мен бир умр сизнинг дидингиздаги хотин бўлишга ҳаракат қилиб яшадим.

Т о ҳ и р. Қани энди ҳар куни шундай ҳолатда бўлсангиз.

З у х р а. Салатлардан олинг! (*Эрининг тарелкасига салатдан солади*). Таомдан олинг. Мазали бўлибдими? (*Майда қадам ташлаб, эрини атрофида гирдикапалак бўлади.*)

Т о ҳ и р. Жуда мазали, бай-бай! Ўз қўлларингиз билан пиширдингизми?

З у х р а. Йўқ, келин пиширди. Салатларни мен тайёрладим.

Т о ҳ и р. Келиннинг ҳам қўли ширин.

З у х р а. Оёқ-қўллари ҳам чакқонгина.

Т о ҳ и р. Сизни ким қўғирчокдек қилиб қўйди?

З у х р а. Келинингиз пардозлаб, оро берди.

Т о ҳ и р. Келин келиб ўзгариш қилибдими? Қойилман.

З у х р а. Гўзаллик салонида ишлаганлари учун мени ҳам бутунлай бошқа бировга айлантириб қўйди.

Т о ҳ и р. Ажойиб дилтортар кеча, бундай куннинг садағаси кетсанг арзийди.

З у х р а. Кўз тегмасин.

Т о ҳ и р. Туф, туф, кўз тегмасин.

З у х р а. Ҳозир (*официантлардек тавозе билан вино қуймоқчи бўлади*).

Т о ҳ и р. Шошманг, хоним. Мен куяман.

З у х р а. Ўзимнинг жентльмен эрим.

Т о х и р. Аёллар иззатда бўлсин (*бинони олиб, қўлини орқага қилиб қуяди*). Вино тўла қадахни хотинига узатади. Марҳамат жоним.

З у х р а (*кулиб*). Ташаккур.

Т о х и р. Кимники бор эса бир бурда нони,

Ўзига яраша уй-ошиёни.

На биров унга кул, на у бировга,

Айт, шод яшайверсин, хушдир замони.

З у х р а. Яшанг.

Бир ғариб кўнглини қила олсанг шод,

Яхшидир ер юзин қилгандан обод.

Луфтинг-ла бир дилни кул қила олсанг,

Афзалдир юз кулни қилмоқдан озод.

Т о х и р. Балли, олдик! (*Уриштириб, винони хўп-лашади.*)

З у х р а. Бу ажойиб-ку! Гўзал кечада меҳр бор, муҳаббат бор, хурмат, эътибор бор, лутфу назокат бор. Кўнгиллар шод, юрак ҳиссиётларга лиммо-лим тўла, лекин нимадир етишмаяпти.

Т о х и р. Муסיқа!

З у х р а. Худди шундай.

Т о х и р. Ҳозир муҳайё қиламиз (*қўл телефонини олиб, Озодбек Назарбековнинг “Мени севиб қолсанг-чи?” қўшигини қўяди*).

З у х р а. Мен севган қўшиқ.

Т о х и р. Бу қўшиқни ҳамма яхши кўради. Айникса, аёллар.

З у х р а. Рашк қилманг, мен қўшиқчини эмас, қўшигини яхши кўраман.

Т о х и р. Мен сизга ишонаман (*хотинини ўйинга таклиф қилади*).

З у х р а. Жоним билан сиздек жентльменга йўқ дермидим (*иккаласи рақсга тушади. Лайло билан Му-*

род уларга ҳавас билан қараб туради. Қўшиқ тугагач, қарсак чалиб уларни олқишлайди).

М у р о д. Гап йўқ, қойилман!

Л а й л о. Жуда ҳам чиройли рақс тушдинглар.

М у р о д. Менинг ота-онам ҳамма нарсани қотиради.

Л а й л о. Менинг ҳам уларга ҳавасим келяпти. Шундай инсонларга келин бўлганимдан ғурурланиб кетяпман.

З у х р а. Туфлаб қўйинглар, кўзларинг тегмасин.

М у р о д. Туф-туф, кўз тегмасин.

Т о ҳ и р. Энди қариганимизда кўз тегармиди?

З у х р а. Қирчиллама пайтингиз-ку, чол.

Т о ҳ и р. Бўйингиз етиб қолибди-ку, кампир.

М у р о д. Камчиликлар йўқми?

Т о ҳ и р. Йўқ, ўғлим.

Л а й л о. Егуликлар керак эмасми, дастурхонда етишмовчиликлар йўқми, ойижон?!

З у х р а. Ҳамма нарса етарли, Худога шукр.

Т о ҳ и р. Ойижонларингизнинг гўзал чехрасига боқиб тўймаяпман, бизни холи қолдирсангизлар-чи.

З у х р а. Ҳазилингиз қурсин, келинлар, ўтиринлар.

М у р о д. Бўлди, тушундик, хира пашшадек бошларингизда парвона бўлмаймиз. Кечангиз осуда ўтсин. Кетдик, хоним. Биз ўзимизнинг хонада дилкаш суҳбат кураимиз (*Хотинининг қўлини ушлайди*).

Л а й л о. Вой қўйсангиз-чи (*Улар кириб кетишади*).

З у х р а. Энди нима қиламиз?

Т о ҳ и р. Тонг отгунча суҳбатлашиб ўтираимиз.

Қийинчилик чекиб, одам хур бўлур,

Садафда камалиб, катра дур бўлур.

Мол кетса, бош қолур унинг ўрнига,

Қадах бўшатиlsa, қайтадан тўлур.

(*Вино қуйиб, тавозе билан узатади.*)

З у х р а. Маст қилиб қўйманг.

Т о х и р. Бу кеча ширин сўзлардан маст бўламиз.

З у х р а. Шўх йигит ўрнингдан тургин тонг сахар,
Ёқут майга тўлдир биллурий соғар.
Ҳар дам омонатдир, ўтиб кетар тез,
Сўнг қанча қидирсанг топмассан хабар.

Т о х и р. Балли, жоним.

Умр дафтарида фол очганда дил
Хўрсиниб сўзлади бир куйган кўнгил:
Бахтлидир ул кимса – ой юзли ёри
Бағрида бўлса-ю оқшоми – бир йил.

З у х р а. Офарин, султоним.

Т о х и р. Жавоб! Жавоб оғирлик қилдими, Раъно?

З у х р а. Ўйлагани ҳам фурсат бермайсиз-а, Анвар

ака.

Гулюз ёр ҳеч кимга насиб этмас экан,
То унинг дилига санчилмай тикан.
Тароққа назар сол, ёрнинг сочига
Етгунча юз бўлак бағри тилинган.

Т о х и р. Балли, енгдинг-а, Раъно?!

З у х р а. Енгган бўлсам, ютуғимни беринг.

Т о х и р. Уринг (*юзини тутди*).

З у х р а. Мана (*секин уради*).

Т о х и р. Мен енгсам қўлим билан урмасдим.

З у х р а. Нима қилардингиз?

Т о х и р. Мен лабим билан урардим.

З у х р а (*уялиб*). Уятсиз (*кулишади*).

Т о х и р. Кулгидан айирмасин!

З у х р а (*жиддийлашиб*). Бир даста гул хонадо-
нимизга шунча хуш кайфият, хушвақтлик, хушбахтлик
олиб кирди. Гул учун катта раҳмат.

Т о х и р. Арзимади (*ерга қарайди*).

З у х р а. Қимматдир-а?!

Т о х и р. Билмадим, йўлакдан топиб олувдим.

З у х р а. Нима, нима дедингиз?!

Т о х и р. Йўлакчадан топиб олдим.

З у х р а. Ростданми?

Т о х и р. Рост (*Зухра йиглаб юборади*). Нима бўлди?

З у х р а. Дард бўлди, бало бўлди!

Т о х и р. Зухра.

З у х р а. Хеч бўлмаса ёлғондан фалон пулга сотиб олдим, денг!

Т о х и р. Ёлғон гапиришни билмайман, биласиз-ку.

З у х р а. Менга атаб сотиб олибсизми, деб ўйлабман.

Т о х и р. Нима фарқи бор?

З у х р а. Бор, бор, бор! (*Бақиради*.) Ташландиқ гулга арзидимми?

Т о х и р. Барибир эмасми, ҳаммаси бир гул эмасми?

З у х р а. Байрамларда, туғилган кунларда бирор марта ҳам гул совға қилмаган инсон қандай қилиб гул олиб келди, деб бошим кўкка етган эди. Мен ҳам одамман, менда ҳам ор бор, ғурур бор. Ҳаммасини оёқ-ости қилдингиз. Қалбимни вайрон қилдингиз. Дилимни хуфтон қилдингиз. Гул топиб олмай ҳар нарса бўлинг! Шу сафар алдаб қўйсангиз бўлмасмиди?! Сен учун сотиб олдим, деб алданг дадаси, алданг! (*Йиглайди*.)

Т о х и р. Алдай олмайман, борим шу. Гулни шунчалик яхши кўрар экансан, гулга кўмиб ташламайманми!

М у р о д. Нима бўлди, дада, ойи?

З у х р а (*йиглаб ўғлининг кўксига бошини қўяди*). Даданг гулни йўлакдан топиб олган экан. Мени ўша ташландиқ гулга тенглаштирибди (*Лайло ҳам секин чиқиб келади*).

М у р о д. Йиғламанг, сизга қанча гул керак ўзим олиб келаман, ойижон!

З у х р а. Сен олиб келган гул бошқа, даданг олиб келган гул бошқада, ўғлим!

М у р о д. Ойижон, йиғламанг!

З у х р а. Ўғлим, сен дадангга ўхшаб кўчадан топиб олган гулни совға қилма. Дадангга ўхшаб хасис, зикна бўлма! (*Йиғлайди.*)

Т о х и р. Мен хасис, зикна эмасман.

М у р о д. Мен ҳозир сизга ўзим бошқа гул олиб келиб бераман, ойижон. Хафа бўлманг, илтимос.

З у х р а. Кўнглим вайрон бўлди. Дилим ойнаси чилчил синди. Керак эмас, керак эмас.

Т о х и р. Ўзим янги гулдаста сотиб олиб келаман, хафа бўлманг. Бунчалик дили ранжийди, деб ўйламабман. Йўлакда чиройли бўлиб ётган экан, увол бўлмасин деб олиб келибманда. Ойингни бунчалар хафа бўлишини билганимда олмас эдим. Шундай ширин кечани расво қилди (*гулдондан гулни олиб, отиб юборади*). Бехосият гул!

З у х р а. Гулда айб йўқ. Айб сизда, сизнинг эътиборсизлигингизда, бефарқлигингизда, лоқайдлигингизда!

Т о х и р. Хотинжон, мени кечир. Энди бефарқ бўлмайман! Ичингдаги дардларинг шу гул сабаб очилди. Сени энди билдим. Қалбингнинг қанчалар нозиклигини энди тушундим. Аёл қалби қанчалар нозик, қанчалар нафис, қанчалар беғубор, шишадек тиник, биллурдек соф эканлигини энди тушундим (*чиқиб кетади*).

М у р о д. Уйга кириб, дам олинг, ойижон!

З у х р а. Ҳаётимдаги энг жароҳатли кун бўлди (*юрагини ушлайди*).

Л а й л о. Вой, нима бўлди, ойижон?!

М у р о д. Кўриб турибсиз-ку, диванни тўғриланг (*онасини ушлайди*).

З у х р а. Кўркманглар, кўнглим бехузур бўлди.

Л а й л о. Диванга ётқизинг!

М у р о д. Сиқилманг, ойижон.

З у х р а. Ана, жавонда валерианка бор.

Л а й л о. Ҳозир. Дўхтир чақирайликми?

З у х р а. Керак эмас, ўтиб кетади.

М у р о д. Тез ёрдам, чақирайлик.

Л а й л о. Мана дорингиз, ичиб олинг!

З у х р а. Беринг (*тилининг тагига ташлайди*).

М у р о д. Ҳозир тез ёрдамга телефон қиламан.

З у х р а. Керак эмас, дедимку. Дори ичдим, ўтиб кетади. Ҳар гал юрагим безовта бўлса, дори ичсам, бас.

Л а й л о. Тузукмисиз, ойижон? Бизни кўрқитманг!

З у х р а. Раҳмат, жоним.

Л а й л о. Нима қилиб берай?

М у р о д. Мен нима қилай, ойижон? Кўнглингиз хоҳлаганини айтинг, муҳайё қиламан. Сиз ўзингизга келсангиз бўлди.

З у х р а. Муҳаббатни чақиринглар!

М у р о д. Ҳозир (*уяли телефонни теради*). Алло, опагон, яхшимисиз? Поччам, жиянлар яхшими? Тинчлик, ойим сизни сўраяптилар. Тез етиб келинг.

З у х р а. Келин!

Л а й л о. Лаббай, ойижон!

З у х р а. Ана у оёқ остидаги гулларни териб олиб, гулдонга солинг. Мендек оёқости бўлмасин.

Л а й л о. Хўп бўлади, ойижон (*териб олади*).

З у х р а. Қочқоқ даданг қаерга кетди?

М у р о д. Билмадим.

З у х р а. Телефон қил, кеч бўлганда сарсон бўлиб юрмасинлар.

М у р о д. Қилган ишларидан уялиб юргандирларда (*телефон қилади*). Телефонлари ўчирилган.

М у х а б б а т (*шошиб киради*). Нима бўлди, ойижон?

З у х р а. Юрагим безовта бўляпти.

М у х а б б а т. Нима бўлди? (*Йиғлайди.*) Нима қилдинглар, келинингиз билан жанжаллашдингизми?

Л а й л о. Йўғ-ей.

З у х р а. Бунда келин бечоранинг айби йўқ. Бошимда парвона бояқиш.

М у р о д. Дарров келинингиздан кўрасиз-а, опа.

М у х а б б а т. Хотинингнинг ёнини олма. Ҳозирги келинлар қайнонасининг ажалидан беш кун олдин маргимуш бериб, ўлдириб қўяқолишади.

З у х р а. Қизим, келинимга ёпишма, унда айб йўқ. Даданг билан тортишиб қолдик.

М у х а б б а т. Нима? Нега жанжаллашдинглар? Дадам кўй оғзидан чўп олмаган беозор инсон-ку. Нима қилдилар?

З у х р а. Эй, арзимаган гап. Эсласам яна безовта бўламан. Сўрама, қизим.

М у х а б б а т. Ҳа, майли. Дўхтир чақирдингларми?

М у р о д. Ойим хохламадилар.

М у х а б б а т. Э-э-э, ўзбек жони чиқай деганда дўхтирга боради. Қон босимини ўлчадингларми?

Л а й л о. Йўқ.

М у х а б б а т. Вой, томошабин бўлиб ўтирибсизларми? Аппаратни олиб чиқинг, қон босимини ўлчайлик.

Л а й л о. Хўп, опажон (*кириб кетади*).

М у х а б б а т. Судралмасдан чаққон-чаққон бўлинглар. Сен ойимни дадамга хафа қилдириб ўтирибсанми?

М у р о д. Яхшигина гаплашиб ўтиришганди. Мен халақит бермайлик, деб келинингиз билан хонамизда эдик. Бирдан ойимнинг овози баланд-баланд эшитилиб қолди.

Л а й л о. Мана, опажон! *(Олиб чиқади.)*

М у х а б б а т. Менга беринг! *(Аппаратни олиб, Зухранинг қон босимини ўлчайди.)* Хайрият, қон босими жойида экан. Уф, юрагим кинидан чиқаёзди-я! Хафа бўлманг, ойижон. Менинг бор-йўқ давлатим сизсизлар. Бахтимизга соғ бўлинглар.

З у х р а. Менинг қанотсиз фариштам. Менинг меҳрибоним *(қизини бағрига босиб, сочларини силайди).*

М у х а б б а т. Энди бир бошидан гапириб беринг, нима бўлди?

М у р о д. Ўлган эшакнинг тақасини қидириб, гап кўзғаманг!

М у х а б б а т. Бўпти, ақл ўргатаверма! Оиладаги келишмовчиликларга сиз эркаклар сабабчисизлар. Аёлларни одам ўрнида кўрмайсизлар, аёл уйнинг гули, кўрки, баракаси эканлигини тушунмайсизлар, озор берганларинг берган, тилларингдан заҳар томгани-томган. Ичиб келиб дўқ-пўписа қиласизлар.

М у р о д. Азага борган кампир ўз дардини айтиб йиғлар экан. Дардингизни айтиб, кўнглингизни бўшатиб олинг!

М у х а б б а т. Поччанг ҳар куни ичиб келади. Жағига бир-икки тушурмайсан ҳам. Ука бўлиб ҳолимдан хабар олмайсан. Опам бор, деб йўқламайсан ҳам *(йиғлайди)*. Мен сизларни яхши кўраман, соғинаман. Сизлар учун жонимни ҳам беришга тайёрман.

М у р о д. Ўзимнинг меҳрибон опажоним, йиғламанг! Турмуш ташвишларига ўралашиб эътиборсиз бўлиб қолибман. Кечиринг, опа.

М у х а б б а т. Худо кўрсатмасин, ойимга бир нарса бўлиб қолса, нима қилар эдим *(яна йиғлайди)*.

З у х р а. Бўлди, қизим. Мен ўлмай туриб аза тутманглар!

М у ҳ а б б а т. Хўп, ойижон. Бошқа йиғламайман. Ахволингизни кўриб, кўнглим бузилиб кетди. Яхши гаплардан гаплашайлик.

М у р о д. Ана энди ўзингизга келяпсиз, опажон.

М у ҳ а б б а т. Дадамдан хафа бўлманг, ойижон. Дадам яхши одам, оққўнгил, меҳрибон, камтарин.

З у х р а. Ўша сен мактаётган даданг сен туғилганигда бир даста гул билан олиб чиқмагани ҳеч юрагимдан чиқмайди.

М у ҳ а б б а т. Дадам йўқ деёлмайдиган хокисор одам. Ишхонасидагилар сафарга боринг деса, кетаверган. Йўқ, хотиним ҳомиладор, беролмайман дея олмаган. Ўз ишини виждонан бажарадиган одам бўлганлиги учун кетаверганлар.

М у ҳ а б б а т. Сен доим дадангнинг ёнини оласан. Даданг – оппоқ, мен – қора!

М у ҳ а б б а т. Иккалангиз ҳам парку булутлардек оппоқ, булоқ сувидек тиниқ, покиза, ҳалол одамсизлар ойижон. Мен иккалангизни ҳам яхши кўраман.

З у х р а. Мени яхши кўрмай кўя қол! Бор дадангни яхши кўр, даданг кўчада ётган гулни менга олиб келибди. Мен ҳам одамман-ку, қизим. Менда ҳам қалб бор.

М у ҳ а б б а т. Аразладингизми? Аразчи ойижонимдан. Дадам кўчадаги бечора гул увол бўлмасин деб олиб келганлар. Билсангиз дадам чумолига ҳам озор бермайди. Бузоқнинг ҳақи, деб сигирнинг сутини ҳам ичмайдиган одам-ку! Дадамнинг феълини ўзингиз яхши биласиз-ку.

З у х р а. Билмайман.

Л а й л о. Адам ҳеч ҳам сут ичмаганмилар? (*Ҳам-ма кулиб юборади.*) Нимага куласизлар, нотўғри гапирдимми?

М у ҳ а б б а т. Содда экансиз-ку, келинжон. Мақол айтдим.

Л а й л о. Мен ростдан ҳам сут ичмайдилар, деб тушунибман.

М у р о д. Ишонувчанлигингиз, соддалигингиз яхши, содда одамлар беғубор бўладилар.

М у ҳ а б б а т. Келиннинг соддалигини суиистеъмол қилиб, алдаб юрма.

М у р о д. Мени поччамга ўхшатманг. Ичганини яшириш учун поччам бечора қанча ёлғонлар тўқиган бўлсалар керак (*кулади*).

М у ҳ а б б а т. Кулма, йиғлагин, уагинам, йиғла!

М у р о д. Узр, ҳазиллашдим, опа.

М у ҳ а б б а т. Дадам қаерда қолдилар экан?

З у ҳ р а. Мен ҳам хавотир оляпман. Бунақа кеч қоладиган одатлари йўқ эди. Бир жойга кетсалар айтиб кетар эдилар. Айтган пайтида келар эдилар.

М у р о д. Телефон қилсам кўтармаяптилар.

Л а й л о. 02 гами, 03 гами, хабар бериш керакдир?

М у р о д. Ваҳима қилманг.

М у ҳ а б б а т. Қилган ишларидан хижолат бўлиб, кўчада айланиб юргандирлар.

З у ҳ р а. Адангни қидириб кел, болам. Бор! Мендан хафа бўлган бўлсалар, кечирдим.

М у р о д. Ахтариб келаман! (*Эшик тақиллайди.*)

Л а й л о. Мен очаман! (*Эшикни очади. Тоҳир бир қучоқ қизил атиргул билан кириб келади.*) Вой, гулларнинг чиройлилигини!

М у р о д. Адам аёлларнинг кўнглини оладиган ҳақиқий мард эркак-да!

М у х а б б а т. Ўзимнинг меҳрибон дадажонимдан ўргилай. Менинг дадам – дунёда яккаю ягона оққўнгил одам.

Л а й л о. Атиргулнинг ифори уйимизни тутиб кетди.

Т о ҳ и р. Дилингизни оғритиб қўйдим! *(Кучогидаги гулларни Зухрани олдиға олиб боради. Зухра кўзлари қувончдан порлаб, секин ўрнидан туради.)*

З у х р а. Ох, ох, ох!

Т о ҳ и р. Атайлаб сиз учун ўзимнинг пулимга сотиб олдим. Ўтиборсизлигим, бефарқлигим, хатоларим учун узр сўрайман.

З у х р а *(кўзларидан севинч ёшлари қуйилиб келади)*. Сиз ҳам менинг инжиқликларим учун, эркаликларим учун кечиринг!

М у р о д. Ҳаё, ибo, андиша қилиниб, айтилмаган ўзбекча муҳаббат бор бўлсин!

Т о ҳ и р. Азобларим, озорларим учун узр! Садоқатингиз, сабрингизга бош эгиб таъзим қиламан!

Муסיқа янграйди. Актёрлар кўшиқ оҳанглари остида томошабинларга таъзим қилади.

П а р д а.

ИШҚ ЛАЗГИСИ

Икки пардали тарихий драма

Қ А Т Н А Ш У В Ч И Л А Р :

1. Шох Феруз
2. Малика
3. Шаҳзода Исфандиёрхон
4. Ошиқ
5. Онажон
6. Дўст
7. Раъно
8. Оталик
9. Жон
10. Раққоса
11. Созандалар, раққосалар, хонандалар

МУҚАДДИМА

Оқ либосли раққоса кўлларини самога кўтариб, хайкалдек қотиб турибди. Унинг атрофида оловдек буралган Жон чирпираб айланади. Раққосанинг олдига бир неча бор яқинлашиб, кўрқиб яна орқага қайтади.

И л о ҳ и й о в о з. Танага кир!

Ж о н. Кирмайман.

И л о ҳ и й о в о з. Нега кирмайсан?

Ж о н. Одамнинг ичи зулмат экан, кўрқаман!

И л о х и й о в о з. Буюраман, танага кир!

Ж о н. Танага кириб, минг бир азобда яшашни хоҳ-
ламайман!

Самодан илоҳий куй таралади. Жон буралиб Раққосанинг танасига кирганини сезмай қолади. Раққоса аста-секин ўзига кела бошлайди. Аввал бармоклари, сўнг қўллари, кейин елкалари кимирлаб, “Лазги” рақси туғилади.

Биринчи парда

Биринчи кўриниш

Ранг-баранг гуллар очилган боғда. Ошиқ сурнайида куй чалиб ўтирибди. Куй сеҳрига ошуфта бўлиб, гўзал қиз кириб келади. Йигит булбулдек нолаю фиғон билан куйлайди. Қиз сел бўлиб эшитади. Ошиқнинг кўзи қизга тушиб, куй авжидан тўхтайди. Қиз чўчиб, кетмокчи бўлади.

О ш и қ. Эй охудек қиз, шошмай туринг!

О н а ж о н. Нов дейсиз?

О ш и қ. Жонлимисиз?

О н а ж о н. Ҳовва!

О ш и қ. Чаққанмисиз?

О н а ж о н. Ўзингиз нечуксиз?

О ш и қ. Оҳ, оҳ, воҳ-воҳ!

О н а ж о н. Жиллимисиз?

О ш и қ. Сизнинг ишқингизда!

О н а ж о н. Мен кетдим.

О ш и қ. Юрагимни ўғирлаб қайга кетасиз?

О н а ж о н. Қачон ўғирладим?

О ш и қ. Ўша тонгда, худди шу боғда, кўзим-кў-
зингизга тушган маҳал.

О н а ж о н. Ҳеч, ҳеч!

О ш и қ. Жодули кўзларингиз сеҳрлаб қўйди!
 О н а ж о н. Кўзларимга боқманг эди.
 О ш и қ. Ҳар тонг пайдо бўласиз.
 О н а ж о н. Сизнинг нолангизни эшитмоқ учун.
 О ш и қ. Сизга ёқдимиз?
 О н а ж о н. Қалбим ором олди.
 О ш и қ. О-ҳей, о-ҳей!
 О н а ж о н. Руҳим кўкка парвоз этди.
 О ш и қ. Аллоҳим одамни лойдан яратиб, илоҳий
 куй билан жонни киритган экан.
 О н а ж о н. Сизнинг куйларингизни эшитиб менинг
 ҳам жоним кирди.
 О ш и қ. Воҳ-воҳ-ей, жонимни учу!
 О н а ж о н. Қўйсангиз-а!
 О ш и қ. Куйимдан кўнглимни тушунгандирсиз?
 О н а ж о н. Ҳовва!
 О ш и қ. Жавоби?
 О н а ж о н. Майин эсган шабадалардан сўранг!
 О ш и қ. Оҳ-оҳ!
 О н а ж о н. Гулларнинг ифори айтиб турибди.
 О ш и қ. Жонидан.
 О н а ж о н. Япроқлар шивирлаб айтиб турибди.
 О ш и қ (*муғомбирона*). Мен тушунмадим.
 О н а ж о н. Қалб билан тингласангиз, тушунасиз.
 О ш и қ. Сўз билан айта қолинг!
 О н а ж о н. Айёрлик қилманг, у муқаддас сўзни тил
 билан ифодалаб бўлмайди.
 О ш и қ. Нечук?
 О н а ж о н. Дил куяди, юз қизаради, тил соқов бўлиб
 қолади.
 О ш и қ. Оҳ, оҳ-ей!
 О н а ж о н. Қиз бола у илоҳий сўзни айта олмайди.
 О ш и қ. Ишонмоқ истайман!

О н а ж о н. Сурнайингизни чалинг!

О ш и қ. Жоним билан чаламан! (*Куй чалади. Онажсон бутун борлиқни унутиб, рақс тушади. Ошиқ куй билан севги изҳор қилади. Онажсон рақс орқали муҳаббатини тушунганини, қабул қилганини айтади. Кўнгиللар ором олиб, руҳлари чарх уради. Уларни панада кузатиб турганларни сезмайди. Қизнинг кўзи уларга тушиб, қанотдек силкинаётган қўллари сингандек ёнида осилиб қолади. Ошиқ куй чалишдан тўхтайд.*)

Ш а ҳ з о д а (*панадан чиқиб*). Яна, яна!

О т а л и қ. Дим зўр!

Ш а ҳ з о д а. Хоразмда яна бир лазгичи дўради!

О ш и қ. Йўлингдан қолма!

Ш а ҳ з о д а. Шикордан овсиз қайтаётган эдик. Оҳунинг ўзи оёғимиз остидан чиқди.

О т а л и қ. Худо ярлакаган одамсиз-да, Шахзодам!

О ш и қ. Жаҳлимни чиқарма, ҳолингни хароб этаман!

О т а л и қ. Тилингни тий! Ким билан гаплашаётганингни унутма!

О ш и қ. Аллоҳдан бошқа ҳеч кимдан кўркмайман!

Ш а ҳ з о д а. Жасур йигит экансан! Оталик!

О т а л и қ. Лаббай, Шахзодам!

Ш а ҳ з о д а. Қиличингизни унга беринг!

О т а л и қ. Хўп бўлади, Шахзодам! Ушла! (*Қиличини олиб, Ошиққа отади.*)

Ш а ҳ з о д а. Агар қиличбозликда енгилсанг, сени ҳимоя қилаётган сулув қиз менинг ихтиёримда бўлади!

О ш и қ. Мен ютқазмайман!

Ш а ҳ з о д а. Енгилсам сизларга бахт тилаб, йўлимда равона бўламан!

О н а ж о н. Шаҳар бедарвоза эмас, шоҳга арз қиламан!

Ш а х з о д а. Шаҳарнинг битта эшиги менман! Қани бошладик! Ўзингни ҳимоя қил!

О ш и қ. Ҳақиқий эркакча жанг бўлсин!

Ш а х з о д а (кулиб). Оталиқ, ҳакамлик қиласиз!

О т а л и қ. Ҳазрати Довуд пирим иккалангизни ҳам қўлласин! Бошланглар! (*Иккаласи қиличбозликни бошлашади.*)

О н а ж о н. Ўзингизни эҳтиёт қилинг!

О т а л и қ. Ақл билан жанг қилинг!

О н а ж о н. Ор учун курашган ғолиб бўлади!

О т а л и қ. Ҳиссиётларга берилманг!

О н а ж о н. Шаънимни ҳимоя этганингиздан хурсандман!

О т а л и қ. Жангу жадалларда қанчадан-қанча қиличбозларни ер тишлатгансиз!

О н а ж о н. Мен сизга ишонаман! (*Ошиқ қўлидан қилич тушади.*)

О т а л и қ. Балли, Шаҳзодам!

Ш а х з о д а (кулиб). Ошиқлар сурнай чалишдан бошқа ишга ярамайди!

О ш и қ. Кулма! (*Қилични олиб, яна ташланади.*)

О т а л и қ. Ҳалол курашинглар! Фирромлик – номардларга хос!

Ш а х з о д а. Дадил бўл, шу қизнинг шаънини тикдинг!

О н а ж о н. Мен сизларга мукофот эмас!

О т а л и қ. Муҳаббат учун курашмоқ – азалдан ошиқлар аъмоли!

О н а ж о н. Қонга беланган ишқ ишқ эмасдир!

О т а л и қ. Ишқ учун қонлар тўкилган, жонлар фидо бўлган.

О н а ж о н. Ишқ – озод, илоҳий туйғу! Шамширлар, найзалар бўйсиндира олмас!

О т а л и қ. Гоҳида тожу тахт, бойлик олдида муҳаббат ожиз қолади.

О ш и қ. Эрк ҳар нарсадан улуғ!

Ш а ҳ з о д а. Ўз ихтиёрларинг билан қул бўлишга мажбур қиламан! (*Шиддат билан қиличбозлик қилишади. Ошиқнинг қўлидан қилич яна тушади.*)

О т а л и қ. Баракалла, Шахзодам! (*Қиличини олади.*)

Ш а ҳ з о д а. (*Қилични кекирдагига тираб.*) Мағлуб-лигингни тан олдингми?

О ш и қ. Тан олдим, зўр экансан!

Ш а ҳ з о д а. Бошингни танангдан жудо қиламан!

О ш и қ. Ишқ учун бундай қисматга розиман, лек севгилигимга озор берма! Ўз эркига қўй!

Ш а ҳ з о д а. Бошинг, жонинг ўзингга сийлов, маъшуқангни саройга олиб кетаман!

О ш и қ. Севгилисини, ор-номусини ҳимоя қилолмаслик – шармандалик! (*Қиличга ётишади.*) Майли, мени ўлдир!

Ш а ҳ з о д а. Оталик, қандай ҳукм қиласиз?

О т а л и қ. Йигитлик ғурурини синдириб, тирик қолдириш – ўлим билан баробар. Ҳозир бошини ўзига сийлов қилиб, қизни олиб кетсак, умр бўйи минг ўлим азобини тортади. Қилич сермаб, бошини олсангиз, мардларча ўлади.

О ш и қ. Адолатли ҳукм.

О н а ж о н. Йўқ, бу – адолатсизлик! Мен истамайман!

Ш а ҳ з о д а. Ё Пирим! (*Қилични кўтаради.*)

О н а ж о н. Ўлдирманг уни! Мен саройга боришга розиман!

О ш и қ. Рози бўлманг, севгилим!

О т а л и қ. Эгилган бошни қилич кесмас! Қиз рози, Шахзодам, ўйлаб кўрарсиз!

Ш а ҳ з о д а (*қиличини тушуриб*). Шартда ютиб чиқдим. Демак, гўзал қиз меники. Саройга кетдик.

О н а ж о н. Жисмимни олиб кетасиз!

О ш и қ. Хўрликдан ўлим афзалроқ, ўлдилинг!

О т а л и қ. Жон олмоқ – Азроилнинг иши, Шаҳзодам.
Кетдик.

О ш и қ. Мени азоблар гирдобига ташлаб кетманг,
кайтинг!

О н а ж о н. Қалбим, муҳаббатим, жоним сиз билан...

Ш а ҳ з о д а. Қалбга ҳам йўл топилиб қолар!

О н а ж о н. Ҳеч қачон! (*Кета бошлайди.*)

О ш и қ. У менинг нафасим, у менинг борлиғим,
жону жаҳонимни олиб кетманглар! (*Отлиққа ёпишади.*)

О т а л и қ. Мард бўлсанг, сўзингда тур! (*Қамчи билан солади.*)

О н а ж о н. Ошиқлар – Аллоҳнинг севган бандаси.
Унга озор берган икки дунёда ҳам кўкармайди.

Ш а ҳ з о д а. Мен мардлик билан Ошиқни енгдим!

О т а л и қ (*Олдига солиб*). Қани, бўл тезроқ!

О н а ж о н. Сенга дуч келтирган тақдирга минг
лаънат!

О т а л и қ. Қайсарлик қилма, тақдирга тан бер! Шаҳ-
зодага дуч келтирган ҳам тақдирдир! (*Қизни судраб кетади.*)

О ш и қ. Етти қават ернинг қаърига улоқтиринг
мени! (*Икки қўлини мушт қилиб, ерга уради.*) Эй Худо,
маъшуқамни васлига етай, деганимда, бу кулфатни нега
бошимга солдинг? Нима гуноҳ қилдим, мени шунчалар
яхши кўрасанми, Аллоҳим?! (*Кўкка илтижо қилади.*)

Д ў с т (*кириб*). Эй дўст, нима бўлди? Нортуюдек бўз-
лаб қолибсан?

О ш и қ. Эй Худобехабар, дилим гулистонини пай-
ҳон қилиб, қалб қаъбасини вайрон этиб кетишди.

Д ў с т. Ёмоннинг кучи япалоққа етган доим. Ким экан ўша хокисор ошиқ бечорани тупроқ ила тенг қилган?

О ш и қ. Юртимизнинг сарвари, мамлакатимиз гултожи – Шахзода.

Д ў с т. Тирик қолганингга шукр қил, аждаҳо домидан омон қолибсан.

О ш и қ. Маъшуқамни олиб кетди. Ҳимоя қилолмадим, асраб қололмадим. Қиличбозликда енгилдим, хомлик қилдим (*бошини чангаллаб*). Бундай тирикликдан ўлганим афзал. Севгилимнинг олдида ер билан яксон бўлдим!

Д ў с т. Эй Худо-ей, кўлида соз, қалам ўйнатиб юрган ошиқ-шоирнинг кўлига шамшир тутқазиб нима қилардинг? Соз билан жанг қиламиз, демадингми?

О ш и қ. Кўнглимга малҳам бўлиш ўрнига туз сепяпсанми?

Д ў с т. Йўқ, асло, дўстим!

О ш и қ. Ўлганнинг устига чиқиб тепяпсанми?

Д ў с т. Биринчидан, тузчи эмасман – туз сепадиган. Иккинчидан, Худога шукрки, ҳали тириксан. Учинчидан, устингга чикмадим-ку ҳали! (*кулади*).

О ш и қ. Менинг ҳолимни кўриб куляпсанми? Гоҳида сенинг дўстлигингга ҳам ишонмай қоламан.

Д ў с т. Гапингда жон бор. Дўстинг ким бўлса, душманинг ўша, дейдилар онам.

О ш и қ. Оналар ҳақ бўлади. Сирларингни билган дўст кун келиб душманга айланса, энг нозик томонингдан ушлаб, элга шарманда-ю шармисор қилади. Юзингни қора қилади. Сен ҳам ўшаларнинг тоифасидансан!

Д ў с т. Найзангни санчиб, аламингни олавер! Сенга юзланган балоларга ўзим балогардон бўламан, дўстим!

О ш и қ. Сен дўст қиёфасидаги душмансан!

Д ў с т. Йўқ! Мен дўсти учун тош бўлса кемирадиган, сел келса симирадиган, яхши-ёмон кунда тиргак бўладиган содиқ дўстман!

О ш и қ. Ишонмайман!

Д ў с т. Ишончсизлик, шубҳа-гумонлар дўстни душманга айлантиради. Дўстинг душманга айландими, Худо уриб, пайғамбар ҳассаси билан туртгани шу бўлади.

О ш и қ. Дўст бўлсанг, йўл кўрсат, чора топ, ёрдам бер.

Д ў с т. Баракалла, ҳозир сенинг кўзларингда учкун пайдо бўлди, фикрингни чалғитиб умидсизлик ўпқонидан олиб чиқдим.

О ш и қ. Сабримни синама, тезроқ бўл, нима қилай, дўстим?

Д ў с т. Бу ишда шошқалоқлик кетмайди, у шахзода бўлса, сен бўлсанг бир гадо. Обдон ўйлаб чорасини топамиз!

О ш и қ. Бардошим қолмади, дўстим!

Д ў с т. “Ошиқ” сўзининг маъносини биласанми?

О ш и қ. Нима экан?

Д ў с т. “Ошиқ” дегани ўз фикрини, мақсадини ўзгаларга сингдирувчи дегани. Демак, биз ҳам мақсад сари интиламиз!

О ш и қ. Ишқ йўлида қурбон бўлсам керак!

Д ў с т. Ошиқ – шоирларнинг, бахшиларнинг пири, устози! Қуркут ота қариганида жонини олиш учун ажал доимо уни кузатиб юрар экан. Аммо Қуркут ота кеча-ю кундуз ҳеч тинмасдан “Ҳаёт қўшиғи”ни куйлар, ажал унга яқинлаша олмаган экан. Бир куни Қуркут ота чарчаб, ҳолдан тойиб, кўзи бир нафас уйкуга юмилганида ажал захарли илон қиёфасида уни чаққан ва Қуркут ота ўлган экан. Шундан бери “Ҳаёт қўшиғи” ва

ажал ўртасида тинимсиз кураш борар эмиш. Қиссадан ҳисса шуки, дўстим, ҳаёт – курашмоқ, дегани, биз ҳам мақсад сари кураш олиб борамиз!

Иккинчи кўриниш

Шоҳ саройи. Ўймакорлик, ганчкорлик, мисгарликнинг энг нодир намуналари билан безатилган сарой пештоқлари куфий ва насх ёзувлари билан жило берилган. Хон тахтининг ўзига хос жилоси бошқа барча безаклардан ажралиб туради. Хон тахтда. Ўнг ёнида Оталик, Ризо баҳши дутор билан “Алиқамбар” куйини чалиб тугатади.

Р и з о б а х ш и. Алқисса, Ҳазрати Алининг Қамбар исмли отбоқари ва Мискин деган ошпази бўлган экан. Уларнинг иккаласи ҳам дутор чалишда моҳир ва машҳур бўлганлар. Бу машшоқлар бир қанча куйлар ҳам басталаган. Шулардан бизгача етиб келгани “Алиқамбар” куйи Қамбар бобо ижодига мансуб бўлиб, кекса устозларнинг айтишича, бу асар қадимдан “Али десам Қамбар ёдимга тушди” ғазали билан ижро қилинган. Мискин мақоми Мискин бобо томонидан ижод қилинган. Бу иккала дўстни биридан ажратиб бўлмаганидек, хоразмлик кекса устозлар олдин Алиқамбар куйини чалиб, унга Мискин мақомини улаганлар. (*Мискин мақомини чалади.*) Ана иккала дўстни топиштирдик, жуда савобли иш бўлди! Илоҳи омин, пиру устозларнинг руҳи шод бўлсин!

Ш о ҳ Ф е р у з. Устозга бир ҳамён олтин инъом қилинг!

О т а л и қ. Бош устига! (*Бир ҳамён олтин беради.*)

Р и з о б а х ш и. Ташаккур, шоҳим!

Ш о ҳ Ф е р у з. Уй қуриб берилсин!

О т а л и қ. Бу буйруғингизнинг бажарилишини ўзим назорат қиламан!

Р и з о б а х ш и. Марҳаматингиздан бошим осмонга етди, шоҳим!

Ш о ҳ Ф е р у з. Сизга рухсат!

Р и з о б а х ш и. Умрингиз узун, жонингиз соғ бўлсин! (*Таъзим билан чиқиб кетади.*)

Ш о ҳ Ф е р у з. Хўш, бу дунёда нима гап, Оталиқ?

О т а л и қ. Тинчлик, шоҳим.

Ш о ҳ Ф е р у з. Ўғлим билан юрт кезиб келдингизми? Халқ нима дейди? Нимадан норози?

О т а л и қ. Тинчлик.

Ш о ҳ Ф е р у з. “Тинчлик” дейсиз, лекин кўзларингиз тубида хавотир, ҳадик, бесарамжонликни кўряпман. Ҳақиқатни рўй-рост сўзланг.

О т а л и қ. Одамлар шароб ичишга, банг чекишга ружу қўйганлар.

Ш о ҳ Ф е р у з. Яна!

О т а л и қ. Маош камлигидан халқимиз пул топиш учун турли юртларга бош олиб кетяпти.

Ш о ҳ Ф е р у з. Яна!

О т а л и қ. Мумтоз мақомларимизни, халқ кўшиқларини, нодир куйларимизни ёшларимиз бузиб айтишяпти.

Ш о ҳ Ф е р у з. Яна!

О т а л и қ. Хабарингиз бордир, Шахзодам раққоса кизга ишқи тушиб, саройга олиб келди.

Ш о ҳ Ф е р у з. Қуш уясида кўрганини қилибди-да?!

О т а л и қ. Сиз олиму донишмандларни, шоиру бахшиларни, мақомчи-созанда, раққоса мусиқачиларни, истеъдод соҳибларни саройга йиққансиз, шоҳим!

Ш о ҳ Ф е р у з (*хўрсиниб*). Мен уларни мажбурлаб олиб келганман!

О т а л и қ. Таъбингизни хира қилманг, шоҳим!

Ш о ҳ Ф е р у з. Биринчи фармон!

О т а л и қ. Бош устига! (*Қалам олиб ёзади.*)

Ш о ҳ Ф е р у з. Шароб ичиш, банг чекиш қатъий таъқиқлансин! Фармонни бузганлар оғзи қулоғига кесилсин!

О т а л и қ. Ёздим!

Ш о ҳ Ф е р у з. Иккинчи фармон! Иш излаб, бош олиб кетганлар юртига қайтарилсин! Иш билан таъминлансин, маошлари оширилсин!

О т а л и қ. Ёздим, шоҳим!

Ш о ҳ Ф е р у з. Учинчи фармон! Халқимиз минг йиллардан бери асраб-авайлаб келаётган мумтоз мақомларни, нодир куй-қўшиқларни бузганлар 41 даррадан урилиб, сазойи қилинсин!

О т а л и қ. Ёздим!

Ш о ҳ Ф е р у з. Давлатни идора қилиш қанчалар оғир! (Ўйланиб қолади.)

О т а л и қ. Нечун ўйланиб қолдингиз?

Ш о ҳ Ф е р у з. Дунёга келиб, гўё ҳеч нарса қилмагандекман, ҳеч нарсага улгурмаётганга ўхшайман.

О т а л и қ. Араб, форс, туркий тилларда гапириб, ўқиб ва ёзишни билганингиз учун халқимиз сизни яхши кўриб “Охунхон” дейишади. Шаҳарларни ободонлаштириш, фақирларнинг кўнглини шод қилиш асосий мақсадингиз бўлди. Олиму донишмандларни йиғиб, китобхонлик ва ваъзхонлик қилдингиз. Мадраса ва масжидлар қуриб, азиз-авлиёлар мақбараларини, хусусан, Паҳлавон Маҳмуд пиримнинг ҳам мақбарасини қайта таъмирладингиз. Божхона ва бошқа муассасаларни тикладингиз, чегараларни кенгайтирдингиз, шоҳим!

Ш о ҳ Ф е р у з. Булар кам, кам, Оталик!

О т а л и қ. Кам ухладингиз, кам едингиз, кам дедингиз, фақат халқ тақдирини ўйладингиз!

Ш о ҳ Ф е р у з. Мақтаманг, Оталик!

О т а л и қ. Ҳақ сўзни айтяпман! Паҳлавонниёз Мингбоши ихтиро қилган чизик (*нота*)дан кўплаб нусха кўчиртирдингиз. “Феруз” номли шеърӣ девон туздингиз. Босмахона курдирдингиз. Арабча, форсча,

усмонли турк тилларидан кўпгина тарихий, бадий китобларни ўзбек тилига таржима қилдирдингиз!

Ш о х Ф е р у з. Булар етарли эмас.

О т а л и қ. Сизнинг паноҳингизда ўттиздан зиёд шоирлар, муаррихлар етишиб чиқди. Улар орасида Табибий, Баёний, Аваз Ўтар ўғли, Мунис, Огаҳий, Комил, Рожий каби улуғ шоирлар бор.

Ш о х Ф е р у з. Шоирлар ҳамма замонда бўлган.

О т а л и қ. Рост, Дугоҳ, Сегоҳ, Бузрук, Ирок, Панжгоҳ мақомларига мухаммас боғладингиз. Шошмақомга жами ўн уч нағма боғладингиз.

Ш о х Ф е р у з. Буларнинг мақтанарли жойи йўқ.

О т а л и қ. Эрондан бир тошбосма матбаасини келтириб, уни Иброҳим Султон исмли матбаачига топшириб, кўплаб китоблар чоп эттирддингиз! Улли Мамат Маҳрам тарафидан усули савтия мактабини очирдингиз!

Ш о х Ф е р у з. Булар даврнинг талаби эди. Юрт учун кўп нарсалар қилишим мумкин эди.

О т а л и қ. Муродингизга етинг, шоҳим!

Ш о х Ф е р у з.

Тун бошқоронғу, туғса – шояд кўрамиз,

Найлайди давр айланиб, ғоят кўрамиз.

Умр аввали не кўрган эдик, хайрият,

Умр охири не бўлур, ниҳоят кўрамиз.

О т а л и қ. Шаҳзодани чақирайми, шоҳим?

Ш о х Ф е р у з. Йўқ, ўғлим билан ўзим гаплашаман!

Учинчи кўриниш

Қафассимон кўркам сарой. Онажон саройнинг мис панжараларига ёпишганча, эшикни уриб, дод солади.

О н а ж о н. Очинг, эшикни очинг! Ким бор, ёрдам беринглар!

Ш а х з о д а (*кириб*). Минг афсус, бу олтин қафасни бузиб, учиб кетолмайсан!

О н а ж о н. Сиз ҳам ниятингизга етолмайсиз!

Ш а х з о д а. Мен сенга ёмонлик қилмадим. Мевалари фарқ пишган, сув ўрнига сут оқадиган жаннатий ҳаёт яратиб бердим.

О н а ж о н. Эрким ўзимда бўлиб, тоғу тошлар, тиканзорлар кезиб юрганим афзал эди!

Ш а х з о д а. Бу ҳаётни кўплар орзу қилади. (*Тилла тангалар сочади.*)

О н а ж о н (*сесканиб*). Мен буни орзу қилмайман!

Ш а х з о д а. Хиром эт, ўша жозибали раксингни яна бир бор кўрай!

О н а ж о н. Қўлларим пажмурда кушнинг қанотидек қайрилган, хушим бу жисмимдан айрилган. Рухим си-ниб ўзимга келолмаяпман!

Ш а х з о д а. Рухингни кўтариш учун нима қилай?

О н а ж о н. Қафасдан озод қилинг!

Ш а х з о д а (*жаҳл билан*). “Озодлик” сўзини ти-лингга олма!

О н а ж о н. Унда мен тирик ўликман!

Ш а х з о д а. Сенинг кўнглингни олиш учун нима қилай? Ҳумо қушини топиб, бошингга кўндирайми? Аф-сонавий ғордан ёнар гулни олиб келиб, совға қилайми?

О н а ж о н. Ҳеч нарса керак эмас!

Ш а х з о д а. Мафтункор раксингдан сеҳрланиб қолдим! Юрсам ҳам, турсам ҳам сени ўйлайман! Ухласам тушимда, кундуз ҳаёлимда сенсан, жоним!

О н а ж о н. Мен ўзганинг ҳаёли билан яшайман!

Ш а х з о д а. Биламан, ўша девонаи Ошиқ, уни ҳаёлингдан чиқар! Ўша кундан буён ишқингда ёнаман! Телбаман, истасанг сенинг васлингга етиш учун ҳар нарсага тайёрман! Истасанг, эгилмаган бошимни эгиб,

тиз чўкаман! Фақат менинг севгимни рад этма, жоним!
(Тиз чўкади.)

М а л и к а (*сарой раққосаси билан кириб келади*).
Вой тавба, ё алҳазар! Жинни бўлиб қолдингми? Таги паст
ўйинчининг оёғи остида ўзингни хор қиляпсанми? Тур-ей!
Одамлар эшитса, шаънимизга доғ тушади.

Р а т н о. Тавба қилдим.

М а л и к а. Оғзингдан гуллайдиган бўлсанг, тилингни
кесиб, итларга ташлайман!

Р а т н о. Оғзимга кулф солиб оламан, маликам!
Лом-мим десам, ёрилиб ўлай!

М а л и к а. Вой, тур ўрнингдан!

Ш а х з о д а. Менинг ҳаётимга аралашманг!

Майли, эл ичида шарманда бўлай,
Одамлар олдида қора юз бўлай,
Халқнинг орасида афсона бўлай.

Шахзода оддий раққосани севиб қолибди, деб мало-
мат тошларини ёғдиришсин, мен уни севаман. Жоним-
дан ортиқ севаман!

М а л и к а. Ақлдан оздингми?

Ш а х з о д а. Ҳа, ақлдан оздим!

М а л и к а. Эҳтиросларга берилмасдан ақлингни
йиғиб ол, кимлигингни унутма, сен ушбу юртнинг шах-
зодасисан!

Ш а х з о д а. Шахзоданинг ҳам вужудида қалб бор,
туйғулари тирик, унинг ҳам севиш, севилишга ҳаққи
бор, ойижон! У харсангтош эмас, девор эмас, одам!

М а л и к а. Биз – насл-насаби тоза шоҳлар зотидан.
Бу қиз қора халқдан чиққан. Уни севишга ҳаққинг йўқ!

Ш а х з о д а. Ҳаққим бор!

М а л и к а. Ўғлим, кўзингни оч, онангнинг сўзига
кулоқ сол, онанг сенга ёмонликни раво кўрмайди!
У тенгинг эмас!

Ш а х з о д а. Мен аҳд қилдим, шу қиз рози бўлса, уйланаман!

М а л и к а. Эй Худо, ақлини еб қўйган бандангни ўзинг йўлга сол! Шоҳлар, маликалар, беклар устимиздан кулиб, шарманда бўлмайлик! Ўйлаб гапиринг, Шаҳзодам!

Ш а х з о д а. Менинг аҳдимдан ҳеч ким қайтара олмайди.

М а л и к а. Шу гўзал кўғирчоққа уйлансанг, берган сутимга рози эмасман!

Ш а х з о д а. Ўзингиз биласиз.

М а л и к а (*онажоннинг олдига бориб*). Ўғлимнинг ақлини қандай олдинг, қандай қилиб ўзинга ром этдинг! Қандай қилиб оналик меҳримни юлиб олдинг, жодугар? (*Қизнинг юзига шапалоқ тортади.*)

О н а ж о н. Мен ҳеч нарса қилмадим!

М а л и к а. Яна нима қилмоқчи эдинг? Менга ўғлимни душман қилиб қўйдинг! Қандай сир-синоатинг бор? Гапир, ярамас!

О н а ж о н. Мен оддий қизман, сирим йўқ менинг, маликам!

М а л и к а (*қизнинг кўзларига ўқрайиб қарайди*). Бу кўзларда жин бор. Ўғлимни сеҳрлаб олган бу жодугарни заҳарлаб ўлдираман! (*Бақиради.*) Гўштларини қийма-қийма қилиб, итларга едираман! Отнинг думига боғлатиб, судратаман! (*Қизга ташланади. Шаҳзода ажратади. Раъно томоша қилиб туради.*) Мендан ўғлимни ажратган иблисга Аллоҳдан ўлим тилайман! (*Шоҳ Феруз сездирмай, кириб келади.*)

Р а ъ н о. Маликам, шоҳим ташриф буюрдилар.

Ш о ҳ Ф е р у з. Маликам, сизга нима бўлди, овозингиз бутун саройга эшитиляпти?!

М а л и к а. Мен чидолмайман, ўғлингиз ақлу
хушидан айрилиб қолибди. Кимлигини, насл-насабини
унутиб, манкурт бўлиб қолибди.

Ш о ҳ Ф е р у з. Тушунтириб сўзланг, маликам!

М а л и к а. Шаҳзодамиз мана бу зоти паст ўйинчини
севиб қолибди.

Ш о ҳ Ф е р у з. Севиш-севилиш – энг олий бахт!
Кайковус ҳазратлари айтганларидек, Нозик табъдан ҳа-
қиқий муҳаббат туғилади.

М а л и к а. Шаҳзоданинг ишқи қурбақага тушгандек,
шаҳзодамизнинг ишқи ҳам ўйинчи, яллачи сатангга ту-
шибди.

Ш а ҳ з о д а. Ҳақорат қилманг, ойижон!

Ш о ҳ Ф е р у з. Муҳаббат оташида ёнмоқ кофиру
мусулмонга, жухуду ўрисга, Мусо авлодими, Исо наслими,
Муҳаммад пайғамбаримиз қавми ҳаммага баробар.

М а л и к а. Э-э-э, ўйинчилар ишқ-муҳаббат учун
эмас, кўнгилхушлик учун яралган!

Ш о ҳ Ф е р у з. Раққосалар инсон руҳининг одам
шаклидаги қиёфасидир. Улар инсон руҳини кўкка
кўтаради, камолга етказади. Синикқан руҳларни даво-
лайди, мадад бўлади. Мутлақ руҳга талпинтириб, руҳ-
ларни қовуштиради. Аллоҳнинг васлига етиштирувчи
воситачи пари руҳлардир. Уларнинг дилига озор берсанг,
руҳинг синади. Руҳ синса, кимлигингни, борлигингни,
ўзлигингни унутиб, тирик мурдага айланиб қоласан!
Руҳсиз яшаб бўлмайди.

Ш а ҳ з о д а. Мен унга озор бермадим.

М а л и к а. Тавба, Шоҳ билан Шаҳзоданинг тупроғи
бир жойдан олинган экан. Бу гўзал ўйинчини кўриб,
шоҳимнинг ҳам хуши бошидан учди.

Ш о ҳ Ф е р у з. Киноя қилманг, маликам!

Ш а ҳ з о д а. Мен муҳаббатимга эришаман!

Ш о х Ф е р у з. Одам Ато билан Момо Хаво эришган илохий муҳаббатга етишиш учун икки кўнгилнинг тоза ҳис-туйғулари қовушса, ҳақиқий муҳаббат пайдо бўлади. Муҳаббатга зўрлик билан эришиб бўлмайди.

О н а ж о н. Инсон кўнгилни тушунадиган адолат-парвар шоҳим! Саройдан кетишимга ижозат беринг!

Ш а ҳ з о д а. Йўқ, асло! Рухсат берманг, отажон!

О н а ж о н. Шундай адолатли шоҳнинг фарзанди оталарига муносиб бўлғай.

Ш а ҳ з о д а. Отамнинг меҳри ҳам, қаҳри ҳам улкан!

М а л и к а. Шоҳимнинг сўзига қарши бормассиз, ўғлим?

Ш а ҳ з о д а. Отамга сўз бераман, сизга озор бермайман. Лекин қалбингизни ишғол қилишга уриниб кўраман!

О н а ж о н. Қалбини Ошиқ забт этиб бўлган, ҳаракатларингиз зое кетади! Менга рухсат беринг, ҳурматли шоҳим!

Ш о х Ф е р у з. Эмишким, Ҳиндистонда хивалик полвон билан ҳиндистонлик полвон кураш тушиши ҳақида эълон қилинади. Шунда Маҳмуд одатига кўра, шу атрофдаги қабристонларни зиёрат қилишга боради. Бир мазор олдида йиғлаб ўтирган кампирга кўзи тушади. Заифа бир авлиё қабрини зиёрат эта туриб: “Менинг ўғлим – подшоҳнинг катта полвони. Унинг норасида болалари бор. Эшитишимча, Хоразмдан полвон келганмиш. У менинг ўғлимни енгса, болалари нафақасиз қолади”, деб турганини эшитиб қолади. Полвоннинг кампирга раҳми келади. Эртаси икки тарафдан икки полвон майдонга тушиб, курашадилар. Паҳлавон Маҳмуд рақибининг кучсизланаётганини сезади. Уни даст кўтариб ерга урмоқчи бўлганида, заифанинг авлиё қабри бошида қилган ноалари ёдига

тушиб, тизза букади. Ҳиндистонда тизза букса, йи-
қилган ҳисобланар экан. Ана шунақа мард Паҳлавон
Маҳмуднинг авлодимиз, ўғлим! Қуш каби эркин рақ-
қосани ўз ҳолига қўй! Қафасни тарк этиб, кенгликлар
узра чарх ураверсин!

О н а ж о н. Бир умр миннатдорман, шоҳим!

М а л и к а. Худога шукр!

Ш а ҳ з о д а (*ўйланиб*). Отажон, сиз халқ орасидаги
нодир қобилиятли олиму донишмандлар, фозилу фу-
залолар, шоиру мусиқачилар, ҳофизу хонандалар, гўян-
даларни топиб, уларнинг истеъдодларини рўёбга чиқар-
дингиз. Маърифат гулшанининг боғбони бўлдингиз.
Менинг бир ўтинчим, бу қизнинг Аллоҳ берган қоби-
лияти бор. Шу қобилиятини кўрсатиб, Хоразм хал-
қининг афсонавий ракси “Лазги”нинг тўққиз турини
тиклаб, бизга кўрсатсин! Кейин ихтиёри ўзида, майли!

Ш о ҳ Ф е р у з. Розимисан, қизим?

О н а ж о н. Рози бўлмасдан иложим қанча, марҳа-
матли шоҳим!

М а л и к а. Бир ялангоёқ қизга бунчалар марҳамат
кўргузишнинг не кераги бор?! Тавба... (*Малика билан
Шоҳ Феруз чиқиб кетади.*)

Р а ъ н о. “Лазги”нинг қиёматларини ўзим кўрсатар
эдим, шаҳзодам! Сиз менга ишонмайсиз-да!

Ш а ҳ з о д а. Саройни, боғни, кутубхонани кўр-
сатинг! Яхши жой ҳозирлаб, Онажоннинг айтганини
килинг!

Р а ъ н о. Кўнглимнинг кўчасидан ўргилдим!

Ш а ҳ з о д а. Нима дедингиз?

Р а ъ н о. Бош устига Шаҳзодам!

Ш а ҳ з о д а. Тезда айтанимни бажаринг! (*Кетади.*)

О н а ж о н. Опажон!

Р а ъ н о. Опажон дема, мен сендан ёшман!

О н а ж о н. Кечирасиз, синглим.

Р а ъ н о. Синглинг ҳам эмасман!

О н а ж о н. Узр, сиз мендан хафа бўлманг! Менга саройингиз ҳам, ўрнингиз ҳам, жойингиз ҳам керак эмас! Мен Шахзода қўйган шартни бажариб, озод бўлиб, қишлоғимга кетаман. Менга ўз эркимдан ўзга ҳеч нарса керак эмас. Қўрқманг!

Р а ъ н о. Нега қўрқар эканман? Рақсга тушиб, “Лазги”ни тикласанг, хоҳласанг-хоҳламасанг ҳам сарой раққосаси қилиб, олиб қолишади.

О н а ж о н. Мен адолатпеша шоҳимга ишонаман! Саройни кўрсатинг!

Р а ъ н о. Орқамдан юр! Шоҳ саройини юксак санъат кошонаси деса бўлади. Кошинлардаги гуллар оқ, кўк, зангори ранглар билан безалган. Оқ ранг – тозалик, ёруғлик, бахт ва омад рамзи; кўк ранг – мовий осмон, ёмон кундан асраш, зангори – олий эътиқод рамзи.

О н а ж о н. Дим зўр!

Р а ъ н о. Ёғоч ўймакорлик санъати Хоразмда жуда қадимдан пайдо бўлган. Ўймакор усталар мана бу устунларни тут, кўк тераклардан ясаган. Уч йилдан етти йилгача қурилган. Иссиқ-совукда ёрилмайди.

О н а ж о н. Сиз қаердан биласиз?

Р а ъ н о. Саройда яшагандан кейин буларни билиш шарт, бекач!

О н а ж о н. Тушундим.

Р а ъ н о. Сарой пештоқларидаги нашқларда олам-олам маънолар яширинган. Мадохил, олмагул, битов нақши, айланма нақш, турғунг, хошия нақши, жияк нақши, арқон, тирноқ нақшлари билан безатилган.

О н а ж о н. Жуда чиройли нақшлар экан.

Р а ъ н о. Ўймакор усталарнинг ўзи ҳам наққош, ҳам ҳаттот ва ўймакор бўлган. Мадрасани тамомлаган,

тарихни билган, мусиқа ва назм билан таниш бўлган. Улар “улги” чизиш учун 5–7 йил устага шогирд тушган.

О н а ж о н. Кўпқиррали истеъдод соҳиблари бўлишган экан-да.

Р а Ё н о. Мана бу эшик тавақалари ўсимликсимон нақшдан турғунг, мадохил, тожигул нақшлар билан ўйиб ишланган.

О н а ж о н. Эшикларнинг ўзи ҳам бамисоли санъат асари.

Р а Ё н о. Эшикнинг тавақа ва кесакисидаги ёзувлар форс ва араб тилларида, сулс ва насх хатида ёзилган.

О н а ж о н. Ёзувлар бирон бир маънони англатадими?

Р а Ё н о. Тарих арабча сўз бўлиб, ўтган бирор воқеани англатади. Шарқ назмида ана шу воқеаларнинг бўлиб ўтган вақти шеърда ҳарфлар воситаси билан кўрсатилган. Шунинг учун ҳам араб алифбосидаги ҳар бир ҳарф маълум бир рақамни билдиради.

О н а ж о н. Масалан?

Р а Ё н о. Масалан, “Алиф” – 1 ни, “бе” – 2 ни, “жим” – 3 ни, “дол” – 4 ни ифодалаган.

О н а ж о н. Ҳайратимнинг чеки йўқ!

Р а Ё н о. Муҳаммад Раҳимхон I Паҳлавон Маҳмудга атаб қурган мақбара эшик ва кесакиси чиройли ўйма нақшлари ичида сулс хатида битилган ёзувларнинг мазмуни шундай: Эй Парвардигор! Бизга фазлинг ва марҳаматинг эшигини очгил!

О н а ж о н. Муҳаммад Раҳимхон I шоҳимизнинг оталарими?

Р а Ё н о. Албатта!

О н а ж о н. Шоҳимизга ўхшаб, маърифатпарвар бўлган эканлар-да?

Р а ъ н о. Мана бу мисдан ясалган буюмлар нақшлар орасига шеър, халқ мақоллари, устанинг номи ҳам ёзилган (*мис буюмни олиб кўрсатади*).

О н а ж о н. Мўъжиза, мўъжиза! (*Кўлига олиб, томоша қилади*.)

Р а ъ н о. Хива ўймакорлари кўпроқ ислимий нақшлар кўллаганлар. Сарв дарахтини эслатувчи суратлар ҳам кўп ишлаганлар.

О н а ж о н. Тарих устозига ўхшайсиз.

Р а ъ н о. Ҳақиқий санъаткор раққоса, тарихчи, файласуф, шоир, олим бўлиш керак. Унинг акли, фикри, ҳаракатларида, маъноли кўзларида сезилиб туриши керак.

О н а ж о н. Менга устозлик қиласиз.

Р а ъ н о. Раққосаларни кўпинча китоб ўқимаган, товукмия, дейишади. Шунинг учун у ўзининг зиёли эканини кўрсатиши керак, бекач!

О н а ж о н. Тушундим, устоз!

Р а ъ н о. Мана бу байроқтож Саййид Муҳаммад Аминхон даврида ишланган бўлиб, тожнинг юқори қисмига икки томонидан настаълиқ хатида “Ё Қодир” сўзи ёзилган ва чиройли нақшлар билан безатилиб, сайқал берилган. Тож ўртасида “Аллоҳ” сўзи ва кўзгуда акс этган каби унинг акси ёзиб қўйилган.

О н а ж о н. Ўша ёзувнинг тагида нималар ёзилган?

Р а ъ н о. 1273 ҳижрий сана 1273 тож ишланган йилни билдиради. Бу байроқтож тўқ сариқ мисдан ишланган бўлиб, мадохил (*уч барг*) шаклидадир. Мадохилнинг рамзий маъноси дунёнинг абадийлиги, яхши фикр, яхши ишни билдиради. Жамиятнинг асоси бўлган уч табақа, уч қатламни – олимлар, деҳқонлар ва навкарларни англатади. Тожга “Аллоҳ”, “Ё Қодир” сўзларининг ёзилишига сабаб “Аллоҳ – мададжоримиз” демак. “Ё Қодир” Аллоҳнинг

номи бўлиб, қудратли, ҳар ишни қила оладиган Аллоҳга улкан ишнинг олдидан қилинадиган илтижони билдиради.

О н а ж о н. Эй Аллоҳ (*Байроқтожни ушлаб нажот сўрайди.*) Ё Қодир Аллоҳ, Хоразмнинг қадимий лазгисининг тўққиз турини аجدодларга етказишга ўзинг мадад бер! Ўзинг онгимни покла, фикримни пешла, йўлимни оч! Рақс санъатининг пиру устозлари! Қўллаб-қувватланг!

П а р д а

Иккинчи парда

Тўртинчи кўриниш

Кушларнинг чуғурлаб сайраши билан парда очилади.

Боғда Ошиқ билан Дўст махзун ўтирибди.

О ш и қ. Унинг изларини излаб келдим, ширин нафасини кўмсаб келдим, унинг мушк-анбардек хидларини истаб келдим.

Д ў с т (*дарахтларга қараб*). Кушлар нима деб чуғурлашини биласанми?

О ш и қ. У ҳақдаги ширин хаёлларимдан чалғитасан доим!

Д ў с т. Саволимга жавоб бермадинг.

О ш и қ. Билмайман. Ҳозир юрагимга қил сиғмаяпти-ю сен кушларнинг сайрашини сўрайсан!

Д ў с т. Аллоҳ, Аллоҳ, Аллоҳ, деб сайрар эканлар!

О ш и қ. Ростанми?

Д ў с т. Аллоҳим севган бандасига дард берар экан, бошига кулфат солар экан, айрилиқ азобида синаб кўрар экан. сен ҳам сабр қил, бир йўли топилиб қолар, дўстим!

О ш и қ. Хиванинг Хитой деворидек мустаҳкам деворидан ошиб ўтолмадим. Севгилимнинг дийдорини кўролмадим.

Д ў с т. Мен ҳам тил топиб киришга уриндим, аммо бир иложини қилолмадим.

О ш и қ. Чегаралар мустаҳкам, навкарлари хушёр экан.

Д ў с т. Лекин сен умидсизликка тушма!

О ш и қ. Сабодан бўлибди гул ёқаси чок,
Гул юзидан булбул бўлмиш тарабнок.
Гул тагида ўтир, чунки жуда тез
Гул ерга тўкилур, биз бўламиз хок.

Д ў с т. Дунёда Умар Хайёмга тенг келадиган ошиқ,
шоир, файласуф йўқ!

О ш и қ (*жиддий*). Бор!

Д ў с т. Ким?

О ш и қ. Ўзинг топ!

Д ў с т. Ҳофиз Шерозий.

О ш и қ. Йўқ.

Д ў с т. Алишер Навоий ҳазратлари.

О ш и қ. Йўқ!

Д ў с т. Шоҳ ва шоир Мирзо Бобур.

О ш и қ. У ҳам эмас.

Д ў с т. Э-э-э бўлди, Ибн Сино – шоир, табиб, файласуф!

О ш и қ. У киши ҳам эмас!

Д ў с т. Ўзинг айт, ким?

О ш и қ. У улуғ зотларнинг ғуломи.

Д ў с т. Ким?

О ш и қ. Мен!

Д ў с т. Тентак!

О ш и қ. Йўқ. Мен ҳам тўртлик ёздим.

Д ў с т. (*Ҳайрон.*) Эшитайлик!

О ш и қ. На бир дўстим бор, на бир душманам,
Ёлғиз ўзинг каби мен ҳам ёлғизман!
Тавбалар қиламан, кечир Аллоҳим,
Ёлғиз ўзинг каби мен ҳам ёлғизман.

Д ў с т (*хайратланиб*). Ўзинг ёздингми? Тентак!

О ш и қ. Қасам ичайми?

Д ў с т. Қойилман! Айрилиқ дарди сенинг қулфи
дилингни очибди. Аламларингни, изтиробларингни,
дарду хасратларингни қоғозга тўқ, ижод қил! Довруғи
дунёга достон шоир бўласан!

О ш и қ. Мен шоир бўлмоқчи эмасман! Севгилим-
нинг васлига етмоқчиман! Чорасини топамиз, деб мени
алдадинг, дўстим!

Д ў с т. Маъшуқанг асир қилинган, кўрғон мустаҳ-
кам. Ҳар қадамда пойлоқчи ясовуллар, посбонлар. Сев-
гилинг билан учраштиришнинг уддасидан чиқолмадим.
Айбдорман!

О ш и қ. Севгилим соғ-омонмикан? Туткунликда
қандай кун кўряпти? Шаҳзоданинг зару зеварлари ақ-
лини олиб, мени унутдими? Хат-хабар йўқ. Шубҳа
гумонлар юрагимни ўртаб юборяпти. Тўлиб кетдим,
дўстим! Еру кўкка сиғмаяпман!

Д ў с т (*дутор тутқазиб*). Куйла, ошиқ дўстим!
Муҳаббатдан куй, қўшиқ, шеър яралади.

О ш и қ. Оҳ, оҳ ичим куйиб кетди (*дуторни олиб*
“Дутор” лазгисини чалади).

Д ў с т. Оҳ-ей, воҳ-ей! Қойилман! (*Рақс тушади.*)

О ш и қ. Уни жуда соғиндим! (*Берилиб чалади.*)

Д ў с т. Жаку, жаку! (*Рақс тушишида давом этади.*)

О ш и қ. Ойдек юзларини, камон қошларини, жоду
кўзларини соғиндим! (*Авж билан чалади.*)

Д ў с т. Воҳ, киштак, киштак! Юсуфбек дуторчини
ҳам доғда қолдирдинг!

О ш и қ. Усиз яшолмайман! (*Куйини тугатади.*)

Д ў с т. Воҳ, воҳ-ей! (*Ошиқни даст қўтариб, ерга қўяди.*) Янги куй туғилди, дўстим! Оҳу ноланг билан юракни сел қилдинг! Ошиқлар азоб тортиб, охири муродига етишган. Сен ҳам муродингга етасан!

О ш и қ. Лайли-Мажнундек у дунёдами?

Д ў с т. Ошиқ Ғариб ва Шохсанамлардек. Мен бунга ишонаман!

О ш и қ. Хаёт бунчалар шафқатсиз, дунё – бевафо. Икки ошиқ бир бўлишига рақиблар йўл қўймайди. Ошиқ-маъшуклар қовушса, дунё яна ҳам гўзал бўлади. Мангулик олдида инсон умри бир лаҳзалик капалак умридек экан. Шу қисқа умрда бир-биримизга ёмонлик қиламиз, ширин ошимизга оғу соламиз. Нега ҳасад қиламиз, нега бир-биримизни ранжитамиз? Нозик дилларга озор берамиз, ёвузликлар қиламиз. Капалак умридек умримизда эзгулик қилиб яшайлик, бир-биримизнинг кемтик қалбимизга малҳам бўлайлик. Дардманд кўнгилларни ширин сўз билан даволайлик. Бир-биримизни юрагимизни эзмасдан, рухимизни синдирмасдан, кўнгил уйини вайрон қилмасак, тенгсиз гўзал дунё бўлар эди!

Д ў с т. Машраб бобомиз шундай дунёни орзу қилган.

О ш и қ. Мирзо Бедил ҳам!

Д ў с т. Мансур Ҳаллож ҳам!

О ш и қ. Биз ҳам шундай дунёни орзу қиламиз.

Д ў с т. Инсон орзусиз яшолмайди.

О ш и қ. Демак, орзу-умид билан тирикмиз. Эй одамзот, атрофингга боқ, оёғинг остидаги хокисор замин, тубсиз кўм-кўк осмон, оппоқ булутлар, мағрур тоғу тошлар, ям-яшил далалар, гуллаган дарахтлар. Қояларни тешиб чиққан тиниқ булоқлар, табиатга жон ато этган дарёлар, мовий кўзлардек тубсиз денгизлар, кумуш ёғду сочган ой, порлаб турган қуёш, қора тун

бағрида жилваланиб, милтираб турган юлдузлар Аллохнинг яратган мўъжизаси, жаннат шу ердир! Унинг кадрига етиб яшашимиз керак!

Д ў с т. Тўғри айтасан, дўстим. Дунёга келиб боғ яратмасдан, солиҳ фарзанд қолдирмасдан, яхшилик қилмасдан изсиз ўлиб кетиш – даҳшат!

Р и з о б а х ш и. Одамлару одамлар,
Боғда битган бодомлар!
Эшитмадим деманглар,
Эшитганлар жилманглар!

Шаҳоншоҳим фармон чиқардилар. Биринчи фармон: кимда-ким шароб ичса, банг чекса, бузукчилик қилса, оғзи қулоғигача кесилур!

О ш и қ. Жуда яхши фармон!

Д ў с т. Жим, эштайлик!

Р и з о б а х ш и. Иккинчи фармон: кимда ким халқимизнинг мумтоз мусиқа мероси – мақомларни, куйларни, халқ кўшиқларини бузиб айтса, қирқ бир дарра урилиб, сазойи қилинади!

О ш и қ. Оҳ, жуда зўр фармон экан. Лўттибоз кўшиқчи, созанда, хонандалар камаяр экан.

Д ў с т. Энди сен жим тур!

Р и з о б а х ш и. Учинчи фармон: Унутилган асл Хоразм “Лазги”сининг тўққиз турини қайта тиклаш учун халқ орасида Аллох юқтирган истеъдодлар кўриктанловини ўтказади. Истеъдод соҳиблари саройга таклиф этилади.

О ш и қ. Ана, Аллоҳим – меҳрибон, саройга кириш учун йўл топилди.

О ш и қ. Хоразм “Лазги”сини халқ орасидан йиғиб, олиб борамиз!

Д ў с т. Мен “Масхарабоз лазгиси”ни ўйнайман. Ҳамма ҳайратдан лол бўлади!

О ш и қ. Мен “Дутор лазгиси”ни чалиб бераман.
Севикли ёрим васлини кўришга мушарраф бўламан!
Аллоҳим марҳаматингдан айланай! (*Хурсанд бўлиб
чиқиб кетади. Дўст орқасидан югуради.*)

Бешинчи кўриниш

Қафассимон саройнинг боғи.

О н а ж о н. (*Оёғини ушлаб, инграяпти.*) Оҳ оёғим,
вой жоним!

Р а ъ н о. Овозингни ўчир, эшитиб қолишади!

О н а ж о н. Мен сизни устоз деб этагингиздан тутган
эдим! Нима қилдингиз?

Р а ъ н о. Мен ҳеч нарсa қилмадим!

О н а ж о н. Мен чиқадиган зинани арралашиб
қўйибсиз, зина синиб, йиқилиб тушдим!

Р а ъ н о. Тухмат қилма, ўчир овозингни, деяпман!

О н а ж о н. Энди қандай рақсга тушаман?

Р а ъ н о. Бир умр ногирон бўлиб қоласан! (*Кулиб.*)
Менинг бу ўрнимни ҳеч ким ололмайди!

О н а ж о н. Бу ердан менга бирон ўрин керак эмас.
Менга амал керак эмас! Вой оёғим!

Р а ъ н о (*кулиб*). Ногирон бўлиб, рақс тушишга
ярамай қолсанг, айни муддао. Мен хотиржам яшайман!
(*Оталиқ билан Шаҳзода кириб келади.*)

О т а л и қ. Нима гап, нима бўлди?

Р а ъ н о. Бу бефаросат кўзига қарамасдан йиқи-
либ тушди. Қанча айтдим, янгисан, саройнинг ўнқир-
чўнқирларини билмайсан, эҳтиёт бўлгин, деб.

Ш а ҳ з о д а. Кўп гапирма, нима бўлди?

О н а ж о н. Айтолмайман!

О т а л и қ. Ёш жонингга жабр қилмасдан ҳақи-
қатни айт, қизим!

Р а ъ н о. Шоҳ фармони́ни назарига илмасдан, атайлаб йиқилиб, оёғини синдириб олди. Мақсади — рақс тушмасдан саройдан қочиш!

О н а ж о н. Ёлғон!

Р а ъ н о. Ёлғон гапирсам тилимдан ари чакиб, ҳар дардга мубтало бўлай!

Ш а ҳ з о д а. Бўлди, бу айёрни биламан! Чўчимасдан бор ҳақиқатни айт!

Р а ъ н о. Менга ишонмаяпсизми?

Ш а ҳ з о д а. Гапир!

О т а л и қ. Шоҳ буйруғига ҳурматсизлик қилиш — оғир гуноҳ! Ҳақиқатни сўйла, қизим!

О н а ж о н. “Лазги” тарихини ўрганиш учун шохимизнинг кутубхонасига тез-тез кириб турардим. Кутубхонага чиқадиган зина арраланган экан, йиқилиб тушдим.

Р а ъ н о. Ишонманглар, тухмат бу.

О н а ж о н. Ишонмасанглар, бориб кўринглар! Арра излари турибди. Юпка қилиб арралаган экан.

Ш а ҳ з о д а. Оталик, кўриб келинг!

О т а л и қ. Хўп бўлади, Шахзодам.

Р а ъ н о. Шунча йил саройда садоқат билан хизмат қи-лаётган менга ишонмасдан, кечагина келган қизга ишонасизми?

Ш а ҳ з о д а. Ҳозир кўрамиз.

О т а л и қ. Арра билан кесилган экан.

Р а ъ н о. Мен кестирмадим!

О т а л и қ. Айёрлик қилма, итнинг феъли эгасига маълум. Тафтиш чақиртириб, айбингни бўйнингга қўймасимдан, иқрор бўл!

Ш а ҳ з о д а. Ғазабимга дучор бўлмасдан, чин сўзни айт, дедим! *(Қаҳр билан бақиради.)*

Р а ъ н о (*тиз чўкиб*). Мени кечиринглар! Ҳасад кўзимни кўр қилиб кўйди. Ҳасад юрагимни ўйди. Ҳасад ичимни кемириб, адо қилди.

Ш а ҳ з о д а. Тушунарли. Оталик, нима жазо берамиз?

О т а л и қ. Шоҳимизга бўлган воқеани айтамиз. Нима жазо қилсалар, ўзлари билади!

Р а ъ н о. Илтимос, шоҳимга айтманглар! Қахрларидан кўркаман!

Ш а ҳ з о д а. Ит эмган, мен яхши кўрган қизга озор беришга қандай журъат этдинг?

Р а ъ н о. Кечиринг, Шаҳзодам.

Ш а ҳ з о д а. Кечирмайман! Отамнинг қахридан қутулсанг ҳам мендан қутулмайсан! Оталик!

О т а л и қ. Лаббай, Шаҳзодам!

Ш а ҳ з о д а. Бу алвастини отнинг думига боғлаб, чўлга ҳайданг!

Р а ъ н о. Йўқ, мени кечиринглар! (*Шаҳзода олдида тиз чўқади*). Хато қилдим. Ёлвораман, Шаҳзодам, бир марта кечиринг! Бошқа бундай номаъкул бузоқнинг гўштини емайман. Кўролмаслик касалига чалинган юрагимни ўзим суғуриб, итларга бераман! Кечиринг!

Ш а ҳ з о д а. Оталик буйруқни бажаринг!

О т а л и қ. Тур, нодон, кетдик!

Р а ъ н о. Болангизни кўтариб, катта қилай, Шаҳзодам! Сочим билан йўлларингизни супурай, Шаҳзодам! Оёғингиз остига пояндоз бўлай, Шаҳзодам, кечиринг!

Ш а ҳ з о д а. Сочларидан судранг бу малъунни!

О н а ж о н. Шаҳзодам, мен учун бир қошиқ қонидан кечинг!

Ш а ҳ з о д а. Чаёни янчмоқ керак! Пайт пойлаб яна заҳарли найзасини санчади.

О н а ж о н. Илтимос, мени десангиз кечиринг уни!

О т а л и қ (*жилмайиб*). Қалби кенг қиз экансан. Сенга душманлик қилган одамни ҳам кечира олар экансан, баракалла қизим!

Ш а ҳ з о д а. Унинг этагини ўп, кечирдим!

Р а Ё н о (*йиглаб этагини ўпади*). Раҳмат. Яхши-лигингни унутмайман!

О н а ж о н. Илтимос, бу хабар шоҳим кулоғига етиб бормасин, эшитиб, диллари хуфтон бўлмасин.

О т а л и қ. Ақл-фаросатингга балли, қизим!

Ш а ҳ з о д а. Шунинг учун бир кўришдаёқ кўнгил қўйганман-да, Оталиқ!

О н а ж о н. Ҳайит байрамида “Лазги”нинг тўққиз турини ижро этаман.

Ш а ҳ з о д а. Ўша кунни интизорлик билан кутаман! (*Чиқиб кетишади.*)

Р а Ё н о. Нега менга хотамтойлик қилдинг?

О н а ж о н. Қон тўкилишини истамайман! Ато этилган жонни вақти-соати етиб, Аллоҳнинг ўзи олгани маъкул!

Р а Ё н о. Майли мен борай, кўркувдан қора терга тушиб кетдим! Кийимларимни алмаштириб келай!

О н а ж о н. Менинг ютуқларимни кўришингизни истадим.

Р а Ё н о. Албатта кўраман! (*Таъзим билан чиқиб кетади.*)

О н а ж о н. Етмиш икки томиримни ларзага келтириб, аъзойи баданимни титратиб, руҳимни нағмага солган куйингиз ҳамон қалбларда садо бериб турибди. Ўша улуғ кунни, ўша лаҳзани, завқли онларни қўмсайман. Бормисиз, омонмисиз, Ошиғим? Менинг куйимда кул бўлмасдан, майсадек сўлимасдан, япроқдек узилмасдан юрибсизми, Ошиғим?! Мен сизни соғиндим. Қора кўзларингизни соғиндим, бахмалдек

қошларингизни соғиндим, ширин-шакар сўзларингиз-
ни соғиндим.

Р а ъ н о. (*Кириб.*) Бикачим, сизни бир дарвеш йўқлаб
келибди.

О н а ж о н. Дарвеш? Майли, кирсин!

Р а ъ н о (*бошлаб киради*). Марҳамат!

О н а ж о н. Бизни холи қолдиринг!

Р а ъ н о. Узр, Бекачим! (*Чиқиб кетади.*)

О н а ж о н. Дўст ака, дўстингиз омонми?

Д ў с т. Соғ-саломат!

О н а ж о н. Мени унутмадиларми?

Д ў с т. Ҳар куни, ҳар соат, ҳар лаҳза сизни эслайди.

О н а ж о н. Ўзингиз яхшимисиз?

Д ў с т (*кулиб*). Кўриб турганингиздек, соғман.

О н а ж о н. Шоҳимизнинг фармонларидан хаба-
рингиз борми?

Д ў с т. Ошиқ билан иккимиз Хоразм шахрини, чўлу
биёбонларни, одам оёғи етмас қишлоқларни кезиб,
“Лазги” куйини, қўшиғини ахтариб топдик. Жуда ҳам
гўзал санъатимиз бор экан. (*Қозғозларни узатади.*) Сизга
маълумотлар олиб келдим.

О н а ж о н. Менга кераклигини қаердан билдингиз?

Д ў с т. Аллоҳ кўнглимга солди.

О н а ж о н. Темир тўсиқлардан қандай ўтдингиз?

Д ў с т. “Лазги”нинг мусиқий ёзувларини тўплаб
келдим, дедим. Рухсат беришди.

О н а ж о н. Ўзингизни эҳтиёт қилинг!

Д ў с т. Саройдан қочишнинг иложини қиламиз.
Ошиқ сарой ортидаги девор тагида пойлаб турибди.
(*Шивирлаб гаплашади.*)

О н а ж о н. Кўп ҳаракат қилдим, қочишни эплож-
мадим. Шоҳим шарт қўйдилар. Шартини бажарсам
инон-ихтиёрим ўзимда бўлади.

Д ў с т . Қанақа шарт?

О н а ж о н . Ҳайит байрамида, ўша улуғ кунда кўришамиз.

Д ў с т . Биз ҳам қатнашамиз.

О н а ж о н . Энди боринг, Ошиғимга саломимни етказинг!

Д ў с т . Ошиқ сизнинг васлингиз умиди билан яшаяпти.

О н а ж о н . Мен ҳам. Кутмоқ ва умид қилмоқ керак!

Д ў с т . Хайр, яна кўришгунча омон бўлинг!

О н а ж о н . Аллоҳ паноҳида асрасин!

Д ў с т . Сизни ҳам, синглим (*чиқиб кетади*).

О н а ж о н . Худога шукр, унутмабди!

Олтинчи кўриниш

Саҳна Хиванинг қадимий мақбаралари, миноралари сурати солиниб тикилган кашталар, палак, сўзаналар, жойнамозлар билан ясатилган. Малика саҳнага чиқиб тахтни, саройни диққат билан текшириб чиқади. Сурнай садолари остида
Шоҳ, Шаҳзода, Оталиқ киришади ва ўтиришади.

Р и з о б а х ш и (*кириб*).

Одамлару одамлар

Боғда битган бодомлар.

Эшитмадим деманглар,

Эшитганлар жилманглар!

Бугун унутилган ноёб рақс санъати дурдоналарини топиб, сайқаллаб, авлодларга олтин мерос қилиб қолдириш мақсадида кўрик-танлов ўтказамиз. Марҳамат, шоҳим!

Ш о ҳ Ф е р у з . Ота-боболаримиздан мерос унутилмас мумтоз мақомлар, куй-қўшиқлар, рақслар,

ёр-ёр, ўланларимизни, достону афсоналарни қайта
тиклаш — ўзлигимизни, асл қиёфамизни тиклашдир.
Ўзлигимиз, ўзагимиз аслимизни билиш ўзлигимизни
англашдир. Кимлигимизни унутмаслик бурчимиздир.
Олтин меросимизга гард юқтирмай сақлаб қолиш —
олий мақсадимиз. Марҳамат, бошланглар! (*Ризо бахши
сози билан газал ўқийди.*)

Р и з о б а х ш и. Чархини тоблаб соз этган,
Йигитни кўрса ноз этган,
Шу Манғитнинг қизлари.

Оёғида ковуши йўқ,
Ухлай деса болиши йўқ,
Ҳазораспнинг қизлари.
Даричаси сочоқли,
Узун бўй, кенг кучоқли,
Шу Хиванинг қизлари.

Кўлида бор билакузук,
Аввало беллари нозик,
Шу Урганчнинг қизлари.
Бокчи кўрса бойим дер,
Қамиш кўрса жойим дер,
Қозоқларнинг қизлари.

(*Шоҳ олқишлайди. Ҳамма қўйилади.*)

Бир қошиқ конимдан кечинг, шоҳим!

Ш о ҳ Ф е р у з. Сўзла!

Р и з о б а х ш и. “Алиқамбар” куйи билан Мискин
куйини чалиб берганимда бир ҳамён олтин бердин-
гиз, раҳмат! Шотирларингиз томи йўқ уй куриб бериш-
ди.

Ш о ҳ Ф е р у з. Куй чалганингизда бир пардасини
чалмай, ташлаб кетдингиз. Шунинг учун атайлаб шун-
дай уй курдиртирдим, энди куйларнинг пардасини таш-
ламасдан чаласиз!

Р и з о б а х ш и. Узр, шоҳим! Берунийнинг “Қадимий халқлардан қолган ёдгорликлар” китобида қадимги “Оғам” ҳайит байрами тантанали нишонлангани ёзилган. Ҳайитнинг асосий мазмуни покланиш — оловни шаарафлашдан иборат бўлиб, “Олов” рақси дунёга келган. Марҳамат, томоша қилинг! (*Раққоса қиз “Олов” рақсини ижро этади. Шоҳ ва унинг атрофида ўтирганлар олқишлайди.*)

Ш о ҳ Ф е р у з. Маъкул!

Р и з о б а х ш и. Масхарабозлик ўйинлари “Лазги”га ҳам таъсир қилиб, “Масхарабозлик лазгиси” вужудга келган. Бу ўйиннинг мазмуни қушларга, ҳайвонларга, ёмон феълли одамларга тақлид тариқасида ўйналади. (*Дўст “Масхарабоз лазгиси”ни ижро этади.*)

М а л и к а. Жуда ҳам кулгули! (*Шоҳ кулади, атрофидагилар ҳам қўшилиб кулади.*)

Р и з о б а х ш и. “Қайроқ лазгиси” доира жўрлигида шундай ўйналади. (*Саҳнанинг бир томонидан бир йигит доирада рез чалиб чиқади. Қайроқ “чир-чир” этган қуш садоси резини бошлаб чиқади. Саҳнанинг иккинчи томонидан бир қиз қайроқ чалиб чиқади. Иккаласи ҳам тўхтайдди. Доира “лак-лак” деб чорлайди. Йигит бахшининг айтганини оғзида такрорлайди. Қайроқ “тақ-тақ” деб овоз чиқаради. Қиз қайроқда такрорлайди. Доира “лак-лак-лум” деб чорлайди. Йигит доирада чалади. Қайроқ “тақ-тақа-тум” деб садо беради. Қиз қайроқда чалади. Доира “лака-лум-лак” деб чорлайди. Йигит доирада чалади. Қайроқ “така-тум-так” деб жавоб беради. Қиз қайроқда чалади. Сўнг доирада “лак-лака-лум-лак” дегандек савол беради. Йигит доирада чалади. Қайроқ бўлса “така-лаку-так, так-лаку-так” деб жавоб қайтаради.*

Қиз қайроқда чалади. Мусобақа бошланади. “Қайроқ лазгиси”ни йигит билан қиз ижро этишади.)

Ш о х Ф е р у з. Улуғ санъатимиз бор!

Р и з о б а х ш и. Дутор қачон кашф этилганини айтиш қийин. Эҳтимол, уни кўнглига шодлигини сиғдиролмаган ёки абадий жудоликда қолдириб кетган жафокаш ёрини эслаб, ғамга ботган, кўз ёшлари шашқатор бир йигит кашф этгандир (*“Дутор лазгиси”ни Ошиқ ижро этади*).

Ш о х Ф е р у з. Машшоқ ишқ дардига мубтало бўлган.

Р и з о б а х ш и. Хоразм эронийлари Хоразм мусика ва рақсларини ўзлаштирганлар. Эрон халқининг миллий рақсларида янгича услубда “Эронийлар лазгиси” ёки “Чангак лазгиси” пайдо бўлади. Бу рақс услубининг асосида “Ашуро” маросими таъсири сезилиб туради. (*“Чангак лазгиси” ижро этилади*.)

Ш о х Ф е р у з. Офарин!

Р и з о б а х ш и. “Гармон лазгиси”да аёл гўзаллиги, иффати, шодлиги ифодаланади. Бу, асосан, юз, қош, кўз, қўллар, қадди-қомат ҳаракатлари орқали намоён этилади (*гўзал раққоса ижро этади*).

М а л и к а. Ҳовва, ҳовва, жуда гўзал!

Р и з о б а х ш и. Рақс олами аста-секин ривожланади. Аёллар рақсини ижро этувчи махсус ёш ўйинчи эркаклар пайдо бўлади. Ваҳоланки, шу йўл билан исломга келгач, тақиқланган. Аёллар рақс санъатини эркаклар сақлаб, бизгача етказиб келишган. Акс ҳолда аёл рақс санъати, эҳтимол бутунлай йўқ бўлиб, ғариблашиб қолган бўлур эди (*аёл кийимидаги ёш йигит “Ўғлон бола лазгиси”ни ижро этади*). Юксак маданиятли ўлканинг санъати ҳам буюк бўлади. Атроф-муҳитдаги ранг-баранг гўзаллик, меъмору ху-

наرمандларнинг нозик санъати рақс ижодкорларини ҳам илҳомлантирган. Инсон ўз қўли билан яратган мўъжизалардан баҳра олиб, қалбида туғилган ҳаяжонни рақсга кўчиради. Масалан: Минорага қиёсан бир жойда турганлигини таъкидлаш учун лаган устида оёғини қимирлатмасдан юз, кўз, қўл ҳаракатлари билан ўйналадиган энг мураккаб рақс услуби яратилди. (*Онажонни йигитлар лаганда кўтариб чиқишади. Онажон “Хива лазгиси”ни ижро этади.*)

Ш о х Ф е р у з. Ох, ох, қойилман, қизим! (*Онажонни саҳна четига олиб қўйишади.*)

Р и з о б а х ш и. Элимизда “Сурнай лазгиси” завқшавқ уйғотувчи куй саналган. Ҳатто хоразмшоҳлар даврига келиб “Сурнай лазгиси” жанг олдидан ва ғалаба қозонганда чалинадиган расмий бир куйга айланади (*ошиқ ёрини кўрганидан завқланиб, “Сурнай лазгиси”ни чалади. Ҳамма бахтиёр олқишлайди*). Хоразмнинг қадимий лазгисининг тўққиз турини жамлаб, Онажон халфа намойиш этди.

Ш о х Ф е р у з. Энг олий мукофотни “Хива лазгиси”ни ижро этган Онажонга тақдим этаман! (*Мукофотни олиб узатади.*)

О н а ж о н. Бир қошиқ қонимдан кечинг, ололмайман шоҳим!

Ш о х Ф е р у з (*ажабланиб*). Нега?

О н а ж о н. Оёқ-қўлим синган!

Ш о х Ф е р у з. Оёқ-қўл синган ҳолатда рақсга тушиш бу қандай синоат?

О н а ж о н. Озодлик орзуси, шоҳим!

Ш о х Ф е р у з. Ҳайратдаман, санъатингга тасанно қизим!

О т а л и қ. Ошиқ сурнайчини бўзлатган, Онажонни шабнамдек титратган – муҳаббат!

Ш о х Ф е р у з. Ким у Ошиқ?

О ш и қ. Мен, шоҳим. Маъшуқамнинг васлига етиш
учун бошимни кундага қўйишга ҳам розиман!

Ш о х Ф е р у з. Ох, ох-ей, қизиққон йигит экансан-
ку! Бошинг менга керак эмас. Мен билан Паҳлавон
Маҳмуднинг тўртликларидан айтишгин-да, мени енг-
санг, маъшуқангни олиб кетишинг мумкин! Шартим
маъкулми?

О ш и қ. Бошланг шоҳим!

Ш о х Ф е р у з. Ох-ей, зўрсан-ку!

Дард эгасидан ул сўз менга ёд эрур,
Мард хизматин этмаган мард эмасдур.
Номард хизматига ёндашма зинҳор,
Боадаб йигит аҳди мардга хизмат эрур.

О ш и қ. Замона ситамида кўзни гирён кўрдим,
Ҳар неча машаққат бор, мен ҳамон кўрдим.
Нух минг йил ичида бир тўфон кўрди,
Мен Нух эмас, лекин минг тўфон кўрдим.

Ш о х Ф е р у з.

Қора тош, дур каби маъдан бўлмас,
Мурч ила занжабил ширин таъм бўлмас.
Қулоқ солгин Пурёйивали сўзига,
Асли нодуруст одам сира мард бўлмас.

О ш и қ. Оқил аҳли ҳисга гирифтор бўлмас,
Ҳасад қилган билан тилло хор бўлмас.
Номард ит кабидир, мард – буюк дарё,
Дарё ит дамидан ҳеч мурдор бўлмас.

Ш о х Ф е р у з.

Ёмонга ёндашма, бўлгин йироқ,
Ҳар дам йўлингга қўяди тузук.
Эгри ёйни кўриб тўғрилигидан,
Ўқ ундан қанчалик қочганига боқ.

О ш и қ. Бир эр ўзин ҳар ерда қоплон қилса,
Тош қалъалардин юзини вайрон қилса.
Юз йил куну тун рўза, намоз айласа ул,
Тенг бўлмагай ул бир очни меҳмон қилса.

Ш о ҳ Ф е р у з. Тан бердим, энг олий мукофотга
сазovor бўлдингиз!

О ш и қ. Энг олий мукофот – ЭРКИНЛИК!

Ш о ҳ Ф е р у з. Ошиқ билан Онажонга ҳеч ким
халал бермасин! Оққушлардек самога парвоз қилсин!

*(Ошиқ Онажонни кўтариб, саҳнадан чиқиб кетади.
Хонандалар, созандалар, раққосалар Комилжон Отаниёзов
“Ялла лазгиси”ни ижро этишади).*

РАШК

Кулги-ҳикоя

ҚАТНАШУВЧИЛАР:

Майрамхон.

Азим чўқинди.

Ҳамро булбул.

Биринчи парда

Азим чўқинди жимжимадор нақш солинган сандиқ кўтариб, саҳнага чиқади. Сандиқни очиб, сибизга, уд, скрипка, чанковуз, арфа созларини олиб, саҳнага териб қўяди. У кенг дўппи, бесўнақай салла, тўн, ясама соқол-мўйлов, баҳайбат қорин ва аёллар кўйлак-рўмоли, иккита пичок, тахтачани сандиқдан чиқариб қўяди. Сандиқни очганида аёл чиқади.

А з и м ч ў қ и н д и. Бу хоним – Майрамхон! Асл исмлари Латофат, хуснда тенгсиз, кўқонлик машинадўзнинг қизи.

М а й р а м х о н. Найрангбоз Азим чўқинди не-не кулфат ва ҳақоратларга дучор бўлса-да, мени чин дилдан севиб, ёруғликка олиб чиқдилар. Хотинини очикқа чиқарганлари учун эл ичида Азим чўқинди номини олганлар!

А з и м ч ў қ и н д и. «Уфори», «Қанди наво», «Дилхирож» халқ рақсларини қотириб ўйнайдилар.

М а й р а м х о н. Санъатимни тушунадиган ҳалоскорим!

(Азим чўқинди яна сандиқни ёпиб очади. Сандиқдан эркак чиқади.)

А з и м ч ў қ и н д и. Ҳамро Ғаффоров Ургутнинг Ғус қишлоғидан. «Майда қарсак» рақсини майин, ёқимли, серифода ижро этиб, эл орасида Ҳамро булбул номини олганлар.

Ҳ а м р о б у л б у л. Кишини хижолат қилманг!

А з и м ч ў қ и н д и. Буюклар оддий ва камтар бўлади. Бугунги томошамизда ...

М а й р а м х о н. Танқид, тақлид, муқаллид, кулги-ҳикоялар ҳам бўлади.

Ҳ а м р о б у л б у л. Халқ ўйинлари ҳам бўлади

А з и м ч ў қ и н д и. «Рашк» деб номланган кулги-ҳикоямизни томоша қилинг!

(Азим чўқинди ва Ҳамро булбул чиқиб кетади, Майрамхон саҳнадаги кўйлакни кияди, рўмол ўраб ўзга аёл қиёфасига киради).

М а й р а м х о н. Болаликда кўшиқ куйлашни, рақс тушишни, артист бўлишни орзу қилмаган одам бўлмаса керак. Мен ҳам жумлаи мўмин қатори артист бўлишни орзуладим. Қабрлари нурга тўлгур отам раҳматлик бу ниятимни эшитиб, ота-бувамиздан артист чиқмаган, деб 17 ёшимда орзуимни армон қилиб, кўз-ёшларимни кўл қилиб, дод, эрсираганим йўқ, ўқийман, десам ҳам чирқиратиб, оҳу зоримга қарамай куёвга бериб юбордилар. Куёв дегани ёвдай гап экан. Кўҳлиқкина бўлганим учунми билмадим, итдан ҳам, битдан ҳам, ҳатто, эркак қурт-қумурсқалардан ҳам рашк қиларди. Куёв тушмагур ҳам Рустамдек қадду баста келишган, қадам босса оёғи остида ер титрайдиган, йўталса уй шифтлари тўкилиб тушадиган, кўллари паншахадек йигит эди. Кечасию кундузи тинмасдан пешонасини терлатиб, роса ишладилар. Меҳнатлари зое кетмади.

Мен ҳам серҳосил ердайгина бўлиб, оз эмас, кўп эмас 15 тагина фарзанд кўрдим. Ҳар бири Алпомишдай, Фарходдай, Авазхондек 8 ўғил, Мисқол пари, Юнус пари, Зухраҳонлардек 7 қизлик бўлдим. Ўғилларим чакмоқдек йигитлар бўлди. Сочининг ҳар бир толасига 7 қиз ошиқ бўлди. Ёмон йўлга кириб кетмасин, деб кўзи очилмасдан уйлантириб қўйдик. Улар ҳам отасидек меҳнаткаш бўлганларидан бола-чақали бўлиб кетишди. Қизларим ақл-фаросатли, ҳаёли, иболи бўлгани учун 16 ёшга тўлар-тўлмас совчилар эшигимизни бузишди. Куёв бўламан, деган йигитларни остонамдан зўрға ҳайдаб солиб, кўнгил қўйганларига аста сўраб, узатиб юбордик. Қизларим ҳам худди ўзимдек этакларидан кўпайишди. Бир этак неварали-чеварали бўлдим. Елкамдан тоғлар ағдарилди. Лекин юрагимнинг туб-тубида чўкиб қолган орзуни ўлдириб бўлмас экан. Ўйин-кулгини яхши кўраман. Ярим-яланғоч саҳнага чиқиб, ойнаи жаҳон орқали чала-чулпа қўшиқ куйлаётганларни кўриб, қоним қайнаб, бир уларга ҳақиқий қўшиқ-ўйин қандай бўлишини кўрсатиб қўяй деб, чолимнинг елкасини силаб, дардимни айтсам «қариганда йўрға чиқарма, уч тийинлик тангадай қилиб ўтир!» дедилар. Кўпол гапларидан эзилиб-эзилиб йиғлаб, дардимни Аллоҳга айтиб ёлвордим. Ичимда ажриқдек чирмашиб, дарди бедаво касалдек ўртаб ётган артист бўлиш орзуимни сўлдириб ҳам, ўлдириб ҳам бўлмади. Унутилган куй-қўшиқларни, ўйинларни қайта тиклаб, сайқаллаб дунёга олиб чиқиш, дунё кезиш орзуси ётсам ҳам, турсам ҳам тинчлик бермади. Мен барибир орзуимга етаман, деб аҳд қилдим. Куй-қўшиқни майна қиладиганларга қарши ўт очаман, дедим. Менинг «антиквар» санъатимни тушунадиганлар топилиб, концертларга, томошаларга, сайлларга таклиф қила бошлади. Ҳатто тўйларга ҳам

бирровга чакирадиганлар бўлишди. Лекин мен тўйларга бориб, санъатимни сотмадим. Қистир-қистирларга пешонамни тутмадим. Ана шунақа санъатга содиқ инсонман. Тўй ҳаммани боқяпти-ку, дейсизми? Мен пулга мухтож эмасман. Чолимга айтмасдан қочиб келдим. Томошага келиб қолиб, бузмаса гўрга эди-я! Мақсадимни биласизлар, хунаримни кўриб, ўзларингиз баҳо берасизлар.

(«Пичоқ ўйини» бошланди. Майрамхон оёғининг остига кичик тахтача қўяди. Пичоқни бир-бирига уриб, тахтача устига чиқиб, бир оёқлаб, сакраб-сакраб куйлайди.)

Сочим нега ўсмайди, гулбоққа, гулбоққа,
Учида тумори бор, гулбоғ.
Ёрим нега келмайди, гулбоққа, гулбоққа,
Кўнглида гумони бор, гулбоғ.

(Тўхтовсиз жазавага тушиб, гулбоққа, гулбоққа, гулбоққа, гулбоққа! — деб роса сакрайди. Майрамхон чарчаб, ҳансираб тахтача устидан тушади.)

М а й р а м х о н. Ташаккур, куллик, мен сизларни севаман!

Майрамхонни санъатидан таъсирланиб, бир чол саҳнага югуриб чиқади.

Х а м р о б у л б у л. Офарин! Тасанно! Салламно!

М а й р а м х о н. Соғ бўлинг!

Х а м р о б у л б у л. Онажонимдан кўйлак, иштонсиз дунёга келганимдан буён бундай ўйинни кўрмаган эдим. Салламно!

М а й р а м х о н. Биз ана шунақамиз. Ярқ этиб онангизни кўзингизга кўрсатиб қўямиз!

Ҳ а м р о б у л б у л. Фақат онажонимни эмас, уруғ-авлодимни, етти пуштимни эсдан чиққан ўйинларини кўргандай бўлдим. Салламно!

М а й р а м х о н. Бу – кўшиқ!

Ҳ а м р о б у л б у л. Кўшиқми, ўйинми, бари бир эмасми!

М а й р а м х о н (кулиб). Фаросатингиздан айланай!

Ҳ а м р о б у л б у л. Ўйинингиз мени тўлқинлантириб юборди (энтикиб). Кўксимдаги юрагим кушдек патиллаб қолди. Нима деяётганимни билмаяпман!

М а й р а м х о н. Ўпкангизни босиб олинг!

Ҳ а м р о б у л б у л. Босолмаяпман, босолмаяпман, завқланиб кетяпман! (Ўйноқлайди.)

М а й р а м х о н. Сизда ҳам эски ўйиндан бир парча борми?

Ҳ а м р о б у л б у л. Бир парча эмас, анча-мунча бор!

М а й р а м х о н. Кўрайлик!

Ҳ а м р о б у л б у л. Ҳозир эмас, мавриди келганда!

М а й р а м х о н (у ёқ бу ёққа аланглаб). Кўрган кўз нима дейди, илтимос, саҳнадан тушинг!

Ҳ а м р о б у л б у л. Нима дерди, ошинг ҳалол бўлса, кўчада ич, дейдилар. Сизнинг санъатингиз мени мафтун қилиб қўйди. Эй, кўл етмас юлдуз!

М а й р а м х о н (хуш ёқиб). Фақат ўйинимми?!

Ҳ а м р о б у л б у л. Ҳуснингиз ҳам мени асир қилди.

М а й р а м х о н. Ана шунақа, сал кулиб қарасанг мафтун бўлдим, асир бўлдим, дейишади. Кейин бир пиёла чойга таклиф қилади. Ҳомий бўламан, дейди.

Ҳ а м р о б у л б у л. Тавба, тилимнинг учидаги, дилимнинг тубидаги гапни топасиз-а! Томошадан кейин бир пиёла чой ичайлик! Ҳомийингиз бўламан!

Дунёга олиб чиқаман! Унутилган куй-оҳангларимизни дунёга кўз-кўз қиламиз!

М а й р а м х о н. Мен сизга ишонмайман! Сизга ўхшаган мухлислар ваъдани коп-коп бериб, иши битгандан сўнг сувга тушган тошдек гум бўлади.

Ҳ а м р о б у л б у л. Мен унака номардлардан эмасман. Лафзи ҳалол одамман. Бир ишни бошласам охирига етказаман. Мана менинг ташриф қоғозим (*уза-тади*).

М а й р а м х о н (*у ёқ-бу ёққа қараб, секин олади*). Раҳмат, энди саҳнадан тушинг! Рашк борасида чолимнинг олдида Отелло ҳам ип эшолмай қолади. Келиб қолса, иккимизнинг ҳам бошимизни ойболта тагига қўяди.

Ҳ а м р о б у л б у л. Сиздек сулув кампирга битта эмас, ўнта бошим садқа бўлсин!

М а й р а м х о н. Кампир, деб ҳақорат қилманг! Ҳали ўн гулимдан еттитаси очилгани йўқ (*кулиб*). Ҳазил!

Ҳ а м р о б у л б у л. Мен жиддий айтяпман. Сизнинг хусну жамолингиз ақлу ҳушимни олиб қўйди.

М а й р а м х о н. Шилқимлик қилманг! Хос соқчимни чақираман!

Ҳ а м р о б у л б у л. Соқчингиз ҳам борми?!

М а й р а м х о н. Бор, саҳнадан тушмасангиз ҳозир чақираман!

Ҳ а м р о б у л б у л. Хьюстон бўлинг-ей!

М а й р а м х о н. Илтимос, тушинг, ҳозир чолим келиб қолса саҳнага чиқармай қўяди. Илтимос орзумидларимни поймол қилманг!

(*Азим чўқинди саҳнанинг орқа томонидан чиқиб, кузатиб туради. Булар кўрмайди.*)

Ҳ а м р о б у л б у л. Бўлди, сизни тушундим! (*Майрамхонга 200 сўм пул қистириб, пешонасидан чўпиллатиб ўпиб олади.*)

М а й р а м х о н (*пул қистиргани ёқиб*). Тўйда эмас томошадасиз, томошабинларнинг олдида хижолат қилманг, тўрам!

А з и м ч ў қ и н д и. 200 сўм пул қистирганига дарров тўрангиз бўлиб қолдими?!

М а й р а м х о н. Худо урди, олабўжим келди.

А з и м ч ў қ и н д и. Ҳа савил, биз олабўжи бўлиб қолибмиз энди!

М а й р а м х о н. Эй Худо, сулув санъаткор бўлиш қанчалар оғир! Мактублар, муштлашишлар, адоват, фитналар, маломат тошларинг дўлдай бошга ёғилишлари. Пичоқбозлик! Ана яна бир можаро, томоша бошланди.

А з и м ч ў қ и н д и (*ҳезланиб*). Менинг кампиримга пул қистириб, пешонасидан ўпадиган пулдорнинг онасини Учкўрғондан, йўк, йўк, Учкўрғон яқин бўлиб қолди, Америкадан кўрсатаман!

М а й р а м х о н (*довдираб*). Америкага олиб бормоқчи эдилар!

А з и м ч ў қ и н д и. Ваъдалашдиларинг ҳамми?!

М а й р а м х о н. Йўк, йўк, дунёни кўрсатмоқчи эдилар.

Ҳ а м р о б у л б у л. Санъатлари мени сеҳрлаб, сархуш қилиб қўйди. Ҳалигача хушимни йиғиштириб ололмаяпман!

А з и м ч ў қ и н д и. Ҳозир хушингга келтириб қўяман! (*Бошига муштлайди.*)

Ҳ а м р о б у л б у л. Бошимга осмон кулаб тушдими?!

М а й р а м х о н. Уринг-а, ер ютмагурни. Бергани 200 сўм пул. Ўпганига бало борми?!

А з и м ч ў қ и н д и. Ҳа, остона хатлаб кўчага чикма, деган эдим-ку! Кулоғингга гап кирмайдиган бўлиб қолдими, эчки!

М а й р а м х о н. Ҳа, энди биз эчки бўлсак, сиз такасиз-да (*хижолатли кулади*). Томошабиннинг олдида тилингизга эрк берманг. Уйга бориб сўкаверасиз.

А з и м ч ў қ и н д и. Одамларнинг олдида сўксам яхши таъсир қилади, қайсар курра!

М а й р а м х о н. Ҳанги эшагимдан ўзим айланай!

А з и м ч ў қ и н д и. Оғрикнинг олдини олиб, ширин бўлиб қолдингми, қари товуқ? Ҳозир патингни юлиб олайми?!

М а й р а м х о н. Бобок хўрозим шайтонга ҳай беринг! Бир оёғи гўрда, бир оёғи ерда бўлган беланги хўроздан рашк қияпсизми?!

А з и м ч ў қ и н д и. Пешонангдан ўпганига чидолмайман!

М а й р а м х о н. Ўпса нетар, ювса кетар, дейдилар!

А з и м ч ў қ и н д и. У-ув-ув! (*Отелло каби ўкиради.*) Ўзингда ҳам мойиллик бор экан-да, падарқусур!

М а й р а м х о н. Рашк қияпсизми?!

А з и м ч ў қ и н д и. Кўкрагида ёли бор эркак рашк қилади-да!

М а й р а м х о н. Эркакман, деб итдан ҳам, битдан ҳам рашк қиладими?

А з и м ч ў қ и н д и. Ерда чўзилиб ётган бит эмас-ку! Хотинини яхши кўрган эр албатта рашк қилади!

М а й р а м х о н. Ўзимнинг вафодор чолимдан айланай.

А з и м ч ў қ и н д и. Артистлик қилиб эритмоқчимисан? Найрангинг ўтмайди. Юр, олдимга туш!

М а й р а м х о н. Саҳнани ташлаб кетолмайман! Саҳна ухласам тушларимга кириб чиқади. Саҳнада, сайлларда катта залларда куйлаётган, ўйнаётган кишилардай бўлгим келади.

А з и м ч ў қ и н д и. Уларга ҳавас қияпсанми?

М а й р а м х о н. Ҳавас ҳасаддан яхши-да!

А з и м ч ў қ и н д и. Хотинини қилпанглатиб, орқасидан сумкасини кўтариб, пул териб юрган хотинчалишлардан ҳазар қиламан!

М а й р а м х о н. Уларни ҳам тушуниш керак! Тирикчилик – тирриқчилик, дейдилар. Тирикчилик мажбур қияпти.

А з и м ч ў қ и н д и. Тирикчилик, деб осон йўл билан пул топгандан кўра бошига рўмол ўрагани яхши эмасми?!

М а й р а м х о н. Айтмасангиз ҳам рўмол ўрайдиганлар кўпайиб кетди.

А з и м ч ў қ и н д и. Ундайлардан ор қиламан!

М а й р а м х о н. Вой соддасиз-ей! Ҳозир ор қолибдими? Орингни сот, молингни сот, пул топ! Пул бўлмаса, ҳеч ким сизни одам ўрнида кўрмайди.

А з и м ч ў қ и н д и. Пул – кўлнинг кири.

М а й р а м х о н. Сизга ўхшаб бир тийин тополмай икки тийинни назарига илмайдиганларнинг қийшиқ фалсафаси бу!

А з и м ч ў қ и н д и. Инсонда ғурур бўлиши керак. Ғурур синса, одам майдалашиб янтоқнинг устига чиқиб азон айтадиган бўлиб қолади, падарқусур!

М а й р а м х о н. Ана шу янтоқнинг устида азон айтадиган замонлар келмаслиги учун ҳаёсиз, ибосиз, тилини, динини, аслини унутаётган шайтонсифатларга ҳақиқий санъат қанақа бўлишини кўрсатиш ниятим бор, чол, айланай чол!

А з и м ч ў қ и н д и. Ниятинг ёмон эмас, кампир (Ўйланиб қолади.)

М а й р а м х о н. Сиз ҳам ўхшатишга устасиз-ку! Икки ёрти бир бутун бўлиб, менинг холис ниятимни амалга оширайлик, айланай чолим!

А з и м ч ў қ и н д и. Бир аёлнинг макри 40 эшакка юк бўлиб, ортиб қолар экан. Ширин сўзинг билан бошимни қотирма!

М а й р а м х о н. Масхарабозга ўхшаб болаларингизни роса кулдирад эдингиз.

А з и м ч ў қ и н д и. Эсимда йўқ!

М а й р а м х о н. Эслаб кўринг! Ҳақиқий ҳофизлар, хонандалар ҳам чиқяпти, куйлаяпти, ўзлигини унутмаяпти.

А з и м ч ў қ и н д и. Ақлмирза бўлиб кетяпсан, падаркусур!

М а й р а м х о н. Эсимиздан чиққан ёр-ёр, ўлан, лапарларни тиклаётган «Момогул», «Шалола» этнографик халқ дасталарини бутун дунё танияпти, бизнинг қаеримиз кам?!

А з и м ч ў қ и н д и. Манави падаркусурнинг бир муштлик холи бор эканми, халидан бери шалпайиб, ўрнидан туrolмаяпти?!

М а й р а м х о н. Кулоғи остида қолмабдими?!

А з и м ч ў қ и н д и. Ўлмаган! Ана елкасидан нафас оляпти. Яна урмасин, деб артистлик қилиб ётибди. Мен кетсам ўрнидан туриб, шаталок отиб қочади.

М а й р а м х о н. Гапни аққа-бакқа бурмасдан «ўғри» мукаллидини қилиб кўрсатинг.

А з и м ч ў қ и н д и. Кўймадинг, кўймадинг-да, падаркусур!

М а й р а м х о н. Чолгинамдан ўргилай!

А з и м ч ў қ и н д и. Ярим кечаси ўғри овга чиқди. Ўғри мен, манави сулайиб ётган сигир, сен ўғрининг шериги қоровул бўлиб турасан! Атрофга аланг-жалаң қарайсан.

М а й р а м х о н. Хўп бўлади, тақсирим!

но «Ўғри» – муқаллиди:

Ўғриларнинг ҳажв қилувчи комедияларда қоп-қоронғу тунда ижрочиларнинг пайпаслаб, секин-аста юриши, нима-ларгадир қоқилиб, йиқилиб тушиши орқали кўрсатилади. Тасав-вуридаги молхонага кириб, сигир тақлидини қилиб ётган статист-актёрнинг яктагини секин-секин ечиб олар экан. Сиз унинг ўғринча сигирни сўйиб, терисини шилиб олганлигига ишонмасдан иложимиз йўқ (*муқаллид тугагандан кейин Ҳамро булбул секин қимирлайди*).

А з и м ч ў қ и н д и. Терисини шилиб олганимдан кейин жон қиряпти падаркусурга.

Ҳ а м р о б у л б у л (*бошини ушлаб, ўрнидан тура бошлайди*). Вой, вой кўзларим қоронғулашиб, юлдуз-чалар порлаб кетди.

А з и м ч ў қ и н д и. Бу кунингдан баттар бўл! Ким айтди бировнинг кампирига шилқимлик қил, деб!

Ҳ а м р о б у л б у л. Битта муччи олиш қимматга тушди!

А з и м ч ў қ и н д и. Кўзинг мошдай очилдими? Энди бегона кампирларнинг пешонасидан ўпмайсан, падаркусур.

Ҳ а м р о б у л б у л (*ўрнидан туриб*). Унинг Худо берган санъати бор! Талантини оёқости қилма, тупой!

А з и м ч ў қ и н д и. Яна жон кирдими бу ўлам-сага!

Ҳ а м р о б у л б у л. Талантини бўғма!

А з и м ч ў қ и н д и. Кампир меники, нима қилсам, ўзим биламан!

Ҳ а м р о б у л б у л. Уни саҳнада ўйнаш бахтидан махрум қилсанг, уволига қоласан!

А з и м ч ў қ и н д и. Бизнинг оилавий ишимизга ара-лашма! (*Ҳамро булбулни итариб юборади.*)

Ҳ а м р о б у л б у л. Кузда очилган гулни пайҳон қилма, номард! (*Азим чўқиндининг ёқасидан олади.*)

А з и м ч ў қ и н д и. Жўжахўрозлардек чўқишманглар!

Ҳ а м р о б у л б у л. Майрамхонга озодлик бер, нодон!

А з и м ч ў қ и н д и. Ўзинг нодон! (*Иккаласи бир-бирини ёқасидан тутиб, айлана бошлайди.*) Менинг кампиримга хўжайинлик қилма, дедим!

Ҳ а м р о б у л б у л. Саҳна марду майдонники, дерлар. Ўзини кўрсатсин!

А з и м ч ў қ и н д и. Сендек шилқим ҳомийларнинг касрига уйда ўтиради.

Ҳ а м р о б у л б у л. Мен фақат холис ёрдам бермоқчиман, сўқир!

А з и м ч ў қ и н д и. Сенга ўхшаганнинг ниятларини биламан. Холис ёрдам бераман, деб жазман қилиб оласанлар!

М а й р а м х о н. Узоқ йиллар бир ёстикқа бош қўйган кампирингизман, тушунинг!

А з и м ч ў қ и н д и. Тушунмайман! “Тур” десам, турасан, “ўтир” десам, ўтирасан, “ёт” десам, ётасан!

Ҳ а м р о б у л б у л. Аёл жонсиз, ҳиссиз кўғирчоқ эмас. Жони бор инсон!

А з и м ч ў қ и н д и. Ёқамни қўйвор! Ҳозир яна таъзирингни бераман!

Ҳ а м р о б у л б у л. Майрамхоннинг саҳнада очилиши учун ҳамма нарсага тайёрман!

М а й р а м х о н. Ундай деманг, илтимос! Чолим яна тўнини тескари кийиб олади. Ўзим юмшатаётган эдим. (*Уларни ажратади.*)

А з и м ч ў қ и н д и. Қани, уйга кетдик!

М а й р а м х о н (*йиглаб*). Сандиқ тўла сариқ гул,
Тақсам адо бўлмайди.
Севган чолим, дардини,
Айтсам адо бўлмайди.

Ҳ а м р о б у л б у л (*йигламсираб чидолмайди*).
Ўз шаънини ўйлайдиган ахмоқ! Майрамхонни кўйвор!
(*Азим чўқиндини мўлжалга олиб солади.*)

А з и м ч ў қ и н д и. Ўҳ, Самурай! (*Шилқ этиб тушади.*)

М а й р а м х о н. Уринг ер ютмагурни, уринг! Ўзи
ҳам ўпмайди, бировга ҳам ўптирмайди!

Ҳ а м р о б у л б у л. Бир ғарам беданинг устига
ит чиқиб олибди. Така бечора кўзларини мўлтиратиб,
итдан кўрқиб бедага яқинлаша олмас экан. Ит бедани
ўзи ҳам емас экан, такага ҳам бермас экан. Чолингиз
ҳам итдан қолишмас экан!

М а й р а м х о н. Оғзингизга қараб гапиринг. Чо-
лимни итга ўхшатманг! (*Чолининг олдига югуриб бориб,
уни тургизмоқчи бўлади.*) Гурзидай кўлингиз узилиб
тушмасин! Чолимни нима қилиб кўйдингиз?!

Ҳ а м р о б у л б у л. Чакка томирига туширдим.
Чолингиз ҳушидан кетди. Бироздан кейин ўзига келади.

М а й р а м х о н. Чолимни урган кўлингиз гўрда
чиримасин-а!

Ҳ а м р о б у л б у л. Қарғаманг, ўзингиз шуни
хоҳлаган эдингиз-ку!

М а й р а м х о н. Бу кўнгил ўлгур нималарни хоҳла-
майди. Чолимнинг дабдаласини чиқарибсиз!

Ҳ а м р о б у л б у л. Эркинлик истаган эдингиз.

М а й р а м х о н (*чолига*). Туринг, тўрам, туринг!
Мени кўрқитманг! Войдод, чолимни ўлдириб кўйишди!

Ҳ а м р о б у л б у л. Ваҳима қилманг, ўлмайди. Ўзи-
га келади, дедим-ку!

М а й р а м х о н. Йигит ўлмагур-а, ўзига келмаса нима бўлади?!

Ҳ а м р о б у л б у л. Сизга яхши бўлади. Эридан айрилиб қўшиқчи бўладиганларга ўхшаб сахнада очилиб, сочиласиз!

М а й р а м х о н. Ўзига келмаса икки қўлим ёқангизда бўлади!

Ҳ а м р о б у л б у л. Ҳўкиздеқ пишқиради, бир муштлиқ ҳоли бор экан!

М а й р а м х о н. Каратистмисиз, нима бало?!

Ҳ а м р о б у л б у л. Болалигимда озроқ шуғулланганман!

М а й р а м х о н. Ўзига келмаяпти-ку?!

Ҳ а м р о б у л б у л. Шошилманг! Нархини оширяпти. Муғомбирлик қилиб пул ундирмоқчи бўляпти. Шантажчилар ҳам кўпайиб кетди. Мабодо, чол-кампи́р келишиб олиб, шантаж қилмоқчи эмасмисизлар?!

М а й р а м х о н. Биз унақа паст эмасмиз. Тезроқ ҳушига келтирмасангиз мендан кўрадиганингизни кўрасиз!

Ҳ а м р о б у л б у л. Яхшилиққа яхшилиқ қайтмас экан-да?!

М а й р а м х о н (*эрининг кўксига бошини қўйиб*). Нафас олмаяпти!

Ҳ а м р о б у л б у л. Ваҳима қилманг!

М а й р а м х о н. Вой тўрам, кампирини тул қилиб кетган тўрам!

Ҳ а м р о б у л б у л (*шошилиб унинг кўксига қулоқ солади*). Ўлгани йўқ. Кўрққаннинг кўзига кўш кўринади, дегандай кўрққанингиздан шундай туюляпти.

М а й р а м х о н. Ростданми?!

Ҳ а м р о б у л б у л. Аза очишга ҳали эрта, хурсанд бўлманг!

М а й р а м х о н. Нега хурсанд бўлар эканман?!

Ҳ а м р о б у л б у л. Баъзи бировлар эри ўлса дардисардан кутулдим, деб хурсанд бўлади.

М а й р а м х о н. Умримда бировнинг эркагига кўзимни сузган эмасман! Чолимга содиқман!

Ҳ а м р о б у л б у л. Куйланг булбулим куйланг, шу гулнинг шохи синсин!

М а й р а м х о н. Булбулимнинг шохини синдириб кўйдингиз!

Ҳ а м р о б у л б у л. Шохи синган булбуллар кўпайиб қолди.

М а й р а м х о н. Булбуллар ўзи борми?!

Ҳ а м р о б у л б у л. Булбуллар кирилиб, фақат ғозлар қолган деб ўйлайсизми?!

М а й р а м х о н. Ҳақ сўзни куйлайдиган булбуллар қолмаган назаримда.

Ҳ а м р о б у л б у л. Эшитинг, кулоқ солинг, булбул сайраяпти (улар эшитишади).

М а й р а м х о н. Асл булбуллар бор экан. Чолимни хушига келтирмасангиз мен ҳам орқасидан кетаман!

Ҳ а м р о б у л б у л. Артистлик қилманг, ошириб юбордингиз!

М а й р а м х о н. Мен артистлик қилаётганим йўқ!

Ҳ а м р о б у л б у л. Сизга на иссиқ, на совуқ ёқади!

М а й р а м х о н (яна кўксига бош қўяди). Чолим қарилиги учун ҳам узок вақт хушига келмаяпти. Тез чора кўрмасангиз бўлмайди.

Ҳ а м р о б у л б у л. Қош қўяман, деб кўз чиқариб кўйибман-ку! Ҳали тухматга қолмасам эди! Нима қилмоқ керак? Нима қилмоқ керак?

М а й р а м х о н. Ҳозир ҳар бир одам “Нима қилмоқ керак”, асарини ёзаяпти!

Ҳ а м р о б у л б у л. “Тирик қолмоқ ё ўлмоқ” монологини ҳам ўқишяпти! Тирик қолмоқ ё ўлмоқ, шудир масала!

М а й р а м х о н. Гамлетбой, сиз монолог ўкигунингизча чолим адо бўлади. Унинг куйида гадо бўламан кейин!

Ҳ а м р о б у л б у л. Ҳозир, ҳозир! (Тафаккур қилаётган одам ҳайкали қиёфасига киради.)

М а й р а м х о н. Ўйловчининг ўйи битгунча таваккалчининг иши битган экан. Тезроқ бўлинг! (Чолининг қўлларини уқалайди.)

Ҳ а м р о б у л б у л. Кўнглим сезиб турибди. Бу сизни тавба қилдириш учун найранг қияпти. Халқ орасида бекорга найрангбоз Азим чўқинди номини олмаган! (Саҳна олдида боради.) Ҳозир боплайман!

Кетсанг кетавер ёрим,

Кетсанг нима парвойим.

Бу бошим омон бўлса,

Яна битта суйганим, — дегандек чолингиз ўлса яна биттасини топиб оласиз, ялло қилиб юрасиз!

М а й р а м х о н. Бировга ўлим тилагандан кўра ўзингизга умр тиланг!

Ҳ а м р о б у л б у л. Энди пешонангизга ёзганини кўрасиз!

М а й р а м х о н. Пешонагинам ўйилсин! Пешонам!

Ҳ а м р о б у л б у л. Сочингизнинг оқ толасига ҳам арзимаёди ўша дардисар, рашкчи чолингиз!

М а й р а м х о н. Сочимнинг оқини кўришга ҳам улгурдингизми? Жуда синчков экансиз. (Олдида боради.)

Ҳ а м р о б у л б у л. Сулув кампирларнинг бир карашда ҳамма ёғини кўраман!

М а й р а м х о н. Рентгент бўлиб кетинг-ей!

Ҳ а м р о б у л б у л. Ўлгани яхши эмасми? Рашк қилавериб қонингизга ташна қилиб юборгандир?

М а й р а м х о н (бошини кўтариб). Нияти бузуқ, номард! (Бошини эгади.)

Ҳ а м р о б у л б у л. Орзуларингизни армонга айлантирган чолни бошингизга урасизми?

М а й р а м х о н.

Қинғирми, қийшиқми, эркак яхшидир!

Ориқми, семизми, эркак яхшидир!

Кўтирми, чўтирми, эркак яхшидир!

Маймоқми, саймоқми, эркак яхшидир! –

деганларидек ёмон бўлса ҳам эрим!

Ҳ а м р о б у л б у л. Ҳар доим шунақа. Ўзимиз ўлдирамиз-да, кейин марсиялар тўқиймиз. Раҳматли яхши одам эди, деб ёстикдай-ёстикдай китоблар ёзамиз, ҳайкаллар қўямиз. Тириклигида қадрига етмаймиз!

М а й р а м х о н. Бирам ширинсўз эдиларки, эркалаганларида мойдек эриб кетар эдим.

Ҳ а м р о б у л б у л. Эзма одамга ўхшайди!

А з и м ч ў қ и н д и. Ўзинг эзмасан! (*Бошини кўтариб яна ётади.*)

Ҳ а м р о б у л б у л. Ҳеч нарсага тушунмайдиган мижғов, латтачайнар одамга ўхшайди.

А з и м ч ў қ и н д и. Ўзинг мижғовсан, хайвон! (*Бошини кўтариб қўяди.*)

М а й р а м х о н. Латта эмас, гапчайнар эдилар!

Ҳ а м р о б у л б у л. Бир муштлик ҳоли бор экан, чўзилиб ётишини қаранг Отелло чолингизни!

М а й р а м х о н. Войдод, войдод, чолгинамдан айрилиб қолдим!

Ҳ а м р о б у л б у л. Куюнманг, ўзингизни асранг бону. Бир бошга – бир ўлим!

М а й р а м х о н. Войдод! Тоҳиридан айрилган Зухродек, Мажнунидан жудо бўлган Лайлидек чолим-сиз яшолмайман!

Ҳ а м р о б у л б у л. Болаларингиз учун, неварачевараларингиз учун, қолаверса мен учун яшашга мажбурсиз!

М а й р а м х о н. Нега сиз учун яшашим керак, тушунмадим?!

Ҳ а м р о б у л б у л. Чунки мен сизни севиб қолдим!

М а й р а м х о н. Нима?! (*Хуш ёқшишни ҳам, ёқмаслигини ҳам билмасдан.*) Нима дедингиз? Яна бир қайтаринг!

Ҳ а м р о б у л б у л. Мен сиздек офатижон, сулув кампирни бир кўришдаёқ севиб қолдим!

М а й р а м х о н. (*Марсияни шўх қўшиқдек қуйлайди*):

Алп Эртўнга ўлдими?

Ёмон дунё қолдими?

Замин ўчин олдими?

Энди юрак йиртилур!

Ҳ а м р о б у л б у л. (*Майрамхоннинг қўлини ушлайди.*) Сўзларимга ишонинг, мен сизга уйланаман!

А з и м ч ў қ и н д и (*кўзини ярақ этиб очади*). Дон Жуан, уйланиб бўлибсан! (*Ҳамро булбулни бўғиб олади. Иккаласи олишиб, думалаб кетади.*)

М а й р а м х о н. Бугун томоша тугамайди, шекилли!

А з и м ч ў қ и н д и. Бировнинг кампирига кўз олайтирган кўзингни ўйиб оламан!

М а й р а м х о н. Рашк чолимни дорулбақо остонасидан дорулфанога қайтарди! (*Жилмаяди.*)

Ҳ а м р о б у л б у л. Қўйвор, ўлиб қоламан! (*Йўталади.*)

А з и м ч ў қ и н д и. Дон Жуанлар ўлса, қора Ботирлар ўлса суйишганлар бахтли яшайди!

М а й р а м х о н. Қўйинг, товонига қолманг, жонини ўзига сийлов қилинг! (*Ажрата бошлайди.*)

А з и м ч ў қ и н д и. Раҳмингиз келяптими?

М а й р а м х о н. Ўлдириб қўйсангиз миршаб-бозлик, қозибозлик бўлиб, қамалиб кетманг, дейман-да!

А з и м ч ў к и н д и. Қамалиб кетсам, мана бу нокасга турмушга чикиб оласанда-а! (*Уни қўйворади.*)

Ҳ а м р о б у л б у л. Ажалнинг домидан қайтдим!

А з и м ч ў к и н д и. Ўйинчи, артист!

Ариқ лаби музлама,

Музламани тузлама.

Ўз ёринг уйда туриб,

Бегонани кўзлама!

Уйга юр, олдимга туш! (*Ғамгин муסיқа янграйди.*)

М а й р а м х о н. Қуш эдим қанотимни қайирдилар, гул эдим булбулимдан айирдилар, деган Жамилабону ҳақ экан! Мен ҳам энди орзуларимни армонга айлан-тириб, кўникиб яшашга мажбурман! Хайр менинг жонидан ортиқ севувчи мухлисларим! Хайр менинг муқаддас сахнам! Мен сизларни бутун умрга тарк этаман! Мен сизларни ўла-ўлгунча севаман! (*Ҳушидан кетиб йиқилади, чоли ушлаб қолади.*)

А з и м ч ў к и н д и. Вой кампир, сенга нима бўлди?

Ҳ а м р о б у л б у л. Дард бўлди, бало бўлди! Кампирингни тириклайин ўлдирдинг!

А з и м ч ў к и н д и. Нега ўлади? Ҳазиллашма кампир! (*Ерга ётқизади.*)

Ҳ а м р о б у л б у л (*олдига бориб, қўлини ушламоқчи бўлади*). Қани, томир уришини кўрай!

А з и м ч ў к и н д и. Номаҳрам, торт кўлингни!

Ҳ а м р о б у л б у л. Шошманг, табиблиқдан ҳам хабарим бор!

А з и м ч ў к и н д и. Сен дононинг ҳамма нарсадан хабаринг бор экан-да?!

Ҳ а м р о б у л б у л. Кўп билган хор бўлмайди (*Кампирнинг қўлини ушлайди.*) Кома!

А з и м ч ў к и н д и. Нима?!

Ҳ а м р о б у л б у л. Яқинда писта сотиб ўтирадиган қўшнимнинг Дилобар деган гўзал қизини бир йигит ҳақорат қилган экан, «кома»га тушиб қолибди. Уч кун ётди.

А з и м ч ў қ и н д и. Менинг хотиним ҳам уч кун ётадими?!

Ҳ а м р о б у л б у л. Билмадим! Уч кунми, уч ойми?!

А з и м ч ў қ и н д и. Уч ой?! Вой-вой, уч ой? Чидолмайман!

Ҳ а м р о б у л б у л. Чидамасангиз, нима кўп – кампир кўп! Дарахтни тепсангиз, дувиллаб кампир ёғилади! (*Хотиржам.*)

А з и м ч ў қ и н д и. Менга шу кампиримдан ўзга ёр керак эмас!

Ҳ а м р о б у л б у л. «Кома»дан қайтса бахтингиз, қайтмаса пешонангизга бир муштлаб кўясиз!

А з и м ч ў қ и н д и. «Кома» дегани нима?!

Ҳ а м р о б у л б у л. Янги сўз! Жайдари қилиб айтганда, хушидан айрилди! Худо жонини қайтарса, яшайди!

А з и м ч ў қ и н д и. Эй Худо, кампиримни хушига келтир!

Ҳ а м р о б у л б у л. Яна бир талантнинг дилини вайрон қилдик! Яна бир истеъдодли одамни хазон қилдик! Яна бир Худо берган қобилиятнинг бошига етдик! Биз шундай нодон, сўқир бандалармиз!

А з и м ч ў қ и н д и (*тиз чўкиб*). Эй Худо! Менинг меҳрибон, оқила, фаришта, саромжон-саришта кампиримдан жудо қилма!

Ҳ а м р о б у л б у л. Ана энди фаришта бўлиб қолди!

А з и м ч ў қ и н д и. Акл-фаросатли, бир қарашимда мени тушунадиган, касал бўлсам бошимда гирдикапа-лак бўладиган, ширин-ширин таомлар пишириб берадиган кампиримдан айирма! Икки ёрти бир бутун

бўлиб, бир жон бўлиб кетганмиз! Менинг ярим жоним кетар бўлса, менинг тириклигимдан не фойда?! Бу бевафо беш кунлик дунёда мени ёлғиз ташлаб кетма!

Ҳамро булбул. Дунёни беш кунлик, дейдилар, мен эса уч кунлик бўлса керак, деб ўйлайман! Туғилдим, бозорга бордим, кафанлик олдим, мазорга бордим, деб хофиз Шерозий айтганидай — туғиламиз, яшаймиз, ўлаамиз! Бир йили бир кунга арзимайдиган қисқа умрда бир-биримизни назар-писанд қилмаймиз, ҳақорат қиламиз, Каъбадек улуғ дилларимизни вайрон қиламиз, ҳасад қиламиз! Бир-биримизга тан бермаймиз! Мардлик қилмаймиз! Асабларимизни эговлаб, адойи тамом қиламиз!

А з и м ч ў қ и н д и. Ҳар кимнинг ҳар дарди, кал кизнинг эр дарди бор, дегандек, мен нима дейман-у, кўбизим нима дейди!

Ҳамро булбул. Ҳар бир миллатдан талантили одам чиқса майсадек эзиб, топтаб ташлашга ҳаракат қиламиз. Истеъдодини таг-туғи билан қуритмоқчи бўлаамиз. Қуритолмасак дайди итдек ўзга юртларга ҳайдаб юборамиз! “Адашган ит каби Фурқат, қаён борғум билолмасман”, дедириб зор қақшатиб қўямиз! Ўша талантили инсон сабр-бардоши билан қаерда бўлса ҳам мақсадига эришиб буюк инсон бўлиб етишса, ундан кейин кўксимизга муштлаб мақтанаамиз! У улуғ инсон бизни бобоколониамиз, буюк шахс бизнинг уруғ авлодимиздан чиққан, деб керилаамиз!

А з и м ч ў қ и н д и. Гапингизнинг тагидаги ним косага тушунмадим?

Ҳамро булбул. Ана шундай ўзимизни гўлликка солаамиз, тушунмасликка олаамиз!

А з и м ч ў қ и н д и. Ростдан ҳам тушунмадим!

Х а м р о б у л б у л. Истеъдодларнинг кадрига етганимизда Мирзо Бобур Тожмаҳални Ҳиндистонда курмас эди. Ибн Сино, Беруний, Шоҳ Машраб ўз юртига бегона бўлиб, дарбадар кезмас эди. Ал-Фарғоний кашфиётини Мисрда қилмас эди!!!

А з и м ч ў қ и н д и. Ҳа-я!

Х а м р о б у л б у л. Сизнинг кампирингиз ҳам Худо ярлакаган одам! Худо берган қобилияти бор! Унинг саҳнага чиқишига йўл қўймасангиз санъати увол бўлади!

А з и м ч ў қ и н д и. Йўғ-ей?!

Х а м р о б у л б у л. Менинг ниятим – хатолар такрорланмаслигини истайман!

А з и м ч ў қ и н д и. Тушундим, тушундим, тушундим!

Х а м р о б у л б у л. Нимани тушундингиз?

А з и м ч ў қ и н д и. Гапингизни мағзини тушунгандай бўляпман! (*Кампирини томирини ушлайди.*) Томир уриши секинлашяпти. Сиздан илтимос, табибликдан хабарим бор деган эдингиз, ёрдам беринг! Кампирим ўлмасин!

Х а м р о б у л б у л. (*Яна тафаккур қилаётган одам ҳайкали қиёфасига кириб.*) Ҳозир! Нима қилмоқ керак?! Аллоҳим одам танасини пишиқ лойдан ясаб, куй чалиб жон ато этган экан! Кампирингиз ҳам ўйин-кулгини яхши кўради. Демак, куй чалиб, «кома»дан қайтарсак бўлади!

А з и м ч ў қ и н д и. Ақлингизга қойил! Кампирим ўзига келса саҳнага чиқиб ўйнашига, куйлашига қаршилик қилмайман! Тезроқ куйингизни чалинг, илтимос!

Х а м р о б у л б у л. Лафзингизда турасизми?

А з и м ч ў қ и н д и. Чин йигитлик сўзим!

Х а м р о б у л б у л. Ишондим! (*Скрипкани олади.*)

А з и м ч ў қ и н д и. Чалишни биласизми?!

Ҳ а м р о б у л б у л. Бу соз ўзимизнинг ғижжак-ку!
Туркманлар, қорақалпоқлар қўбизининг қариндоши-ку,
нега билмас эканман! (*Скрипкани созлайди.*)

А з и м ч ў қ и н д и. У соз ғайридинларники-ку! Уни
чалсангиз ўзига келадими?!

Ҳ а м р о б у л б у л. Ҳозир! (*Уд созини олиб созлайди.*)

А з и м ч ў қ и н д и. Бу соз туркларники эмасми?

Ҳ а м р о б у л б у л. Бу сознинг ака-укалари дўмбира,
дутор, тор. Шарқ халқларининг оҳанглари торлар қатига
сингдирилган. (*Созлайди.*)

А з и м ч ў қ и н д и. Илтимос, бирор созни чалиб,
кампиримни тезроқ хушига келтиринг!

Ҳ а м р о б у л б у л. Созларни яхшилаб созламасак
бўлмайди. (*Арфани олиб созлайди.*) Бу соз қонун, чанг
созларининг опа-сингиллари (*сибизгани олиб, чала
бошлайди*)! Бу сознинг ноласини эшитсам, аъзои ба-
даним жунбушга келиб, кўз ўнгимда уруғ-аждодларим
жонланади. Най, флейта, сурнай, кларнет, горн, пуфлама
созларнинг ҳаммаси сибизганинг болалари бўлади.
Худди одамлардай, Аллоҳим шу созни чалиб, одамга
жон киргизган бўлса керак! (*Чанқовузни олиб чалади*):

Биёв, биёв, мен сенга куёв,

Биёв, биёв, мен сенга куёв.

А з и м ч ў қ и н д и. Менинг миллатим – ўзбек!
Ўзимизнинг куй-оҳанглари, мақомларни яхши кўра-
ман! Ғурурланаман, нима бўлса ҳам ўзимизнинг созни
чалинг, биродар! Кампирим ҳам асл ўзбек!

Ҳ а м р о б у л б у л. Қадимий унутилган созим нола
қил, одам боласи жонини қайтар! (*Ғажир найни мароқ
билан чалади.*)

А з и м ч ў қ и н д и. Лабида табассум пайдо бўлди.

Ҳ а м р о б у л б у л. (*Уд созини чалади.*) Табиат
мўъжизаси бўлган одамни хушига келтир!

А з и м ч ў қ и н д и. Қўлларини қимирлатяпти!
Ҳ а м р о б у л б у л (*сибизгани чалади*). Бўзла,
сибизгам, бўзла!

А з и м ч ў қ и н д и. Кампирим кўзини очди!

М а й р а м х о н. Қаердаман?!

А з и м ч ў қ и н д и (*хурсанд бўлиб*). Шу, шу ердасиз!

М а й р а м х о н. Арши аълодаманми?!

А з и м ч ў қ и н д и. Йўқ, ердасиз! (*Ҳамро булбул тепасига келади.*)

М а й р а м х о н. Тепамда Шайтон билан Раҳмон турибдими?!

А з и м ч ў қ и н д и. Йўқ, мен шайтон эмас, Азим-шерингман, чолингман!

Ҳ а м р о б у л б у л. Мен Ҳамро булбулман!
Ҳушингизга келтирдим!

М а й р а м х о н. Мени ҳушимга келтириб, бекор қилибсиз. Бу дунё ҳаётидан кўра дўзах мамоти яхши эди.

Ҳ а м р о б у л б у л. Ношукур бўлмаг!

М а й р а м х о н. Эссизгина, жаннат меваларидан тотаётган эдим.

Ҳ а м р о б у л б у л. Ўша мевалардан тотсангиз бу дунёга қайтмас эдингиз.

М а й р а м х о н. Қайтмаганим яхши эди, тўйиб кетдим, бу дунёдан тўйиб кетдим!

А з и м ч ў қ и н д и. Кампиржон, унақа дема! Сени бир зумда йўқотиб қўйишдан кўрқиб кетдим. Саҳнада ўйнайвер, санъатингни дунёга кўрсатавер, розиман, кампир!

М а й р а м х о н. Артист бўлмайман! (*Ўрнидан туради.*)

А з и м ч ў қ и н д и. Бўласиз, албатта бўласиз!
Санъатингиз билан дунёни қойил қолдирасиз!

М а й р а м х о н. Вой Худойим-ей, кулоқларимга ишонмаяпман! Худо ўзи инсоф берса ҳеч гап эмас экан! Ростанми?!

А з и м ч ў қ и н д и. Ҳамро булбулнинг ақлли сўзларини эшитиб, мағзини чақиб кўрдим. Талантни ҳимоя қилиш керак. Талант бир куни ўзини намоён қилади, деган гапда жон бор экан! Талантни хор қилмаслик керак экан! Талантингизни ўзим ҳимоя қиламан, ўзим хос соқчингиз бўламан!

Ҳ а м р о б у л б у л. Кевин Костнер бўлинг-ей!

А з и м ч ў қ и н д и. Аммо, лекин, бироқ...

Юзингдан ўпичлар олса шамоллар,
Бош эгиб салом берса мажнун толлар.
Олиб қочса мени турли хаёллар,
Рашким келса, дардим кимга айтаман!
Баъзилар қилсалар сени маломат,
Эшитиб менда ҳеч қолмаса тоқат.
Сақлаб сенга доим дилда садоқат,
Рашким келса, дардим кимга айтаман!

М а й р а м х о н. Вой Худойим-ей, яна бошланди!

Ҳ а м р о б у л б у л. Букрини гўр тузатар экан-да!

А з и м ч ў қ и н д и. Йўк, мен ҳозир мана бу падаркусурга хунар қанақа бўлишини кўрсатиб қўяман!

Ҳ а м р о б у л б у л (*қулиб*). Қани, хунарингизни кўрсатинг-чи!

А з и м ч ў қ и н д и. Сиз ҳам иштирок этасиз!

Ҳ а м р о б у л б у л. Бош устига, биродар!

А з и м ч ў қ и н д и. «Тол сотди» қизиқчилигини кўрсатаман!

Ҳамро булбул. Унутилган халқанъаналариданми?

А з и м ч ў қ и н д и. Ҳа, сиз харидор бўласиз! Томошабинлардан биттасини чақирамиз. (*Томошабинни таклиф қилади.*)

Тол сотди

Масхарабозликда даврадан бир киши чақирилиб, унга тол дарахти бўлиши, томошада ўзини қандай тутиш кераклиги тушунтирилиб, воқеа давомида уни йикитадилар, чопадилар, арралайдилар. Энг қизиқ жойда «тол» азоб берадиганлардан шикоят қилиб қолади. Харидор эса «тол»нинг одамларни-кидек кулоғи, бурни, кўзлари борлигини кўриб ажабланади.

Тол бўлган киши залга тушиб кетади.

Ҳ а м р о б у л б у л. Индамасдан индай бало чиқади, дегани шу экан-да!

М а й р а м х о н. Менинг чолимнинг амали ичида!

Ҳ а м р о б у л б у л – Бир муштипар аёлнинг орзуси амалга ошишига туртки бўлганимдан ғоятда бахтиёрман!

М а й р а м х о н. Ташаккур, яхши одам!

Ҳ а м р о б у л б у л. Мен одамларга ёмонликни раво кўрмайман! Яхшилигимга ёмонлик қайтса ҳам яхшилик қилавераман. Яхшилик қилиб миннат ҳам қилмайман. Миннат қиладиганлардан андак дилим ранжиса, дардимни тўртликларга тўкаман.

А з и м ч ў қ и н д и. Тўртликларингиздан эшитсак бўладими?

Ҳ а м р о б у л б у л. Ҳозир биттасини эслашга ҳаракат қиламан:

Миннатли яхшиликдан заҳарланди-ку ошим,

Маломатнинг тошидан ёрилди-ку бу бошим.

Кўнглингизни кенг қилинг, тор феълли одамлар,

Бирингиз қабоғимсиз, бирингиз бўлинг қошим.

А з и м ч ў қ и н д и. Э, тасанно-ей, бале!

М а й р а м х о н. Офарин!

Ҳ а м р о б у л б у л. Жанжал бўлган жойга бориб, яхшилик билан ҳал қилишга ҳаракат қиламан.

Одамларга яхшилик қилиб роҳат оламан. Табассум, кулги улашишни яхши кўраман.

М а й р а м х о н. Афандимисиз?!

Ҳ а м р о б у л б у л. Йўқ, оддий одамман. Бир оғиз ширин сўз билан инсонлар кўнглини тоғдек кўтарадиган одамлар орамизда кам эмас. Мен ҳам шунақалардан бириман. Ҳеч бўлмаса куйдирилган калладек тиржайиб туравераман. Одамларни кулиб қарши оламан.

М а й р а м х о н. Мен ҳам ўйиним билан кишиларнинг кўнглини завққа тўлдирмоқчи эдим.

А з и м ч ў қ и н д и. Қариганда қилиқ чиқариб одамларга майна бўлиб қолмасин, шарманда бўлмасин, деб қаршилиқ қилаётган эдим.

Ҳ а м р о б у л б у л. Унутилган урф-одатларимиз, қадриятларимиз, ўйинларимизни сайқаллаб, элга манзур қилишнинг нимаси ёмон! Фольклор-этнографик томошаларимизда халқимизнинг асл қиёфаси, ўзлигимиз, улуғлигимиз, буюклигимиз бор!

А з и м ч ў қ и н д и. Енгил-елпи ўйинлар, куй-қўшиқлар жонга тегиб кетди.

Ҳ а м р о б у л б у л. Ҳар бир миллатнинг мумтоз рақсини кўрсангиз юрагингиз ларзага келади. Уларнинг қадимий созларидан таралаётган куйларни эшитсангиз, лаззатдан юракларингиз эриб кетади. Сел бўлиб оқасиз, ҳайратдан лол қоласиз! Сабаби томиримиз, илдизимиз, ўзагимиз бирлигида! Уруғ-аймоғимиз, насл-насабимизни суриштирсак Одам Ато билан Момо Ҳавога бориб тақалади. Уларнинг пушти камаридан дунёга келган фарзандлармиз! Ҳар бир миллат ўз аро қон-қариндошмиз, оғанимиз, ака-укамиз деган оддий ҳақиқатни санъат тили билан дунё халқларига тушунтириб, жар солишимиз керак!

М а й р а м х о н. Уч ёрти бир бутун бўлиб, унутилган ўйинларни ҳаётга қайтарсак.

А з и м ч ў к и н д и. Жуда зўр бўларди!

Ҳ а м р о б у л б у л. Хайрият!

“Қошнинг қароси келди,

Элнинг сароси келди,” деб қарсак чалиб, усул бериб туринглар! (*Томоша залига қараб.*) Сизлар ҳам! Мен «Майда қарсак» деган унутилган ўйинимизни ўйнаб бераман (*Ҳамма қарсак чалади, Ҳамро булбул мириқиб ўйнайди*).

«Майда қарсак»

Ургутнинг «Ғус» қишлоғидаги Ҳамро булбул Ғаф-форовнинг (1887–1967) ўйини диққатга лойиқ эди. Унинг рақси, асосан қўл ва бош ҳаракатлари майин, ёқимли ва серифода, қарсак усулига биноан ўзгариб туради. Ўйинчи фақат оёқ учида икки қўлини пастга ташлаб, кўтариб, кўкракка камалак қилиб, силкитиб, елка учуриб ўйнайди.

Олқишлар билан Ҳамро булбул, Майрамхон сандиқ ичига тушиб, ғойиб бўлади. Азим чўқинди созларни, нарсаларни йиғиштириб, сандиққа солади. Сирли сандиқни кўтариб, чиқиб кетади

П а р д а

Муҳсин Қодировнинг «Ўзбек халқ томоша санъати» китобидан фойдаланилди.

ПАЛАХМОНТОШ

Икки пардали мусиқали комедия

ИШТИРОК ЭТУВЧИЛАР

А к б а р – 55 ёшда, адабиёт муаллими.

М а л о х а т – 50 ёшда, Бошланғич таълим муаллими.

Н о р г у л – 50 ёшда, тикувчи, ҳалимдай мулойим аёл.

А с а д – 27 ёшда, геолог. Норгулнинг ўғли.

А з и з а – 24 ёшда, журналист. Акбарнинг кизи.

Г у л ю з – 40 ёшда, косметолог. Норгулнинг синглиси.

М а ф т у н а – 45 ёшда, модельер. Малоҳатнинг синглиси.

Х о с и я т – 40 ёшда, математика муаллими. Акбарнинг синглиси.

Биринчи парда

Биринчи кўриниш

Бог. Асад аланглаб кимнидир кутяпти. Бироздан сўнг Азиза шошиб кириб келади.

А з и з а. Ассалому алайкум!

А с а д. Ваалайкум ассалом!

А з и з а. Узр, куттириб қўйдим.

А с а д. Сизни кутиш ҳам мен учун катта бахт.

А з и з а. Тоғу тошларни кезиб соғ-саломат келдингизми?

А с а д. Қирлардан ошиб, адирлардан ўтиб, тошқин сойдай шошиб, соғиниб келдим.

А з и з а. Мен ҳам сизни... (Ўнгайсиз ҳолда диктофонини олиб ўйнай бошлайди.)

Д у э т

А с а д. Ой чехрали ойим соғиндим.

А з и з а. Нур ёғилган шамсим соғиндим.

А с а д. Хумор кўзингизни соғиндим.

А з и з а. Камон қошингизни соғиндим.

А с а д. Қизил юзингизни соғиндим.

А з и з а. Шамшод бўйингизни соғиндим.

А с а д. Ғунча лабингизни соғиндим.

А з и з а. Иссиқ меҳрингизни соғиндим.

А с а д. Иболи ёримни соғиндим.

А з и з а. Вафодор бегимни соғиндим.

А с а д. Гули гулзоримни соғиндим.

А з и з а. Содик боғбонимни соғиндим.

А с а д. Мана келдим.

А з и з а. Хуш келибсиз!

А с а д. Баланд қоялар, осуда осмон, кенг даралар
сизсиз хувиллаб қолди.

А з и з а. У кунларни эслатиб одамни уялтирманг!

А с а д. Ўша кун, ўша лаҳза ҳеч ҳам эсимдан чиқ-
майди.

А з и з а. Қўйсангиз-чи.

А с а д. Қоялар орасида елкасида сумка, қўлида дик-
тофон, бир қиз нимтабассум қилиб турарди. Парими,
рўёми, кўзларимга ишонмай қолдим.

А з и з а. Муболаға қилманг.

А с а д. Тилим калимага келмай шошиб қолдим.

А з и з а. Диктофонимни тутиб ўзимни таништирдим:
Азиза – журналист (*диктофонини тутлади*).

А с а д. Менинг... менинг исмим – Асад.

А з и з а. Геологлар ҳаёти ҳақида ёзмокчи эдим.

А с а д. Она еримизнинг ҳар бир қаричи – хазина.
Тупроқни кавласак олтин, мис, кумуш, олмос, ёқут
қимматбаҳо тошлар тошиб чиқади.

А з и з а. Хазинани излаб топишда қийналмайсизларми?

А с а д. Ҳар касбнинг ўзига хос машаққати, фахрли томонлари бор.

А з и з а. Машаққатли томони нимада?

А с а д. Баъзан бир конни топиш учун йиллаб тоғларни кезиб вақтимиз кетади. Ота-онадан узоқда, соғинч билан яшаймиз.

А з и з а. Фахрли томонлари-чи?

А с а д. Машаққатли меҳнатимиз юзага чиқиб, қимматбаҳо кон топсак юртимизга, миллатимизга фойдамиз теккани – фахрли.

А з и з а. Конга тушиб, яқиндан танишсам бўладими?

А с а д. Пастга тушиш жуда хавфли.

А з и з а. Манзарани ўз кўзим билан кўрмоқчиман.

А с а д. Қайсар қиз экансиз.

А з и з а (қулимсираб). Чукурликка тушиб, нафас олишга қийналиб, ҳушимдан кетдим.

А с а д. Сизни ер юзига олиб чиқдим.

А з и з а. Сиз менинг ҳаётимни сақлаб қолдингиз.

А с а д. Йигитлик бурчимни бажардим.

А з и з а. Мардлигингиз учун кўнгил қўйдим.

А с а д. Ўшандан бери сизни кўрсам юрагим ёқимли тепа бошлайди (яқинлашиб қучоқламоқчи бўлади).

А з и з а. Ҳаддингиздан ошманг! (Ўзини олиб қочади.)

А с а д. Унаштирилганмиз-ку (интилади).

А з и з а. Тўйдан кейин (қочади).

А с а д. Яқинда бирга яшаймиз.

А з и з а (яна қочади). Никоҳ ўқилмагунча бунақа ишлар яхши эмас.

А с а д (чўнтагидан узук олиб, кафтига қўяди). Никоҳ узуги ясатдим.

А з и з а. Вой... (Олдига югуриб келади.)

А с а д. Олинг.

А з и з а. Бунча чиройли (*қўлига олиб*). Қимматбаҳо бўлса керак.

А с а д. Кўзи сердолик тошидан, банди олтиндан ясалган.

А з и з а. “Сердолик?” Тушунмадим...

А с а д. Бу тош ўз ранги билан самодаги қуёшни эслатади. Шунинг учун уни «Қуёш тоши» деб атайдилар.

А з и з а. Ҳақиқатдан ҳам қуёшга ўхшар экан. (*Қуёшга тутади, узук кўзи ялтирайди.*)

А с а д. Хитойликлар “тошда қотган кечки қуёш” деб ҳам аташади. Бармоғингизни тутинг, такиб қўяман.

А з и з а. Йўк!

А с а д. Учрашувга чиққанда узук тақиларди-ку.

А з и з а. Узр, никоҳ куни тақасиз.

А с а д. Яна узук оламан.

А з и з а. Менга атаб «Қуёш тоши»дан заргарга яساتган шу бебаҳо узугингиз етади (*қайтариб*). Олинг!

А с а д. Сиз жудаям қизиқ экансиз (*олади*).

А з и з а. Ўзингизга ҳам узук ясаттирдингизми?

А с а д. Ҳа! (*Бошқа чўнтагидан узук олади.*)

А з и з а (*қўлига олиб*). Бу узук кўзини қайси тошдан ясатдингиз?

А с а д. Малахит тоши. Ўзбекча номи – «Сўнмас гўзаллик».

А з и з а. Жуда гўзал номи бор экан. Унинг қандай хусусияти бор?

А с а д. Мовий-яшил рангли Сўнмас гўзаллик тоши шифобахш кучга эга, эгасини соғлом қилади.

А з и з а (*қайтариб*). Ҳеч қачон бемор бўлманг!

А с а д. Фақат сизнинг ишқингизда бемор бўламан.

(*Қушларнинг чуғурлаши эшитилади.*)

А з и з а. Чумчуқлар чуғурлашяпти.

А с а д. “Шом бўлганга ўхшайди”.

А з и з а (кулиб). “Юрагим жигирлайди”.

А с а д. “Ёр келганга ўхшайди”.

А з и з а. Энди мен кетишим керак.

А с а д. Шошманг, тўйни қачон қиламиз?

А з и з а. Билмасам.

А с а д. Сизнинг фикрингиз муҳим.

А з и з а. Ихтиёрингиз.

А с а д. Ўрик гуллаганда.

А з и з а. Ўрик гулларининг муаттар ҳиди анқиб турганда...

А с а д. Ўзимизни жаннатда юргандай ҳис қиламиз.

А з и з а. Биз нафас олиб турган шу дунё, шу гўзал борлик, яшаб турган заминимизнинг ўзи мўъжиза, жаннат!

А с а д. Ўрик гуллашига ҳам оз қолди (энтикиб). Тез кунда висол насиб этиб, еттинчи осмонда сузиб юрамиз (сархуш айланади).

Д у э т

А с а д. Жисмимдаги жонимсиз,

Томиримда қонимсиз.

Латофатли, ҳаёли,

Вафодор севгилимсиз.

А з и з а. Кўзимнинг қароғисиз,

Юрагим титроғисиз!

Ориятли, ғурурли,

Лафзи ҳалол ёримсиз.

А с а д. Офтоби анбаримсиз,

Зулфи паришонимсиз!

Гулзор ичра энг гўзал,

Қалбим маликасисиз!

А з и з а. Оқ юзли ошиғимсиз,

Бахтиму номусимсиз!

Йигитларнинг энг марди,
Кўнглимнинг султонисиз!

А з и з а. Юксаклардан тушинг. Аммам билан холам уйингизга боришмоқчи.

А с а д. Нега?

А з и з а. Уй жиҳозлари олиб боришимиз керак экан.

А с а д. Уй жиҳозларимиз бор.

А з и з а. Келин томон куёвга уй жиҳозлари олиб бериш керак экан. Урф-одат шунақа.

А с а д. Бу урф-одат эмас, хурофот. Менга мебелларингиз керак эмас.

А з и з а. Бу расм-русумлар қон-қонимизга сингиб кетган. Осонликча воз кечолмайсиз.

А с а д. Биз қарши чиқамиз.

А з и з а. Биз қарши чиққанимиз билан ота-оналаримиз рози бўлишмайди.

А с а д. Бу бемаъни одатлар қанчадан-қанча оилаларни бошига кулфат соляпти. Баъзи оталар қарзини узолмай инфакт бўлиб қолмоқда. Биз бу бемаъни урф-одатларга чек қўямиз.

А з и з а. Қотиб қолган урф-одатларни бузамиз, деб ўзимизнинг бахтимизни бузиб қўймайлик!

А с а д. Бизнинг ишқимиз ҳақиқий. Бузилмайди.

А з и з а. Ишончингиз комилми?

А с а д. Мен муҳаббатимизга ишонаман.

Иккинчи кўриниш

Уч хонали бўм-бўш уйга Х о с и я т билан М а ф т у н а кириб келади.

Н о р г у л (*кутиб олади*). Вой, кудажонлар, хуш келибсизлар.

Х о с и я т. Хушвақт бўлинг, кудажон! (Кўришади.)

Н о р г у л. Қадамларингизга ҳасанот.

Х о с и я т. Раҳмат. Ўзларингиз тўйнинг ширин ташвишлари билан чарчамаяпсизларми?

Н о р г у л. Тўй бўлади-ю, чарчаш нимаси? Ўзингиз яхшимисиз?

М а ф т у н а (кўришиб). Худога шукур, югуриб-елиб юрибмиз.

Г у л ю з. Уҳ-ху, кудажонлар келиб қолишибди-ку.

Х о с и я т. «Кўзларингиз учиб тургандир», деб келавердик (кўришади).

Г у л ю з (қучиб). Ўнг қовоғим учиб турган эдия шу топда.

М а ф т у н а. Чап қовоғингиз учмасин!

Г у л ю з билан М а ф т у н а бир-бирини назарига илмасдан кўришишади. Юриш-туришда, гапиришда, бир-биридан баланд келишга ҳаракат қилишади.

Г у л ю з. Эсонмисиз?

М а ф т у н а. Омонмисиз?

Х о с и я т. Душман аралашмасин, деб уй кўргани холаси билан келавердик.

Н о р г у л. Биз ҳам синглим билан кутиб ўтирибмиз.

М а ф т у н а. Бу уйдагилар кўчиб кетмадими?

Н о р г у л. Тавба, нега кўчади. Уч хонали “банковский” уйни атайлаб ўғлимиз учун сотиб олдик.

М а ф т у н а. Жихозлари йўқми?

Х о с и я т. Қовун туширманг, холаси!

Г у л ю з (ҳиринглаб кулади). Жихозларни сизлар олиб келасизлар-да энди.

Х о с и я т. Ҳа, ҳа, биз олиб келамиз, шунинг учун атайлаб уй кўргани келдик. Хоналарни кўрсатинг.

Н о р г у л. Олдин бир пиёла чой ичиб олинглар.

Х о с и я т. Шошиб турибмиз, кудажон.

Н о р г у л. Ихтиёрларингиз, марҳамат, мана бу – зал.

М а ф т у н а (назарига илмай). Залийла бунча кичкина?

Г у л ю з. Вей! (кулади). Борини эплаб тўлдира-верийла!

Х о с и я т. Тўлдирамыз.

М а ф т у н а. Кўркмайла.

Н о р г у л. Нега кўрқар эканмиз, тавба!

М а ф т у н а. Оғзиларингга сикқанини айтила.

Н о р г у л. Нимани айтамыз?

М а ф т у н а. Биз олиб берадиган нарсаларни.

Г у л ю з. Шунақами?

М а ф т у н а. Шунақа.

Х о с и я т. Оғирроқ бўлинг, холаси!

М а ф т у н а. Мен нима дедим, аммаси.

Г у л ю з. Ўнг томондаги қўшнимиз келин тушир-ганда келини ҳар биттаси минг долларлик Эрон гиламидан олтитасини олиб келиб тўшади.

М а ф т у н а. Атигимиз? Шу холосми?

Н о р г у л. Қудажонларга оғир бўлмасин. Нечта гилам олиш – ўзларининг ҳимматлари.

Х о с и я т. Э-э, эрон гиламлари дедийлами. Ўзимизники бўлмайдими?

Г у л ю з. Вей! (Кулади.) Бўлмайди.

Н о р г у л. Маҳалла-қўй олдида кам бўлмайлик, кудажонлар.

М а ф т у н а (жаҳл билан). Паст кетманг, аммаси!

Х о с и я т. Майли. Эрон гилами (блокнотига ёзади).

Н о р г у л. Мана бу ётоқхона, айтинг, холаси.

Г у л ю з. Чап томондаги қўшнимиз ўғил уйлантир-ганда келини беш минг долларлик Италия мебели олиб келибди.

М а ф т у н а. Атигими?

Н о р г у л. Хитойнинг нақшинкор, жимжимадор мебели ҳам бўлади.

Х о с и я т. Ўзимизнинг Хувайдо мебелларининг ҳам сифати яхши, кудажонлар.

М а ф т у н а. Одамни уятга ўлдирманг, аммаси.

Х о с и я т. Бўлди, тушундим, оламиз Хитой мебели (*ёзади*).

Н о р г у л. Адабиёт муаллимимисиз, куда бунча ёзасиз.

Х о с и я т. Акам – адабиёт муаллими, янгам – бошланғич синф ўқитувчиси. Мен математикадан дарс бераман. Зиёлилар оиласиданмиз.

Г у л ю з. Вей! (*Кулади.*) Интеллигент кудаларимиз бор экан-да.

М а ф т у н а. Киноя қилманг.

Г у л ю з. Йўғ-ей.

Н о р г у л. Бу меҳмонхона, айтинг холаси.

Г у л ю з. Яна бир қўшнимиз келин туширганда, келин томон беш минг долларлик Франция жиҳозлар тўпламини олиб келибди.

Н о р г у л. Кудаларимизнинг рангини учирманг, холаси, Россиянинг оққайинидан ясалган жиҳозлар ҳам бўлади.

М а ф т у н а. Нега рангимиз учаркан? Атиги шуми?

Н о р г у л. Оқ қайиндан ясалган жиҳозга бирам ҳавасим келди. Бирам ҳавасим келди.

Х о с и я т. Ҳавас қилган етар муродга, ҳасад қилган қолар уятга (*ёзади*). Оқ қайиндан ясалган жиҳоз.

Н о р г у л. Бу – ошхонамиз. Айтинг холаси.

Г у л ю з. Акам ўғлини уйлантирганда келин томон олти минг долларлик голланд ошхона мебелини ҳолодилник билан бирга олиб келган.

М а ф т у н а. Атиги шуми, гап бўлиши мумкин эмас. Ёзинг, аммаси.

Х о с и я т. Голланд ошхона мебели. Ёздим.

Г у л ю з. Дугонам келин туширганда, келин томон кишда иситадиган, ёзда салқин қиладиган учта кондиционер ўрнатиб беришибди.

М а ф т у н а. Атигими?

Н о р г у л. Зал билан ошхонага биттадан ўрнатиб берсаларинг ҳам бўлади, яна ҳам ҳимматларинг.

Х о с и я т. Битта ўрнатсак бўлмайдими?

Г у л ю з. Вей, (кинояли) туяни юки енгил бўлса бакироқ бўлар экан.

М а ф т у н а. Ким туя-а, ким туя?

Н о р г у л. Мақол айтдик.

Х о с и я т. Ёзингизни босинг, холаси, кудачилик – минг йилчилик, дейдилар.

Г у л ю з. Ортиқча харажат қилиб овора бўлманглар. Бизда ҳам инсоф бор.

Х о с и я т. Ха, кўриниб турибди.

Г у л ю з. Кенг экранли япон телевизор, кир ювиш машинаси, газ плита, духовка, микротўлқинли печ олишларинг шарт эмас!

Н о р г у л. Яна ҳам ҳимматларинг!

М а ф т у н а. Атиги шуми?

Х о с и я т. Яна орзу-хавасларинг бўлса, ўйлаб кўраверинглар.

Н о р г у л. Ҳеч нарса эсдан чиқиб қолмадими? Менинг хотирам чаток, синглим.

Г у л ю з. Вей, остонадан киришдаги эшикка, ётоқхона деразасига, меҳмонхона деразаси ва эшигига элит пардалар олиш эсдан чиқмасин!

Н о р г у л. Сенинг эсинг бутун, Гулюзбону.

Х о с и я т. Албатта элит парда тиктириб оламиз.
Ўлчамларни олинг, холаси.

М а ф т у н а. Хўп (ўлчам ола бошлайди).

Г у л ю з. «Элит» пардаларнинг материаллари алми-
соқдан қолган бўлмасин тагин.

Х о с и я т. Бизларда ҳам дид бор (ёза бошлайди).

Н о р г у л. Укамнинг жўраси келин туширганда,
келин уйнинг девор қоғози рангига мос тушмайдиган,
арзон матодан парда тиктириб келган экан. “Оддий
матодан элит парда тутишга ор қиламан”, деб лаш-
лушларини ортиб ҳайдаб юборибди.

Х о с и я т. Яни бошқа парда тиктириб келишиб-
дими?

Н о р г у л. «Мен паст одамлар билан куда бўлмай-
ман», деб тўйни бузишибди.

Х о с и я т. Бечора келиннинг тақдири нима бўлибди?

Г у л ю з. Тўйи бузилган келинни ким ҳам оларди?

Н о р г у л. Қари қиз бўлиб, ота-онасининг уйида
ўтирибди.

Х о с и я т. Вой бечора, увол бўлибди.

М а ф т у н а. Тешик мунчоқ ерда қолмас, ерда қолса
кимлар олмас.

Г у л ю з. Йигит бир хафтанинг ичида қарсиллатиб
тўй қилиб, бир бойваччанинг қизига уйланибди.

Н о р г у л. Ҳа, қизнинг отаси «чорлар»ида куёвга
янги машинанинг калитини совға қилибди. Айтинг, хо-
ласи.

Д у э т

Г у л ю з. Японнинг чиннисидан,
Эроннинг гиламидан,
Хитойнинг жиҳозидан,
Ола келинг, қудажон.

Н о р г у л.	Ҳа, тўғри, тўғри, тўғри... Кам бўлмайлик, холаси.
Х о с и я т.	Чиннимиз пахта гули, Ҳувайдо мебеллари, Хиванинг гиламлари, Бўлмайдими, кудажон?
М а ф т у н а.	Вой оламиз, оламиз! Паст кетмайлик, аммаси.
Г у л ю з.	Французнинг атри, Фэберликнинг упаси, Орфлейм лакидан, Сават қилинг, кудажон!
Н о р г у л.	Ҳа, тўғри, тўғри, тўғри... Кам бўлмайлик, холаси.
Х о с и я т.	Фэберлик упасини, Орфлейм лакини, Чет эл лаб бўёғини, Куёв нима қилади?!.
М а ф т у н а.	Вой оламиз, оламиз! Паст кетмайлик, аммаси.
Г у л ю з.	Ўн жуфт турсику майка, Бир ҳафталик “неделка”, Ҳаммомига “тапочка”, Олиб келинг, янгажон!
Н о р г у л.	Ҳа, тўғри, тўғри, тўғри... Кам бўлмайлик, холаси.
Х о с и я т.	Тунги иштон куйлакни, Оёғига пайпоқни, Келин олиб бериши – Уят эмасми куда?!
Г у л ю з.	Янги урф-одат шунақа!..
М а ф т у н а.	Паст кетмайлик, оламиз!

Х о с и я т. Замонамиз зўр! Қизлар хор бўлиб қолди.
Мафтунахон, кетдик.

Н о р г у л. Вой қудажонлар, қази-қарта, сомса,
кабоб, пишириқлар, ширинлик, қуруқ-хўл мевалар би-
лан дастурхон безаб қўйганмиз. Еб кетасизлар.

Х о с и я т. Йўқ, раҳмат, тўйдик.

Н о р г у л. Қуруқ оғиз кетманглар.

М а ф т у н а. Раҳмат. Тўйдан кейин бўкиб-бўкиб
еймиз!

Х о с и я т. Худо хоҳласа (*иккаласи шошиб чиқиб
кетади*).

Н о р г у л. Тушунмадим, қовун туширдикми?

А с а д (*кириб*). Нималар қияпсизлар, ойи, хола?

Г у л ю з. Нима қилибмиз?

А с а д. Ҳаммасини эшитдим.

Г у л ю з. Вой шпион-ей.

А с а д. Вақтли келгандим, “аёллар мажлиси”га ха-
лаkit бермай, деб эшик олдида кутиб ўтирдим.

Г у л ю з. Пойлоқчилик қилдингми?

А с а д. Тўсатдан эшитиб қолдим. Қудаларингизни
инфакт қилиб ўлдирмоқчимисизлар?

Н о р г у л. Қиз куёвнинг уйига мебел, сарпо олиб
келиши – азалий одат!

А с а д. Инсофи борнинг баракаси бор, дейдилар.

Н о р г у л. Ақл ўргатиб асабимни бузма, мебеллар
сенга керак бўлмаса менга керак. “Келинни келганда
кўр, сепини ёйганда кўр” дегандай, қўни-қўшнилар,
қариндош уруғлар “молёяр” чикқанда тўртта қўйлаги
билан бир жуфт пайпоғини кўрсатаманми? Менинг ҳам
орзу-ҳавасим бор.

А с а д. Орзу-ҳавас, деб қудаларингизнинг кўнглини
синдириб қўймайлик.

Г у л ю з. Келин келмасдан улар томонга ўтиб кет-
дингми?

А с а д. Э-э-эй, қўйсангиз-чи, бемаъни гапларни.

Г у л ю з. Дами дуо қилиб оғзингни бойлаб қўйдими?

А с а д. Ўша ирим-сиримларга ишонаверманг.

Г у л ю з. Аёл кишининг макри қирқ эшакка юк бўлади, дейишади. Ҳар бало бўлиши мумкин. Тўғрими, опа? Ўша жодугар ақлу хушингни олиб қўйганга ўхшайди. Ҳа, ўқитиб юбориш керак.

А с а д. Гапни бошқа томонга бурманглар. Мебел-себел, латта-путта, лаш-лушлар, деб орага совуклик тушиб, низо пайдо бўлса, хафа қиламан, холажон.

Г у л ю з. Нима, урасанми?

А с а д. Сизни уриб бўладими?

Н о р г у л. Холангнинг дилини оғритма, қариндошим, деб куйиняпти.

Г у л ю з. Хизматга тухмат, яхшиликка ёмонлик экан-да. Сени уйлантирамиз, деб жонимни жабборга бериб, югуриб юрибман.

А с а д. Огоҳлантирдим, тўй бузилса мени уйда кўрмайсизлар.

Н о р г у л. Тавба, нима қиласан?

А с а д. Тоғу тошларга бош олиб кетаман.

Г у л ю з. Вей! (*Кинояли кулади.*) Қари ўламан, ёш кетаман, деб кўрқитар экан.

Н о р г у л. Хотинларнинг ишига аралашма, бор, ўғлим.

А с а д. Хотинлар билан бир ишни ҳал қилиб бўлмайди.

Н о р г у л. Вой, эркак-ей.

А с а д. Отам қачон сафардан келадилар.

Н о р г у л. Сафаркул дадангнинг умри сафарда ўтади. Сен тоғу тошларга кетиб қоламан, деб кўрқитяпсан. Тезроқ келин туширсам менга хамроҳ бўларди (*ийг-лайди*).

А с а д (эркалаб). Ўзимнинг меҳрибон онажоним,
майлими бир савол берсам?

Н о р г у л. Савол?

А с а д. Отамга турмушга чиққанингизда мебел олиб
келганмисиз?

Н о р г у л. Йўқ.

А с а д. Телевизор, музлатгич, кир машина олиб
келганмисиз?

Н о р г у л. Йўқ.

А с а д. Отамга костюм шим, пальто олиб берган-
мисиз?

Н о р г у л. Йўқ. Атлас, адрас, номозшомгул,
лайло матолардан ўзимга бешта кўйлак, ўзим тиккан
кашталар, “Юз очди”да ёш болаларга тарқатиш учун
рўмолчалар ва битта сандиқ билан келганман.

А с а д. Ана энди ўзингизга келдингиз.

Н о р г у л. Битта чойнак, олтита коса, олтита пиёла,
олтита ёғоч қошиғимиз, битта қора қозонимиз қайнаб
турарди. Гўштни қовуриб, сирли кастрюлкага солиб
қўяр эдим. Оилада аччиқ-чучук гап бўлмасди. Меҳр,
эътибор, ҳурмат бор эди.

А с а д. Уйни ким қурган?

Н о р г у л. Даданг иккаламиз пешона теримиз билан
топган пулимизга қурганмиз.

А с а д. Ичидаги жиҳозларни ким олган?

Н о р г у л. Ўзимиз.

А с а д. Машинани ким олиб берган?

Н о р г у л. Ўзимиз.

А с а д. Мен ҳам уй, жиҳозлар, машинани ўз
пешона терим билан топган пулимга олмоқчиман.
Келин олиб келган буюмларни олиб, бир умр минна-
тига қолишни истамайман. Йигит кишида ғурур бў-
лиши керак.

Г у л ю з. Ҳой йигит, у замонлар бошқа эди, ҳозирги замон бошқа.

А с а д. Замон жойида турибди. Мол-дунёга ўч, нафси – оч, сиз – одамлар ўзгариб кетяпсизлар. Тўқликка шўхлик қилиб, янги одатлар, бидъатлар ўйлаб топяпсизлар.

Г у л ю з. Вей! *(Кинояли кулади.)*

А с а д. Кулманг хола, бемани одатларни, деб муҳаббатимизга озор етса, бахтимиз биноси кулаб тушса, тўй бузилса сизлар айбдор бўласиз *(чиқиб кетади)*.

Н о р г у л. Вой тавба, вой ўлмасам! Уйдан кетиб қолса, нима қиламан?

Г у л ю з. Ваҳима қилманг, қаерга борарди опа, ҳали замон жаҳлдан тушиб, мулла минган эшакдек мулойим бўлиб кириб келади.

Учинчи кўриниш

Стол-стул. Шкаф билан безатилган оддийгина хонада
М а л о ҳ а т ёзиб ўтирибди.

М а л о ҳ а т. Қиз узатаман, деб йўғонлар чўзилиб ингичка шарт этиб узилиб кетар экан. На уйқуда ҳаловат бор, на ейиш-ичишда. Ҳеч нарсаси эсимдан чиқиб қолмадимикан? Синглим билан қизимнинг аммаси ҳам кела қолмади.

А к б а р *(напқасини кўтариб бўшашиганча кириб келади)*. Уф... ўзибилармон, қайсар, беқулоқ болаларга дарс ўтиш қийин бўлиб қолди.

М а л о ҳ а т. Ҳар ким ўз дардида, кал қиз эр дардида экан *(ўз-ўзига)*.

А к б а р. Қулоғида наушник, оғзида чақич, сотка жинниларига танбех берсанг бетингга сапчийди.

М а л о ҳ а т. Глобаллашув, космос, техника, компьютер асри бўлса сиз тараққиётга қаршимисиз?

А к б а р. Техника асри, деб энди ҳамма темирга айланиши керакми? Уяли телефонда соатлаб гаплашишади. Муסיқа эшитишади. Ўйин ўйнайди. Телефондан тарқалган нур жуда катта салбий таъсир кўрсатади.

М а л о ҳ а т. Унда ўша уйинг куйгур матоҳни нимага чиқаришади?

А к б а р. Пул қилишяпти. Телефон – салом, хайр, ҳа, йўқ – хабар воситаси бўлиши керак. Мактабда, коллежда телефон тутишни таъқиқлаб қўйиш керак.

М а л о ҳ а т. Жонингизни куйдириб сизга нима?

А к б а р. Сенга нима, менга нима деб болаларнинг тақдирига бефарқ, безътибор бўлсак келажагимиз нима бўлади?

М а л о ҳ а т. Унда ота-оналарни чақиртириб тушунтиринг.

А к б а р. Эркакларнинг уруғига ўт тушганми, мажлисга фақат аёллар келади. Аёлларга фарзандининг камчилигини айтса пешонасини тириштиради. Уларнинг қулоғи қар, кўзлари сўқир, тиллари лол.

М а л о ҳ а т. Ҳозир ҳамма шу. Асабингизни бузманг. Қизимизнинг тўйига ҳам оз қолди. Ўзимизнинг муаммоимиз етади.

А к б а р. Мактаб, болаларни ўқитиш оғриқ нуқталар бўлиб қолди.

М а л о ҳ а т. Ҳозир менинг дардим – қизимни орзу-ҳавас билан узатиш. Миямни ачитманг.

А к б а р. Хўш, нима дейсан?

М а л о ҳ а т. Қизимнинг сепига олиш керак бўлган нарсалар рўйхатини тузиб чиққан эдим. Ҳозир ўқиб бераман. Маъкул бўлса “муҳр қўйиб, тасдиқлаб берасиз”.

А к б а р (*дафтарга ишора қилиб*). Достон ёздингми?

М а л о ҳ а т. Эсимдан чиққани бўлса айтарсиз, рўйхатга илова қиламиз, ўқийми?

А к б а р. Шошмай тур, юрак доридан ичиб, ўпка дори олиб чиқай (*кириб кетади*).

М а л о ҳ а т (*ўз-ўзига*). Ваҳима билан дадасини юрак ўйноғи қилиб қўймай, ётиғи билан тушунтиришим керак.

А к б а р (*яшил олма сурати солинган сигаретдан бир қутича олиб чиқиб, тутатади*). “Сарпонома” достонингни ўқи, мен тайёрман.

М а л о ҳ а т. Диққат билан эшитинг (*жилмаяди*).

А к б а р. Бутун вужудим қулоқ бўлиб эшитаман.

М а л о ҳ а т. №1. Тақинчоқлар: тилла узук, тилла занжир, тилла зирак ва гарнитур олинади.

А к б а р. Нархи қанча бўлади?

М а л о ҳ а т. Тахминий нархи беш миллион сўм.

А к б а р. Яхши (*секин нафас ола бошлайди*).

М а л о ҳ а т. Яна амма холалари ҳам тилла буюмлар олиб келишади. Мен ҳам вақтида қизларининг тўйида қўшганман.

А к б а р. Хўп, ўқи!

М а л о ҳ а т. № 2. Чиннилар: Мадонна, Шаҳзода, оху, япон, хитой, миср чинни тўпламлари.

А к б а р. Биттасини олса бўлмайдими?

М а л о ҳ а т. Икки ёш жуфт бўляпти. Ҳамма нарса жуфт-жуфт олинади.

А к б а р. Ўзимизнинг пахта гулли Тошкент чиннилари бўлмайдими?

М а л о ҳ а т. Бўлмайди.

А к б а р. Савилнинг нархи қанча бўлар экан?

М а л о ҳ а т. Тахминий баҳоси тўрт миллион сўм.

А к б а р. Хўш, кейингисини ўқи.

М а л о ҳ а т. № 3. Кўрпа-тўшаклар: 10 та духоба кўрпа; ўнта уч метр духоба кўрпача, 10 та 4 метрлик

тоза бахмалдан кўрпача, 2 та икки кишилик одеял, 2 та икки кишилик поролон кўрпа...

А к б а р. Майда-чуйдалари билан қанча бўлар экан?

М а л о ҳ а т. Тахминий баҳоси 6 миллион сўм.

А к б а р. Кўрпа-тўшакка шунча пул кетадими?

М а л о ҳ а т. Иложи борича камхарж қилиб ҳисоб-
лаяпман.

А к б а р (*чуқур хўрсиниб*). Яхши!

М а л о ҳ а т. Елкангиздан нафас олманг, бу ҳали
ҳолваси.

А к б а р. Ўқи.

М а л о ҳ а т. № 4. Мебел жиҳозлари: шкаф, тошойна,
тумбочка, иккита тунги чироқ – 5 миллион сўм.

Меҳмонхона жиҳозлари: стенка, стол, 12 та стул –
5 миллион сўм.

Ошхона жиҳозлари – 5 миллион сўм. Жами – 15 мил-
лион сўм.

А к б а р (*яна ҳам чуқур нафас олади*). Яхши!

М а л о ҳ а т (*хавотирланиб*). Нафас ололмаяпсизми?

А к б а р (*бошини чангаллаб*). Ўқи!

М а л о ҳ а т. Кулоқларингизни бекитмасдан яхшилаб
эшитинг.

А к б а р (*асабий*). Эшитяпман.

М а л о ҳ а т. Қизимизга олиб бериладиган кийим-
кечаклар рўйхати.

А к б а р. Қиз туғилгандан сепини сандикқа сол
дейдилар, йиғмаганмисан?

М а л о ҳ а т. Бу кишимнинг гапини қаранг, ҳар
йили мода ўзгарса сеп йиғиб бўладими? Ўтган йилги
кийимни бу йил кийишмайди.

А к б а р. Уф! Давом эт.

М а л о ҳ а т. № 5. Кийимлар:

тўрт фаслга мос 20 хил тайёр кийимлар.

Қишки пальто, дублёнка, кузги, баҳорги плашлар.
тўрт фаслга мос оёқ кийим ва этиклар.

А к б а р. Умумий нархини айт.

М а л о ҳ а т. 10 миллионга етиб қолади.

А к б а р (*чуқур уҳ тортиб*). Ўқи!

М а л о ҳ а т. Уҳ тортманг, ёмон бўлади.

А к б а р (*ўшқириб*). Ўқи!

М а л о ҳ а т. № 6. Куёвтўрага олинадиган сарполар:
пальто, плаш, куртка.

Қишки, кузги этик, тўрт жуфт туфли.

икки сидра костюмшим.

Ҳаммасини butikдан олишимиз шарт.

А к б а р. Тушунмадим, “Бутук”?

М а л о ҳ а т. Соддалигингиз курсин. “Бутук” дегани
бойвачча тадбиркорлар чет элдан олиб келадиган асл,
тоза моллар дўкони.

А к б а р. А-а, ўзимизнинг қўшма корхоналарда
ишлаб чиқарилганидан олсак бўлмайдами?

М а л о ҳ а т. Нозик томонларини тушунмайсиз.
Оддий дўкон ёки бозордан олиб куёвнинг иззат нафсини
ерга урмаслик керак. Butикдан олсак, улар ҳам қизи-
мизга butikдан олади.

А к б а р. Замондан орқада қолиб кетибман.

М а л о ҳ а т. Ҳали яна “мужский парфюмерия оли-
шимиз...”

А к б а р (*ажабланиб*). Нима, нима?

М а л о ҳ а т. Куёвтўрага олинадиган атир-упа,
“Жилет” устараси, тиш чўтка, паста, тиш ковлагич.

А к б а р. Эркакка ҳам атир-упа олинадами?

М а л о ҳ а т. Ҳозир мода бўлган бу. Куёвга бир сават,
келингга бир сават парфюмерия қилинади.

А к б а р. Бир сават атир-упани куёв тўра уялмасдан
оладими?

М а л о ҳ а т. Жон-жон, деб олади.

А к б а р. Йигитларда ғурур қолмапти. Сават тўла атир-упанинг нархи қанча бўлади?

М а л о ҳ а т. Икки саватига икки миллион етади.

А к б а р. Мен олмайман.

М а л о ҳ а т. Ҳозир ҳамма шундай қияпти.

А к б а р. Ҳамма жардан ташласа, сен ҳам ташлайсанми?

М а л о ҳ а т. Ҳаммадан қизимни кам қилмайман, қарз олиб бўлсаям қиламан.

А к б а р. Тилимни қичитмагин, олмаймиз.

М а л о ҳ а т. Оқимга қарши сузманг. Мужский парфюмерия қилмасак қудалар қизимизнинг кўзини очиришмайди. Арзимаган сабаб билан қизимиз бахтсиз бўлмасин! Бу ҳали ҳаммаси эмас.

А р и я

М а л о ҳ а т.

Тонгда туриб ҳовлига,
Қариндош қўшниларга,
Маҳалланинг итига,
Салом берар қизимиз!

Қайин ота калишини,
Қайин ака-укани,
Этигу туфлисини,
Тозалайди қизимиз!

Қайнона қовоғини,
Қайин сингил нозини,
Куёв тўра дўқини,
Кўтаради қизимиз!

Эшигида кул бўлиб,
Хонадонда хор бўлиб,
Қарға-кузгундан чўчиб,
Яшар энди қизимиз!

Ўғил туғиб наслини,
Қиз туғиб авлодини,
Етти пушт – ҳаммасини,
Яратади қизимиз!

А к б а р (*яна чуқур хўрсиниб*). Ўки!

М а л о ҳ а т. Фақат жаҳлингиз чиқмасин.

А к б а р. Бўпти.

М а л о ҳ а т. Куёвга олинадиган ички кийимлар:
10 жуфт майка, 5 жуфт қишда киядиган ички кийим,
10 жуфт ёзги ва қишки пайпоқ, 10 жуфт неделка.

А к б а р. Нима “делка”?

М а л о ҳ а т. Ўфф. Ўзбекчасига ҳафталик калта
иштон.

А к б а р. Падарига лаънат бундай одатларнинг!
(*Асабий бақиради.*) Размери тўғри келмай қолса, нима
бўлади?

М а л о ҳ а т (*қўрқиб*). Аммаси бор, холаси бор, сўраб
билиб оламиз!

А к б а р. Келин куёвга неделка турсик олиб бериш
уят эмасми?

М а л о ҳ а т. Урф-одат!

А к б а р. Бундай урф-одатларингга ўт тушсин!

М а л о ҳ а т. Мен ўйлаб топганим йўқ бу одатларни!

А к б а р. Сенга ўхшаган майда одамлар ўйлаб
топган. Бу одатлар ўзбеклар учун уят, номус!

М а л о ҳ а т. Асабийлашманг (*эрининг елкасини
силайти*). Ўзингизни босинг. Қудаларимиз қизимизни

ҳам кийинтиришади. Пальто, дублёнка, этик, кийим-кечак, сарпо-суруклар олиб беришади.

А к б а р. Қизимиз улар олиб берган нарсаларни ўзи билан олиб кетади, тўғрими? Маъно йўқ (*беҳол ўтириб қолади*). Бу ерда мантиқ йўқ.

М а л о ҳ а т. Мантиқ қидириб одатларимизга қарши борманг, айланай сиздан, дадаси.

А к б а р. Бу урф-одат эмас, қиз ўстираётган ота-онани куппа-кундузи тунаш, ўлдириш, фожеа...

М а л о ҳ а т. Кўпга келган тўй, нима қиламиз?!

А к б а р. Бир йилда 365 кун бўлса ўрта ҳисобда 200 кун тонг саҳарда туриб, кўнгил қолмасин, деб ош егани бораман. Еган оғиз уялар, дейдилар. Мен ҳам камида минг кишилик ош дамлаб элга дастурхон ёзиб қарзимни узишим керак. Қизимга “қиз базми”, “чорлар”, “куёв чақирди” килиб беришим керак. Қанча пул кетишини биласанми? Мактабда оддий ўқитувчи бўлсам. Бунча пулни қаердан топаман?! (*Юрагини ушлайди.*)

М а л о ҳ а т. Вой, сизга нима бўлди?

А к б а р. Сув бер, ичим ёниб кетяпти.

М а л о ҳ а т. Ҳозир.

А з и з а. (*Югуриб кириб келади ва югурганча дори билан сув олиб чиқади.*) Мана сув отажон!

А к б а р. Раҳмат, қизим (*дорини олиб ичади*). Сувдек сероб бўл, қизим.

А з и з а. Ҳамма нарсани юрагингизга олманг, отажон.!

А к б а р. Қўркма, қизим, ўтиб кетади (*қўлидан ушлаб юрагига босади.*) Юрагим санчиб безовта бўлганида, муштдек қўлингни юрагимга боссам, оғриғи қолар эди. Сени узатсам, юрагимга ким малҳам бўлади? Қизим, жоним! (*Йиглаб юборади.*)

А з и з а (*йиглаб*). Мен турмушга чикмайман, сизларни ташлаб кетмайман, дада.

А к б а р. Унақа дема, қизим. Ҳаёт қонунларига қарши боролмаймиз. Фарзандини вояга етказиб, таълим-тарбия бериб яхши жойга узатиш – ота-онанинг бурчи, қизим.

А з и з а. Тўрт йил бакалавр, икки йил магистрда контрактда ўқитдингизлар. Ҳеч нарсадан кам қилмай катта қилдингизлар. Энди сизга катта ташвиш келтириб ўтирибман.

А к б а р. Лекин, тўй – ширин ташвиш, қизим.

А з и з а. Ўқиш, ўртоқларимнинг туғилган кунларига бориб, кеч қолсам хавотир олиб бекатда кутиб ўтиришингизни бирам яхши кўрардим. Автобус ойнасидан сизни кўришим билан теримга сиғмай севиниб кетардим.

М а л о ҳ а т. Келар вақтингдан ўн дақиқа кеч қолсанг отанг иккимизнинг жонимизда жон қолмасди, қизим. Катта шаҳар, ёмон одамлар бор, деб ваҳима босар эди.

А к б а р. Онангга таскин берар эдим-у, ўзим ҳам хавотирга тушар эдим.

А з и з а. Дунёда менинг ота-онамдан меҳрибонроқ одамлар бормикан! Одамлар отасининг эркатои қизи бўлса керак, дейишади. Ҳа, мен оиламизнинг маликасиман, дейман. Оғзимдан чиққан нарсамни олиб беришади. Менинг отам бир сўзли одам, ҳеч қачон алдамайдилар. Бир нарсани ваъда қилсалар, гоҳида ойлиги етмай қолса, бир-икки ой кечикиб бўлса ҳам олиб берадилар. Менинг саҳий, бағрикенг отам борлигидан ғурурланаман. Беозор, кўнгилчан, оқила онам борлигидан, зиёлилар оиласида туғилганимдан фахрланаман!

А р и я

А з и з а.

Табаррук елкангиз тавоф қилайин,
Босган изларингиз кўзга сурайин,
Ўгит-сўзларингиз тумор қилайин,
Юзингиз кўрмасам, хумор қилайин,
Яратган эгамга ёлвориб дейман,
Бу дунё тургунча туринг, отажон!

Эгилиб пойингизга гиёҳ бўлайин,
Тунлар йўлингизда чироқ бўлайин,
Юзингиз сийпалаб шамол бўлайин,
Учсангиз, онажон, қанот бўлайин,
Яратган эгамга ёлвориб дейман,
Бу дунё тургунча туринг, онажон!

А к б а р. Ақлли, ҳаёли, фаросатли қизим борлигидан хурсандман.

М а л о ҳ а т. Мен ҳам гўзал, ифбатли қизим борлигидан фахрланаман.

А к б а р. Ота-онага меҳрли, оқибатли, эътиборли қиз ўстиришдан ортиқ бахт борми? Ҳаётдан умидим катта, қизим учун ҳамма нарсага тайёрман. Ҳеч нарсага зориқтирмайман.

М а л о ҳ а т. Ана энди ўзингизга келдингиз.

А к б а р. Ҳамма маросимларни қилиб бераман.

А з и з а. Узр, отажон ортиқча харажатнинг нима кераги бор? “Қиз базми”, “чорлар”, “куёв чақирди” каби ортиқча замзама керак эмас.

А к б а р. Олий ўқув юртини тугатдинг. Яхши жойда ишлайсан. Ҳамкасбларингнинг олдида хижолат бўлиб қолмайсанми?

А з и з а. Йўқ, отажон!

А к б а р. Кўнглинг ўқиб, мендан хафа бўлиб юрмайсанми?

А з и з а. Асло хафа бўлмайман!

М а л о ҳ а т. Эй қиз, синфдошлар, курсдошлар, дугоналарингдан уялмайсанми?

А з и з а. Нега уялишим керак?

М а л о ҳ а т. Юзингга солишса, қизармайсанми?

А з и з а. Қизарадиган иш қилмаяпман.

М а л о ҳ а т. Маҳаллада қандай бош кўтариб юрамиз?

А з и з а. Маҳаллани баъзи ғийбатчи хотинларидан кўрқадиган жойим йўқ.

М а л о ҳ а т. Улардан эҳтиёт бўлиш керак. Тили билан қорани оқ, оқни қора қилиб қўйишади. Қиз болани иши нозик. Арзимаган майда гапдан фил ясашади.

А з и з а. Ҳалол, беғубор, самимий ота-онам бор. Покиза оиламиз бор. Бир-биримизга ишонамиз. Нимадан кўрқамиз?

А к б а р. Ўзимнинг зукко қизим. Қаерга келин бўлиб тушса ҳам шу ақли билан бахтли бўлишига ишонаман.

А з и з а. Демак “қиз базми”, “чорлар”, “куёв чақирди” бўлмайди, келишдикми, отажон?!

А к б а р. Келишдик, қизим.

Х о с и я т билан М а ф т у н а кириб келади.

Х о с и я т. Ассалому алайкум, яхши ўтирибсизларми?

М а л о ҳ а т. Худога шукур.

А к б а р. Келинлар, қандай хушхабар билан келдингиз?

М а ф т у н а. Аммаси, сиз айтинг.

Х о с и я т. Холаси, ўзингиз айтинг!

М а л о х а т. Одамнинг юрагини сиқмай айтақолинг-лар.

Х о с и я т. Дангалини айтаверайлик-ми?

М а ф т у н а. Юрак бакувватми, поччажон!

А к б а р. Доримни ичиб олдим, айтаверинглар.

Х о с и я т. Айтасизми?

М а ф т у н а. Сиз айтинг, дафтарчангизга ёзиб олдингиз-ку, аммаси.

Х о с и я т. Хўш (*блокнотни очиб ўқий бошлайди*). Қисқа, лўндасини айтсам: бешта беш минглик эрон гилами, беш минглик хитой мехмонхона жиҳози, беш минглик рус оқ қайинидан ясалган ётоқхона жиҳози, беш минглик голланд ошхона жиҳози, японларнинг кенг экранли телевизор, музлатгич, иккита кондиционер ва ҳоказолар...

М а д и н а. Атиги шу, холос.

Х о ж и а к б а р. Ўзимизнинг пулдами, ё...

М а ф т у н а (*оғзини тўлдириб*). Долларда, поччажон, долларда!

М а л о х а т. Очик ойдин шунча долларлик нарса олиб келинглар, дейишдимми?

Х о с и я т. Қизим сенга айтаман, келиним сен эшит, дегандек шама қилишди. Фаросатимиз бор, коса тагидаги ним коса сўзларга тушунамиз, тўғрими холаси?

М а ф т у н а. Тўғри, “яна ҳимматларинг” деб ҳам қўйишди.

А к б а р (*бир оз ўйланиб*). Тўй бўлмайди.

М а л о х а т. Унақа деманг.

А к б а р. Мен уларга жавохир тўла сандиқ бераётганим йўқ. Бир парча этлигидан кафтимда кўтариб катта қилаётган қизимни беряпман. Тош келса кемириб, сел келса симириб, бўронлардан асраб, шамолларга

кўксимни тутиб, катта қилган юрагимни беряпман! Жис-
мимдаги жонимни беряпман!

Х о с и я т. Улар сирли хазинага дуч келдик, деб
ўйлашяпти.

М а ф т у н а. Қудаларнинг айтган нарсаларини олиб
берсак, тилимиз бир қарич узун бўлади!

Х о с и я т. Айтган сўзларини оғзига қопқоқ қилиб
кўйсак зўр бўлади, ака!

М а ф т у н а. Ҳа, қудажонларимиз олдида тилимиз
қисик бўлмайди.

А к б а р. Қудаларимизнинг асл башараси ўз вақтида
очилди. Молпарастларга берадиган қизим йўқ!

М а л о ҳ а т. Тавба қилдим, денг, тўй бузилса, куёв
томон ноҳақ бўлса ҳам, тўқсон фоиз қиз томон гуноҳкор
бўлади. Куёв бошқасига уйланиб кетаверади. Фотиҳаси
бузилган қизни ҳеч ким олмайди. Кўзимизнинг оқу
қораси – ёлғиз қизимизни бебахт қилманг. Жон дадаси,
бургага аччиқ қилиб кўрпани куйдирманг. Қарз кўтариб
бўлса ҳам айтган нарсаларини олиб берайлик. Қизи-
мизни эсон-омон эгасига топширайлик, айланай дадаси!

А к б а р. Йўқ! *(Асабий бақиради.)*

М а л о ҳ а т. Қиз туғмай мен ўлай *(ўқсиб йиғ-
лайди)*.

А к б а р. Кўпчилик оталар қиз туғилганда нега хафа
бўлишини энди тушундим. Юрак-бағрингни қиймалаб,
жонингни тилка пора қилиб қизингни олиб кетишар
экан-да *(юрагини чангаллаб йиқилади)*.

Х о с и я т. Акажон!

А з и з а. Отажон.

М а ф т у н а. Поччажон!

М а л о ҳ а т. Қиз туғмай ўлай!

П а р д а

Иккинчи парда

Тўртинчи кўриниш

Жихозсиз ўша уч хонали уй.

А с а д (*кириб*). Қаердасиз, ойи!

Н о р г у л (*чиқиб*). Нима дейсан, ўғлим!

А с а д. Нималар қилиб қўйдингиз.

Н о р г у л. Тинчликми, нима қилибман?

А с а д. Қуда бува инсулт бўлиб қолибди.

Н о р г у л. Вой тавба, касали бор эканми?

А с а д. Билмадим.

Н о р г у л. Қайси касалхонада экан, тез бўл, кўргани борамиз.

А с а д. Фойдаси йўқ!

Н о р г у л. Вой товба, ў-ўлиб...

А с а д. Нафасингизни иссиқ қилинг, тирик!

Н о р г у л. Хайрият-ей, эсимни чиқариб юбординг. Бўлақол, кудачилик, бормасак хафа бўлишади. Мен ҳозир кийиниб чиқаман.

А с а д. Мен бормаيمان.

Н о р г у л. Вой, нега?

А с а д. Келинингизнинг отаси тўй бўлмайди, дебди.

Н о р г у л. Нима учун?

А с а д. Ўзингизни билиб билмасликка олманг, ўша кунги солиқларингиз учун тўйни тўхтатамиз, дебди.

Н о р г у л. Вой, эркак қуда бунча ноз қилмаса, тўйни тўхтатса катта кўча, нима кўп – қиз кўп, бошқасига уйлантириб қўяман.

А с а д. Менга бошқаси керак эмас.

Н о р г у л. Ўша қизнинг туёғи тилладан, шохи қумушдан эканми?

А с а д. Ўзингиз ҳам аёл зотидансиз, нега келинингизни ерга ураверасиз.

Н о р г у л. Аёл – эркакнинг чап қовурғасидан ясалган, шунинг учун эркакка нисбатан паст бўлади.

А с а д. Мен меҳрибон онамни ҳам. Севикли ёримни ҳам ҳамма зотлардан устун қўяман.

Н о р г у л. Балли, ўғлим!

А с а д. Сиз мени туғиб катта қилгансиз.

Н о р г у л. Ҳа, худди шундай, шубҳа йўқ.

А с а д. Сиз мени уйлантирсангиз, келинингиз менга фарзанд, сизга шириндан-шакар набира туғиб беради. Тўғрими?

Н о р г у л. Тўғри.

А с а д. Онани, хотинни, болани ёмон кўриб бўладими?

Н о р г у л. Ана энди ўзингга келяпсан. Она ҳам ҳеч қачон болага ёмонликни раво кўрмайди. Уй-жой, шароити бекаму кўст бўлсин, ёш оила роҳат-фароғатда яшасин, деб ота-оналар ҳаракат қилади.

А с а д. Бели оғримаганнинг нон ейишини кўр, дегандай, осмондан тушган шароитга кўкқисдан эга бўлган, қайнотаси олиб берган машинада мазза қилиб юрган, юмшоқ мебелларга ётган йигитлар оилани қадрига етмай ажрашиб кетишяпти. Шоҳона шароитга ўрганиб қолган эркаклар бирини олиб, бирини ҳайдаб юборяпти. Йигитнинг ўзи меҳнат билан пул топиб, уйланса ажрашишлар бўлмасди. Бу – жамиятнинг фожеаси, она.

Н о р г у л. Ақлли гапларинг билан бошимни оғритма, отанг сафарларда югуриб-елиб, мен топган-тутганимни йиғиб-йиғноқлаб уч хонали уй олдик. Келин томон уйни жиҳозлар билан тўлдириб бериши шарт. Ўша шароитда сен, хотининг, болаларинг яшайди. Мен гўримга олиб кетмайман.

А с а д. Бахт уй жиҳозлари, латта-путталар билан ўлчанмайди. Бахт муҳаббатдан, меҳрдан туғилади.

Н о р г у л. Муҳаббатинг бўлса-ю, уй-жойинг, қозон-товоғинг, картошка-пиёзинг бўлмаса бахт тўкис бўлмайди. Иккалангнинг муҳаббат қасринг қулаб тушади.

А с а д. Мен келинингиз олиб келган юмшоқ мебелларда ағнаб ётишга ор қиламан. Қайнотам олиб берган кондиционер тагида роҳатланиб ётишдан номус қиламан. Келин олиб келган нарсаларни кўриб виждоним қийналиб кетади. Нафасим бўғилиб ўлиб қоламан, ойи!

Н о р г у л. Ҳозир ор-номус, виждон қолдими?

А с а д. Виждон, ор-номус бор.

Н о р г у л. Ўша зорманда кимда бор экан?

А с а д. Сизда, отамда, бизда бор! Менга келинингизнинг олиб келадиган тақир-туқурлари керак эмас.

Н о р г у л. Вой, нега?

А с а д. Йигитман, эркакман! Орим бор, ғурурим бор!

Д у э т

А с а д. Мебеллари керак эмас,
Гидамлари керак эмас,
Атир-упа чиннилар,
Мол-давлати керак эмас!

Н о р г у л. Вой, нега?.. Нега?.. Нега?..

А с а д. Орим бор, номусим бор!
Йигитман, ғурурим бор!

Н о р г у л. Атир-упа менга керак.
Сарполар менга керак.
Мебеллару гидамлар,
Давлати менга керак!

А с а д. Ойи, нега?!. Нега?!. Нега?!.

Н о р г у л. Дўстим бор, душманим бор!

Ғийбатчи аёллар бор!

А с а д. Улар бахтни бермайди.

Тожу тахтни бермайди.

Меҳрни, муҳаббатни,

Соф севгини бермайди.

Н о р г у л. Вой, нега?.. Нега?.. Нега?..

А с а д. Орим бор, номусим бор!

Йигитман, ғурурим бор!

Н о р г у л. Маҳалла нима дейди?

Қўшнилар нима дейди?

Сепсиз келин олибди,

Баттар бўл, ўл-а, дейди!

А с а д. Ойи, нега?!. Нега?!. Нега?!.

Н о р г у л. Дўстим бор, душманим бор!

Ғийбатчи аёллар бор!

А с а д. Менга ўз бахтим керак!

Севикли ёрим керак!

Меҳнатим билан топган,

Тожу давлатим керак!

Н о р г у л. Оббо!..

А с а д. Орим бор, номусим бор!

Йигитман, ғурурим бор!

Н о р г у л. Ҳа, тўғри, ор бизда бор! Лекин, одамлар нима дейди?

А с а д. Оила қурганларингда ҳеч нарсаларинг бўлмаса ҳам мисқоллаб йиғиб уй-жой қилдинглар. Мустаҳкам оила бўлиб бахтли яшадинглар, тўғрими?

Н о р г у л. Тўғри, кишининг ҳақиға хиёнат қилмадик, одамлар дилига озор бермадик. Қийинчиликларга сабр-бардош билан чидадик.

А с а д. Мени тарбиялаб, ўқитиб катта қилдинглар.

Н о р г у л. Нимжон бола эдинг, силаб-сийпаб, пуф-пуфлаб катта қилганман. Энди осмондан тушгандай тилинг бир қарич.

А с а д (кулиб). Яшанг, ана энди ўзингизга келяпсиз. Келинингиз ҳам кимнингдир пуф-пуфлаб, силаб-сийпаб катта қилган қизи. Бировнинг кўзига суртган боласи. У бўлмаса бошқасини олиб бераман, деманг!

Н о р г у л. Нима дей, бўлмаса?

А с а д. Сиз назари тўқ, насл-насаби тоза оиланинг қизи эдингиз. Нафси очлик қаердан юкди?

Н о р г у л (ўйланиб). Билмадим, тўйларга, чорларга бориб, одамларнинг куёвларига қилган жиҳозлари, элит пардаларини, кийим-кечакларини кўриб, менга ҳам юқ-қандир-да, ўғлим!

А с а д. Ёмон иллат, касаллик тез юқади. Келин томон куёвга мебел қилиш, элит парда олиш, музлатгич совға қилиш тошкентликларнинг одати эди. Ҳозир бу касаллик вилоятларга ҳам вабодек тарқаяпти. Куёв томонлар келиннинг отаси нима олиб берар экан, деб кўзларини лўқ қилиб кутиб туришибди.

Н о р г у л. Ҳамма шундай қилишяпти.

А с а д. Ҳамма ўзини жардан ташласа, сиз ҳам ташлайсизми?

Н о р г у л. Йўғ-а, нега ташлар эканман, ўзимнинг жоним ўзимга ширин, мениям ўзимга яраша ақлим бор.

А с а д. Шунинг учун онги паст, фикрлаш доираси тор, мол-мулкка ўч, кимўзарга ўйнайдиган нодонларга ҳавас қилманг.

Н о р г у л. Нима қилай бўлмаса?

А с а д. Қудангизнинг уйига бориб, узр сўранг.

Н о р г у л. Тавба қилдим, узр сўрайдиган нима қилибман?

А с а д. Йигит кишининг хонадонидагиларга қизнинг оиласи, қиз маъкул бўлса, эшик қоқиб бораверишдан

ор қилмаслик керак. Мақсадга эришиш учун курашиш керак, ойижон!

Н о р г у л. Узр сўраб бориб, хотинчангни бошимга чиқариб оламанми?

А с а д. У жудаям ақлли қиз, сизни кўкларга кўтариб юради.

Н о р г у л. Ишончинг комилми?

А с а д. Келинингизга ишонаман, узр сўраб бориб тўйни тезлатинг.

Н о р г у л. Қариндош-уруғ, қўни-қўшни эшитса нима дейди? Йўқ, узр сўраб бормаيمان.

А с а д. Одамлар нима дейди, деб тўйимиз бузилса сиз мени онаси ўпмаган бойваччанинг қизига уйлантирасиз, қайнотам менга машина олиб беради. Яхши ишга жойлаштириб қўяди. Сўнг мен қайнотамдан муттаҳам бўлиб, чизган чизиғидан чиқмаيمان. Ота-онамни, қариндош-уруғларимни унутиб манқуртга айланаман. Чидайсизми?

Н о р г у л. Йўқ-йўқ, Худо кўрсатмасин, қариб қолганимизда суянч, бошимиз ёстикқа текканда дармон бўласан, деб сени катта қиялпмиз. Асло чидолмайман.

А с а д. Тўйи бузилган қизга, инсульт бўлган қудангизга ачинмайсизми? Бунчалар тошбағир эмасдингизку, ойижон.

Н о р г у л. Билмадим, билмадим (*асабий юра бошлайди*).

А с а д. Сиз меҳрибон, раҳмдил, ақлли онажонимсиз.

Н о р г у л (*ўйлаб қолади*). Ҳа, ақлни худойим нимага берган?

А с а д. Узр сўрагани борасизми?

Н о р г у л (*кулиб*). Хотинсирамай куриб кеткур.

А с а д. Сизга ҳам келин керак, қачонгача қўлингиз косов, сочингизни супурги қилиб юрасиз.

Н о р г у л (*ўглини қучиб*). “Эгилган бошни қилич кесмас” дейдилар. Сенинг муҳаббатинг, бахтинг учун бошимни эгиб бораман.

А с а д. Мени йигит қилиб тарбиялагансиз. Йигит киши ўз оиласини, ватанини эркакчасиги химоя қилиши керак.

Тўртинчи кўриниш

(*Ўша оддийгина жиҳозланган хона. Акбар қизи
А з и з а билан гаплашиб ўтиришибди.*)

А з и з а. Яхши бўлиб қолдингизми, отажон?

А к б а р. Ҳеч хавфли жойи йўқ экан. Микроинсул, хавотир олма, ўтиб кетди.

А з и з а. Сиз менинг суянган тоғимсиз, отажон!

А к б а р. Сен мени тожу давлатимсан. Сен туғилганингда, момом қиз туғилди, деб хафа бўлма, фарзанд оллоҳнинг неъматиде, дегандилар. Менга фарқи йўқ, ўғилми, қизми, Худонинг бергани, дедим. Қиз бола давлат бўлади, дедилар.

Ҳақиқатдан ҳам, сен менинг давлатим бўлдинг! Ишларим юришиб кетди. Эл-юрт хурматига сазовор бўлдим. Шон-шухратга эришдим, қизим.

М а л о х а т (*чой кўтариб киради*). Ота-бола дардлашиб ўтирибсизларми?

А к б а р. Эсингдами, онаси?

М а л о х а т. Менда эс қолибдим.

А к б а р. Ўқийман, деб умид билан қишлоқдан шаҳарга келдим. Ўқишга кирдим, шаҳарда қолдим. Сенга уйландим. Яшаш учун уй-жойимиз йўқ. Уч ой бир ижарачиникида турсак, муаммоси чикиб бошқа жойга кўчар эдик. Олти ой яшаб яна бошқасига кўчар эдик. Болаларимиз билан сарсон-саргардон бўлиб юрган кезларимиз...

М а л о х а т. Э-э-э, у кунларни эслатманг, юрагим орқага тортиб кетади.

А к б а р. Бизнинг аҳволимизга Ҳожи отангиз раҳми келиб, нима деганди?

М а л о х а т. Мен бир ярим минг сўм бераман, куёв отасидан бир ярим минг сўм олсин, уч минг сўмга кооператив уй олинглар деб маслаҳат бердилар. Ўша пайтда уч мингга уй берарди. Қолгани йиллар давомида тўланар эди.

А к б а р. Мен шунда нима дедим?

М а л о х а т. Ҳожи отангиздан бир ярим минг сўм олиб, уй олиб бир умр муттаҳам бўлиб юраманми, деб олмадингиз.

А к б а р. Уй-жой, машинани ўз пулимга олдимми? Болаларимни зориқтирмай катта қилдимми?

М а л о х а т. Энди сиз ориятли одамсиз-да.

А к б а р. Куёвим ҳам менга ўхшаб оиласини ўзи боқадиган ҳақиқий йигит бўлишини орзу қиламан.

М а л о х а т. Унақа куёвни қаердан топасиз, анқонинг уруғи-ку?!

А к б а р. Орзу қилдимми, албатта ниятимга етаман. Қизим бахтли бўлади.

А з и з а. Раҳмат, отажон!

М а л о х а т. Қайнота билан куёвнинг тупроғини бир жойдан олади. Муродингизга етинг!

А к б а р. Оллоҳнинг ҳузурида аёлини никоҳига олиб, болаларини дунёга келтириб, оталик бурчини унутганлар, аёлини, фарзандларини ташлаб, бошқа аёлга уйланиб кетаётган, ўзга юртларга кетиб, юртига хиёнат қилаётганлар қай аҳволга тушади?! Ота-она шаънига доғ туширганлардан, болаларини меҳрга зор қилиб юрган, хотинининг мулкани уялмасдан оладиган нокаслардан ҳазар қиламан! Юртининг шаънини асрай-

диган, оиласига, болаларига кўксини қалқон, елкасини тоғ қиладиган ҳақиқий эркак қуёв топилади.

А з и з а. Қиз бўлиб туғилиб бошингизни ташвишга солиб кўйдим. Қалбингизга озор бердим. Азоблар, оғриқлар жисму жонингизни қақшатди.

Д у э т

А к б а р. Ҳаёли қизим маним,
Иболи қизим маним.
Отасининг орзуси,
Иффатли қизим маним.
А з и з а. Боғимсиз, дадам маним,
Тоғимсиз, дадам маним.
Оиламизнинг қалқони,
Осмоним, дадам маним!

М а л о ҳ а т. Оримсан, қизим маним,
Жонимсан, қизим маним.
Онасининг дастёри,
Боримсан, қизим маним!

А з и з а. Офтобим, онам маним,
Ойимсиз, онам маним.
Менинг жону жаҳоним,
Суянчим, онам маним!

М а л о ҳ а т. Фаҳримсан, қизим маним,
Баҳтимсан, қизим маним!
Бошимда порлаб турган
Тоғимсан, қизим маним!

А з и з а. Қошимсиз, онам маним,
Кўзимсиз, онам маним.
Нур ёғилиб турувчи
Оразим, онам маним!

А к б а р. Афсона қизим маним.
Достоним, қизим маним.

Эртаклардаги гўзал,
Маликам, қизим маним.

А к б а р. Сен гуноҳкор эмассан. Нурдек покизасан, қизим. Мен ақлсизлик, мантиқсизлик билан келиша олмаяпман. Қиз боланинг қадри шунчалар пастлигига чидолмаяпман.

М а л о ҳ а т. Яна юрагингизга оляпсиз.

А к б а р. Ахир аёл, Аллоҳдан кейин яратувчи муқаддас зот! Аёл бўлмаса туғилиш, кўпайиш бўлмайди. Аёл бўлмаса пайғамбарлар, азиз авлиёлар, файласуфлар-у донишмандлар, олимлар, донолар туғилмайди. Аёл бўлмаса дунё, табиат гўзаллигини йўқотади. Аёл бўлмаса олам хувиллаб қолади. Аёл меҳрибон онамиз, мушфиқ синглимиз, вафодор ёримиз, севимли қизимиз. Уларни асраб-авайлаб, кафтимизда кўтариб юришимиз керак!

А з и з а. Ўзимнинг меҳрибон отажоним!

М а л о ҳ а т. Отанг оқкўнгил, меҳрли, ҳақиқий инсон!

А к б а р. Театрнинг орқасидаги ётоқхонада турганимизда бошингда шляпа, эгнингда узун кўйлак, пилдираб юрадинг, қизим.

М а л о ҳ а т. Ҳамманинг хонасига кириб кетаверадиган тиниб-тинчимас, шўх қизалоқ эдинг.

А к б а р. Чарли Чаплин деб аташарди.

А з и з а. Эсимда, ҳозир ҳам Чарли Чаплин бўлиб беришим мумкин (*уяли телефонида Лайма Вайкулени "Чарли" қўшиғига рақс тушади*).

А к б а р. Шўх қизалоғим менинг.

М а л о ҳ а т. Шум эчким (*ҳаммаси кулишади*).

А з и з а. Ўхшатишни қаранг.

Х о с и я т (*кириб*). Томоша зўр-ку!

А з и з а (*уялиб мусиқани ўчиради*). Ассалому алайкум, аммажон.

Х о с и я т. Ўйнайвер, сенга ўйин жудаям ярашади.

А з и з а. Отамни хурсанд қилмоқчи эдим.

Х о с и я т. Акажон, яхшимисиз?

А к б а р. Кел синглим, ўзинг тузикмисан?

Х о с и я т. Худога шукур, сиз соғ бўлсангиз биз ҳам яхши бўламиз.

А к б а р. Кўриб турибсан, омонман.

Х о с и я т. Товуқ шўрва қилиб келдим. Иссиқкина ичиб олинг.

А к б а р. Куйди-пишди жонсарак синглим борлигидан жуда ҳам хурсандман.

Х о с и я т. Кеннойи, кайфиятингиз яхшими?

М а л о ҳ а т. Худога шукур.

А к б а р. Бироз толиқдим, уйга кириб дам олай, сизлар бемалол суҳбатлашиб ўтиринглар.

Х о с и я т. Ака, товуқ шўрвани ичинг, кувват бўлади.

А з и з а. Менга беринг, косага қуйиб бераман.

Х о с и я т. Ўзинг ҳам ичиб ол.

А з и з а. Хўп, юринг, отажон! (*Иккаласи кириб кетади.*)

Х о с и я т. Кудалардан хабар борми?

М а л о ҳ а т. Йўқ! (*Бошини эгади.*) Кўни-қўшнилари эшитмасин, деб уйдан чикмай ўтирибмиз. (*Йиглаб юборади.*)

М а ф т у н а (*кириб кўриб қолади*). Нега опамни хафа қиляпсиз, аммаси?

Х о с и я т. Э-э-э, бу уйда мушук миёвласа ҳам мендан кўрасиз-а?

М а л о ҳ а т. Хосиятбону ҳеч нарса дегани йўқ, кудалар сўрамаганига эзилиб ўтирибман. Кўчага чиқиб кўни-қўшнилари юзига қандай қарайман (*яна йиглайди*).

М а ф т у н а. Опа, қизингиз ўғирлик қилдими, ғарлик қилдимики, одамлар юзига қаролмайсиз?

М а л о ҳ а т. Фотиҳаси бузилибди, деган иснодга қандай чидайман? Уят, номус!

Х о с и я т. Бўлди, кеннойи, эзилаверманг!

М а л о ҳ а т. Акангизнинг юраги ёмон бўлмасин, деб зўрма-зўраки жилмайиб турибман, лекин юрагим куйиб кетяпти!

М а ф т у н а. Куюнаверманг, қизингизнинг ҳам пешонасига ёзгани бордир?

М а л о ҳ а т. Пешонаси курсин, шўр бўлмай.

М а ф т у н а. Нега шўр бўлади?

М а л о ҳ а т. Қизим 24 ёшга кирди. Фотиҳаси бузилган қизни ким оларди?

М а ф т у н а. Қудаларингиз, поччамнинг “Тўй бўлмайди” деган гапини эшитишибдими?

М а л о ҳ а т. Эшитишган бўлишса керак.

М а ф т у н а. Поччамнинг инсульт бўлганини билишдими?

М а л о ҳ а т. Билмадим, билмадим.

Х о с и я т. Поччамнинг касалини эшитиб, кўнгил сўрашмаган бўлса, одам-подам эмас экан қудаларингиз. (*Шу пайт Норгул билан Гулюз кириб келишади. Уларни кўриб...*) Ие-ие, қудажонлар келинглари. Опа, меҳмонжонлар келишди.

М а л о ҳ а т (*кўз-ёшини артиб хушламай кутиб олади*). Келинглари!

Н о р г у л. Ассалому алайкум, қудажонлар, яхшимисизлар? Эркак қуданинг соғлиги яхшими?

М а л о ҳ а т. Худога шукур, яхшилар.

Н о р г у л. Тўй ташвишлари билан чарчамаяпсизларми?

М а ф т у н а. Қанақа тўй ташвишлари?

Х о с и я т. Оғирроқ бўлинг, холаси, меҳмон – атойти
Худо, дейдилар.

Н о р г у л. Ўғлимиз билан қизингизнинг тўйларида.

М а л о ҳ а т. Қудажонлар, хафа бўлманглар. Отамиз
тўнларини тескари қийиб олганлар.

Г у л ю з. Вей! (*Кинояли кулади.*) Арзимаган гапларга
тўнларини тескари қийиб олдиларми?

Н о р г у л. Узр сўраб, куда буванинг тескари қийиб
олган тўнларини ечгани келдик.

Х о с и я т. Овора бўласизлар. Акам тўнларини еч-
майдилар.

Н о р г у л. Ечсалар, ўнглаб қийдирамиз. Матоҳларни
деб икки ёшнинг тақдирини бузмасинлар. Бошимизни
эгиб келдик.

Х о с и я т. Бизнинг қайраб турган қиличимиз йўқ!

Н о р г у л. Ўғлим бемаъни гаплардан хафа бўлди.

Г у л ю з. Вей... (*Кулади.*) Ҳазиллашган эдик.

М а л о ҳ а т. Ҳазилларингизнинг зили кўнглимизни
вайрон қилди.

Х о с и я т. Акам тўй бўлмайди, деб оёқларини тираб
туриб олганлар.

Н о р г у л. Ўғлим шу қиздан бошқасига уйланмай-
ман, деб оёғини тираб олган.

М а ф т у н а. Бойнинг қизига уйлантиринглар оғзи-
ларингга сиққанини олиб беради.

Г у л ю з. Айтган нарсаларимизни олиб беришла-
ринг шарт деганимиз йўқ-ку!

Х о с и я т. Гапнинг тагидаги гапни тушуниб олдик.
Фаросатимиз бор.

М а ф т у н а. Оми одамлар эмасмиз.

Н о р г у л. Қудажонлар, ўйламасдан номаъкул бузоқ-
нинг гўштини хаёл қилибмиз. Кечиринглар. Икки ёш-
нинг бахтини бузмайлик.

М а л о х а т. Дадаси, мен оддий ўқитувчилар бўл-
сак ҳам ғуруримиз бор.

М а ф т у н а. Ердан чиққан кўзиқорин эмасмиз.

Г у л ю з. Вей... (*Кулади.*) Ғурурни юзларингга
парда қилиб, қизларингни қаритиб ўтираверасизлар-
ми?

Х о с и я т. Шу хотиннинг кулиши ёқмаяпти, тутуним
чиқиб турибди. Бир бало қилиб қўяман.

М а ф т у н а. Ўзингизни босинг, аммаси.

Н о р г у л. Овозингни ўчириб тур Гулюз, пишган
ошни ланж қилма, аёлларнинг гапига учган менгина
ўлай, фаразандларимиз бахтсиз бўлмасин, кечиринглар
(*йиглаб юборади*).

М а л о х а т (*йиглаб*). Қудажон, мен ҳам қизимнинг
биринчи бахти бузилишини хоҳламайман. Лекин дада-
миз жуда қайсар одам.

Н о р г у л. Қуда бувани чақиринг, ўзим узр сўраб
кўндираман.

М а л о х а т (*эшик томонга*). Отаси, кудаларимиз
келдилар. Сизни сўрашяпти.

А к б а р (*чиқиб*). Хуш келибсизлар!

Н о р г у л. Ассалому алайкум, қуда бува, жону
танингиз соғми?

А к б а р. Худога шукур.

Н о р г у л. Ёш авлодни тарбиялаб асабларингиз
чарчамаяптими?

А к б а р. Асабларимни болалар эмас, онгсиз катта-
лар чарчатяпти.

Н о р г у л. Қуда буважон, беайб – парвардигор, ин-
сон хато қилади, пушаймонмиз. Кечиринглар, ҳеч нарсаларингиз керак эмас, қизингизни берсангиз бўлди.

А к б а р. Инсон яхши ният билан ўғил, қиз ўсти-
ради. Улар улғайгач, яхши одамлар билан қуда бўлсам,

дейди. Келинни қизим, куёвни ўғлим бўлсин, деб орзу қилади.

Н о р г у л. Қизингизни келин эмас ўз туғишган қизимдек яхши кўраман.

А к б а р. Бир парча этлигидан катта қилган қизимни бегона хонадонга узатиш қанчалар оғирлигини биласизми? Эркак киши унча-мунчага йиғламайди. Дийдаси қаттиқ бўлади. Қизим унаштирилган куни ҳеч кимга билдирмай йиғладим.

М а л о х а т. Мен ҳам тўлиб-тўлиб йиғладим.

А к б а р. Мен бўш уйингизни тўлдириб берадиган сеҳргарни эмас, қизимни беряпман. Хизматингизни қиладиган чўри, хизматкор малай эмас, хонадонимнинг гули, қалбим маликасини беряпман. Қизим ўғлингизнинг жуфти ҳалоли бўлиб, зурриёдлар туғиб беради. Сизларнинг насл-насабингизни давом эттиради. Соғлом, бакувват фарзанд туғиши учун эҳтиёт қилинглар!

Н о р г у л. Тушундим!

А к б а р. Чўрига, қулга муомала қилгандай муносабатда бўлманглар. Илтимос қиламан....

Х о с и я т. Ота гапни айтяптилар.

М а ф т у н а. Тўғри.

А к б а р. Ёшларни тўғри йўлга бошлаш, хатоларини кечириш, аҳилликка, тотувликка чорлаш – ёши улур пире бадавлат инсонларнинг олий бурчи, деб биламан.

Н о р г у л. Бизнинг гуноҳларимизни кечиринглар!

А з и з а (*чой олиб чиқади*). Ассалому алайкум.

Н о р г у л. Ваалайкум ассалом, қизим.

А к б а р. Менинг энг катта бойлигим, осмондаги ойим, нур сочган куёшим шу қизим. У нима деса шу бўлади. Сени кўра била туриб ўтга ташламоқчи эмасман. Норози бўлсанг ҳали ҳам кеч эмас. Ҳамма тавқилаънатни ўзимга оламан. Бир оғиз сўзинг (*жсимлик*).

М а л о х а т (*илтижо билан*). Гапир, қизим.

Х о с и я т. Ўйлаб гапир.

Н о р г у л. Кўз қорачиғимиздек асраймиз, гуноҳимизни ўтинг, қизим.

А к б а р. Тўйни тўхтатмайми?

А з и з а. Отажон, сизнинг раъйингизга қарши боролмайман! (*Яна жимлик.*)

А к б а р. Қўнглингдаги гапни айт, қизим.

А з и з а. Отажон, тўй бузилмасин.

Н о р г у л. Худога шукур.

А к б а р. Ақлингга балли, қизим.

М а л о х а т. Хайрият, биринчи бахтидан кечмади.

М а ф т у н а. Доно жияним.

Х о с и я т. Аммасига тортган-да, аммасига.

А з и з а. Куёвингиз эсли-хушли, ақлли йигит. Мен у кишига ишонаман.

Н о р г у л. Менга ҳам ишонинг, қизим, ҳеч қачон озор бермаймиз. Бошимизда кўтариб юрамиз.

Г у л ю з. Вей... (*Қулади.*) Оёқости бўлиб қолманг!

Х о с и я т. Ўйинбузуқилик қилманг!

А к б а р. Сенинг бахтли бўлишингга ишонаман! Палахмонтошдай отилган қизим.

А р и я

Хаётимнинг боши давлатим,

Ёруғ юзим шаъним, савлатим,

Танда жоним суғуриб отдим,

Палахмонтош бўлди, оҳ, қизим!

Сабр сувин симириб яша,

Тош бўлса гар кемириб яша,

Сахрода ҳам кўкариб яша,

Палахмонтошдай отилган қизим!

Тунларимда тўлишган ойм,
Кундузимда нурли офтобим,
Самодаги олис юлдузим,
Палахмонтошдай отилган қизим!

Афсонавий бахтлар тилайман,
Маликалар тахтин тилайман,
Сенга чинор умрин тилайман,
Палахмонтош менинг юрагим!

Борган жойингда тошдек қот қизим!

(Қоронгулик.)

Олтинчи кўриниш

Уч хоналик уй фалак, кашта, сўзаналар билан безатилган. Бир жуфт лайлак, оху, кабутарнинг сурати солиб тикилган кашталар деворга осилган. Уйнинг устида духоба солинган хонтахта. Унинг атрофига атлас кўрпачалар тўшалган. Хонанинг бир четидаги нақшинкор сандиқ устида кўрпа тахланиб жойнамоz ёпилган. Азиза адрасдан халат, лозим, дўппи, Асад бекасам тўн ва дўппи кийиб олган.

А с а д. Мен сиздан хафаман.

А з и з а. Вой, нега?

А с а д. Отангиз тўйни тўхтатаман, деганида қарши бормадингиз, курашмадингиз...

А з и з а. Отам жаҳл отига миниб қизиб турганларида қарши борсам, чатнаб турган темирга сув сепгандай бўлар эдим.

А с а д. Фикрингизни очик айтишингиз керак эдида!

А з и з а. Ота юзига тик қараб бўладими? Айникса, ўзбек қизлари. Шунинг учун отамга қарши бормадим.

Вазиятни сизга тушунтирдим. Сиз онангизни узр сўраб келишга кўндирдингиз. Отам кўнглимни сўради. Ҳаммаси яхшилик билан ҳал бўлди. Аёл кишини ақли қирқ эшакка юк бўлади.

А с а д. Макри, денг.

А з и з а. Макр ҳам ақл билан қилинади.

А с а д. Қойилман!

А з и з а. Ақл билан муҳаббатимизни, бахтимизни асраб қолдик.

А с а д. Ақл билан ечилмаган бирор тугун кам, дейди доноларимиз. (*Чўнтагидан узук олиб.*) Узук тақсам бўладими?

А з и з а. Майлингиз!

Асад Азизанинг бармоғига узук тақади.

Азиза ҳам Асаднинг кўлига узук тақади.

Д у э т

А з и з а. Тоғим, кўкси қалқоним,
Бир сўзли паҳлавоним!
Орзуим, шаъним, шавкатим,
Содиқ жуфти ҳалолим!

А с а д. Кўксимдаги юрагим,
Муҳаббатим, ҳаётим!
Бахтим, тахтим, давлатим,
Бир умрлик йўлдошим!

П а р д а

МУНДАРИЖА

Чимилдиқ	3
Қаллиқ ўйин.....	42
Қирмизи олма.....	80
Эски муҳаббат.....	127
Андишали келинчак.....	168
Сенсиз ўтмас кунларим.....	207
Кўнгил.....	241
Ишқ лазгиси.....	286
Рашк.....	325
Палахмонтош.....	353

Адабий-бадиий нашр

Эркин Хушвақтов

АНДИШАЛИ КЕЛИНЧАК

Пьесалар

Муҳаррирлар: *Ҳикоят Маҳмудова,*
Саидмурод Холбеков

Бадиий муҳаррир *Шухрат Мирфайёзов*

Техник муҳаррир *Екатерина Корягина*

Мусаҳҳиҳ Доно Тўйчиева

Компьютерда саҳифаловчи *Сурайё Раҳмедова*

Нашриёт лицензия рақами АИ № 154.14.08.09.

2015 йил 19 ноябрда босишга рухсат этилди.

Бичими 84x108 1/32. Times New Roman гарнитураси.

Офсет босма. 21,0 шартли босма тобоқ. 15,6 нашр тобоғи.

Адади 500 нусха. 624 рақамли буюртма.

Баҳоси шартнома асосида.

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигининг
Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйида чоп
этилди. 100128. Тошкент, Лабзак кўчаси, 86.

Телефонлар: (371) 241-25-24, 241-48-62, 241-83-29

Факс: (371) 241-82-69

www.gglit.uz E-mail: info@gglit.uz